Hit és tudomány

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán megrendezett I. és II. Keresztény Tudományos Diákköri Konferencia tanulmányainak gyűjteménye

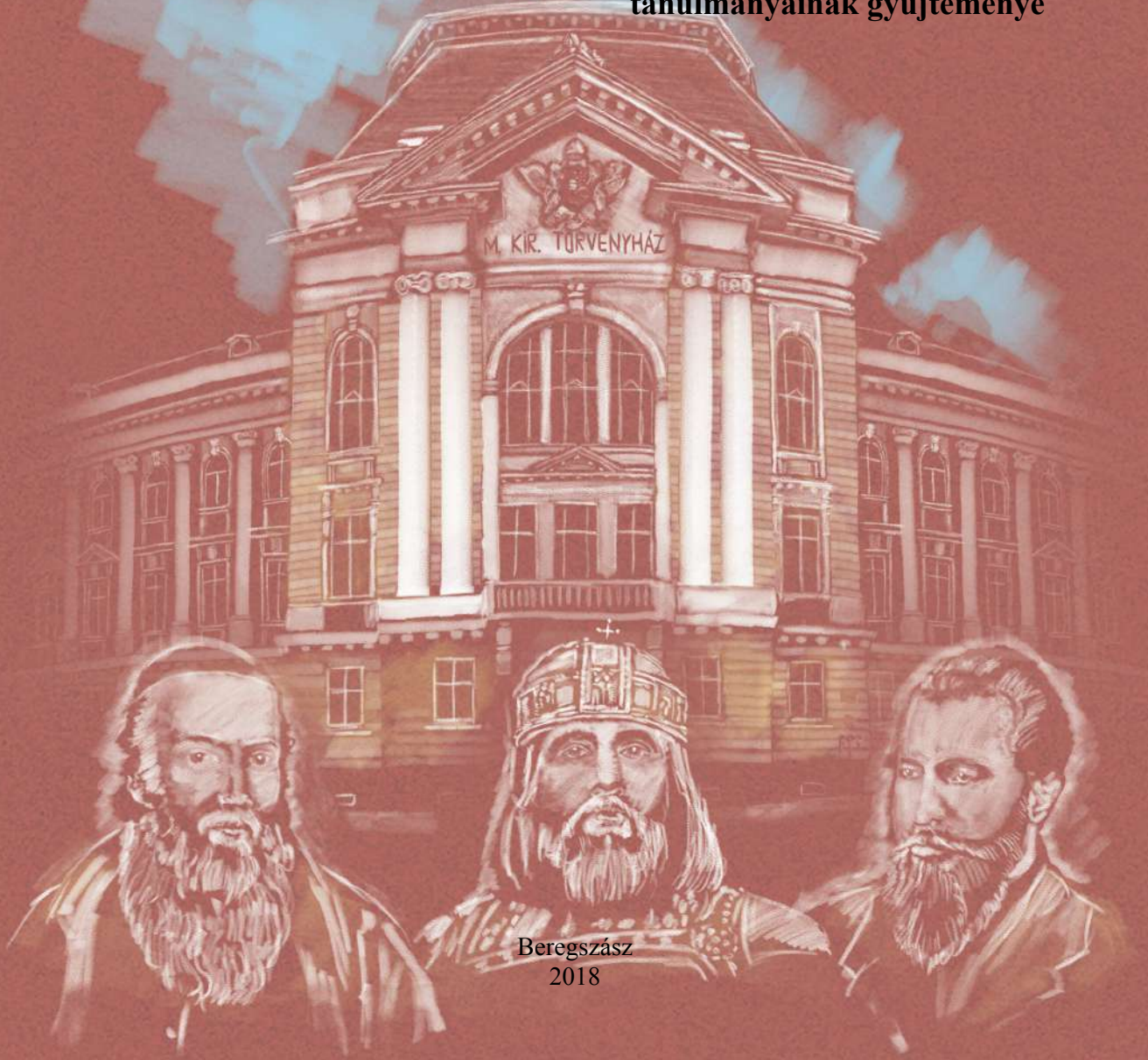

Beregszász
2018

GÖRÖGKÖR - KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA GÖRÖGKATOLIKUS LELKÉSZSÉG

Hit és Tudomány

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán megrendezett
I. és II. Keresztény Tudományos Diákköri Konferencia
tanulmányainak gyűjteménye

Marosi István (szerk.)

ISBN 978-617-7404-79-7

A borítón a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola (Beregszász),
alul Bacsinszky András (1732–1772–1809) és Boldog Romzsa Tódor
(1911–1944–1947) püspökök között Szent István magyar király látható.

Beregszász
2018

Firczák Gyula kötetek
II.

Firczák Gyula, korának egyházilag és társadalmilag is kiemelkedő alakja, 1892–1912 között a Munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye püspöke volt. Az emberi méltóság útját és a fejlődés lehetőségét a szellemi felemelkedésben látta. Egy évszázada írta le ma is aktuális gondolatait: *„A világnak nem… a külső politikai átalakulásra van szüksége, hanem a benső erkölcsi újjászületésre: Renovare omnia in Christo. A szociális bajokat… nem a külső radikalizmus fogja orvosolni, hanem egyedül a mélyreható krisztusi reform, amely az evangélium szellemét beleviszi a szívekbe, a családi életbe, az állami és társadalmi intézményekbe."*

Köteteinkkel megjelenítjük a Kárpátalján élő görögkatolikusok szellemi termékeit, hogy hozzáadjuk „talentumainkat" a kárpátaljai magyarság szellemi életéhez.

Hit és tudomány

A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán megrendezett
I. és II. Keresztény Tudományos Diákköri Konferencia
tanulmányainak gyűjteménye

Marosi István (szerk.)

A szerkesztő előszava

Olyan gyűjteményt adunk közre, amely azon tanulmányokat tartalmazza, amelyek a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Görögkatolikus Főiskola Lelkészségének, a Görögkörnek és a 2015-ben alapított Ortutay Elemér Görögkatolikus Szakkollégiumnak a szellemi terméke.

A diákok tudományos munkája a felsőoktatási intézmények természetes velejárója, ezért a Tudományos Diákköri Konferenciák „szorgalmazása" egyfajta találkozási és tehetséggondozási lehetőség is. Ennek a szellemében az egyház is keresi a helyét a világban és a tudományosságban, s arra törekszik, hogy az evangélium mindenhol megjelenjen, az egyes ember pedig a saját hivatását az evangélium szellemében gyakorolja.

Amikor 2014-ben első alkalommal megszerveztük a Kárpátaljai Keresztény Tudományos Diákköri Konferenciát, abból az elvből indultunk ki, hogy a keresztény szellemiségű ember minden tettében az isteni igazság mélyebb megismerésére törekszik. Amikor tehát egy témát a kutatás vizsgálódási körébe helyezzünk, a szaktudományos módszerek alkalmazásban a téma megismerésének a segédeszközét látjuk. Amikor egy témát vizsgálunk és egy résztudományt, s annak módszereit alkalmazzuk, az összefüggéseken túl eljuthatunk az Isten által teremtett világot mélyebb megirmerésére is. A keresztény ember ugyanis az isteni valóság teljes megértésére és megismerésére törekszik. Elismeri, hogy a végtelen Isten teljességgel meg nem ismerhető, csak „részleteiben" fogható fel a teremtett világon keresztül. A tudomány a teremtett világ működésének egy-egy részletét vizsgál(hat)ja. A tudományra is alkalmazható Pilinszky János saját költészetről vallott felfogása: „Az ember nem magát írja, hanem mindig valamiképpen az egészről ír, hogy aztán az olvasó ismerhesse föl önmagát. A részletek elválasztanak a többiektől, míg az egész mindig és mindenkit egybeköt. Az „egészről" semmit sem tudunk és semmit se tudhatunk, ez a „nem tudás" mégis eligazít, ez a sötétség mégis világít. Az „egész" sose nyomasztó, ellenkezőleg, enyhítő könnyítés rajtunk... A tudomány részleteken át próbál utat törni magának az egész felé, a művészet a felderítetlen részeket maga mögött hagyva, eleve az egészre fülel..."

II. János Pál pápa az EX CORDE ECCLESIAE kezdetű apostoli rendelkezésében írt a hit és az értelem összetartozásáról. Szerinte az oktatási intézményeknek feladata „a hit és az értelem dialógusának elősegítése, hogy még láthatóbbá váljon az, ahogy a hit és az értelem harmonikusan tanúsítják az igazság egységét." Mert a világ dolgai és a hit eszméi egyazon Istentől erednek. … Az ember ügyeit csak akkor szolgáljuk, ha a tudás a lelkiismerethez kapcsolódik. A tudomány művelői csak akkor szolgálják igazán az emberiséget, ha megőrzik azt a tudatot, hogy az ember magasabb rendű a világnál, az Isten pedig az embernél."

Ha sajátos szójátékkal élünk, s az értelemet tudományként fejezzük ki, akkor a kutató tevékenységéből hit és tudomány, vagyis hittudomány, teológia, Istenről szóló beszéd alakul. Aki tudományos tevékenységet folytat az önkéntelenül az Isten által teremtett világot, az Isten alkotta emberek együttélésének viszonyait kutatja. Ebből a gondolatvilágból merítjük Kárpátaljai Keresztény Diákköri Konferencia küldetését, miszerint szorgalmazzuk a keresztény szellemiségű

tudományosságot, a különböző szakterületek keresztény vonatkozásainak a kapcsolatát, a történelmi egyházak örökségének és értékrendjének a tudományos kutatásokban való megjelenítését, a keresztény értékrendet valló magyar diákok találkozási lehetőségének a megteremtését.

A görögkatolikus egyház az idők folyamán igyekezett kivenni részét Kárpátalja-szerte minden szintű és rangú tevékenységből. A keresztény szellemiségű konferenciák szervezésével a tudományosságban is szeretnénk megtalálnia helyünket. S ennek egyik lehetősége, hogy helyet biztosítsunk a találkozásoknak, alkalmat egymás kutatásainak a megismerésének, továbbá lehetőséget arra nézve, hogy a keresztény gondolkodású fiatal kutatók munkái megjelenhessenek.

Ezzel a tevékenységünkkel a hitvalló görögkatolikus pap, Dr. Ortutay Elemér teológiai tanár előtt (is) szeretnénk tisztelegni. Elemér atya az egyházüldözés miatt nem teljesíthette ki tudományos munkásságát, azonban az „Egyszemélyes Teológia" intézményének működtetésével a papképzéshez elengedhetetlen tudományos nyitottságról és oktatói hivatásáról tett tanúbizonyságot. Születésének centenáriumi évében, 2016-ban konferenciánk névadójának választottuk.

Jelen gyűjteményünkben az (immár) Ortutay Elemér Keresztény Tudományos Diákköri Konferencia 2014. február 27-én és 2015. február 26-án megszervezett alkalmainak tanulmányait adjuk közre. Reményeink szerint a fiatal kutatók munkái erősítik a keresztény lelkületet, a történelmi egyházak küldetését és elősegítik önmaguk keresztény identitásának fejlődését.

Marosi István
főiskolai lelkész
GörögKör, OESZK

Előszó

Vidékünk története a maga folyton változó miliőjével, épp időszerű államhatalmával, államnyelvével, vallási és politikai ideológiájával nem mindig kínálta a legjobb feltételeket a kutatói munkát végzők számára. Ám ezen hatásoktól eltekintve mindig voltak Kárpátalján olyanok, akik itt(hon) kamatoztatták a kíváncsiságot, a dolgok mögé látni akarást, az előrébbjutás iránti vágyat, az új eredmények elérésére törekvést, ami minden tudományok iránt elkötelezett kutatót jellemez. Ilyenek például Lehoczky Tivadar néprajzkutató és történész, akinek elévülhetetlen érdemei vannak Bereg vármegye történetének feltárásában, Hodinka Antal, aki a szláv-magyar kapcsolatok történetét, a kárpátaljai rutének helyzetét és – görögkatolikus papcsalád gyermekeként – a munkácsi görögkatolikus püspökséget egyaránt vizsgálódásai tárgyává választotta, Fodor István botanikus, aki tanára, Margittai Antal ösztönzésére tette meg első, a kutatási terület tekintetében mérföldkő fontosságú lépéseit Kárpátalja növényvilágának megismer(tet)ése felé. A három férfiú egyaránt a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola egy-egy kutatóintézetének névadója. A róluk elnevezett kutatóműhelyekben szakterületükön mára már érdemet szerzett és kutatói szárnybontogatásuk kezdetén lévő fiatalok viszik tovább azt a lendületet és elhivatottságot, amely őket is jellemezte egykoron. Büszkén emlékszünk Keresztyén Balázsra is, aki pedagógusként és helytörténészként szerzett elismerést, Dr. Soós Kálmán történészre, a Rákóczi-főiskola egykori rektorára, aki Kárpátalja közösségének érdekében kifejtett munkájáért, történelmi vizsgálódásainak elismeréseként a Magyar Tudományos Akadémia oklevelét, 2011-ben pedig a Magyar Köztársaság Érdemrend Lovagkeresztjét is megkapta. S még hosszasan sorolhatnám azokat, akik kutatói munkásságukkal vívták ki maguknak a tudományos közösségek megbecsülést. Mindezek okán pedig etalonként szolgálnak a fiatal, feltörekvő tudós nemzedék számára is. Ilyen példakép a görögkatolikus értelmiség és ifjúság számára az egyháziak közül Bendász István egyháztörténész és Dr. Ortutay Elemér teológiai tanár is, akik megjárták a Gulágot. Előbbi a Bendász-hagyatékkal és könyvei, tanulmányai megjelentetésével hozzájárult a kárpátaljai görögkatolikusság múltjának és a mártírpapok történetének a kutatásához. Utóbbi nem teljesíthette ki tudományos munkásságát a kommunizmus egyházüldözése miatt, azonban az „Egyszemélyes Teológia” intézményének működtetésével a papképzés fentartásához elengedhetetlen tudományos nyitottságról tett tanúságot.

Örömmel konstatálhatjuk, hogy az elmúlt évtizedekben számos kutató lépett a nagy elődök nyomdokaiba, akik kutatásuk tárgyául sok esetben választanak kárpátaljai vonatkozású témát, még inkább bekapcsolva ezzel vidékünket a tudományos vérkeringésbe. A Rákóczi-főiskola több tudományos diákköri konferenciának adott már otthont, melynek természetesen rendszeres résztvevői saját jelenlegi, illetve egykori, mára doktori címet szerzett diákjaink is, akiknek jelentős része intézményünk tanáraként a tudományos utánpótlásról is gondoskodik.

Ezen konferenciákhoz kapcsolódik a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Görögkatolikus Főiskolai Lelkészsége (GörögKör) által 2014-ben elindított Keresztény Tudományos Diákköri Konferencia is. Egy lényeges mozzanatban azonban mégis különbözik a Kárpátalján eddig elindított tudományos konferenciáktól, hiszen, mint a neve is mutatja, a különböző tudományterületeket a kereszténység tükrében kívánja vizsgálni. Az eddig elhangzott, a kifejezetten teológiai jellegű kutatásokon kívül a néprajz, a történelem, a pszichológia tárgykörébe tartozó témák egyértelműen mutatják: a vallás és a hit elválaszthatatlanul kötődik a tudományhoz. S jó lenne felismerni, hogy a természettudományos kutatásoknak is van keresztény látásmódja.

Örömömre szolgál, hogy Kárpátalja első ilyen jellegű tudományos diákköri konferenciájának létrehozása óta a Rákóczi-főiskola ad otthont. A Görögkatolikus Főiskolai Lelkészség példaértékű tudományos munkát fejt ki Kárpátalján a görögkatolikus egyház történetének kutatása, illetve más tudományágak keresztény vonatkozásának keresésében egyaránt.

A mostanra Dr. Ortutay Elemér hitvalló görögkatolikus pap, teológiai doktor nevét viselő konferencia első és második alkalmával elhangzott előadások anyagai találhatóak e gyűjteményben. Reméljük, a fiatalok tudományok és vallás iránti érdeklődése nem hagy alább, s néhány évtized múlva őket is a neves kárpátaljai kutatók sorában említhetjük. Akik reményeink szerint abban a szellemiségben dolgoznak, amelyet Werner Arber, a nobel-díjas tudós megfogalmaz: „A tudomány utat nyit új technológiai alkalmazások számára, amelyek javítják az életet és az ember környezetét, formálva ezáltal a jövőt. Ilyen értelemben az Egyház, a civil társadalom, a gazdaság és a tudomány arra hivatott, hogy felvállalja a társfelelősséget a jövő egy új koncepciójának kidolgozásáért, amely hosszú távon előnyös lesz az egész emberiség számára.”

Dr. Orosz Ildikó
rektor
II. RFKMF

Tartalom

Bán Annamária	***Batár település története az 1262- 1915 közötti időszakban***	13
Becske Pál-Zsolt	***Lupus hominiem lupus - Ember embernek farkasa*** Az első keresztes hadjárat történelmi előzményei	21
Fodor Krisztina	***Iskolaügy a Beregi Református Egyházmegyében (1848-1914)***	30
Suslik Ádám	***A görögkatolikus egyház tábori lelkészetének feladatai, nehézségei és papnevelő intézetének diákjai az első világháború 1914-1915 közötti időszakában***	45
Szendrey Anita	***Pásztor Ferenc élete (1880-1951)***	55
Tóth Enikő	***Hazatér ennek az ezeresztendős drága magyar földnek, magyar könnytől és vértől áztatott minden darabja”*** — A Mezőgecsei Református Egyház története 1938-1945 között a presbiteri jegyzőkönyvek tükrében	71
Veres Szabolcs	***A „Katolikus Ifjúsági Egylet” működése Kárpátalján 1941-1944 között***	87
Togyeriska Erika	***Kárpátaljai Holokauszt a beregszászi zsidó családok visszaemlékezéseinek tükrében***	97
Bodnár Alexandra	***Egyház, vallás és a szovjet ideológia Kárpátalján 1953–64 között***	113
Danku Ágnes	***Az 1956-os magyar forradalom hatása egy ifjú életére***	127
Dancs Krisztina	***A Kárpátaljai Református Egyház népművészete***	137
Jakab Annamária	***A vallás szerepe egy búcsúi asszony életében***	149
Hoványi Márton	***A vágy teológiája Nüsszai Szent Gergelynél***	161
Iván Gábor	***Élet a halálveszély mélyén –*** Az öngyilkosság okai, etikai megítélése és megelőzésének lehetőségei	171
Nagy Tamás	***Ökoteológia a Liturgiában***	185

Varga Csaba	***„Férfinak és nőnek teremtette őket”(Ter1,27) A Gender mainstraiming keresztény szemmel***	197
Szaplonczay Máté	***Az egyház a családokért*** *Az elmúlt 15 év fontos változásai a családokkal kapcsolatban az 1999-es A Boldogabb Családokért c. körlevél és a 2014-es Családszinódus dokumentumainak összehasonlítása alapján*	207
Cséke Katalin	***A református és római katolikus egyház törekvései a roma tanulók iskolai hátrányainak leküzdése érdekében Kárpátalján***	219
Bidzilya Vivien	***Az ima gyógyító ereje***	229

Batár település története az 1262- 1915 közötti időszakban

Bán Annamária

A szerző a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola hallgatója.
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Császár István, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tanára.

Az utóbbi időben végzett régészeti feltárások, melyeket Batár és Nevetlenfalu határában végeztek, kétségtelenné teszik, hogy a környék egyes részein, főként a síkföldből kiemelkedő halmokon és domboldalakon már a történelem előtti s a következő korokban is emberi telepek állottak. Ezek a települések azonban a magyar honfoglalás idejére (896), majdnem teljesen elpusztultak, mert a magyar honfoglalók a vidéken említésre méltó lakott helyett nem találták. Sőt a honfoglalást követő 100-150 év folyamán a terület továbbra is lakatlanul maradt.1

A honfoglaló magyarság megtelepedésének súlypontja a Duna vidékére esett, ahol keletről ránehezedő nyomástól távolabb tarthatta magát. A félnomád állattartó gazdálkodásnak is jobban megfeleltek a nyugati területek jó fűtermő síkjai és lankái, mint a Kárpátoknak őserdőkkel borított hegyei s a hegyek lábainál elterülő mocsaras területek.

Batár… A település arról a vízfolyásról kapta a nevét, amely mellett fekszik. Batár (1262: Batar) víznév bizonyára török eredetű, és az ótörök bat-, elmerül, elsüllyed, lenyugszik, lemegy ige ar- képzős származéka.2

A falu nem sokkal a honfoglalás után keletkezett. A vidék nagyobb részén mocsár és láp alakult ki. A legelső említést Ugocsáról Anonymus teszi a Gesta Hungarorum honfoglalást leíró krónikájában. Még fogalomként említi, a megye még akkor kialakulatlan és lakatlan volt. Szent István király uralkodása idején a vármegyék és ispánságok száma elérhette a harmincat. Megyéi között már szerepel Szatmár megye és Borsova megye Bereg helyett, de még sem Ugocsát, sem Máramarost nem találjuk. Ezek csak 100-150 évvel később alakultak ki.3

IV. Béla király (1235-70) 1261. évi oklevele nagyapja, III. Béla (1173-96) és apja, II. Endre (1205-35) királyok adományait az egri püspökségnek megerősíti. Ezek az adományok a Bereg és Ugocsa megyékben lévő királyi erdőségekből és falvak dézsmáiból állottak. Ez arra enged következtetni, hogy Bereg és Ugocsa megyék már az 1200 –as évek első felében már léteztek. Ugocsa megye név szerinti említése szoros kapcsolatban van néhány Ugocsai lakott település, köztük Batár név említésével a Váradi Regestrumban a XIII. sz. elején. 4

A megye legrégibb fennmaradt községi településeinek egyike, 1216-ban 2 adat is szólt róla. A települést ebben az időben flamandok lakták, s minthogy a további, a további a tatárjárás utáni időből származó adatokban a flamandoknak már nem találjuk nyomait, önként adódik az a feltevés, hogy Batárt. És az elhagyott

1 KUBINYI BÉLA: *Batár község történelme*, Ungvár, 1999. 3. old
2 BOTLIK JÓZSEF, DUPKA GYÖRGY: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján,* Intermix Kiadó, Ungvár- Budapest, 1993. 144.old
3 KUBINYI BÉLA: i.m. 4. old.
4 KUBINYI BÉLA: i.m. 4-5.old

flamandokat a Tisza-parti szász telepesek lakói között keressük, akikről először csak a tatárjárás után hallunk. Batár 1350-ben a vetési nemesek birtokába került s ott is maradt századokon keresztül. A XV. században a falu színmagyar volt. 5

Az Ugocsai nemesek ugyanis az 1216-20-as években három faluból, Batárról, Halmiból és Péterfalváról peres feleket küldtek a váradi tüzes vas próbára. Maga a falu 1216.év óta oklevél szerint nyilvántartott. Ennek 2016-ban lesz 800. évfordulója. 1241-42 évi mongol-tatár járás után nem találunk semmiféle említést. 6 A helyi hagyomány szerint a falu ekkor elpusztult, s új lakosai ekkor főleg Máramarosból kerültek ide. A rutén nyelv azonban nem jutott túlsúlyra, s utóbb, s a most már görög katolikus lakosság nyelve ismét egyedül a magyar lett. 7

A tatárjárás után Batár az Ugocsai tiszaháti kisbirtokos vidék területéhez tartozott és a XVI. századra magyar lakossággal népesült be. A falu 1350-től a Szatmár megye közeli részén birtokos Vetésy nemesek kezére került egészen 1700-as évek végéig. A birtokos nemes családok gyakran pereskedtek egymással jobbágyokért, telkekért, szántó- és rétdarabokért. A belső feszültségek miatt a falu lakosai tevékenyen vettek részt az 1514. évi Dózsa féle parasztlázadása Felső-Tisza vidéki mozgalmában.

A batári birtokos Vetésy nemes családok egyes tagjai a lázadásban való részvételük miatt a vagyonukat is elvesztették. A falu birtokosai: 1567-ben Vetési László, 1601-ben Vetési Mihály, 1775-ben Vetési Ferenc, Gyulay Ferenc, Perényi Jakab, Kovásznay József, Fogarassy Zsigmond, Létay Ferenc.

Jobbágyság:

1429-1567 megtalálható nevek: Balla, Huszti, Nagy, Simon, Toth.

1567-1631 közötti új nevek: Salanky, Fazekas, Farkas, Fekete, Varga, Bárány.

1631-1689 további új nevek: Juhász, Csordás, Bencze.

1689-1775: Beres, Marizsán, Nemeth, Szőlősy, Kapta, Orosz, Polyák.8 A XVI. században a falu bírója Márton György volt, mellette 17 adózó jobbágygazdaság, illetve jobbágycsalád volt. Ezek kenyérgabonából 17 kalangyát9 és 27 kévét adtak dézsmául. 10 Zabból 2 kalangya és 26 kéve volt a dézsma. A terménnyel adózókon kívül 5 zsellércsalád 54 dénárt fizetett.11

Batár török hódoltság alá nem került, de gyakran esett áldozatul török-tatár martalócok betörésének. A XVI. század végén megindult a reformáció. A

---

5 SZABÓ ISTVÁN: *Ugocsa megye,* Hatodik Síp Alapítvány, Új Mandátum Könyvkiadó, Budapest-Beregszász, 1994, 136-137.old.

6:KUBINYI BÉLA i. m.4-5. old.

7 SZABÓ ISTVÁN: i. m. 136-137.old.

8 SZABÓ ISTVÁN: i. m.137.old.

9 Egyes vidékeken szénaboglyát, másutt gabonakeresztet (kepe) jelentett. "Ellepték a földet ezek, mint az hangyák, vagy szélös mezőben az sok kalangyák" (Zrínyi: Szigeti veszedelem). Nyelvjárási szó.

10 terményadó, tized

11 DR. MOLNÁR AMBRUS: *Ugocsai falvak gazdasági helyzete a XVII. sz. dézsmajegyzékek tükrében.* Hatodik Síp Alapítvány- Mandátum Kiadó, Budapest- Beregszász, 1997, 152.old.

reformáció elterjedését Batáron elősegítette az, hogy a falu több mint 100 éven keresztül az Erdélyi Fejedelemséghez tartozott, ahol európai viszonylatban szabad volt a vallásgyakorlat. A XVI. században Batáron is református egyház alakult ki és hozzátartozott, mint leányegyháza Nevetlenfalu is (1573). 12

A középkori eredetű római katolikus templomot a reformáció kezdetétől a reformátusok használták. Batár kezdetben anyaegyház volt és ide tartozott a nevetleni gyülekezet, mint leányegyház. Első ismert lelkipásztora, Cseke Gáspár 1573-ban már minden bizonnyal Kálvin szellemében hirdette az Igét. A XVI. század második felében a következő lelkipásztorok szolgáltak: 1578-tól Kóródi Bálint, 1582-től Bökényi András, 1590-től Csengeri Gergely, 1593-tól Óvári János, 1598-tól Szigethy András, 1599-től Felsőlindvai Mihály.13

A XVI–XVII. század fordulóján is virágzó eklézsia volt. 1605-től Tiszabecsi Tamás, majd Terebessy Tamás volt a lelkipásztor. 1611-től Taraczközy János lelkészsége idején már rektort is tartott a gyülekezet. 1706-ban a piskolti közzsinat Almási Zsigmond lelkészt ordinálta Batárra.

A falu református gyülekezetének pusztulása és az egész lakosság kicserélődése az 1717. évi tatárjárás következménye volt. De a faluba már előtte is többször betörtek a török–tatár martalócok, és a lakosságot rendszeresen pusztították. 1727-ben Batár, mint református gyülekezet már nem szerepel Ugocsa megye gyülekezetei között.

A rendelkezésünkre álló adatok szerint a XIX. században a gyülekezet temploma is elpusztult. 1786-ban újra találunk adatokat a batári gyülekezetről, ugyanis ekkor a kanonika látogatás alkalmával ezt jegyezték fel róla: *Batár már Nevetlenfaluhoz tartozik, mint leányegyház, holott korábban Nevetlen volt leányegyháza a batári gyülekezetnek. 14* Batár már nem önálló református egyház, oka pedig az, hogy a XVII. sz. közepétől a XVIII. sz. közepéig nagy megpróbáltatásoknak és sorozatos csapásoknak volt kitéve, minek következtében a lakosság majdnem teljesen elpusztult és kicserélődött.

A batári református egyház elsorvadt és új görög katolikus egyház keletkezett. Ez elősegítette az ungvári unió (1646) és az, hogy Mária Terézia megerősítve Erdély szabadságjogait, a kiváltságos rendek közé sorolta a görög katolikus vallásúakat is. A rutén nyelv azonban Batáron nem jutott túlsúlyba, mert a falu jegyzőjének 1862. évi jelentése szerint, a most már túlnyomóan görög katolikus lakosság nyelve ismét egyedül a magyar lett. A XVIII. sz. elején a Rákóczi –felkelés (1703-11) újabb megpróbáltatások elé állította a lakosságot. Jelentős volt a veszteség, melyet a parasztság és nemesség a hadba állással szenvedett. A pusztulás a Rákóczi –felkeléssel még nem záródott le. 15

12KUBINYI BÉLA: i. m.6. old.

13 KÜLLŐS IMRE, P. SZALAY EMŐKE: *Magyar Református Egyházak javainak tára, a határon túli református gyülekezetek templomai, felszerelési tárgyai, könyv és iratanyaga.* Budapest, 1999, 41-42.old.

14KÜLLŐS IMRE, P. SZALAY EMŐKE: i. m. 41-42.old.

1717-ben újabb török –tatár betörés következett. Ez volt az utolsó betörés. A török-tatár hadak augusztus 29-én és 30-án prédálták fel Ugocsát és Batárról egy nemes és 37 paraszt személyt hurcoltak el. 16 A kivonuló tatár sereget Máramarosban meglepték és megverték, a kezeik közül 23 batárit sikerült kiszabadítani, a veszteség így is nagy volt. 1739-ben pestis pusztította a falut. Ez a száz éven keresztül tartó sorozatos csapás nem múlt el nyomtalanul.

A Batári Görög katolikus Egyházközség (Batár, c. Ботар) a Munkácsi Egyházmegye legősibb parókiái közé tartozik. az 1747-ben megjelent összeírásban templomát „omladozó fatemplom" jelzővel illetik, ami korai keletkezését mutatja.17

Ősiségét jelzi, hogy 1821-től parochiaantiqua, ősi parókia jelzővel illetik. Kegyúri szempontból az 1747-es adatok szerint az egyházközség a kökényesdi Vetéssy családhoz tartozott. 1814-ben több birtokos közös tulajdonaként tartották számon, 1821-től pedig a püspök által szabadon adományozható kategóriába került.

A közösség fatemploma 1747-ben tehát már omladozott, viszont csak a 20. század elején jelölnek új kőtemplomot az összeírások. további kutatásokat igényel, hogy a 18. század közepén épített fatemplomot felújították, vagy újat építettek helyette. Ami biztos, hogy a 20. század első éveiben készült el a közösség ma is használt temploma. Az 1908-as egyházi adatok szerint 1903-ban szentelték fel az új kőtemplomot. a templom titulusában nem történt változás az idők folyamán.

A fatemplom és a kőtemplom időszakában is szent Mihály arkangyal (november 8.) tiszteletére szentelt templomról írnak. Az egyházközségben az 1888-as összeírásban jelölnek új, kőből épült parókiát. Előtte fából készült paplak volt. Az adatok összevetése alapján az 1874–1888 közötti időszakban épülhetett az egyházi épület. a rendszerváltás után a közösség új parókiát épített (1996 és 2012 között).18

A batári görög katolikusok lélekszáma dinamikusan fejlődött. Az első összeíráskor (1747) 16 család tartozott az egyházközséghez. A Munkácsi Egyházmegye felállításához legközelebb eső adatközléskor (1792) 346 híve volt a közösségnek, a trianoni döntés előtti utolsó adat szerint (1915) 470 tagja volt, az egyházmegye eltörléséhez közeli időpontban (1947) pedig 515 görög katolikus élt Batáron. 19

Jelenleg 780 híve van az egyházközségnek. Népiskoláját az 1847 előtti időszakban indították. Az adott évben 17 tanulója volt az intézménynek, a hitoktatás azonban már az 1806 előtti időszakban elkezdődött. a görög katolikus közösség prédikációs nyelve az

---

15 KUBINYI BÉLA: i. m. 7. old

16KUBINYI BÉLA: i. m.6-7. old

17 EMBER GYŐZŐ tanulmánya: *A munkácsi görög katolikus püspökség lelkészségeinek 1747. évi összeírása,* 103. old.

18 SZTRIPSZKY HIADOR: Egyházi schematizmusaink és a helységnevek, Hajnal III. évfolyam, Ungvár, 1943, 1-4. sz. 206-228 old

19SALACZ GÁBOR: tanulmánya: A cassa parochorum története (Gr. Klebesberg Kunó M. Tört. Intézet évkönyve, Budapest 1933. 121-154 old.)

1806-os adatgyűjtés idején a ruszin volt, majd 1825-tól 1915-ig a ruszin és a magyar. 1876-tól az egyházközségben imatársulat működött.

Egyházi adatok szerint régi anyakönyvét 1782-től írják. Jelenlegi anyakönyvét a görög katolikus egyház legalizációja után, 1997-ben kezdték vezetni. Az egyházközséget az görög katolikus egyház legalizációja után 1997-ben jegyezték be az egyházi és állami hatóságok. Filiái 1747 és 1947 között: Forgolány, Nevetlenfalu, Kósánláz, Szaplonczai Elek tanya, Akli, Fertősalmás, Nagypalád. Esperesi kerületi besorolása többször változott, melyet a hívek lélekszámának növekedése, az egyházi adminisztráció időszakos változása és számos politikai fordulat is befolyásolt.

Az 1747-es összeírás nem jelöl külön esperesi kerületet, akkor Ugocsa vármegye kötelékébe sorolták a batári egyházközséget. A régi falut a Batárfolyó árvizei gyakran elvágták a külvilágtól, s nagyon sáros volt. Az új helyen nemsokára megépült az új görög katolikus templom, amely még most is fennáll és Szent Mihály nevét viseli. 1751-ben feljegyezték, hogy a faluban álló Szent Mihály tornyos templom fából épült és egyetlen harangja van. 1754-ben egy új fatemplomot építettek. Akkoriban Forgolánynak és Nevetlenfalunak, melyek Batár filiái voltak, még nem volt templomuk. A ma is álló kőtemplom 1903-ban épült. A szépséges faragásokkal ékesített ikonosztáz bizonyos Novakovszki mester munkája. A harminckilenc ikon Sisovszki V. pennája alól került ki.

Az 1792–1859 közötti időszakban Ugocsa vármegye túrterebesi Esperesi kerületének része.

1848-49. évi szabadságharc viszonylagosan békésen telt el Batárra nézve, mert a falu környékén jelentős harcok nem voltak. Az 1867. évi kiegyezés pedig a falura nézve fontos fejlődést hozott, mert megindult a vasútvonalak építése és ez a lakosságnak új munkalehetőséget biztosított. 20 Fényes Elek leírása 1851-ből: Batár orosz falu, Bereg –Ugocsa vármegyében, 18 római katolikussal, 414 görög katolikussal, 8 reformátussal, 10 zsidóval, és görög katolikus anya templommal rendelkezik. Földe igen termékeny, nagy tölgyes erdővel rendelkezik.

1859–1915 között ugyanezen elnevezésű vármegye Tiszaszászfalui Esperesi kerületébe tartozott.

Magyar Szent Korona országai 1910. évi népszámlálási adatai. A fontosabb demográfiai adatok községenként. Tiszán túli járás Batár nevezetű településén. Batár területi holdakban 2965, a népesség a polgárok 1910-ben 540 főt számláltak meg. Ezek közül külföldön lévő 48, férfi 254, nő 286, 6 évnél fiatalabb 101, 6-11 év között 81, 12-14 év közötti 38, 15-19 közöttiek 60, 20-39 év közöttiek 138, 40-59 évesek 93, 60 évnél idősebb 29. Nőtlen és hajadon 298, házas 213, özvegy 28, törvényesen elvált 1.

Nemzetiségi összetétel szerint: magyar 502, német 1, oláh 1 rutén 35, magyarul beszél 534. Vallási szempont szerint: görög katolikus 436, református 53, izraelita 16. Írni és olvasni tudó: 247. Lakóházak: téglaalappal vályog vagy sárból

---

20KUBINYI BÉLA : i. m.8. old

71, vályog vagy sár 11, fából vagy más anyagból 25, cserép pala vagy bádog 14, zsindely vagy deszka 28, nád vagy zsúp 65, összesen 214.21

Legeza József helyi parókus 1949-től 54-ig kényszermunkán sínylődött.22 A régi falunak a helyét most is Ócska-falu dűlőnek nevezi a lakosság.

A vidéki élet egyhangúságában minden ünnep eseményszámba ment. Esztendőről esztendőre ismétlődtek az egyházi jeles napok és a névnapok, ünnepélyes hangulatban zajlottak le a családi élet nagy eseményei. A reformáció csökkentette az egyházi ünnepek számát, ezért a faluban a katolikusoknak a Mária ünnepekkel, a szentek emléknapjaival és a búcsúkkal, jóval több egyházi alkalmuk volt, mint a protestánsoknak. A karácsonynak a hozzá kapcsolódó István és János napok adtak még nagyobb egyensúlyt, a húsvét a tavaszköszöntés és a locsolkodás alkalma volt, a tavasz végi-nyár eleji pünkösd jelentőségét viszont a közelgő aratás kissé halványította. 23

Az 1910-20-as években aztán megépült a Szőlősgyula-Csepe-Tivadar falva mentén húzódó Batár-csatorna, amely a Batár árvizeitől nagyban mentesíti a falut. Az I. világháború (1914-18) kegyetlen harcaiban Batárról körülbelül 15-en estek áldozatul. A háborút lezáró trianoni békeszerződés Batárt Kárpátaljával együtt Csehszlovákiához csatolta és oda tartozott 1938. november 2-ig, az I. bécsi döntésig.

A batári iskola kialakulása

A szokásoknak megfelelően a gyerekek iskoláztatását először Batáron is az egyház vállalta magára, és az írni-olvasni tanítást is egyházi tanítók végezték. Fizetésüket is az egyháztól kapták természetben. Az 1915–1945 közötti időszakban nem jelent meg olyan sematizmus, amelyben az ugocsai egyházközségeket jelölték volna.

Az 1947-es összeírásban már a tiszaújlaki Esperesi kerület részét képezte. Az egyház legalizációja után, 1996-ban az esperesi kerületek rendezése alkalmával a Nagyszőlős-Beregszász Esperesi kerület részévé vált, s ennek folytatásaként – mint magyar görög katolikus egyházközség – 2003-tól a Beregszászi Magyar Esperesi kerülethez tartozik. Az egyházi összeírásokban a községre vonatkozóan a Botár, Batár, Bratovo elnevezések fordulnak elő.24

A csehszlovák éra alatt híres görög katolikus tanítója volt a falunak Kövér Antal. A csehszlovák rendszerben nyolcosztályos ruszin nyelvű elemi iskolában tanították a gyerekeket, de Kövér Antal hagyta a gyerekeket magyarul tanulni.25 A falu neve Batár. Iskolái állami ukrán elemi 3 osztállyal, 3 tanítóval.26 Az I. bécsi döntést követően a szovjet megszállásig 1944. október 26-ig, Batár ismét

21 Magyar Szent Korona országai, 1910. évi népszámlálása, első rész, 330-331. old.
22 www. karpatszallas.net/latnivalok/batari-gorog-katolikus-templom, 2013. március 14. 22:34.
23 KÓSA LÁSZLÓ: *Hét szilvafa árnyékában,* Osiris Kiadó, Budapest 2001, 153. old.
24 BOTLIK JÓZSEF, DUPKA GYÖRGY: i.m. 144.old
25 KUBINYI BÉLA: i. m.8-10. old.
26 BOTLIK JÓZSEF, DUPKA GYÖRGY: i. m. 144. old.

Magyarországhoz tartozott. A faluban vegyesen működött görög katolikus és állami népiskola 8 osztállyal. Tanítók voltak: Kövér Antal, Beoka Aladár és Beoka Aladárné. Iskolaigazgatók voltak: Jamnicki József (1944-62), Sántha Ferenc (1948-62), Ratkovszki István (1962-68), Vantyuch Béla (1968-1969), Kubinyi Béla (1969-84), Morvai Margit (1984-99), Dánics Mária (1999- napjainkig).27

A szovjet megszállás után a lakosság továbbra is magyar nyelvű oktatást kért a hatóságoktól. Először négyosztályos elemi 1944-52-ig, később hétosztályos 1952-58-ig, majd nyolcosztályos 1958-84-ig magyar nyelvű nem teljes középiskola működött a faluban. Párhuzamosan működött ukrán nyelvű négyosztályos elemi iskola is.

Az 1984-ben bekövetkezett nevetlenfalui ukrán-magyar tannyelvű iskolával való egyesítés folytán ismét elemi oktatási intézménnyé degradálták.

A jelenlegi iskola épületét 1957-ben építették egy lebontott uradalmi ház vályogaiból és asztalosmunkáiból.

Az iskola 1957-es megépítésétől kezdve az iskolán csak kisebb-nagyobb tatarozásokat végeztek, így az épület fokozatosan leromlott: tetőszerkezete elavult és esőzésekkor beázott, így a tetőszerkezet megromlott; a szintén elavult kályhák is kicserélésre vártak; a tanáriban nem volt fűtési lehetőség. A tanárok így rendkívül nehéz körülmények között voltak kénytelenek dolgozni. A rendszerváltást követően 1991-ben a kolhoz – Engi Gábor vezetésével – felkarolta az iskola ügyét és hozzálátott egy új általános iskola megépítéséhez. Az alapokat ugyan lerakták, de a gazdasági hanyatlás következtében a munkálatok leálltak. A kollektív gazdaságot, azóta privatizálták, így a lerakott alapok az enyészetnek vannak kitéve. A már régóta meglévő problémákat csak betetőzte az 1998-as és a 2001-es árvíz, amelyek megrongálták a tetőszerkezetet és az alapokat.

Az árvíz után az iskola indult egy pályázaton, amelynek célja a kárpátaljai árvízkárosultak megsegítése volt. A pályázatot meg is nyerte.

Új korszak kezdődött ezzel az iskola történetében. A megnyert anyagi támogatásból sok mindenre futotta: a régi pléhtetőt palára cserélték, az épületet kívülről-belülről újravakolták és kifestették, lecsempézték a folyosót, bevezették a központi fűtést, felújították az osztálytermeket, stb. A felújított iskolában már étkezde és számítógépes részleg is helyet kapott.

Felhasznált irodalom:

1. BENDÁSZ ISTVÁN - KOI ISTVÁN: A munkácsi Görögkatolikus Egyházmegye lelkészségeinek 1792. évi katalógusa, Szent Atanáz Görögkatolikus Főiskola, Nyíregyháza
2. SZTRIPSZKY HIADOR: Egyházi schematizmusaink és a helységnevek, Hajnal III. évfolyam, Ungvár, 1943, 1-4.
3. EMBER GYŐZŐ tanulmánya: A munkácsi görög katolikus püspökség lelkészségeinek 1747. évi összeírása
4. SALACZ GÁBOR tanulmánya: A cassa parochorum története (Gr. Klebesberg Kunó M. Tört. Intézet évkönyve, Budapest 1933.)
5. KUBINYI BÉLA: *Batár község történelme,* Ungvár, 1999

27 KUBINYI BÉLA: i. m. 10. old.

6. KÜLLŐS IMRE, P. SZALAY EMŐKE: *Magyar Református Egyházak javainak tára,* Budapest, 1999
7. SZABÓ ISTVÁN: *Ugocsa megye,* Hatodik Síp Alapítvány, Budapest 1937, Új Mandátum Könyvkiadó, Beregszász 1994
8. BOTLIK JÓZSEF, DUPKA GYÖRGY: *Magyarlakta települések ezredéve Kárpátalján,* Intermix Kiadó, Ungvár- Budapest, 1993

Lupus hominiem lupus- Ember embernek farkasa
Az első keresztes hadjárat történelmi előzményei

Becske Pál-Zsolt

A szerző az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Tannylevű Humán- és Természettudományi Karának hallgatója.
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Bihari Csaba, az Ungvári Nemzeti Egyetem Magyar Tannylevű Humán- és Természettudományi Karának oktatója.

A keresztes hadjáratok az érett középkor legnagyobb egyház által szentesített militáns vállalkozásai voltak s egyben a legszínesebbek is, mivel a korabeli Európa jellegzetes társadalmi rétegeinek többsége képviseltette magát e hadjáratokban: lovagok, kereskedők, papok, parasztok és koldusok egyaránt. A XI. század végén hatalmas keresztény néptömegek indultak el Európa különböző égtájai felől a történelmi Szíria és Palesztina területére, hogy felszabadítsák Jeruzsálem szent városát s ott élő hittestvéreiket az általuk hitetlenek bélyegzett muszlimok fennhatósága alól.

De valóban a keresztény értékrend vezérelte az első keresztes hadjárat részvevőit, vagy netalán a különböző társadalmi csoportokra levetíthető öncélú világi értékek megszerzésének lehetősége?

A legfontosabb kérdés azonban mégis a következő: hogyan és mi okból vált a korabeli római katolikus egyház egy fegyveres hadjárat fő szervezőjévé, melynek ideológiája teljesen szemben ált a kereszténység értékrendjével s ebből eredő tanításaival?

Munkámban többek között e problémakört vizsgálom, azonban hogy helytálló megállapításokkal szolgálhassak, szükségszerű és elengedhetetlen a XI. századi nyugat Európa szociális-gazdasági, politikai és egyházi viszonyainak nagy vonalakban történő bemutatása, kitekintve Bizánc, továbbá a történelmi Szíria és Palesztina korabeli történelmi viszonyainak alakulására.

A nyugat és közép európai államok a X-XI. század fordulóján elérték a feudalizmus kibontakozó szakaszát. A feudális gazdasági rendszer ok-okozati formájaként kialakult a társadalmi hierarchia, amelyben alapvetően két fő társadalmi réteg formálódott ki, a hűbérurak s azok hűbéresei. E két réteg tagjai többségükben antagonisztikus kapcsolatokat ápoltak, mivel a hűbérurak a művelés alatt álló földterületek birtokában arra szorítkoztak, hogy minél nagyobb természetbeni és anyagi járandóságokat hajthassanak be a gazdaságilag, s mi több személyileg is függő paraszti rétegektől. A szociális és gazdasági viszonyok átalakulásával párhuzamosan kezdetét vette a mezőgazdasági termelés módszertani fejlődése, amely főként a vetésforgó alkalmazásában és a magas terméshozamú növényi kultúrák termesztésében nyilvánult meg. A termelési viszonyok részleges

átalakulásának következtében Európa lakosságának lélekszáma ugrásszerűen megnőtt (kb. 46 millió főre duzzadt). A termelékenység és a lakosság lélekszámának növekedése, pozitív volta mellett negatív következményeket is vont maga után, mégpedig a parasztság terheinek fokozatos növekedését illetően, amelyhez párosult a művelés alatt álló parcellák felaprózódása s így a jövedelmek csökkenése is. A parasztok általános európai viszonylatban heti három nap robottal tartoztak hűbéruruk irányába, ezen kívül természetbeni (liszt, vaj, tojás, gyümölcsök) és pénzbeli (bíráskodási illeték, híd-, piacvám) kötelezettségeik is voltak, emelet tizeddel tartozott az egyháznak. A növekvő terhek okán egyre gyakoribbakká váltak a parasztfelkelések, robotmegtagadások, mindemellett sokan megszöktek, hogy más falvakban, vagy esetlegesen városokban telepedjenek le, többségük azonban kénytelen volt elviselni a rárótt terheket s reménykedni Isten kegyelmében [Zöllner, 1980].

A XI. században bekövetkezett mezőgazdasági forradalomnak köszönhetően egyre inkább elkülönült a kézművesség a mezőgazdaságtól s kezdetét vette az urbanizáció. A mezőgazdaságban bekövetkezett változások, a gyors ütemű népességnövekedés és az újabb városok kialakulása maguk után vonták az ipar és a kereskedelem fejlődését. Fokozatosan bővültek a nemzetközi kereskedelmi kapcsolatok, de nemcsak az európai államok között, hanem a keresztény Bizánccal és a muzulmán Közel-Kelettel is. A keleti államalakulatokkal folytatott kereskedelemben főként a francia városok Arles, Lyon, Marseille és Avignone töltöttek be vezető szerepet, míg az itáliai városok közül Bari, Genova, Velence és Pisa ápolt rendszeres kereskedelmi kapcsolatokat a muszlim államokkal [Urr, 2002].

A Nyugat Európa szociális-gazdasági szférájában végbement változások egy tényezőt azonban nem tudtak befolyásolni, mégpedig az éghajlati s ez által a termelési viszonyok változásait. 1032-ben, három évig tartó éhínség vette kezdetét. A pusztító esős időjárás először Bizáncban, Itáliában majd pedig Franciaországban és Angliában lehetetlenítette el az élelmiszertermelési folyamatokat. A nyomorúságos helyzet következtében általánossá vált a vadállatok, növényi gyökerek fogyasztása, továbbá megjelent egy bizarrabb, humánumhoz méltatlan táplálékszerzési forma is, mégpedig az egyes ősközösségi társadalmakra jellemző kannibalizmus, amely nemcsak az élők lemészárlását, hanem a holtak testének kihantolását s elfogyasztását is magába foglalta [Sz. Jónás, 1999].

Hasonló mértékű éhínségek sújtották a dél Francia területeket 1043- 1046 folyamán, továbbá Németalföldet 1095-ben. [Klaniczay, 2005].

A nyugati parasztság már meglévő nyomorúságos helyzetét tovább súlyosbította egy új jelenség, a lovagi magánháborúk folytonossága. A XI. század folyamán kisebb hűbéri háborúk sorozata söpört végig Európa nyugati és középső féltekén. A magánháborúk fő oka a primogenitúra örökösödési forma megjelenésével és elterjedésével hozható összefüggésbe, továbbá a már korábban említett demográfiai viszonyok átalakulásával. Az örökösödési rendszer célja az

volt, hogy a hűbérurak elkerüljék a földbirtokai kisebb parcellákra történő tagolódását, ennek érdekében az elsőszülött fiú örökölte az egész földbirtokot, míg a többiek csak kardjukat s nevüket birtokolták. Az új örökösödési rendszer eredményeképp kialakult egy új társadalmi réteg, a koldus lovagok személyében, melyhez társultak a korábban létrehozott s időközben mellőzötté vált földesúri magánhadseregek lovagjai. E lovagok, hogy érvényt szerezzenek rangjuknak s mindennapi szükségleteiknek, mértéktelen fosztogatásba s gyilkolásba bocsátkoztak sötétségbe taszítva Nyugat Európa jelentős részét [Urr, 2002]. A lovagi megmozdulásokra főként a formálódó francia királyság központi és peremvidékein Il de France, Burgundia s Aquitánia területein került sor, de egyre elterjedtebbé váltak Közép Európa területein s már nemcsak a világi hűbérurak ellen irányultak, hanem az egyház is szenvedő alanyává kezdett válni. Ilyen körülmények között a római katolikus egyház válaszlépésekre kényszerült [Sz. Jónás,1999].

A XI. század első felében több zsinat összehívására is sor került Aquitániában, Arlesben és Lyon városában, hogy elejét vegyék a koldus lovagok által előidézett belviszályoknak. Az egyházi gyűlések keretein belül meghirdették azokat a törvényeket, amelyeket mindenkinek be kellett tartania a béke megőrzése céljából. A zsinatok általánosan a következő rendelkezéseket tartalmazták: a rablókat vagy más tulajdonának megrongálóit a törvény szigorával kellet megbüntetni, ennek leggyakoribb formája a vagyonelkobzás és testi fenyítés alkalmazása volt, pénteken tilos volt bort inni, szombaton pedig húst enni, kivéve a betegeket. Az egyházi zsinatok ülésein került sor a Treuga Dei, azaz Isten békéjének meghirdetésére, először Aquitániában majd pedig az egész Francia Királyság területén . A Isten békéje keretein belül általános fegyvernyugvást rendeltek el szerda estétől, hétfő hajnalig, ennek értelmében senki sem erőszakoskodhatott embertársaival, nem álhatott vérbosszút, nem követelhetett zálogot adósától [Sz. Jónás, 1999].

Az Isten békéjének tartalmát illető pontos meghatározásra az 1046-os tulujes-i zsinaton került sor. A zsinat pontjai szerint senki sem rabolhatta ki a templomokat s azok környező területeit harminc lépésnyi távolságon belül, aki mégis megszegte, kétszeres jóvátételt kellett kifizetnie a károsultnak, hasonló büntetésben részesült, aki egyházi személy ingó vagy ingatlan vagyonát rongálta meg vagy tulajdonította el. A zsinat további rendelkezései alapján tilos volt a parasztok lemészárlása, szerzetesek és apácák bármilyen formában történő bántalmazása, vagy az általuk megtermelt javak eltulajdonítása. A kilátásba helyezett büntetések ismeretében, ha nem is szűnt meg teljes mértékben a rabló lovagok fellépése, némileg mégis lecsökkent a fosztogatások és gyilkosságok száma [Sz. Jónás, 1999].

A részleges békefeltételek nyomán Isten födi helytartója, a római katolikus pápa világi tevékenységét az egyház tekintélyének visszanyerésére és megszilárdítására koncentrálhatta, mégpedig reformok meghirdetése és

végrehajtása által. A korabeli katolikus egyház megreformálása óhatatlanul szükségszerű volt, mivel hívei elvilágiasodottnak, erkölcsi tanításaiban megingottnak, továbbá világi hatalmaktól függőségben lévő intézménynek titulálták. Az elvilágiasodottság és világi függőség vádjai nem voltak alaptalanok mivel a XI. századra a római katolikus egyház a helyi uralkodók után a második legnagyobb hűbérbirtokkal rendelkező intézménnyé vált, amelyhez párosult a hűbéri társadalmi hierarchia és a paraszti rétegek kiszolgáltatott helyzetének egyház által történő elismerése. Mindemellett az 1054-ben bekövetkezett skizma is hatalmas csorbát ejtett az egyház tekintélyén. Az egyházszakadás keretein belül a IX. Leó pápa és Kérulariosz Mihály konstantinápolyi pátriárka kölcsönösen kiátkozta egymást, mivel a római pápa azt sérelmezte, hogy görög pátriárka nem volt hajlandó elismerni felsőbbrendűségét. E történelmi eseménnyel végleg kettévált a katolikus latin nyelvű, római pápa vezetése alatt álló nyugati egyház és a keleti görög nyelvű, a bizánci császár vezetése alatt álló egyház. A korabeli katolikus egyház negatív hangvételű megítélésében fontos szerepe volt annak a bevett gyakorlatnak, amely még a VIII- IX. század folyamán alakult ki, mely szerint a katolikus egyházfő csak a frank császár jóváhagyását követően foglalhatja el tisztségét. E kiszolgáltatott helyzet egyre terhesebbé vált az egyházfők számára mivel a katolikus egyház a világi hatalom vazallusa volt, ezzel szemben a világi hatalommal szembeni felsőbbrendűséget hirdette. [Davies, 2002].

Az egyház közösségformáló ereje és lelki vigaszt nyújtó szerepköre fokozatosan hanyatlani kezdett. A XI. század kezdetétől a hitélet megélése új formákat öltött, többek között a szent ereklyék tiszteletében és a szentek síremlékeihez vezető zarándoklatokon történő részvételben született újjá. Az ereklyék tisztelete különböző tárgyakban nyilvánult meg: tövisek Jeruzsálemből, szent helyekről származó kődarabok, anyatej Betlehemből, rózsafüzérek Gecsemánéból, Mária föld, szilánkok a hebroni tölgyből. [Zöllner, 1980]. Míg a zarándoklatok fő célterületei Szent Jakab sírja Santiago de Compostella-ban, továbbá Jeruzsálem és környékén található szent helyek, többek között a Jeruzsálemi sziklatemplom, a Jeruzsálemi Dávid torony és Szent Sír Templom voltak. [Sz. Jónás, 1999].

Az egyház válságos helyzetének rendezése érdekében a római katolikus egyházfők reformok élén léptek fel az egyházi méltóságok vásárlása ellen, szorgalmazták a papi nőtlenséget s nyíltan támogatták a kolostori rend és fegyelem visszaállítását s fokozását. E reformtörekvéseket már korábban, a X. század folyamán a Cluny bencés kolostorból elinduló reformmozgalom is kitűzte céljául s részlegesen meg is valósította. Az 1059-es laterán-i zsinat keretein belül II. Miklós pápa megtiltotta a világi invesztitúrát, vagyis, hogy a világi hatalmak iktassák be hivatalukba az egyházi személyeket, továbbá kimondta, hogy a pápát a bíborosoknak kell megválasztaniuk. VII. Gergely pápa már politikai követeléseket is megfogalmazott a világi hatalommal szemben, amelyeket 1075-ben Dictatus Papae címen adott ki. A rendelet, tartalma szerint, kizárólagos pápai vezetést

követelt a római katolikus egyházon belül s felsőbbséget a világi hatalommal szemben. [Davies, 2002].

A nyugat európai szociális, gazdasági és egyházpolitikai átalakulásokkal párhuzamosan a Bizánci Birodalom kötelékébe tartozó területeken is fontos történelmi események zajlottak le, amelyek a későbbiekben a keresztes hadjáratok formális okaként voltak feltüntetve. 1071-ben Alp Arszlán szunnita államférfi vezetése alatt, a szeldzsukok támadó háborút indítottak Kis- Ázsiában a bizánci fennhatóság alatt lévő területek megszerzésére. 1071. augusztus 19-én a Romanosz bizánci császár vezette csapatok katasztrofális vereséget szenvedtek az örményországi Manzikert-nél, amelynek következtében Anatólia nagy része szeldzsuk fennhatóság alá került [Runciman, 2002]. A Bizánctól elhódított kis-ázsiai területeken 1077-ben Szulejmán ibn Kutulmus, Alp Arszlán unokaöccse, megalapította a Rumi Szultanátust Ikonium központtal. A szultanátus nevét onnan kapta, hogy igényt tartott Rumi területére, azaz a Nyugat Római birodalom utódállamára, a Bizánci birodalomra. A szultanátus politikai fennhatósága alá tartozó területeken a helyi lakosság vallásszabadságot élvezett, mégis számos püspök és keresztény elmenekült Kis-Ázsiából. [Klaniczay, 2005].

A bizánci események és Jeruzsálem 1070-ben történő elfoglalása VII. Gergely pápában komoly aggodalmakat ébresztettek, mivel úgy vélte, hogy a szeldzsukok intenzív terjeszkedése nemcsak a keresztények keletre irányuló zarándoklatait, de magát a katolicizmust is veszélyeztetheti. VII. Gergelyt egyre inkább foglalkoztatta egy keletre indítandó hadjárat megszervezése, céljai között szerepelt az 1054-es skizma érvénytelenítése is. Bizánc azonban nem volt az egyházak újraegyesülésének híve, mivel nem egyenlő félként, hanem mint a római katolikus egyház alárendeltjeként szerepelt VII. Gergely terveiben [Urr, 2002].

A pápa 1074-ben általános felhívást intézett minden keresztény számára, hogy készüljenek fel a keleti kereszténység muzulmán iga alóli felszabadítására, mivel a szeldzsukok már Jézus Krisztus nyughelyét a Szent sírt is megszentségtelenítették. E kinyilatkoztatással Isteni jóváhagyást biztosított a katonai vállalkozásnak s egyben leplezte valódi szándékait is. VII. Gergely terve szerint Bizánc, feltehetően tartva a muszlimok által előidézett további területveszteségektől, katonai segítség fejében hajlandó lesz aláírni azt az egyházi uniót, amelyben elismeri Róma felsőbbségét a bizánci világi hatalommal szemben, erre engedett következtetni VII. Mihály bizánci uralkodó többszöri invokációja is. A katolikus egyháznak azonban nem nyílt lehetősége a hadjárat megszervezésére a német-római császárral történő valláspolitikai összetűzésének okán [Klaniczay, 2005].

Európát egyre mélyülő politikai és vallási alapon létrejövő válság fenyegette. IV. Henrik német-római császár válaszul, a II. Miklós pápa által 1059-ben meghirdetett reformokra, 1076-ban a worms-i birodalmi gyűlésen a hozzá hű német főpapokkal megfosztotta méltóságától VII. Gergely pápát. A pápa válaszlépésként kiátkozta a császárt, a kiátkozás eme formája a XI. században nemcsak az uralkodó személyét érintette, hanem az adott keresztény állam egész lakosságát, felmentette az uralkodó hűbéreseit az általuk tett eskü és

kötelezettségek alól. A császár 1077 telén Canossa várának kapujában könyörgött a pápának, aki a kor szokásainak megfelelőn megbocsátott a vétkezőnek. 1083-ban VII. Gergely ismét egyházi átokkal sújtotta a német római császárt. IV. Henrik többé nem könyörgött Canossában, a Brixen-i zsinaton ellenpápát választott III. Kelemen személyében, majd felállított egy sereget és Itália ellen vonult. Egy éves hadjárata során elfoglalta Rómát s újra megkoronáztatta magát. VII. Gergely dél-itáliai normann szövetségesei lévén visszafoglalta Rómát, de a normannok olyan mértéktelen pusztítást vittek véghez, hogy a helyi lakosság a pápa ellen fordult, aki kénytelen volt elmenekülni és élete végéig száműzetésben maradni egészen 1083-ban bekövetkezett haláláig [Davies, 2002].

Halála után valláspolitikai célkitűzéseit mintegy szellemi hagyatékként hagyta hátra utódjának II. Orbán pápának, akinél az 1084-es és 1085-ös években lezajló kereszténytyüldözések tükrében nyert hitelt a keletre irányuló fegyveres zarándoklat megszervezésének szükségszerűsége. Szulejmán ibn Kutulmus rumi szultán egy éves ostrom után elfoglalta Antiochiat s elhurcoltatta a helyi keresztény férfilakosságot, hogy utánpótlást szerezzen hadseregébe [Klaniczay, 2005].

A valós események tükrében a szeldzsukok lojálisan viszonyultak az elfoglalt területek lakosságához. Antiochiaban továbbra is görögkeleti pátriárka székelt. A monofizita és nesztoriánus keresztény vallási irányzatok tagjai számára a szeldzsuk uralom felszabadulást jelentett, a Bizánc által velük szemben támasztott vallási elnyomás s súlyos állami adók alól. A zarándoklatokon résztvevő nyugati keresztények kisebb adó fejében továbbra is látogathatták zarándokhelyeiket. A keresztények bántalmazásáról s meghurcolásáról szóló történetek valóságalapja képlékeny, egyes történészek szerint a nyugati egyház által koholt vádak voltak s azt a célt szolgálta, hogy felszítsa a nyugat európai keresztény civilizáció muzulmánellenességét s katalizálja a későbbi keresztes hadjárat toborzási folyamatait [Urr, 2002].

A nyugati egyház belső és külső válsága ellenére sem hátrált a Bizánci birodalommal kapcsolatos terveit illetően. A nyugati keresztény nagypolitika fő cinkosa Guiscard Robert, dél itáliai normann király, 1059-ben tett hűbéri esküt VII. Gergelynek, II. Orbán pápa szolgálatában is folytatta Bizánc nyugati területei elleni hadjáratát, arra apellálva, hogy a két tűz közzé szorított birodalom rákényszerül az egyházi unó aláírására. A nyugati politikai helyzetelemzés részleteiben tévesnek bizonyult. I. Alexios bizánci császár erőteljes politikájának köszönhetően 1085-re sikerült megállítani a normann támadásokat s az addig elfoglalt területek is visszakerültek Bizánc fennhatósága alá. A külpolitikai fordulat a normann ellenes IV. Henrikkel kötött szövetségnek volt köszönhető, aki támadást indított a dél-itáliai normann királyság ellen. A nyugati támadásokat követően Bizáncot a közvetlen közelében letelepedett szláv bolgár törzsek, majd pedig a besenyők is megtámadták, elfoglalva Drinápolyt, Phillippopolist és Trákiát. 1088-ban a bizánci hadak fatális vereséget szenvedtek a Kis-Ázsiai Silistránál, a szeldzsukok már Konstantinápolyt fenyegették. I. Alexios kénytelen volt tárgyalásokba bocsátkozni II. Orbán pápával s készséget mutatott az egyházi unió aláírását s a kettészakadt egyház egyesítését illetően. I.

Alexios 1090–91 folyamán követeket menesztett nyugatra segítségkérés céljából, majd szövetségre lépett a kunokkal. A bizánci-kun seregek 1091 áprilisában súlyos vereséget mértek a besenyőkre, visszahódítva az elfoglalt szárazföldi területeiket, hadisikereiken felbuzdulva legyőzték az Égei-tenger szigetvilágát ostromló szeldzsukokat és visszaszerezték a korábban bizánci fennhatóság alá tartozó Khiosz, Szamosz és Lezbosz szigetét. A bizánci külpolitikai sikerek nyomán Bizáncnak nem lett volna előnyös alárendelnie magát a Római pápának, az egyházi unióról szóló tárgyalások abbamaradtak. Ennek ellenére Orbán pápa, továbbra sem mondott le az egyház konszolidálásával kapcsolatos politikai ambícióiról [Urr, 2002].

Az 1095- ig lezajló események tükrében, II. Orbán meg volt győződve, hogy az intenzív muszlim terjeszkedés már-már veszélyezteti az európai katolicizmus létét, ilyen körülmények között elérkezettnek látta az időt, hogy felhívja keresztény hittestvérei figyelmét a muszlim veszélyre, s hogy harcba hívja őket, az úr védnöksége és zászlaja alatt a keleti hittestvéreik megsegítésére [Вийmар, 2006]. E célkitűzéssel 1095 őszén Rómából, Galliába utazott és auvergne-i Clermont városában még ezen év november 27- én megtartotta a clermont-i zsinatot. A gyűlésen tartott beszédében ecsetelte a keleti hittestvérek helyzetét, a hitetlenek által lerombolt templomokról és vérben úszó keresztény holttestekről szóló korabeli történeteket, majd felszólította a jelenlévők tömegét, hogy lépjenek az úr ösvényére, arra hivatkozván, hogy betartva Isten békéjét érdemesek lettek azon nemes célkitűzés véghezvitelére, amelynek keretein belül az Úr nevében felszabadíthatják a Szentföldet s keleti hittestvéreiket a muzulmán iga alól. Beszédének alaptétele volt a demagógia, minden keresztény ki életét áldozza a szent ügyért, lelkének tisztátalanságától függetlenül elnyeri az örök élet jutalmát, mindenki ki eddig tisztességtelen, hívőhöz méltatlan eszközökkel szerzett világi értékeket, most tisztességes eszközökkel harcolva elnyerheti örök jutalmát, aki itt boldogtalan s vagyontalan, a Szent földön boldog s vagyonos lesz, ki itt az úr ellensége volt, ott barátjává válik'' [Sz. Jónás, 1999, 206–207.]. Végül 1096. augusztus.15-re tűzte ki az indulás időpontját. Felhívására a jelenlévők vörös posztókereszteket kezdtek varratni ball vállukra, jelezvén, elhivatottságukat, hogy Krisztus nyomdokába lépnek, aki meghalt a kereszten bűneikért [Sz. Jónás, 1999].

II. Orbán demagóg monológja, hatásosnak bizonyult, mivel érzelmi fellángolást és vallásos fanatizmust váltott ki a jelenlévő néptömegekből, ami egyben sikert és kisebb problémát is jelentett számára. Orbán pápa úgy vélte, hogy a keresztes vállalkozás csak akkor lehet célravezető, ha egy egységes vezetés alatt álló, fegyelmezett és jól felfegyverzett haderő viszi véghez. Az első keresztesek azonban a fegyelmezetlen, egységességet nem ismerő, militáris ismeretektől és képzettségtől teljes mértékben távol álló paraszti néptömegekből kerültek ki [Bartlett, 2008]. Ennek fő oka arra vezethető vissza, hogy a grófok és a lovagok a hadjáratban való részvételt illető döntésben még vegetáltak, amikor a parasztok már javában készülődtek. A történelmi tények és források ismeretében nem is csodálkozhatunk, hogy a nyomorúságos körülmények között élő szerencsétlen paraszti rétegek, rögtön igent mondtak a hadjáratban való részvételre, mivel a zsinat, ha jobban megvizsgáljuk szövegét, nyíltan kilátásba helyezte a jobb életkörülményeket a fegyveres

zarándoklatban résztvevők számára, emellett persze nem elhanyagolható az örök élet jutalma sem, amely névleges elemként a részvétel által biztosított volt. A keresztes hadjáratra történő készülődés szerves részeként, az árucikkek eladása és felvásárlása söpört végig a tömegeken. A parasztok áron alul adtak túl még meglévő vagyontárgyaikon, hogy pénzhez jussanak, beszerezhessék az úthoz szükséges ellátmányt s mielőbb útnak indulhassanak. Az eladási tömeghisztériát a kereskedők és a hűbérurak is saját hasznukra fordították, mivel alacsony árakat fizettek a parasztok által kínált portékákért, viszont a parasztok számára szükséges ellátmány ára az egekbe szökött [Рудь, 2005].

Kezdetét vette a toborzás, amelyben fanatikus prédikátorok, kolostorok szerzetesei s lovagköltők is részt vettek. Különböző szent históriákat találtak ki prófétai álmokról, látomásokról, csodákról, amelyek alapján azt állították, hogy a készülő stádiumban lévő hadjárat nem emberi elme szülötte, hanem Isten elrendelése [Davies,2002].

A fanatikus prédikátorok közül kiemelkedett, Remete Péter, aki állítása szerint több alkalommal is járt a Szentföldön. Toborzó szónoklatokat tartott Berry-ben, Orleans-ban, Ill de France-ban és Lotharingia területén, amelyek során adományokat osztogatott, saját pénzén házasított ki becsületüket vesztett nőket [**Sz.** Jónás, 1999]. Szónoklatai és humánus tettei hatásosnak bizonyultak, a parasztokból álló gyülevészek első csapatai 1096 kora tavaszán (március 2-án) indultak útnak, Észak- és Közép Franciaországból, Flandriából, Lotharingiából, Alsó-Rajna vidékéről, a későbbiekben pedig Skandináviából, Angliából, Spanyolországból és Itáliából, ezzel kezdetét vette az I. keresztes hadjárat [Runciman, 2002].

Abstract

A XI. századi Európa szociális, gazdasági, politikai és egyházi viszonyinak ismeretében kijelenthetjük, hogy az I. keresztes hadjárat meghirdetésére és megszervezésére egyházi ideológiájának és színezetének ellenére nem feltétlenül a katolicizmus védelmére s a Szentföld muzulmán iga alóli felszabadítására irányult, hanem gazdasági, szociális, politikai és egyházpolitikai viszonyok együttese szolgáltatta a hadjárat meghirdetésének előfeltételeit. A keresztes hadjárat meghirdetése, mintegy a Toynbee civilizációs elmélet által támasztott, nyugaton és keleten kialakult politikai és gazdasági kihívásokra történő gyors válaszlépés volt a civilizációk fennmaradása érdekében. A felhívást megörökítő források ismeretében kijelenthetjük, hogy a keresztes hadjáratban történő részvétel egyszerre volt világi és vallási célzatú, mivel a korabeli római katolikus egyházfő II. Orbán pápa clearmont-i zsinaton előadott beszédében, azokat a megszerezhető világi és túlvilági javakat helyezte kilátásba a hadjáratban résztvevők számára, amelyeket, mint bűnös nincstelenek nem birtokoltak, de leginkább vágytak rá, hogy birtokolhassanak. Mindezek alapján az indítékok és elvárások társadalmi rétegenként nagy változatosságot mutattak. A XI. századi feudalizmus viszonyai közepette a paraszti rétegek életkörülményei még sanyarúbbak lettek, mint az ezt megelőző évszázadok során.

Járványok, éhínségek és lovagi magánháborúk sorozatai tizedelték az őskontinens lakosságát. A személyileg függő parasztok életkörülményeik pozitív irányba történő változását remélték a hadjáratokban való részvételtől, mivel a történelmi területeken való letelepedés és a feudalizmus nyűgének kötöttségei alól történő felszabadulás reményében keltek útra. Az elsőszülöttségen alapuló új hűbéri örökösödési forma következtében nincstelenné vált nyugati lovagságot, a megszerezhető vagyon és földbirtok ösztönözte a hadjáratokban való részvételre, ahol az egyház jóváhagyása által élhették ki, a nyugaton Treuga Dei által gátat szabó anyagi ínségüket. Míg az észak-itáliai kereskedővárosok, mint Genova, Velence és Pizza, a hadak s az ellátmány esetleges harctérre történő szállításából befolyó hatalmas jövedelem reményében lettek részesei a Jeruzsálem felszabadítására irányuló keresztes hadjáratnak.

Az előbbiekben felsorolt világi indítékok mellett nem szabad megfeledkeznünk a vallási tényezőről sem, mint a hadjáratban való részvételre ösztönző elemről, amely a bűnök bocsánatát és a halál utáni örök élet reményét helyezte kilátásba a vallásilag túlfűtött paraszti és lovagi rétegek számára, azt azonban fontos megjegyezni, hogy a vallási tényező egyes társadalmi rétegeknél nagyobb jelentőséggel bírt.

Míg a pápaság szerepvállalásának okai a XI. századi egyházi és világpolitikai viszonyokban gyökereztek. Szent Péter örökösei mindenekelőtt szerették volna visszanyerni, a külső és belső válság nyomán tekintélyét vesztett római katolikus egyház megbecsülését, világpolitikában betöltött szerepét s egy olyan teokratikus államot akartak létrehozni, amely a világi hatalomtól teljes mértékben független lett volna. Mindemellett nem elhanyagolható tény hogy az intenzív muszlim terjeszkedés már a középkori keresztény Európai civilizáció külső védvonalait veszélyeztette. Ilyen körülmények között a pápaság elérkezettnek látta az időt, hogy meghirdesse az első keresztes hadjáratot, amelyben céljaik megvalósításának lehetőségét látták.

Felhasznált irodalom:

Bartlett, W. B.(2008) Az utolsó keresztes hadjárat. Debrecen: Hajja & Fiai Könyvkiadó.
Davies, N. (2002) Európa története. Budapest: Osiris Kiadó.
Klaniczay Gábor. (2005) Európa ezer éve: A középkor. I. kötet. Budapest: Osiris kiadó.
Runciman, S. (2002) A keresztes hadjáratok története. Budapest: Osiris kiadó.
Sz. Jónás Ilona. (1999) Középkori egyetemes történeti szöveggyűjtemény. Budapest: Osiris kiadó.
Urr Géza. (2002) A keresztes háborúk. Orosháza: Black & White Könyvkiadó.
Zöllner, W. (1980) A keresztes hadjáratok története. Budapest: Kossuth Könyvkiadó.
Виймар, П. (2006) Крестовые походы. Миф и реальность священной войны. Москва: Евразия.

Iskolaügy a Beregi Református Egyházmegyében (1848-1914)

Fodor Krisztina

A szerző a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának Történelem Doktori Iskolájának hallgatója.
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Szabadi István PhD, a Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltárának igazgatója.

Tartalom: 1. Bevezetés; 2. A kutatás célja; 3. Az 1848-49-es szabadságharctól a kiegyezésig; 4. A kiegyezéstől az első világháborúig; 5. Összefoglalás; 6. Felhasznált irodalomjegyzék

Bevezetés

A Beregi Református Egyházmegye megalakulásától kezdődően sajátságos szerepkörben van a magyar református egyházmegyék között. Területileg a kezdetekben a tiszáninnenhez tartozott, 1557-től azonban a Tiszántúli Református Egyházkerülethez csatolták. A teljes függetlenség elérésére való törekvés pedig a 19. századig sem hagyott alá.28

Az 1848-49-es szabadságharcban is szerepet vállaltak. Nem véletlen tehát, hogy a retorzió a református egyházat sem kímélte. Bár az ostromállapot 1854-ben véget ért, hatalmas problémát jelentett az 1859. szeptember elsején megjelent császári pátens, amely alkotmánytervezetet kényszerített rá a protestáns egyházakra.29 A pátens elleni harc közepette az egyház belső helyzete is megingott, ez pedig megfigyelhető volt a vallás-erkölcsi élet negatív vonatkozásai mellett az egyházmegye pénzügyi, valamint oktatási helyzetén is. Végül azonban 1860. május 15-én a császár visszavonta a határozatot.30

Az osztrák önkényuralom hátralévő évei aránylag nyugodtan teltek el az egyházra nézve, ugyan gyökeres változást csupán az 1868-ban megszavazásra kerülő LIII. tc. jelentette a vallásszabadság biztosításáról.31

A kutatás célja

28 Fordította és kiadja: KISÉRY Zsuzsanna, SZABADI István. *A beregi egyházmegye jegyzőkönyvei 1593-1753*. I. kötet. Debrecen. 2002. 5.
29 Kárpátaljai Református Levéltár (továbbiakban: KRL): Macsolai Református Egyház (Továbbiakban: MRE) Körleveles Jegyzőkönyve. Kezdődik az 1858-ik év Junius 23. 20. körlevél kelt Surány Sept 24.
30 SZABÓ Aladár: *A magyar protestántizmus története*. Magyar Protestáns Almanach 1933. évre. (Forrás: http://leporollak.hu/egyhtori/magyar/PROTTORT.HTM. Letöltés ideje: 2013. 02. 20.) 132.
31 BÍRÓ-BUCSAY-TÓTH-VARGA, 1949, i.m. 345-347.

Az eddigi kutatások figyelmen kívül hagyták az egyházmegyével kapcsolatos információk tüzetesebb feltérképezését. Kárpátaljai magyarként ugyanakkor szívügyemnek érzem, hogy széleskörűbben foglalkozzak a témával, hisz tudatában vagyok a református egyház Kárpátalján gyakorolt hatásának. A kutatás során széleskörűen próbáltuk tanulmányozni az egyházmegyével kapcsolatos információkat. Eredményként olyan munka született, amely a történelmi események tükrében vizsgálja az egyházmegye szerkezeti, vallás-erkölcsi, pénzügyi és oktatásügyi helyzetét.

A kutatás a Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltárában zajlott, ahol a Beregi Református Egyházmegye 85 közgyűlési, valamint 6 körleveles jegyzőkönyvének áttanulmányozása mellett egyéb - a témához kapcsolódó (esperesi jelentések, körlevelek, valamint egyéb hivatalos ügyintézések dokumentumai) - forrást is megvizsgáltunk.

Az 1848-49-es szabadságharctól a kiegyezésig

Az 1848-49-es szabadságharc folytán jelentős változások mentek végbe az egyházmegye életében, a megtorló intézkedések természetesen az oktatási rendszert sem kímélték. A szabadságharc leverését követően megkezdődött az osztrák közoktatási rendszer átvétele. Ezzel a tanárok alkalmazásának, a tankönyvek megválasztásának és a tanítási nyelv meghatározásának jogát elvették a református hatóságoktól. A rendelet be nem tartásának következménye pedig az adott oktatási intézmény bizonyítványának érvénytelenítése volt.32

A vegyes házasságból születő gyermekek vallástanítása ügyében is a katolikusok javára döntöttek. A református iskolákra katolikus szellemű tankönyvek használatát kényszerítették. Tették ezt annak ellenére, hogy egy azelőtti rendelet útján már az intézményekből a katolikus tanulókat kizárták. Emellett megtiltották Magyarország történelmének és földrajzának tanítását is.

Az állami vezetőség ellenőrzése alá vonta az oktatási intézményeket: a kerületi iskola hatóságoktól a gyülekezetek azt az utasítást kapták, hogy minden év végén pontos jelentést tegyenek a nevelésügy helyzetéről. A határozatnak megfelelően a tanároknak fel kellett jegyezniük a tankötelesek neveit, akiket egyúttal kötelezniük is kellett a tanítás-tanulás folyamatában való részvételre. Az adott okmányokban fel kellett jegyezniük:33

- a népiskola nevét,
- az oktatási intézmény szolgálatára álló helyiségeket,

32 BÍRÓ-BUCSAY-TÓTH-VARGA, im. 1949. 329.
33 KRL: Macsolai Körleveles Jegyzőkönyv (továbbiakban: MRE) Körleveles Jegyzőkönyve. 45. körlevél

- az oktatott tantárgyakat,
- a felhasznált könyveket,
- a tanítás nyelvét,
- a tanítási év kezdetét és végét,
- az iskolát látogató gyermekek számát (feljegyezve azok szorgalmát, előmenetelét, valamint viselkedését is),
- az adott iskolában oktató tanárok nevét, korát, képességét, hibáit, erkölcsi jellemét,
- a tanítók egyéb hivatalát, jövedelmét (feljegyezvén annak összegét is).

Államilag döntöttek az ügyben is, hogy melyek azok a tankönyvek, amelyeket az oktatási intézmények használni jogosultak. Ennek folytán Nosselt Frigyes 1852-ben megjelent „*Világtörténelem"* című munkáját tankönyvnek rendelték el az egész birodalom területén. Az egyházi vezetőség azonban „irányultsága" miatt a tiltott könyvek közé sorolták be.34 A Zákány József által készített „*Énekhangzatos"* című művet azonban szellemi és vallásos tekintetben szükségesnek találták, így elrendelték annak használatát.35 Ekkoriban került szintén használatba Stancsics Mihály *„Magyarok története"*, Emich Gusztáv *„Magyar nyelvtan"*, valamint Ballagi Károly *„Német nyelvtan"* című könyve is.36

A császári kormány 1856-tól kötelező tannyelvé a németet irányozta elő. A miniszter rendeleteit pedig már nem az egyházi hatóságokhoz, hanem az iskolák tanszemélyzetéhez intézte. Emellett pedig a tanárokat több helyen osztrák államvizsgára kötelezték, ezzel is megnehezítve munkájukat.37 Az elemi iskolák számára elrendelték a német fali ABC, valamint a német betűző használatát, a vallásoktatás terén pedig szintén a német nyelv használata lett a kötelező.38 Nagy fejlődésnek tekinthető azonban, hogy kötelezővé tették a lányok és fiúk számára is az iskolába járást 12. életévük betöltéséig. A Kassai Helytartóság a tanítási évet téli és nyári félévekre osztotta. A téli novembertől április 30-ig, a nyári pedig májustól október 31-ig tartott. Szünidőt az aratás idejére kaptak, júliusban és szeptemberben (2-2 hét). A tanítási időnek minden nap 6-7 órakor kellett megkezdődnie, délután pedig 14 óráig kellett tartania. Az iskolai ügyek vizsgálatát az un. *„világi iskola felügyelője"* látta el, amely tisztség betöltésére minden gyülekezet saját maga választott egy személyt.39

Felmerülő probléma volt a tanári fizetés is, amely kapcsán az egyházi elöljárók elrendelték a honorárium pozitív korrigálását. Melynek fejében búzát és egyéb gabonát, tűzi fát, és kisebb földterületet is kellett kapniuk.40 Az újonnan

34 KRL: MRE Körleveles Jegyzőkönyve, im. 62. körlevél érkezett Jan 2-án
35 Uo. 2. körlevél 1853
36 Uo. 45. körlevél
37 BÍRÓ-BUCSAY-TÓTH-VARGA: i. m. 333.
38 KRL: MRE Körleveles Jegyzőkönyve, i.m. 13. körlevél 1856. évben
39 Uo. 26. körlevél 1856. évben
40 Uo. körlevél 1853. érkezett február 8-n

megválasztott tanítók beiktatása pedig (1854. évi július 11-ei rendelet alapján) csak előzetes állami engedéllyel történhetett meg.41

1856-ban az egyházmegyei vezetőség felülvizsgálta az iskolatanítók fizetését, az osztályozás pedig a következő képen alakult:42

1. Kis-Lónya, Tákos, Csetfalva, Hetyen, Gut, Macsola, Bene, Oroszi, Halábor, Gecse, Tivadar, Dávidháza, Asztély (a tarpai, vári, beregszászi, munkácsi és beregi leánytanítókkal együtt) – évi 20 krajcár.

2. Borzsova, Gergelyi, Ugornya, Márokpapi, Nagy Lónya, Kisbégány, Rafajna-Újfalu, Surány, Gelénes, Déda, Daróc – évi 30 krajcár.

3. Nagybégány, Fornos, Barkaszó, Szernye, Csonkapapi, Jánd, Namény, Gát – évi 50 krajcár.

4. Dercen, Badaló, Barabás, Kaszony, Som, Bótrágy, Perecseny, Muzsaly, Zápszony, Beregújfalu – évi 1 forint.

5. Beregszász, Munkács, Vári, Gulács, Rákos, Tarpa – évi egy forint 20 krajcár

Újabb nehéz időszak vette kezdetét az 1859-ben bevezetett császári pátens által, amely a legteljesebb kormánybefolyásnak az iskolákat vetette alá. Emellett a rendelet folytán csupán a minisztertől engedélyezett tankönyveket használhatták, az intézményeknek pedig az osztrák tantervet kellett alkalmazniuk.43 Az intézkedések 1860. május 15-ig, a pátens visszavonásáig voltak érvényben.

Mindeközben az egyházmegye vezetősége érzékelte, hogy az iskolák széleskörű fejlesztésre szorulnak, amely egyik központi témája volt az 1861. évi április 3-án kezdődő közgyűlésnek. Nélkülözhetetlen felszerelések közé sorolták pl. Indali Péter falitábláját. A közgyűlés döntése alapján két fekete táblának kellett lennie minden iskolában, amelyek közül az egyiket a hangjegyek, a másikat pedig az írás-olvasás tanítására kellett alkalmazniuk. Szükségesnek találták a természetrajzi ábrák, térképek, kréták meglétét. A szülők számára pedig előirányozták palatáblák megvételét, azonban erre sok esetben pénzügyi okok miatt nem kerülhetett sor.

A tanítási anyag átadásának szintén kijelölt sorrendben kellett folynia:

- Vasárnap délelőtt: az ének tanítása, hangjegyek elsajátítása.
- Hétfő és kedd: vallástanítás, valamint versek és könyörgések begyakorlása.
- Szerda: ismétlés.
- Csütörtök és péntek: földrajz, számtan, dicséret és versek elsajátítása; vallástanítás.
- Szombat: ismétlés.

Célul tűzték ki, hogy a gyermeket ilyen munkálatok által folytonos munkavégzésre tanítsák.44 Többször azonban nehézségbe ütköztek a

41 BÍRÓ-BUCSAY-TÓTH-VARGA: i. m. 331.
42 KRL: MRE Körleveles Jegyzőkönyve, i.m. 23. körlevél 1856. évben
43 BÍRÓ-BUCSAY-TÓTH-VARGA: i. m. 334.

tankönyvekkel kapcsolatban45, amelyből vagy nem volt elég nyomtatott példány, vagy a szülők anyagi nehézségeik folytán nem tudták azokat megvásárolni.

1866-ban mérvadó változások mentek végbe a tanítói kihelyezések kapcsán. Jánosiba került Szabó Albert Beregszászból, Kaszonyba Moldvai Kálmán Fejércséről, Lónyára [] Antal Gecséből. Surányba Bokai József Kaszonyból, Bótrágyra Barta András Váriból, Váriba pedig Fejérvári Pál lett kihelyezve. Beregújfaluba került Somogyi Sándor, Fejércsére Jan[] Gábor Haláborról, Haláborra Balla Ignác, Kígyósra Péntek István Bótrágyról, Beregszászba Lukács Dániel, valamint Gecsébe Bodor Dániel Lónyáról.46 Az oktatók egyre jobb eredményeket értek el, azonban mindközül kiemelkedett ebben az időszakban Szabó József somi tanár. Az egyház-látogatóság jelentése szerint Szabó József kitűnő eredményeket ért el a nevelésügy terén, így a közgyűlés elismerésében részesült.47

A kiegyezéstől az első világháborúig

Az 1867. évi kiegyezés változásokat hozott az oktatásügy területén is, amely leginkább a magyar állam iskolaügy egységesítésére tett intézkedéseiben volt megfigyelhető. 1868-ban megszavazták az un. népiskolai törvényt. A XXXVIII. törvénycikk az általános tankötelezettségre és a szülök szabad iskolaválasztási jogára épült.48

A törvény szigorú előírásai sok problémát okoztak az iskolák felszerelésével és a tanítók fizetésével kapcsolatosan. A református oktatási intézmények nagy része nem rendelkezett megfelelő helyiségekkel és felszereléssel sem. A tanítók fizetése pedig nagyon csekély összegnek számított. A helyzet megoldása államsegély nélkül lehetetlen volt. Felmerült, tehát az iskolák állami irányítás alá engedése, melyet leginkább a szabadelvű vezetők támogattak.49 A helyzet orvoslására az országgyűlés évi 65 ezer forint segélyt ígért oda a magyar protestáns egyházak számára, amelynek szétosztásának jogát egy évvel később, 1869-ben már a szuperintendensekre ruházták rá: *„Az ország gyülés által a múlt 1868-ik évre a két protestáns egyház részére megállapítatott államsegély az eddigi fennállott gyakorlat szerint, a vallás és közoktatási magas ministeriumohoz vagy egyenesen és közvetlenül ő császári és királyi felségéhez felterjesztett legalázatosabb folyamodványok alapján, ... ő felsége legkegyelmesebb*

---

44 KRL: MRE Körleveles Jegyzőkönyve az 1858. évtől kezdődően, i.m. 10. körlevél 1861. évben
45 KRL: Gecsei Református Egyház (továbbiakban: GRE) Körleveles Jegyzőkönyve. Kilencedik körlevél 1866.
46 KRL: GRE Körleveles Jegyzőkönyve. Nyolcadik körlevél 1866. évben
47 Uo. Kilencedik körlevél 1867
48 BÍRÓ-BUCSAY-TÓTH-VARGA: i. m. 347.
49 UO.73-374.

engedélyezése folytán osztatott ki… Most azonban … meghagyának, hogy jövőre az Egyházak ilynemű segedelmezését magok a Superintendensek eszközöljék."50

1870-ben újabb változások történetek a tanári állásokra vonatkozóan. Hetéből Csontos Ignácz Jánosiba került át, Jánosiból F[]lep Imre Hetébe, Dédába Kukri Péter Csorodáról, Csorodára Barcsai Sándor János Oroszból. Tákosra Fejérvári Pál Benéből, Benébe Tóth Miklós Vidről, Vidre Barnus János Gelénesből, Gelénesbe Sütő Mózes Zápszonyból. Zápszonyba Nagy János Bátyúból, Bátyúba Barta Gusztáv Barabásból, Rafajnára Ruszta Dániel Kisbégányból, Kisbégányba Balog Endre Gulácsról, Borzsovára Balla Ignácz Csetfalváról, Orosz István pedig Kígyósra.51

Az 1. táblázatban az 1876-1914 közötti évekre vonatkozóan a lélekszámhoz viszonyítva van feltüntetve a tankötelesek száma. Az 1848-1876 közötti éveket tárgyaló jegyzőkönyvek erre a kérdésre irányuló adatokat nem tartalmaznak, amely annak is tudható be, hogy a Beregi Református Egyházmegyének 1876-ban jelent meg az első nyomtatott jegyzőkönyve, amely már összeszedettebben tárgyalja az egyházmegyével kapcsolatos információkat.

1. táblázat. A tankötelesek száma a Beregi Egyházmegyében, a lélekszámhoz viszonyítva (1876-1914)52

Év	Lélekszám	6-12 év			12-15 év		
		Tanköteles	Jár	Nem jár	Tanköteles	Jár	Nem jár
1876	36728	4932	-	-	2036	-	-
1877	36855	4896	3902	994	2089	-	-
1878	36826	4405	-	-	2057	-	-
1879	36910	4293	3129	1164	2032	1187	845
1880	36408	4020	-	-	1832	-	-
1881	36425	4068	-	-	1757	-	-
1882	36831	4100	3591	509	1765	1245	520
1883	37506	4175	3751	424	1715	1204	511

50 KRL: GRE Körleveles Jegyzőkönyve, i.m. 7-ik Körlevél
51 KRL: GRE Körleveles Jegyzőkönyve, i.m. 5-ik Körlevél
52 Forrás: A Beregi Református Egyházmegye közgyűlésének jegyzőkönyvei: 1881. február 22-25.; 1883. február 27-28. márczius 1-2; 1884. február 26-29.; 1885. márczius 3-5.; 1886. márczius 9., 10., 11.; 1887. márczius 15-17. és junius 1.; 1888. márczius 20-22.; 1889. márczius 19-21.; 18890. márczius 18-20.; 1891. márczius 17-19.; 1892. márczius 29-30.; 1893. márczius 21-22.; 1894. április 25-26-27.; 1895. márczius 12-13.; 1896. márczius 17-18.; 1897. márczius 24-25.; 1899. márczius 21., 1900. márczius 27-28.; 1901. április 10-11., 1902. április 15-16.; 1903. április 16-17.; 1905. május 2.; 1906. április 6.; 1907. évről; 1908. évről; 1910. áprlis 19.; 1911. április 20.; 1912. április 10; 1913. április 15.; 1914. április 15.)

1884	37821	4155	3741	414	1605	1285	380
1885	37857	4348	3927	421	1459	1060	399
1886	38020	4389	4128	261	1523	1278	245
1887	38805	4431	4135	296	1537	1289	248
1888	39323	4616	4367	249	1840	1551	289
1889	40194	4817	4543	274	1848	1620	228
1890	42047	4982	4759	224	1754	1525	220
1891	42055	5109	4777	332	1666	1369	297
1892	42192	5473	5208	259	-	-	-
1893	42754	5670	5316	354	1790	1533	257
1894	43403	5900	5525	376	1911	1704	207
1895	43519	6150	5714	438	2082	1764	318
1896	44303	6088	5470	467	2222	1762	417
1898	46098	6087	5650	437	2325	1829	496
1899	46853	6117	5433	684	2471	1904	567
1900	49792	6287	5787	500	2558	1958	552
1901	50418	6802	6367	435	2650	1992	658
1902	54438	-	-	-	-	-	-
1904	52363	7392	6374	825	2809	2147	662
1906	54121	7135	6586	549	2928	2269	659
1907	55118	7131	6520	611	3772	3398	374
1909	55697	6789	6480	319	2765	2429	277
1910	54162	6781	6527	264	2582	2326	286
1911	55893	6856	6541	287	2651	2421	239
1912	56468	6909	6592	318	2716	2567	149
1913	58072	6801	6607	194	2947	2707	240

(Az 1897-es, 1903-as, 1905-ös és 1908-as évre vonatkozólag nem tartalmaznak adatokat a vizsgált jegyzőkönyvek.)*

A legnagyobb problémát a 80-as években is a pénzszűke jelentette. A szülők számára nehéz volt a tandíj fizetése. A pénzügyi gondokon bár némileg segített, hogy a magyar északkeleti vasút vezérigazgatósága, 1881-ben egyes szegényebb sorsú tanulóknak saját vonalain a harmadik osztályú kocsik használatánál 50 %-os árengedménnyel engedélyezte az utazást.53 A

tandíjbefizetés nehézségei kapcsán azonban továbbra is érkeztek a jelentések. Pl. Marokpapiból egy több gyermekes család kérte a tandíj mértékének lecsökkentését.54 Hasonló kérdések miatt fordult a gecsei egyház elöljárósága a közgyűlés elé, amely leszögezte – az országos polgári és egyházi törvényekre hivatkozva –, hogy az egyház, mivel tandíj szedésére jogosult, azok a gyermekek, akik azt nem fizették be, kizárhatóak az iskoláztatásból.55

Ferge József, tanügyi bizottsági elnök jelentése szerint az 1884. évre, ha nem is rohamosan, de fejlődés ment végbe az egyházmegyében a nevelésügy terén. A tanítók egyre képzettebbek voltak, a rossz állapotban lévő iskolákat pedig vagy kijavították, vagy az építkezések tervét már elkészítették. Az elöljáróság szintén jobban végezte munkáját. A hanyag szülőket pedig bírsággal büntették, amelynek hatására visszaesett a mulasztások száma.56 Ennek ellenére azonban a 4025 fő iskolaköteles gyermek közül (6-12 év) csupán 3706-an jártak iskolába. Ferge József e probléma megoldásának érdekében szigorúbb figyelmet követelt meg az elöljárók részéről, kötelezővé téve a hiányzások okainak külön feljegyzését is.57

1885-re az egyházmegyének 58 rendes-, 7 lelkész-, 2 segéd-, valamint 7 állami beosztású tanítója volt; ezek közül 32 az egyházmegye által volt kinevezve, 20 oklevéllel képesített, 8 pedig vizsgára kötelezett. Az oktatás minőségét tekintetbe véve pedig (a 7 államilag kihelyezett tanárt figyelmen kívül hagyva): 12 jeles, 30 jó, 24 elégséges, 1 pedig elégtelen munkát végzett (összesen tehát 74).

A tantermek száma 1887-ben 66-ra tehető; melyeknek állapota: 49 törvényszerű, 10 tűrhető, 7 tarthatatlan; a taneszközöket s felszereléseket illetőleg: 43 kellő, 23 pedig hiányos volt.58 A következő táblázat az 1876-1914 közötti évekre vonatkozóan mutatja be az egyházi épületek, köztük a tanítólak és iskolaépület állapotát. Sajnálatosan az 1848-1876-os évekre az általam vizsgált jegyzőkönyvek nem tartalmaznak erre irányuló információkat.

2. táblázat. Egyházi épületek állapota (1876-1914)59

---

53 KRL: A BERE 1881. év julius hó 5-6. napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 7.

54KRL: A BERE 1886. évi márczius hó 9., 10., 11-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 34.

55 KRL: A BERE 1883. év február 27-28., márczius 1-2. s folytatólagosan április 11-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 13.

56 KRL: A BERE 1884. év február hó 26-29-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 23.

57 KRL: A BERE 1885. évi augusztus hó 12-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 11.

58 KRL: A BERE 1887. évi márczius hó 15-17-ik és junius 1-ső napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 13.

59 Forrás: A BRE közgyűlésének jegyzőkönyvei: 1881. február 22-25.; 1883. február 27-28.

Év:	Templom, torony				Paplak				Tanítólak és iskolaház			
	J.	Jav.	R.	É. a.	J.	Jav.	R.	É.a.	J.	Jav.	R.	É.a.
1876	-	18	-	2	-	5	-	2	-	6	-	1
1880	41	19	7	-	43	-	11	-	50	1	10	-
1882	44	17	5	1	43	15	4	1	51	2	7	1
1883	53	12	2	-	46	11	6	-	54	3	4	-
1884	49	13	2	3	50	10	3	-	48	5	3	-
1885	51	13	2	1	53	6	4	-	52	6	11	-
1886	56	9	2	-	54	5	4	-	55	5	9	-
1887	59	6	2	-	57	4	2	-	60	5	4	-
1888	49	13	4	1	51	7	5	-	59	7	3	-
1889	50	11	5	1	50	8	4	1	58	7	4	-
1890	45	18	4	-	47	10	4	2	60	5	4	-
1891	44	14	7	2	47	8	6	2	63	5	1	-
1892	49	9	6	3	51	6	4	2	62	6	1	-
1893	57	3	5	2	55	2	5	1	62	6	1	-
1894	51	9	6	1	49	7	8	1	64	1	1	-
1895	49	10	7	1	48	6	8	1	49	7	2	-
1896	62	15	-	-	51	13	-	-	41	11	-	-
1897	49	9	9	-	50	3	7	-	52	2	-	-
1898	48	11	8	-	51	4	8	-	56	3	1	-
1899	45	11	11	-	49	9	7	-	43	5	8	-
1900	45	10	10	-	45	8	6	-	37	5	6	-
1901	45	12	9	-	38	8	5	-	29	5	5	-
1902	45	7	8	-	41	7	8	-	27	6	8	-
1906	40	-	13	-	40	8	-	-	27	-	6	-
1909	40	-	11	2	41	-	7	-	27	-	6	-
1910	50	-	13	-	44	-	13	2	31	-	11	1

március 1-2; 1884. február 26-29.; 1885. március 3-5.; 1886. március 9., 10., 11.; 1887. március 15-17. és junius 1.; 1888. március 20-22.; 1889. március 19-21.; 18890. március 18-20.; 1891. március 17-19.; 1892. március 29-30.; 1893. március 21-22.; 1894. ápril 25-26-27.; 1895. március 12-13.; 1896. március 17-18.; 1897. március 24-25.; 1898. március 30-31.; 1899. március 21., 1900. március 27-28.; 1901. április 10-11., 1902. ápril 15-16.; 1903. ápril 16-17.; 1907. évről; 1910. áprlis 19.; 1911. április 20.; 1912. április 10; 1913. április 15.; 1914. április 15.

1911	47	-	13	-	54	-	8	-	32	-	11	-
1912	52	12	-	2	47	-	15	-	33	-	8	-
1913	56	10	-	-	49	-	12	-	38	5	-	-

* J.= Jó; Jav. = Javítandó; R. = Rozzant; É.a.= Építés alatt.

(A táblázatból hiányzó évekre vonatkozólag nem tartalmaznak adatokat a vizsgált jegyzőkönyvek)*

A tárgyalt időszak során mindvégig fennálló problémának számított a pénzhiány, amely miatt az egyház több esetben kénytelen volt lemondani az iskolák működtetéséről. Ilyen sorsra jutott a csetfalvai, gecsei, benei, valamint balazséri gyülekezetek is, ahol kénytelenek voltak községi iskolát létrehozni, az egyházuk felekezeti iskoláját pedig beszüntetni. A községek kötelezték azonban magukat református vallású tanító alkalmazására, akinek segítenie kellett az istentiszteletek és temetések alkalmával a lelkésznek, valamint kötelessége volt a hit- és erkölcstan oktatása. A községi iskolák felállításánál azonban akadt némi gond a földkérdéssel kapcsolatban, mivel a gyülekezetek az iskolák létrehozásának megsegítése érdekében földet szerettek volna átruházni a község számára, amelyet azonban az egyházmegyei közgyűlés elutasított.60 Hasonló problémák miatt 1886-ban a kajdanói iskolát is átadták a község vezetőinek.61 1899-re ilyen helyzetbe került a rákosi református iskola. A rákosi egyházi vezetőség ugyan kedvező feltételek mellett szerződött, amely alapján csupán bérbe adták az iskola épületét az állam részére.62

Az egyházmegyei iskolák általában négy, kivételesen öt vagy hatosztályúak voltak (a felsőbb osztályoknak alig volt növendéke). Így az egyházkerület által kiadott népiskolai tantervben hat osztályra beosztott vallástan legfőbb, legfontosabb része, a hit- és erkölcstan, valamint az egyháztörténelem, nem volt megfelelően tanítva, s a növendékek ezeknek az ismereteknek az elsajátítása nélkül kerültek ki az iskolából.63 Történt mindez annak az elvárásnak ellenére, amely megkövetelte, hogy a vallástanítás és erkölcsi nevelés ne csak a tananyag mellett szerepeljen, hanem nagy hangsúlyt kellett fektetniük a református vallás-erkölcsi érzület kialakításában is.64

Arra is volt példa, hogy a tanári hanyagság folytán volt rossz az oktatás eredményessége. Mező-Váriban pl. a kisebb gyermekek tanításával foglakozó Ködöböcz Mihály oktatásban elért eredményei *„a legmérsékeltebb kívánalomnak”*

---

60 KRL: A BERE 1883. év február 27-28., márczius 1-2. s folytatólagosan ápril 11-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. i. m. 19-21.

61 KRL: A BERE 1886. évi márczius hó 9., 10., 11-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 34.

62 KRL: A BERE 1899. évi márczius hó 21-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 32.

63 KRL: A BERE 18890. évi márczius hó 18-20-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 27.

64 KRL: A BERE 1888. évi márczius hó 20-22-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 18.

sem feleltek meg, a problémák kiküszöbölésére pedig a tanító a következő látogatásig kapott haladékot.65 Hasonlóan hanyagolták el munkájukat Csajághy Imre nagy-bégányi, Orosz István hetei, Szabó István mező-tarpai tanítók; valamint Heé Sándor vallástanító Gulácson. Ezek az illetők abban az esetben maradhattak meg posztjukban, ha az iskolai év záró vizsgáján tanítványaik jobb eredményeket értek el.66 Voltak azonban olyan tanárok is, akik kitűnő szorgalommal és eredménnyel munkálkodtak a népnevelés területén.67

Az 1900-as években általános javulás volt megfigyelhető az oktatás terén. Egyedül a vásárosnaményi iskolában nem volt megfelelő az iskolai felszerelés. Valamint hiányos volt a tankönyvfelszerelés Csonka-Papiban, Rafajna-Újfaluban és Zápszonyban is.68

Az oktatás eredményességének, valamint a felmerülő problémák vizsgálatával az iskolai körlátogatói bizottságok voltak megbízva, amelyet 1903-ban a következő képen alakítottak ki (megjegyezendő, hogy Bilke nem került beosztásra): 69

1. *Makkos-.Jánosi kör*: Macsola, Búcsú, Asztély, Darócz, Déda, Kis-Bégány, Nagy-Bégány, Balazsér, Makkos-Jánosi, Gát, Bereg-Vég-Ardó, Beregszász. (Összesen: 12 egyház)

2. *Nagy-Muzsalyi kör:* Bereg-Újfalu, Nagy-Bereg, Kígyós, Nagy-Muzsaly, Borzsova, Bene, Sáros-Oroszi, Csetfalva, Mező-Vári, Halábor, Badaló, Gecse. (Összesen: 12 egyház)

3. *Mező-Tarpai kör:* Jánd, Gulács, Tivadar, Mező-Tarpa, Bereg-Surány, Márok-Papi, Csaroda, Tákos, Fejércse, Hete. (Összesen: 10 egyház)

4. *Tisza-Kerecsenyi kör:* Vásárosnamény, Gergelyi, Ugornya, Tisza-Szalka, Tisza-Vid, Tisza-Adony, Tisza-Kerecseny, Mátyus, Nagy-Lónya, Kis-Lónya. (Összesen: 10 egyház.)

5. *Bereg-Somi kör:* Atya, Gelénes, Barabás, Mezőkaszony, Zápszony, Bereg-Som, Csonka-Papi, Hetyen, Harangláb, Bótrágy, Bátyu. (Összesen: 11 egyház)

6. *Izsnyétei kör:* Rafajna-Újfalu, Szernye, Barkaszó, Izsnyéte, Gut, Dercen, Fornos, Munkács, Új-Dávidháza, Kajdanó, Rákos. (Összesen: 11 egyház)

Körlátogatók:

1. *Makkos-Jánosi körben:* Kallós Tivadar beregszászi lelkész, Kiss János asztélyi tanító, Dr. Szabó Bertalan egyházmegyei világi jegyző.

---

65 KRL: A BERE 1889. évi márczius hó 19-21-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 14.

66 KRL: A BERE 1891. évi márczius hó 17-19-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 17.

67 KRL: A BERE 1889. évi márczius hó 19-21-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve. 17.

68 KRL: A BERE 1902. évi ápril hó 15-16-ik napjain Beregszászban tartott köz- és birósági gyűlésének jegyzőkönyve. 38.

69 KRL: A BERE 1903. évi ápril hó 16-17-ik napjain Beregszászban tartott köz- és birósági gyűlésének jegyzőkönyve. 21-22.

2. *Nagy-Muzsalyi körben:* Vigvári Mihály nagy-beregi lelkész, Szász Gábor nagy-beregi tanító, Pap Imre egyházmegyei világi jegyző.

3. *Mező-Tarpai körben:* Lánczy József csarodai lelkész, Kardos Endre jándi tanító, Buzinkay Ferencz csarodai földbirtokos.

4. *Bereg-Somi körben:* Kulcsár János bótrágyi lelkész, Vigvári Endre bótrágyi tanító, Szabó Elemér mező-kaszonyi járás szolgabírája.

5. *Tisza-Kerecsenyi körben:* Csoó Zsigmond tisza-szalkai lelkész, Szabó Imre tisza-kerecsenyi tanító, Horthy Gyula tisza-szalkai földbirtokos.

6. *Izsnyétei körben:* Kovács Kálmán szernyei lelkész, Forgón Pál szernyei tanító, Balogh László derceni körjegyző.

Az egyházmegyei tanügyi bizottság kidolgozta a tanító választásra vonatkozó szabályokat is. A szabályzat szerint, ha bármely ok folytán megüresedett egy tanítói állás (elhalálozás, állásváltoztatás, nyugdíjaztatás, vagy esetleg fegyelmi úton való elmozdítás esetén), azt késedelem nélkül be kellett jelenteni az esperesi hivatalnak. A tanító állásváltoztatás esetén lemondását csak a tanév végén, legkésőbb augusztus 15-ig adhatta be. A törvényes nyugdíjaztatás esetén is, úgy kellett intéznie az ügyeit, hogy a nyugdíjaztatás a tanév végére essék. Ez alól kivétel csupán súlyos betegség esetén fordulhatott elő. Betegség esetén szabadságot is kérhettek, melyhez orvosi igazolást kellett benyújtaniuk. Azonban, ha munkaképességét egy évi szabadság után sem nyerte vissza, akkor köteles volt az adott személy azonnali nyugdíjaztatást kérvényezni. A megüresedett tanítói állást pedig meghívás, vagy pályázat útján tölthették be.70

Az oktatás eredményessége még inkább pozitív képet mutatott az 1914-es évre71: 32 iskolában kitűnő, valamint jeles, 4-ben pedig elégséges volt a minősítés; a hitoktatásból kitűnő és jeles volt 21, jó 11, elégséges pedig az 5 állami és községi iskolában. Ugyanakkor az első világháború folytán sorsfordító évek következtek az egyházmegye életében: területének nagy része idegen megszállás alá került. A trianoni békediktátumnak köszönhetően pedig az egyházközségek nagyobb hányadát kiszakították a Tiszántúli Református Egyházkerület kötelékéből.

Összefoglalás

70 KRL: A BERE 1908. évi szept. hó 21-ik napján Beregszászban tartott köz- és birósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve. 18-19.

71 KRL: A BERE 1914. évi április hó 15-ik napján Beregszászban tartott köz- és birósági gyűlésének jegyzőkönyve. 21.

Az 1848-49-es szabadságharc leverését követő retorzió a Beregi Református Egyházmegye életében is jelentős változásokat hozott, amely az oktatási rendszerben is megnyilvánult az osztrák közoktatási rendszer átvételén keresztül, egészen a tanárok kinevezésének jogáig. A rendelet megsértése súlyos következményekkel járt. A megtorlás bár véget ért, 1856-tól kötelező tannyelvvé a németet jelölték ki. Nagy fejlődésnek tekinthető azonban, hogy az iskolamulasztás visszaszorítására is törekedtek.

A tárgyalt időszakban mindvégig az egyházmegye legfőbb problémája az oktatásügy területén is a pénzhiány volt. Egyrészt ez a tanári honorárium mértékén volt észrevehető, másrészt az iskolaépületek, valamint a tantermek felszerelése sem volt megfelelő. A vezetőség látta, hogy széleskörű fejlesztésre lenne szükség, azonban ezt nem mindig tudták kivitelezni. A jegyzőkönyvek ezen kívül tömérdek olyan esetről is beszámolnak, ahol a szülők nehéz anyagi helyzete miatt nem volt biztosítva a gyermekek megfelelő oktatása, pl. tandíj befizetés kapcsán érkeztek különböző kérvények az egyházmegye közgyűléséhez.

Az 1868-as népiskolai törvény szigorú előírásai még inkább megnehezítették az egyházi iskolák fenntartását, melynek következtében egyre több oktatási intézmény lett állami irányítás alá adva. Ilyen sorsra jutott a csetfalvai, gecsei, benei, balazséri, kajdanói, valamint a rákosi református iskola is. Ennek ellenére azonban a kiegyezést követően általánosságban pozitív fejlődés ment végbe az egyházmegye nevelésügyi helyzetében, leginkább az oktatás színvonalában.

FELHASZNÁLT IRODALOMJEGYZÉK

Levéltári források:

1. KRL: Barkaszói Református Egyház körleveles jegyzőkönyve.
2. KRL: A Macsolai Református Egyház Körleveles Jegyzőkönyve.
3. KRL: A Macsolai Református Egyház Körleveles Jegyzőkönyve. Kezdődik 1858-ik év Junius 23.
4. KRL: Gecsei Református Egyház Körleveles Jegyzőkönyve.
5. KRL: Mező Kaszonyi Református Egyház Körleveles Jegyzőkönyve.
6. KRL: A BERE 1880. év márczius 2-4. és 31-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
7. KRL: A BERE 1881. február 22-25-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
8. KRL: A BERE 1881. év julius hó 5-6. napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
9. KRL: A BERE 1883. év február 27-28., márczius 1-2. s folytatólagosan ápril 11-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
10. KRL: A BERE 1884. év február hó 26-29-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
11. KRL: A BERE 1885. évi márczius hó 3-5-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
12. KRL: A BERE 1885. évi augusztus hó 12-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.

13. KRL: A BERE 1886. évi márczius hó 9., 10., 11-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
14. KRL: A BERE 1887. évi márczius hó 15-17-ik és junius 1-ső napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
15. KRL: A BERE 1888. évi márczius hó 20-22-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
16. KRL: A BERE 1888. évi augusztus hó 30-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
17. KRL: A BERE 1889. évi márczius hó 19-21-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
18. KRL: A BERE 18890. évi márczius hó 18-20-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
19. KRL: A BERE 1891. évi márczius hó 17-19-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
20. KRL: A BERE 1891. évi augusztus hó 24-ik és októbar hó 21-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
21. KRL: A BERE 1892. márczius 29-30-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
22. KRL: A BERE 1893. évi márczius hó 21. és 22-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
23. KRL: A BERE 1894. évi ápril hó 25. 26. és 27-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
24. KRL: A BERE 1896. év márczius hó 17., 18-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
25. KRL: A BERE 1896. év augusztus hó 24., 25-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
26. KRL: A BERE 1898. évi szeptember hó 20-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
27. KRL: A BERE 1899. évi márczius hó 21-ik napján Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
28. KRL: A BERE 1899. évi szeptember hó 26., 27-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
29. KRL: A BERE 1900. márczius 27-28-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
30. KRL: A BERE 1901. április 10-11-ik napjain Beregszászban tartott közgyűlésének jegyzőkönyve.
31. KRL: A BERE 1902. évi ápril hó 15-16-ik napjain Beregszászban tartott köz- és birósági gyűlésének jegyzőkönyve.
32. KRL: A BERE 1903. évi ápril hó 16-17-ik napjain Beregszászban tartott köz- és birósági gyűlésének jegyzőkönyve.
33. KRL: A BERE 1905. május 2-ik napjain Beregszászban tartott köz- és birósági gyűlésének jegyzőkönyve.
34. KRL: A BERE 1906. ápril 6-ik napjain Beregszászban tartott köz- és birósági gyűlésének jegyzőkönyve.
35. KRL: A BERE köz- és birósági gyűlésének jegyzőkönyve az 1907. évről.
36. KRL: A BERE köz- és birósági gyűlésének jegyzőkönyve az 1908. évről.
37. KRL: A BERE 1908. évi szept. hó 21-ik napján Beregszászban tartott köz- és birósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve.
38. KRL: A BERE 1910. áprlis 19-ik napján Beregszászban tartott köz- és birósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve.

39. KRL: A BERE 1911. április 20-ik napján Beregszászban tartott köz- és birósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve.
40. KRL: A BERE 1912. április 10-ik napján Beregszászban tartott köz- és birósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve.
41. KRL: A BERE 1913. április 15-ik napján Beregszászban tartott köz- és birósági rendes gyűlésének jegyzőkönyve.
42. KRL: A BERE 1914. évi április hó 15-ik napján Beregszászban tartott köz- és birósági gyűlésének jegyzőkönyve.

Szakmunkák:

LEHOCZKY TIVADAR: Beregvármegye monográphiája. Ungvárott. 1881-82. II.
KOSUTÁNY IGNÁCZ: Egyházjog. A Magyarországi Egyházak Alkotmánya és közigazgatása. Kolozsvár. 1906.
BÍRÓ Sándor, BUCSAY Mihály, TÓTH Endre, VARGA Zoltán: *A magyar református egyház története.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1949.
BUCSAY MIHÁLY: A protestantizmus története Magyarországon 1521-1945. Gondolat Könyvikadó. Budapest. 1985.
Fordította és kiadja: KISÉRY ZSUZSANNA, SZABADI ISTVÁN. *A beregi egyházmegye jegyzőkönyvei 1593-1753*. I. kötet. Debrecen. 2002.

Internetes források:

SZABÓ ALADÁR: *A magyar protestántizmus története*. Magyar Protestáns Almanach 1933. évre. (Forrás: http://leporollak.hu/egyhtori/magyar/PROTTORT.HTM. Letöltés ideje: 2013. 02. 20.)
K. TÖRÖK MIHÁLY MIKLÓS: A magyar egyházpolitikai harc története – Az 1847-48. pozsonyi országgyűléstől 1895-ig. Szent István Társulat. 1932. (Forrás: http://www.ppek.hu/konyvek/Torok_Mihaly_Miklos_A_magyar_egyhazpolitikai_harc_tortenete_1.pdf. Letöltés ideje: 2013. 02. 20.)

- SZABÓ ALADÁR: A magyar protestántizmus története. Magyar Protestáns Almanach 1933. évre. (Forrás: http://leporollak.hu/egyhtori/magyar/PROTTORT.HTM. Letöltés ideje: 2013. 02. 20.)

Fiatal egyháztörténészek írásai. SZATHMÁRI JUDIT: A magyarországi protestáns egyházak az önkényuralom éveiben. Az egyházi autonómia megtartásáért vívott harc, 1850-1860. Miskolc. 1999. (Forrás: http://mek.oszk.hu/02000/02082/html/. Letöltés ideje: 2013. 03. 11.)
SZATHMÁRI JUDIT: A politikai élet színtere? avagy világiak részvétele a protestáns egyházi gyűléseken az 1850-es években. (Forrás: http://epa.oszk.hu/00800/00861/00056/pdf/EPA00861_aetas_2012_01_053-070.pdf. Letöltés ideje: 2013. 04. 08.

A görögkatolikus egyház tábori lelkészetének feladatai, nehézségei és papnevelő intézetének diákjai az első világháború 1914-1915 közötti időszakában

Suslik Ádám

A szerző a Károli Gáspár Református Egyetem Történelemtudományi Doktori Iskolájának hallgatója
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Dr. Balla Tibor alezredes, a Magyar Tudományos Akadémia nagydoktora

Tartalom: 1. A téma forrásanyaga; 2. Az egyház tábori lelkészetének feladatai a háborúban; 3. Az Ungvári Papnevelő Intézet és diákjai háborús szolgálatban; 4. Konklúzió; 5. Források; 6. Felhasznált irodalom

A téma forrásanyaga

Az északkeleti vármegyék, köztük Ung, Bereg, Ugocsa és Máramaros 1910-es népszámlálási adatai szerint az itt élő rutén kisebbség (számuk 464 ezer fő) közel 98,1 %-a a görögkatolikus felekezethez tartozott. Wilhelm Winkler és Dr. Bodar Gaston72 adatai alapján több mint 15 ezer rutént soroztak be az első világháború idején a Magyar Királyság területéről, amelyből ötezerötszázan odavesztek. A katonai joghatóság szerint ezeket a személyeket, ha mód és lehetőség volt rá, saját katonai lelkészüknek kellett eltemetniük, mivel ha egy adott katonai körzet vallásfelekezeti összetétele elérte a 20%-ot, biztosítottak számukra lelkészeket. Személyüket az itt állomásozó ezredek iratanyagában és a háború folyamán vezetett halotti anyakönyvekben kell keresnünk. Az ezredek nemzetiségi összetételét vizsgálva a Hadtörténeti Levéltárban őrzött Julier Ferenc hagyatéka lett a kiindulópont.73 Ezek alapján a görögkatolikus lelkészek zöme a munkácsi 11., kassai 9., szatmári 12. honvéd, valamint a munkácsi 65., ungvári 66. és a máramarosi 85. császári és királyi ezredekben szolgált.74 A munkácsi 11. honvéd házi gyalogezred 299. számú halotti anyakönyve alapján 1917-ig bezárólag mintegy 22 görögkatolikus pap szolgált a háborúban ezen vármegyék területéről, közülük kiemelkedik Pap István, Szkiba Teofán, Browko Mihály, Subki Károly, Folba János Marcus István és Pascu Silvius, akik a háború folyamán több hónapon keresztül az ezred lelkészei voltak és a nagyobb csaták idején vezették is az anyakönyveket. A többi töredék anyakönyvben szintén megtalálhatóak a görögkatolikus lelkészek, szám szerint 13 fő. Adalékként azt is hozzátehetjük, hogy ezek nem csak a fronton, de a hadi kórházakban és fogolytáborokban is végeztek temetést. Az említett levéltárban őrzött további jegyzékekben (III. Fond VI. 34. császári és királyi katonai egyházi szervezetek, valamint VI. 36. helyőrségi, csapat- és tartalék-kórházak,

72 Wilhelm Winkler: Die Totenverluste. Wien. 1919., valamint Dr. Bodart Gaston: Die Menschenverluste im Weltkrieg. Wien. 1921.

73 Hadtörténeti Levéltár. Tanulmánygyűjtemény. 1755. Julier Ferenc: I. világháború. 132. d.

74 A Hadtörténeti Levéltárban a III. Fond VI. 36., azon belül pedig a 257., 280. K. u. K. Infanterieregiment Nr. 66., 85. Ungvár és Máramarossziget, valamint a VI. 36. 287., 328 cs. és kir. gy. e. (köztük 65.) töredék anyakönyvei és a M. kir. honvéd gyalogezredek (köztük 9.) töredék halotti anyakönyvei tartoznak ide.

szükségkórházak és VI. 36. 527. utódállamok csatolt területei illetőségűek) nem találni görögkatolikus tábori lelkészi lajstromot, csakis az egyházi ünnepekre, húsvéti böjtre és karácsonyra vonatkozólag vannak szertartási rendeletek.

A háború előtti időszakban a honvédségnél nem volt hivatásos görögkatolikus tábori lelkész alkalmazásban, bár a tartalékosok között találunk ehhez a felekezethez tartozókat. A Magyar Királyság területéről a császári és királyi gyalogezredeknek három főt biztosítottak a munkácsi, fogarasi és szamosi püspökségek, amelyből egy Munkácson, kettő pedig Erdélyben állomásozott. Sőt mivel a terület úgy honvédségileg, mint közös hadsereg tekintetében a kassai katonai kerülethez tartozott, Kassán még egy görögkatolikus tábori főpap katonai rangban őrnagyként állomásozott.75 Az 1912-ben létrehozott Hajdúdorogi Görögkatolikus Püspökséget a munkácsi püspökség területének egy részéből alakították meg, amely a háború folyamán szintén küldött ki lelkészeket az adott ezredekhez (ezek a Görögkatolikus Püspöki Levéltár I-1-a-ban, azaz a Hajdúdorogi Püspöki Hivatal irataiban találhatóak meg.) A lelkészek szinte kivétel nélkül papnövendéki korukban az Ungvári Görögkatolikus Líceumban tanultak. Az 1912-es katonai szabályzat szerint a papjelölteket és papnövendékeket még a póttartalék névsorából is kivették, de háború esetén alkalmazhatóak voltak. A papnövendékeket iskolájuk területéhez tartozó katonai illetékes ezredekhez sorozták be. A püspöki levéltár adatai alapján 1915-ben elrendelték (Bjelik Imre tábori püspök), hogy kórházi vagy sebesültszállító vonatokon teljesítsenek betegápolói szolgálatot. Ez a Hajdúdorogi Püspökség esetében előbb 12 főt, majd leredukálva 5 főt jelentet, mivel a közepesen tanuló diákokat a püspök nem javasolta katonai szolgálatra. Ezeket a személyeket kivétel nélkül Leibachba, majd Pozsonyba irányították. Már felszentelt papok esetében további 6 főt találni, akik tábori lelkészi szolgálatot töltöttek be Szabolcs-Szatmár vármegyékben.

Az egyház tábori lelkészetének feladatai a háborúban

A Magyar Királyság területét a Monarchiához hasonlóan hat katonai kerületekre osztották. Ung, Bereg, Ugocsa, Máramaros vármegyék katonai joghatóság szerint a kassai III. honvédségi és a császári és királyi VI. kerülethez tartozott. Ilyen felosztást végeztek egyházi szempontból is. A kerületek élén a tábori főpap állt, aki minden esetben katolikus volt. Fontos kiemelni, hogy a más felekezetű vallási vezetők kizárólag katonailag függtek a katolikus egyháztól. A háború előtt és alatt minden olyan személyt, aki a katonai pályát választott felekezettől függetlenül a tábori lelkész megnevezés illette meg. A békebeli időszakban császári és királyi gyalogezredek állománya állandó hely- és létszámváltozásokon ment át. A helyi civil pap a gyülekezet problémái mellett ezeket már nem tudta elvégezni, ezért rendszeresítettek egy állandó

75 Borovi József: A magyar tábori lelkészet története. Bp. 1992. vö. Vallások és a katonai szolgálat. Szerk. Gergely Jenő. Bp. 1989., valamint Varga A. József: Katonák – lelkészek, Tábori lelkészek. Bp. 2010.

lelkészt a számukra, míg a honvédség egy helyben maradva helyőrségként működött a különböző településeken, így ezek feladata állandósult. A háború folyamán bevonult lelkészeket helyettesíteni kellett a hátországban, e személyek helyettesítőinek a díjazását viszont már nem a Honvédelmi Minisztérium vagy a Császári és Királyi Hadügyminisztérium biztosította, hanem a vallás és közoktatási tárca, amely saját terhére mintegy 19 000 koronát különített el rendkívüli segélyezési célra.

Kik lehettek tagjai a tábori lelkészi intézménynek? Minden olyan személy, aki fizikailag, erkölcsileg és lojalitása alapján megfelelt a követelményeknek és az adott püspök közbenjárt az érdekében. Felszerelésük megegyezett a tábori hadsereg egyenruhájával, de nem viselhettek katonai rangjelzéseket és fegyvert. Érdekes momentum, hogy az első világháború időszakában közel 350 tábori lelkész katonai kitüntetést is kapott. Az ő „fegyverük" egy feszület és egy biblia volt.

1914. július 28-án kitört a háború, a tábori lelkészek és tartalékos segédlelkészek tömegesen vonultak be és irányították őket a különböző hadseregekhez, hadosztályokhoz és ezredekhez.76 A tábori lelkészeket a háború folyamán állandóan cserélték hosszabb rövidebb időszakonként, ezért ezeknek a pótlására névjegyzéki űrlapot készítettek, ahová a szolgálatra alkalmas és polgári foglalkozásukban is nélkülözhető személyeket jegyezték fel. 1914. augusztus 20-ig a mozgósítás befejeződött. Ettől kezdve azok a személyek, aki polgári, egyházi foglalkozásukban megmaradtak, egy ideig mentesültek a behívások alól. Közigazgatási szerepkörük ugyanakkor módosult a mozgósítás és a katonai kiegészítés szerepkörrel is. A névjegyzékbe csak a tartalékos honvéd segédlelkészeket, valamint a honvédség póttartalékának a nyilvántartásában szereplő személyeket írták be.77

Milyen feladatokat láttak el?78 Elsősorban a katonák erkölcsre és engedelmességre való nevelése volt a fő cél. Háború idején a katonákat megpróbálták minél több vallási jellegű röpirattal ellátni, hogy ez által gyakorolják vallásukat távol a hazától a front lövészárkaiban, másodsorban ők végezték a katonák (főként tisztek) esketését, de ilyen volt a keresztelés és a katonák temetése,79 mely a háborús időszakban talán a legnagyobb problémát okozta számukra. A háborús harci cselekmények miatt elhunyt katonák nagy részét nem a Monarchia területén, hanem a megszállt övezetben temették el rögtönzött sírokban a járványok okozta veszély miatt.80 A sírokat nem vallásfelekezeti rendszerben állították fel, hanem ezredenként. Az itt lévő fejfák viszont

76 Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltára (továbbiakban: MREZSL): 2. e./70. 41726/ 9.
77 MREZSL. 2. e./70. 3863/Eln 2. 1915.
78 Hász István: Katolikus tábori lelkészi szolgálat. Bp. 1942.
79 Példának okáért 1914. szept. 12-én a Debreceni hadikórházba 354 sebesült érkezett, ezért kérik a püspököt, hogy a nélkülözhető lelkészeket küldjenek a katonák lelki gondozására. Ez a feladat egy helybéli görögkatolikus papra, bizonyos Papp Gyulára hárult, aki a magyar államvasutak raktárépületében elhelyezett görögkatolikus katonákon próbált meg segíteni. GKPL 3185/1914.
80 Rendeleti Közlöny. Szabályrendeletek. 11. szám. 1916. március 4. 1916. január 1-től a holtestek kiásását és átszállítását kérvények útján lehetett véghezvinni. A katonaegyének kérvényét az előjárói parancsnoksághoz, polgári személyeknek a tartózkodási helyükre nézve az illetékes közigazgatási hatóságokhoz kellett benyújtani.

utalhattak vallási hovatartozásra is, hisz kereszt vagy vezetéknév szerinti nemzetiségi megkülönböztetésük nehézkes.81 A háború előtt a vallás és közoktatásügyi miniszter 1913. december 20-án kell rendelete értelmében az 1895. október 1. után született hadkötelesek összeírására már nem a felekezeti anyakönyvezető lelkészek, hanem az állami anyakönyvezetők voltak hivatva. 1914. január 1-től már egyáltalán nem kellett a véderőtörvényi utasítás I. részének 24. paragrafusához tartozó anyakönyvi mintát kiállítaniuk.82 Az utóneveket, amelyek a magyar nyelv akkori nyelvtani rendszerében előfordultak, az anyakönyvekbe magyar nyelven kellett bejegyezni akkor is, ha a felekezeti születési anyakönyvbe esetleg idegen nyelven voltak bejegyezve.83

A katonai temetők kimutatásait 3 példányban készítették el, egyet a hadtápparancsnokságnak, egyet a község lelkészének, egyet pedig a kerületi hadtápvezetésen keresztül a hadtápcsoport parancsnokának kellett beküldeni.84 A sírok készítéséhez a hadtápcsapatok (Etappentruppen) rendelkezésére álló legénysége is bevonható volt. A tisztek sírjait kitüntetett figyelemmel kezelték, fel kellett tünteteni a nevet, rendfokozatot, csapattestet, a halálozás napját és helyét.85

1915-re a különböző vallásfelekezetű polgári személyektől és katonáktól számos panasz érkezett a vasárnapi szentmise, istentisztelet elmaradásáról, a szentségek ki nem osztásáról. Magyarkomját községe az igazságszolgáltatási szerveknél 1914. szeptember 14-én feljelentést is tesz a misék elsikkasztása, megrövidülése és elhanyagolása tárgyában.86 Ez ügyben Miklósy püspök az alábbi rendeletet adta ki a lelkészek számára: *„ …a parochiája területén elhelyezett katonák lelki gondozására különös figyelemmel legyen. Nevezetesen gondja legyen arra, hogy azok vasár- és ünnepnapokon szentmisét hallgassanak, ez alatt kellő tanításban részesüljenek s hazafias és dinasztikus érzelmeikben is folyton erősödjenek. Továbbá megfelelő időközökben, főleg a harctérre való távozásuk előtt, a szentségekhez járuljanak. Ha a körülmények meg nem engedik, ennél fogva részére külön végzendő a szükségeshez képest a szentmise- szolgálatra kérjen tőlem engedélyt.”87*

Az 1915. június 17-én kelt 1876. számú rendeletre vonatkozólag több plébánia is jelentést tett arról, hogy a területén állomásozó görögkatolikus katonák körében megtörtént a megfelelő lelkigondozás. A budapesti plébánia területén – ahol három

81 Az Osztrák-Magyar Monarchia haderejének nemzetiségi összetételének vizsgálatánál fontos forrásmunka a Deák István: Volt egyszer egy tisztikar. Bp. 1993. és Hajdu Tibor: Tisztikar és középosztály a dualizmus korában. Bp. 1999.
82 Görögkatolikus Püspöki Levéltár (továbbiakban: GKPL). I. Hajdúdorogi Püspöki Hivatal iratai 1837–2005. 1. a. egyház-igazgatási iratok (továbbiakban: I – 1 - a.) 75/1914.
83 MREZSL. 5/18. 61.
84 Kárpátaljai Területi Állami Levéltár (Державного Архіву Закарпатської області, továbbiakban: KTÁL). Fond 721. opisz 1. odinicja zberihanja 1388. (továbbiakban: F., op., od. zb.)
85 A veszteségkimutatások nehézségeiről bővebben l. Suslik Ádám: Az Osztrák–Magyar Monarchia rutén katonasága az első világháború időszakában (statisztikai elemzés). Változó Világ – Változó Közösségek a Kárpát-medencében. Határhelyzetek VI. Szerk. Fedinec Csilla és Szoták Szilvia. 2014. 40–61.
86 KTÁL. F. 151, op. 25, od. zb. 2219. 1.
87 GKPL. I – 1 - a. 1876/1915.

görög tábori lelkész tevékenykedett ebben az időszakban – galíciai,88 valamint máramarosszigeti rutén ajkú katonák tartózkodtak, akik számára saját nyelvűkön végeztek istentiszteleteket, tartottak szentbeszédeket. Azokon a kórházi helyeken, ahol kápolna is volt, ott a szentségekkel is ellátták a hívőket. Az egyedüli gondot az jelentette a lelkészek számára, hogy nagy számban magyarul nem tudó román ajkú katonák ellátását nem tudták megoldani, mivel a szükséges gyónást a katonák tolmács segítségével sem voltak hajlandóak elvégezni.89 Ennek ellenére a papok igyekeztek megfelelni a kérelemnek, sok esetben a polgári lakosság istentiszteleteinek a rovására. A kórházak, helyőrségek vagy fogházak katonáinak való misézés miatt az egyszeri vasár- és ünnepnapok szertartásai nem bizonyultak elegendőnek. A görögkatolikus egyház ezeken a napokon további egy szertartást rendelt el, amiért külön fizetséget nem kérhettek.90 Ez fontos bevételi forrást jelenthetett volna a háborús időszakban, mert az infláció hatására az évi 800 korona lelkészi juttatás a különböző segélyek elmaradása vagy beszüntetése miatt kevésnek bizonyult. Több lelkész panaszlevelet küldött a püspökségek címére, hogy a katonaság miatt megnövekedett feladatokat nem kellő képen honorálják, a lelkészeket nevezzék ki, hiszen a katonai lelkészek úgy békében, mint háborúban rendes fizetést kapnak.91

Az Ungvári Papnevelő Intézet és diákjai háborús szolgálatban

A háború kezdeti szakaszától fogva a görögkatolikus papnövendékek, akiknek szemináriuma Ungváron volt, Papp Antal munkácsi püspök jóváhagyásával betegápolói feladatra lettek kihelyezve vagy a sebesültszállító vonatokra vagy pedig a katonai kórházakba. A kihelyezés előzménye az a rendeletszerű felhívás, amelyet Csernoch János 1915. augusztus 23-án tett közzé, mi szerint a püspökségek területén lévő papnövendékek nem csak a területükön lévő kórházakban, hanem a hadsereg (tábori hadsereg) szolgálatába is fell kell ajánlania magát. A tanulmányi időszak viszont tovább folyt, így a vizsgák késleltetése, esetleg elhalasztása az egyik legfontosabb napirendi pont volt.92 A bevonult betegápolók körében az a hír terjedt el, hogy velük szemben az 1913-as skizma pereknek köszönhetően bizalmatlanság figyelhető meg, ezért a

88 Szócska János nagykárolyi és Fencsik Győző sárospataki görögkatolikus lelkészek is a más nyelvű, de görögkatolikus vallású katonák lelki gondozásáról számolnak be, akik többnyire galíciai lengyelek. Számúk a két településen elérte a 160 főt. GKPL. I – 1 - a. 83/1915., 1988/1915.
89 GKPL. I – 1 - a. 1859/1915.
90 GKPL. I – 1 - a. 1946/1915.
91 GKPL. I – 1 - a. 2003/1915.
92 1914/15-ös tanév második félévének kezdetén, azaz 1915. jan. 23-án a szeminárium hallgatóinak száma 20 fő, ebből 10 I., 5 II., 3 III. és 2 IV. évfolyamos hallgató volt. A tanulók névsora: Bába Miklós, Bihon Miklós, Bodnár Adalbert, Macavein Mihály, Mihálka Sándor, Mitró János, Ruttkay Sándor, Sereghy János, Szklár Jenő, Sztankaninecz Endre, Kovács István, Leiner Mihály, Maczkó József, Máthé János, Nizsalovszky Oreszt, Kozma János, Mosolygó Sándor, Vojtovics Kálmán, Drohobeczky Gyula, Neviczky Gyula. GKPL. I – 1 – a. 106/1915.

Monarchia, valamint a Magyar Királyság belső területeire küldik őket mostoha körülmények közé.93 Az ügyben a munkácsi és hajdúdorogi püspökségek is nyomozást indítottak.94 Papp Antal 1915. május 26-án a 2031. számú átirattal fordult Bjelik Imre tábori püspökhöz, akit arra kért, hogy a nyomozást mihamarabb hajtsa végre, s a görögkatolikus papnövendékeket védje meg a további atrocitásoktól. Ennek ellenére a növendékek közül csupán hárman adtak nemleges választ, míg öten már korábban nyertek már kiképzést, a többiek viszont nem rendelkeztek semmilyen háborús tapasztalattal.95 ennek ellenére a Papnevelő Intézet már szeptember 25-én a teljes növendékkart felajánlja szolgálattételre. Végül is 5 személy: Máthé János, Maczkó József, Nizsalovszky Oreszt, Mihálka Sándor és Hladomik Sándor kapja meg a jogot arra, hogy tábori szolgálatot végezzen. A háború kezdeti szakaszában is megfigyelhető a kormány és a hadsereg részéről az óvatosság,96 annak ellenére, hogy trónörökös pár halála után 1914. június 30-án Ilosván a borzsovai egyházkerület lelkészei – az északkeleti vármegyék egyházai közül először – őszinte részvétüket fejezték ki a császárnak intézet feliratban a trónörökös halála miatt, aki egyházaik igaz híve és támogatója volt.97 Ezen szomorú esemény alkalmából július 4-én az ungvári székesegyházban ünnepi gyászmisét tartottak.98 A megnyilatkozás nem érte el a kívánt célt. 1914. augusztus 25-én már elrendelték, hogy a papi és kántortanítói gyűléseken felvett jegyzőkönyvekben tüntessék fel a távolmaradottak pontos nevét, s hogy elfogadható indokkal tudják-e ezt a későbbiekben igazolni. Továbbá elfogadják, hogy a kántortanítói állás betöltésénél ne a választási rendszer, hanem a kinevezés legyen érvényben. Kérvényezték, hogy az államsegélyt annak megérkezéséig az egyházi pénztárból előlegezzék meg, de ezt elutasították, mivel a különböző egyházak nem

93 A papok és papnövendékek mellett a rutén ajkú lakosságra is gyanakvással tekintettek, amelynek alapja, hogy az orosz cári csapatok által betört községekben a polgári személyek nagy része együttműködött a megszállókkal. Ugyanakkor nem tekintették ezeket hűtlenségnek vagy hazaárulásnak, csakis anyagi helyzetükre vezették vissza a történteket. Ennek ellenére 1915. december végétől a hadügyminiszter intézkedése folytán, a Kőrösmező, Nagybocskó, Talaborfalva ruténjei csakis a Szerbia ellen küzdő 85. császári és királyi gyalogezred III. zászlóaljába voltak besorozhatóak. KTÁL. F. 4, op. 1, od. zb. 676., valamint Mátyás Sándor: 85-ik gyalogezred története 1914-1918. Bp. 1941. 762.

94 GKPL. I – 1 - a. 1783/1915.

95 GKPL. I – 1 - a. 2793/1915.

96 Az Osztrák-Magyar hadsereg az orosz vagy más néven északi fronton a cseh és rutén alakulatokat kellő óvatossággal alkalmazta félve attól, hogy azok esetleg tömegesen állnának át az orosz fél oldalára. A kárpáti harcokban viszont vitézségükkel tűntek ki a helyi rutének. A Hoffmann hadtest csapatai között harcoltak az őszi betörésénél, valamint a bolechowi, halicsi összecsapásokban. A Kárpátokban a 704 magaslati pontnál pl. Horoszówka-Opaka vonalában helyezték el a szicslövészeket, akik a 102. népfölkelő dandár maradványaival Benke ezredes csoportjába tartoztak. Különösen felderítő és hírszerző szolgálatot teljesítettek. Ismertető jelük a sárga-kék kokárda volt, amelyet a sapkán viseltek, sőt egységeikben még nők is harcoltak. József főherceg: A világháború amilyennek én láttam. I-VII. Bp. 1926-1934. I. 174., valamint Molnár Ferenc: Egy haditudósító emlékei. I-II. Bp.1916. II. 106.

97 KTÁL. F. 151, op. 25, od. zb. 2228. 2.

98 Uo. 8.

rendelkeztek mindig annyi készpénzzel.99

Az egyház hűségének és teljes odaadásának jeles bizonyítéka az az eseménysorozat, amely 1915 tavaszán játszódott le a cirill betűk latinra való átírás kapcsán. A munkácsi egyházmegye ruténságának körében tárgyalásokat folytattak ez ügyben,100 a felvidéki görög szertartású katolikus lakosság vallási és politikai védelme érdekében pedig akciót indított. A felmerülő kérdések a következőek voltak: görögkatolikusok ó-szláv szerkönyvek hazai kiadása, a görögkatolikus papnövendékek nevelése, valamint a naptár egyesítése. Az értekezlet 1915. március 19-én kezdődött a munkácsi, eperjesi és hajdúdorogi püspökök és Csernoch János hercegprímás részvételével.101 Kezdetben Papp Antal munkácsi püspök ellenezte a tervezetet, arra hivatkozva, hogy egyházmegyéje területén túlsúlyban lévő rutén lakosság körében engedetlenséget válthat ki, így a tárgyalások egészen 1916-ig elhúzódtak. Csernoch János erélyes közbenjárása folytán végül is sikerült keresztülvinni a módosításokat. Előbb 1916. május 4-i határozatban fogadták el az egyházi ünnepek Julianus naptárról való áttérését a Gergely naptárra.102 Később pedig Papp Antal munkácsi, Novák István eperjesi és Miklósy István hajdúdorogi püspököket a cirill betűk a népiskolai tananyagban való átírásáért a magyar kormány legfelső elismerésben részesítette 1916. szeptember 1-én.103 Nem mehetünk el híres személyünk Volosin Ágoston tanfelügyelő, majd pedig elnökségi tag felett sem, aki a feljelentett papok és kántortanítók ügyeit vezette és intézte. Minden nemű feljelentés hozzá érkezett be, sőt a szentszéki jegyzőkönyvet is ellátta aláírásával. Kiemelkedő perei Berlányi Dezső, Dudinszky Julia, Polyánszky Endre tanító elleni feljelentések, akiket elmarasztalás, majd pedig saját pénzen való áthelyezés büntette érintett. 1914. szeptember 10-én Bereg vármegye főispánja felhívta a figyelmét a kassai kerület kormánybiztosnak arra, hogy a területén két pánszláv görögkatolikus pap tartózkodik, az egyik Bacsinszky Dániel Beregkisfalui, a másik Jaczkovics Panfil Tőkésfalvai pap. Viszont érdekes az a momentum, hogy Fenyvesvölgyön hat nappal korábban a csendőrség a vasútbiztosítói osztaggal egyetértve már egy Bacsinszkit letartóztatott. Csűrös hadnagy, aki az eljárást vezette, a papot Bacsinszki Szilárdnak nevezi. A jelentésben indokként az állt, hogy augusztus 18-20 között a szokásos meghívókat nem adta ki a szentmisére, a templom tornyára rongyos zászlót tűzött és a pápa halála alkalmával nem harangoztatott. Gyakran látogatta a katonai vonatokat és oroszul beszélgetett a foglyokkal. Korábban Fenyvesvölgyön elfogtak négy embert izgatásért, Bacsinszki közben akart járni kiszabadításuk végett, de Mocsáry Béla erdőmérnök és a lelkész apja ezt megakadályozta, később pedig titkos találkozókat szervezett saját házánál, amelynek egyenes következménye lett a

99 KTÁL. F. 151, op. 25, od. zb. 2212. 6916.
100 Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára (továbbiakban: MNL OL). Miniszterelnökségi iratok K 26. 1034. cs. 1915 XII. res. 450. sz. 7.
101 MNL OL. K 26. 1034. cs. 1915 XII. res. 450. sz. 15.
102 KTÁL. F. 151, op. 25, od. zb. 2474. 4–10.
103 Iványi Emma: Magyar Minisztertanácsi jegyzőkönyvek az első világháborúból 1914-1918. Bp. 1960. 232.

letartóztatás. Az ungvári szolgabíró Szabó Zoltán pedig az őrdalmai Flenkó János görögkatolikus papot jelentette fel állam ellenes izgatásért. A háborús helyzet folyamatos változása miatt a határszéli csendőrség írása szerint a pánszláv izgatás fokozatosan terjedt, ezért Zselyin kívül Ungvárra, Nagybereznára és Mezőlaborczra rutén vagy tót nyelven beszélő detektívekre volt szükség. Egy 1914. szeptember 13-án kelt jelentés alapján összesen 5 görögkatolikus papot név szerint: Bacsinszki Szilárd fenyvesvölgyi, Petrasovics laborczfői, Chanát Irén nagycsertészi, Molcsányi Elek csabaházi és Brinszki Artur nagymonostori lelkészt tartóztattak le, akiket átszállítottak Kassára.

Az egyházmegyék növendékeinek és alkalmazottainak védelme mellett súlyos gondot okozott az iskolák fenntartása és működtetése. A tanítók bevonulása és az egyházi intézmények hadsereg általi lefoglalása jelentett súlyosbodó problémát. Erre szolgál például a lembergi Bazil szerzetesek elhelyezésének ügye is. 1914. szeptember 14. hajnali 3. 45 perckor Galíciából 35-40 fő volt Bazil rendi szerzetes (nagy része növendék) érkezett Ung vármegyébe, akik a háború végéig itt akartak letelepedni, de az egyik ott lévő kolostor helyettes főnökét izgatás miatt letartóztatták, így a határrendőrség kapitánysága ezt elutasította, annak ellenére is, hogy azok orosz ellenesek voltak.[104] A további egyeztetés végett a rendőrkapitányság a főispáni határozatra várt. A kiküldött detektívek szerint Choma Joachim a klastromaljai Bazil rendi zárda főnöke ezeket a személyeket, akik ismeretlen okok miatt feloszlott Lemberg és vidéki Bazil rend tagjait, a klastromaljai, ungvári, máramarosszigeti és máriapócsi rendházakban akarta elhelyezni. Az államrendőrség ilyenkor szükséges ellenőrzése nem maradt el.[105] A belügyminiszter a tervezetnek helyt adva megengedte a szerzetesek letelepedését, de csak is a II. ungvári, III. máramarosszigeti és IV. munkácsi határszéli rendőrkapitányság ellenőrzése mellett, ezt közölték Molnár Viktor kormánybiztossal is.[106] A máriapócsi rendház főnökének jelentése alapján viszont az oda helyezett szerzeteseket, a járási főszolgabíró javaslatára 1914. október 11-től a bikszádi rendházba akarták átvitetni.[107] Szabolcs vármegye főispánja azt viszont leszögezi, hogy ezek a személyek nem internáltak, hanem menekültek, ezért egyes szerzetesek nem a rendházban, hanem saját költségen bérelt lakásokban lehetett elszállásolni. A fordulat akkor következett be, amikor a nyírbátori járás főszolgabíró jelentette, hogy október 11-én a szerzetesek már nem voltak a településen, hanem állítólag Zágrábba utaztak. Ennek oka, hogy a máriapócsi rendház főnöke elutasította a menekültek befogadását, csupán egy éjszakát biztosított számukra.108 Ruszinkó Emánuel rendházfőnök utasítása szerint, erre azért volt szükség, mert az egyház ungvári épületeit a hadsereg katonai kórházzá alakította, az ott lévő szerzetesek pedig Máriapócsra kerültek, A határszéli rendházak evakuálása esetén is ide érkeznek majd a menekültek, továbbá a Bazil rendi szerzetesek orosz ellenessége egy esetleges betörés alkalmával veszélybe sodorná a polgári lakosságot, így

104 MNL OL. K 149. Belügyminisztérium. Rezervált iratok. 1914. 7. tétel. 4499. 62. doboz. 740.
105 MNL OL. K 149. 1914. 7. tétel. 4499. 62. doboz. 742.
106 MNL OL. K 149. 1914. 7. tétel. 4499. 62. doboz. 745.
107 MNL OL. K 149. 1914. 7. tétel. 4499. 62. doboz. 747.
108 MNL OL. K 149. 1914. 7. tétel. 4499. 62. doboz. 751-752.

az az elutasítás mellett döntött és áthelyezésüket kérte Bikszádra október 11-től.[109]

A vallás és közoktatási miniszter 22156-os rendeletében a háborúban elesett, megsebesült vagy eltűnt egyházi iskolai tanítókról nyilvántartást állított fel, ide sorolták a hadifoglyul esetteket is, melyről az iskolaszékeket körlevelekben értesítették. Az adott kimutatás 15 rublikát tartalmazott, többek között név, születési dátum, a bevonulás ideje, sőt azt is feltüntették, hogy önként vagy behívás útján került a frontra.110 Miklósy István az espereseknek küldött december 2-i levelében kéri annak összeírását, hogy a kerületükben tevékenykedő papság és azok hívei a háború eddigi időtartama alatt milyen tevékenységeket fejtettek ki, milyen áldozatokat hoztak a hadi célokkal kapcsolatos jótékony intézmények érdekében.111 A jelentések elkészítéséhez kérdőíveket készítettek, amelyek kitértek arra a kérdésre is, hogy az adott kerületből kik teljesítenek tábori lelkészi szolgálatot a fronton, kik a sebesültszállító vonatokon illetve a helyőrségi kórházakban és egyéb intézményekben? Továbbá az egyházi tanítót bevonulása esetén tudják-e helyettesíteni, vettek-e fel hadikölcsönöket a községek, s voltak-e gyűjtések vagy adományok, ahová főleg a természetbeni adományokat jegyezték. A 7174/1915. jelentés szerint a hadbavonult egyházi tanítók miatt sok iskolában a tanítás szünetelt, ezért azok helyettesítését csak úgy tudták megoldani, ha főiskolai növendékekkel vagy okleveles óvónőkkel pótolták a hiányt.[112] Az új tanítóknál és tanítójelölteknél 1915. április 19-től pedig bevezették a magyar honosság követelményét, amelyet a felvétel alkalmával, vagy az első évfolyamon kellett ellenőrizni. Amennyiben az adott személy nem tudta igazolni honosságát, befejező képesítő vizsgát nem tehetett.[113]

A betörések következtében az adott vármegyék északi járásaiból elmenekült görögkatolikus lelkészek Szabolcs és Szatmár vármegyék területén nyertek elhelyezést, de a közben egyre növekvő infláció arra kényszerítette őket, hogy családtagjaikkal együtt visszatérjenek a feldúlt területekre. Sokan kénytelenek voltak tábori lelkészi, vagy betegápolói szolgálatra jelentkezni, amelynek fizetsége napi étkezés és szállás mellett 4 korona volt. Áthelyezés esetén viszont a fuvardíj önköltségét és a szállást egyedül kellett előteremtenie.

1915 áprilisára a Magyar Királyság hágóiról az orosz cári csapatok meghátráltak, amelynek következtében megindulhatott a romeltakarítás és a lakosság kárpótlása a féléven át tartó nélkülözések után. A görögkatolikus papok helyzete is javulni látszott. Az egyház hadikölcsönt vett fel papjai megsegítésére. 1916-tól az önkéntes papok száma csökkent, majd teljesen megszűnt, ezután legtöbb esetben már csak kántortanítók és segédlelkészek teljesítettek tábori szolgálatot.

Konklúzió

A görögkatolikus egyház helyzete az észak-keleti vármegyék többi

109 MNL OL. K 149. 1914. 7. tétel. 4499. 62. doboz. 756.
110 KTÁL. F. 151, op. 25, od. zb. 2467. 1.
111 GKPL. I – 1 - a. 4139/1914.
112 KTÁL. F. 151, op. 25, od. zb. 2474. 1.
113 KTÁL. F. 151, op. 25, od. zb. 2461. 1.

egyházaihoz képest kedvezőtlenebbül alakult, köszönhetően az 1913-as skizma pereknek és az 1914 szeptembere és 1915 februárja között lezajlott orosz betöréseknek. A terület marginális elhelyezkedése, a lakosság nagyfokú szegénysége és a háborús rombolás nehéz helyzetbe sodorta a papságot, életkörülményeit 1916-ig a stóla és párbér beszedésének betiltása is súlyosbította. A nehézségek dacára a lelkészség a legtöbb esetben bizonyította a Monarchia és a Magyar Királyság iránti hűségét, annak ellenére, hogy papjaikat meghurcolták, „muszka" barátnak titulálták, miközben a katonák lelki gondozást végezték. Összességében elmondható, hogy a görögkatolikus egyház is, a többi felekezettel együtt elviselhetőbbé tette a háború borzalmait a civil lakkosság és a fronton lévő katonák körében.

Források:

Görögkatolikus Püspöki Levéltár: Hajdúdorogi Püspöki Hivatal, I-1-a.
Hadtörténeti Levéltár: III. Fond VI. 36. Tábori lelkészi iratok.
Kárptátaljai Területi Állami Levéltár: 721. Fond, Beregszász város iratai, 151. Fond, Görögkatolikus egyház iratai.
Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára: K 26. Miniszterelnökségi iratok. K 149. Belügyminisztérium. Rezervált iratok.
Magyarországi Református Egyház Zsinati Levéltár: 2e/70.

Felhasznált irodalom:

Dr. Bodart Gaston: Die Menschenverluste im Weltkrieg. Wien. 1921.
Borovi József: A magyar tábori lelkészet története. Bp. 1992.
Deák István: Volt egyszer egy tisztikar. Bp. 1993.
Gergely Jenő (szerk.): Vallások és a katonai szolgálat. Bp. 1989.
Hász István: Katolikus tábori lelkészi szolgálat. Bp. 1942.
Hajdu Tibor: Tisztikar és középosztály a dualizmus korában. Bp. 1999.
József főherceg: A világháború amilyennek én láttam. I-VII. Bp. 1926-1934. I.
Iványi Emma: Magyar Minisztertanácsi jegyzőkönyvek az első világháborúból 1914-1918. Bp. 1960.
Mátyás Sándor: 85-ik gyalogezred története 1914-1918. Bp. 1941.
Molnár Ferenc: Egy haditudósító emlékei. I-II. Bp.1916.
Wilhelm Winkler: Die Totenverluste. Wien. 1919.

Pásztor Ferenc élete (1880-1951)

Szendrey Anita

A szerző a Debreceni Egyetem Történelem és Néprajzi Doktori Iskolájának hallgatója
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Dr. Püski Levente, egyetemi docens, Debreceni Egyetem, Modernkori Magyar Történeti Tanszék

Tartalom: Bevezető gondolatok; 1. Család mindennapjai; 2. Tanulmányai, hivatása; 3. Egyházi szolgálata; 4. Dobóruszkai évek; 5. Beregszászra; 6. A közösségi élet felvirágoztatása; 7. Szociális érzékenysége; 8. „Hűséges vagyok a vallásomhoz és a Vatikánhoz.”; 9. Összefoglalás; 10. Források jegyzéke; 11. Élő források; 12. Bibliográfia

Bevezető gondolatok

Pásztor Ferenc számára a XX. század viszontagságokkal teli volt, aki a számos átélt rendszerváltozás közepette is a római katolikus egyház fennmaradásáért tevékenykedett és áldozatkész szolgálatával sokat tett az egyház megmaradásáért. De ki is volt ő? Plébános —aki közösségépítő karizmájával, Istennek szentelt életével maga köré vonzotta az ifjúságot. Főesperes, pápai prelátus — aki határozott, markáns, következetes, meggyőződéseihez mindhalálig hű szolga114. Nem utolsó sorban felebaráti szeretetével, alázatával a rászorulók menedékével, jóságos pásztor115. Aki „ha kell, életét adja juhaiért, Egyházáért, hazájáért”116 Magát nem kímélve szolgálta, védte Istentől rábízott nyáját.117

1. Család mindennapjai

1880. január 14-én,118 Ungváron119 látta meg a napvilágot Pásztor János és Julianna gyermekeként, akik 1877. február 4-én fogadtak örök hűséget egymásnak, házasságukból hét gyermek született (Pásztor Anna (1878-1935), Pásztor János (1881-1949), Pásztor Margit (1884- ?), Pásztor Lajos (1888-1951), Pásztor Erzsébet (1891-1969), Pásztor István (1893-1916)) második gyermekeként Pásztor Ferenc született. Polgári mentalitású, erős vallásos gyökerekkel rendelkező

114 Lőrinc Ferenc (szül. 1923) elmondásai alapján a 2010. április 10-én készített oral history módszerével
115 Kobály Irén (szül. 1932) elmondásai alapján a 2013. január 17-én készített oral history módszerével
116 Mindszenty József (1982) Hirdettem az Igét. Válogatott szentbeszédek és körlevelek (1944-1975), Vaduz: Mindszenty Alapítvány kiadta, 22.
117 Hamant, Yves (2005) Boldogok, akiket üldöznek az igazságért, Budapest: Kiadó Nyolc Boldogság Katolikus Közösség, 12.
118 Szatmári Püspöki és Káptalani Levéltár (későbbiekben: SZPKL), Ungvári Római Katolikus Egyház Keresztelési Anyakönyve, 1880, 2.
119 Pásztor Ferenc adatlapja, Szatmárnémeti In.: SZPKL

iparos családban nőtt fel, s szülei számára fontos volt, hogy gyermekeiket is a keresztény erkölcsre neveljék.

Édesapja Pásztor János (1851-1928), foglalkozása szerint csizmadia, az 1800-as évek második felében jó hírnevű csizmadiamester volt Ungváron. Ungváron dolgozott öreg koráig, csak felesége halála után költözött Dobóruszkára, akkor már plébános fiához. Szép szál, jóképű, komoly, csendes ember volt, tekintélyt adó szép, hosszú fehér szakállal. Hirtelen és váratlanul halt meg 1928. január 8-án 77 éves korában. A vasárnapi miséhez öltözve a kályha mellett állva várta a beharangozást, amikor hirtelen összeesett, s a zajra berohanó rokonság már holtan találta.120

Édesanyja, Tahy Julianna (1856-1917) előkelő és mélyen vallásos családból származott, tekintve, hogy az egyházi berkekben jól ismert Tahy Ábrahám (1860-1934) apostoli kormányzó121 testvére volt.122 Legfiatalabb gyermeke fronton való halálát követően - nem tudván feldolgozni annak halálát - nagy szívfájdalmában 1917. április 9-én meghalt. A szülők Dobóruszkán, a temetőben alusszák örök álmukat. Gyönyörű, fekete márványból készült síremlékük sértetlenül fennáll, rajta szerepel az olasz harctéren elesett (Monte Campioletti) Pásztor István emlékét őrző emléktábla is.123 Pásztor István bevonulása előtt bölcsészhallgató volt, később a 27. cs. gyalogezrednek bronz-, ezüstéremmel és katonai érdemkereszttel kitüntetett hadnagyaként szolgált a fronton.124

2. Tanulmányai, hivatása

Pásztor Ferenc tanulmányait az Ungvári Királyi Katolikus Főgimnáziumban (1890-1896) és a Szatmári Királyi Katolikus Főgimnáziumban (1896-1898)125 végezte, az iskolai Értesítő alapján kitűnő tanulmányi eredménnyel.126 Érdemjegyei alapján valószínűsíthető, hogy már itt kitűnt rátermettségével, szorgalmával.

1898-tól a Szatmári Papnevelő Intézet teológiai karának hallgatója,127 s

120 Dr. Pásztor István (2001). Reminiszcenciák kézirat, Nyíregyháza, 27.
121 Tahy Ábrahám: 1860-ban született, 1883-ban Schlauch Lőrincz (1873-1887) szatmári püspök pappá szentelte. 1903-1911 között Dobóruszkán plébános, 1911-től ungvári főesperes-plébános, 1923-től vikárius, 1930. szeptember 3-tól Ungvári Apostoli Adminisztratura (Kormányzóság) első vezetője, 1934. augusztus 19-én, Ungváron meghalt.
122 Dr. Pásztor István: i.m.. 27.
123 Dr. Pásztor István: im. 28.
124 Pásztor Ferenc: História Domus kézirat, 1911-1932, Dobóruszka, 23.
125 Pásztor Ferenc adatlapja, Szatmárnémeti In: SZPKL
126 A Szatmári Királyi Katholikus Főgymnasium 1896-1897. évi Értesítője, „Pázmány Sajtó", Szatmár, 1897. In.: SZPKL

1902-ben, tanulmányai végeztével dr. Meszlényi Gyula szatmári püspök június 26-án diakónussá128, június 27-én pedig pappá szentelte. Kezdő papként a következő helyeken szolgált segédlelkészként: Csomaközön 1902-1904129, Nagy Bocskón, Szatmáron 1904-1907, Nagybányán 1905-1907, Szinérváralján 1905.

Plébánosi szolgálatát Szakaszon, (1908-1911)130 adminisztrátorként131 kezdte meg, 1911. június 13-án pedig a mai Szlovákia területén lévő Dobóruszkára került plébánosnak, a hajdan Ung vármegyéhez tartozó településre, ahol 1911-1932-ig132 szolgált, innen lett áthelyezve Beregszászra.

3. Egyházi szolgálata

Sokoldalú tevékenysége és hatása túlnőtt szolgálati, plébániai helyén, egyházmegyei jelentőséggel bírt, melyet számos címmel és pozícióval ismertek el. Bohán Béla beregszászi plébános így ír róla: „… különlegesen kiemelt egyházi ember. Pásztor Ferenc már doboruszkai plébánosként is kitüntetést kapott — Assessor S. Sedis; (szentszéki tanácsos 1923), katolikus iskolák felügyelője Kárpátalján, szegények ügyvédje; tanácsos plébános; Revisor Ecclesia (Egyházi Számvevő); hitoktatókat felügyelő bizottság elnöke. Amikor pedig beregszászi plébános lett, mindjárt főesperesi kinevezését is megkapta, majd 1941-ben pápai prelátus címét.”133 1946-ban, a szovjet csapatok bejövetelét követően, mikor megszűnt a kapcsolat a szatmári egyházmegyével, dr. Scheffler János134 szatmári

---

127 Szatmári Papnevelő Intézet tanévégi jelentése a kitűnő tanulókról, Szatmár, 1899. június 13. In. SZPKL

128 A diákónus a Magyar Katolikus Lexikon leírása szerint a következő: gör. diakonosz, 'szolga, segítő, hírvivő' szóból ered, szerpap, a különböző egyházi szertatásoknál segíti a pap szolgálatát, tevékenységüket a keresztelésben, áldoztatásban és az igehirdetésben jelölték meg.

129Szatmári Püspöki Egyházmegye Emlékkönyve fennállásának századik esztendejében (Schematismus centenarius) 1804-1904, Szatmár, Pázmány-Sajtó Nyomda, 429.

130 Schematismus cleri almae dioecesis Szatmáriensis (a továbbiakban: Schematizmus) 1909, Szatmár, Pázmány Sajtó, 1909. 46.
Schematismus 1913, Szatmár, Pázmány Sajtó, 1913, 163.
Pásztor Ferenc adatlapja, Szatmár In SZPKL

131 Az adminisztrátor latinul kormányzót jelent, megüresedés vagy a plébános akadályoztatása idején a plébániát irányító pap megjelölése.

132 Schematismus 1926, Szatmár, Pázmány Sajtó, 1926, 31.
Schematismus 1916, Szatmár, Pázmány Sajtó, 1916, 29.
Schematismus 1913, Szatmár, Pázmány Sajtó, 1913, 97.

133 Bohán Béla SJ Bohán Béla SJ: (2008/ 1-2) Emlékezés Pásztor Ferenc beregszászi plébános, püspöki helynökre, In.: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, Budapest: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM) (a továbbiakban: Bohán: Emlékezés…) 89.

134 Boldog Scheffler János: 1887. október 29-én született a Szatmár vármegyei Kálmándon. 1906-1910 Budapesten a Pázmány Péter Tudományegyetem Hittudományi Karán tanul. 1910. július 6-án Boromisza Tibor püspök pappá szenteli. A Szentszék 1942. március 26-án kinevezte a szatmári egyházmegye püspökévé. Egész életútján végigkísérte szociális érzékenysége, az elnyomottak és az

püspök Kárpátalja püspöki helynökévé nevezte ki, s ez jelentette egyházi karrierje csúcspontját.

Pályája kezdeteihez visszakanyarodva, 1911. június 29-én nagybátyja, Tahy Ábrahám Ungvárra kerül plébánosnak, aki később a főesperesi kinevezést is megkapta. Dr. Boromisza Tibor szatmári püspök július 13-án a megüresedett plébániára Pásztor Ferencet az addigi szakaszi adminisztrátort helyezte.135

4. Dobóruszkai évek

Az új plébániai helyét 1911. augusztus 8-án foglalta el: először a vajlóci állomásra érkezett, ahol Rosnyiczky József ideiglenes lelkész, és Somogyi Endre kántortanító fogadták az egyháztanács tagjaival együtt. A községbe mozsárlövéssel hirdették az új lelkész megérkezését, a plébánia előtt a hívek sokasága összegyűlve, bizalommal és szeretettel fogadták az új plébánost.136 Több mint 20 évet szolgált itt Pásztor Ferenc plébánosként, egészen pontosan 1932-ig. Fiatal papként először félt a nagy felelősségtől és attól, hogy a nagybátyja után a hívek őt is ugyanúgy elfogadják és szeressék.

Ottlétének évei tevékenyen és eseményekben gazdagon teltek: közösségeket hozott létre (Szívgárda, Mária Kongregáció, Rózsafüzér Társulat, Oltáregylet),137 elemi iskolát tartott fent, lelkigyakorlatokkal és missziókkal ápolta hívei lelki életét. Megérkezését követően a dobóruszkai templom bővítési munkálataihoz szükséges pénzösszeg gyűjtéséhez kezdett, 1911. december 27-én dr. Boromisza Tibor megbízásából Foerk Ernő budapesti építész, tanár, gonddal és műértéssel elkészítette a templombővítés tervét, oly módon, hogy a régi templom sértetlenül fennmaradjon, s melléje egységes homlokzattal egy nagyobb terjedelmű új hajót építessenek.1381912-13-ban, nagy esőzések és természeti csapások miatt el kellett halasztaniuk a munkálatokat,139 majd csak 1914-re sikerült elkezdeni a munkálatokat és került sor az alapkőletételre, melyet Tahy Ábrahám főesperes áldott meg. Ezt követően az első világháború eseményei nem tették lehetővé a

---

üldözöttek védelme. 1952. december 6-án meghalt a Jilava-i börtönben. Lelki életének fő célkitűzése az igazi felebaráti szeretet megvalósítása. Azt vallotta, hogy a szeretet próbája, mértéke, fokozója a másokért hozott áldozat. Ezért akart vezeklő, engesztelő lélekké válni. 2010. július 1-jén, XVI. Benedek pápa jóváhagyta azt a dekrétumot, amely elismeri Isten Szolgája, Scheffler János szatmári püspök vértanúságát. A boldoggá avatásra 2011. július 3-án került sor a szatmárnémeti székesegyházban.

135 Pásztor Ferenc Historia i.m.

136 Pásztor Ferenc Historia i.m., 1/B

137 Pásztor Ferenc Historia i.m., 77/A, 77/B, 78/A

138 Pásztor Ferenc (1922) Dobó István temploma. Emléksorok a dobóruszkai kibővült templom fölszentelése alkalmából, Ungvár: Földesi Gyula Könyvnyomda, 17.

139 Pásztor Ferenc Historia, i.m. 3/A

bővítési munkálatok befejezését, így csak 1922. augusztus 6-án sikerül felszentelni a templomot.

Pásztor Ferenc az első világháborút és a csehszlovák megszállást itt élte meg, s mindent megtett annak érdekében, hogy a magyar közösséget összetartsa, mert „ebben az időben az egyház volt a magyarság megtartó ereje”- vallja visszaemlékezéseiben. A meglévő közösségeket igyekezett megtartani és erősíteni. Az Osztrák-Magyar Monarchia háborús vereségét követően Dobóruszka is csehszlovák fennhatóság alá került, melyet utóbb az 1919. január 18-án megnyitott párizsi békekonferencia döntése is szentesített. Január 12-én a csehek már az Ung vármegye határain voltak.140 A csehszlovák hadsereg által megszállt, s elfoglalt terület közigazgatásának az átvételére február 21-én, Ungváron került sor.141 A csehszlovák fennhatóság életbe lépését követően az egyház helyzete is megnehezedett. A szatmári egyházmegye az új határok létrejötte következtében három részre oszlott: 44 plébánia 80 pappal és mintegy 75 000 hívővel Romániához került, 44 plébánia142 70 pappal és 75 000 hívővel a Csehszlovák Köztársaság része lett, és mindössze 13 plébánia 16 pappal és 13 000 hívővel maradt az anyaországban.

1919-től a szatmári püspöktől kapott írásbeli meghatalmazás alapján vikáriusként az ungvári esperes kormányozta az egyházmegye központjától elszigetelt plébániákat. A Magyarország és Csehszlovákia közötti, hosszan elhúzódó egyházi joghatósági vitában a hercegprímás elfogadható megoldásnak tartotta azt, hogy ha a magyar püspökök nem gyakorolhatják joghatóságukat az elcsatolt területeken, akkor az érintett helyeken püspöktől független, közvetlen a pápától függő apostoli adminisztrátor kormányozzon.143 Ennek mintájára 1930-ban Ungvár székhellyel Apostoli Kormányzóság jött létre. 144

A háborús események és a csehszlovák megszállás Pásztor Ferenc családját is elérte és megviselte: 1916-ban testvérét, 1917-ben édesanyját, és 1922-ben édesapját veszítette el. Pásztor János bátyját és családját pedig a Csehszlovák Köztársaság kiutasította azzal az indokkal, hogy nem tették le az előírt hűségesküt az állam irányába. Balassagyarmatra való elköltözésükben anyagi segítséggel is támogatta testvérét Pásztor Ferenc.145

---

140 U.o. 28/A

141 Botlik József (2000) Egestas Subcarpathica, Budapest: Hatodik Síp Kiadó. 147.

142 Egyes szerzők (pl. Gergely Jenő, Dupka György) ettől eltérő adatot ad meg, mi a szatmári egyházmegye sematizmusának adatait fogadjuk el.

143 Salacz Gábor (1975) A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt. München: Auróra Könyvek. 31.

144 Gergely Jenő (1997) A katolikus egyház története Magyarországon 1919-45, Bp..: ELTE-Újkori Magyar Történeti Tanszék, 35-43.

145 Dr. Pásztor István: im. 6.

5. Beregszászra helyezése

Lelkileg megtörve, szellemileg belefáradva új korszak kezdődött az életében, mikor 1932. május 22-én Beregszászra helyezték. Ekkel Lajos korábbi tevékeny munkáját folytatni kívánta és azt tovább gazdagítani. Beregszászi tevékenysége forrásokkal jól dokumentálható. 1932-től 1947-ig hetente vezette az ún. hirdetőkönyvet, melyben minden lényeges eseményt - olykor egész részletesen - feljegyzett. Forrásértékét kiemeli, hogy gyakran beszédeit is egészen részletesen tartalmazza. A hirdetőkönyv jelentőségét Bohán Béla plébános is méltatta, külön kiemelve, hogy a nagyobb vallási események mind szerepelnek benne: "bérmálás, évente nagy Úrnapi körmenet, Krisztus Király körmenet, az 1933-ban146 megszervezett Népmissió,147 az új Keresztúti képek áldása. 148 Pásztor fontosnak tartotta a kulturális és vallási előadások meghirdetését kiváló előadókkal (Pfeiffer Miklós, Csávossi Elemér Pakocs Károly, Endrődi László, Palánkai Tibor), ugyanígy a gyermekek gyakori színielőadásait az iskola vagy a Szívgárda szervezésében."149

6. A közösségi élet felvirágoztatása

A lelki feltöltődést, megerősödést szolgálták a férfiak és nők, a fiatal lányok és fiúk számára szervezett különböző lelkigyakorlatok, előadások. A plébános kiemelkedő, híres személyiségeket, nagyon kiváló szónokokat hívott meg, mint pl. Ortutay Jenő beregszászi polgármestert, görögkatolikus esperest.150 és Pakocs Károlyt kanonokot, a mártír és érzékeny lelkű, korának népszerű költő-íróját. Reményik Sándor így jellemezte: "Tiszta papi lelkében két virág nyílott: az egyik az istenszeretet, amely minden reggel az Úr oltárához vitte szentmisére, a másik a felebaráti szeretet, amellyel az irodalom oltára előtt áldozott verseinek, regényeinek, elbeszéléseinek tömjénfüstjével".151 Pásztor Ferenc joggal feltételezhette, hogy hatással lesz híveire. Hasonló, megkerülhetetlen személyiség

146 Pásztor Ferenc a Missióval kapcsolatos tájékoztatója Fiedler István püspöknek (1930-1939), Beregszász, 1933. október 1. In.: SZPKL

147 Reile Jakab SJ jezsuita atya tartotta a Missiót 1933. november 15-23 között

148 Pásztor Ferenc kérelme az új keresztúti stáció megáldásáról, Beregszász, 1933. február 10. In.: SZPKL.

149Bohán: Emlékezés…88.

150 Életrajzát röviden közli: Gulyás Pál (2002) Magyar írók élete és munkái. XIX. kötet. Bp.: Kiadja az Argumentum kiadó. 886-887. Keresztyén Balázs (2001) Kárpátaljai művelődéstörténeti lexikon. Budapest - Beregszász: Hatodik Síp Alapítvány. Mandátum kiadó. 195-196. Bendász István - Bendász Dániel (1994) Helytállás és tanúságétel. A munkácsi görög katolikus egyházmegye hitvalló és meghurcolt papjai. Ungvár-Budapest: Galéria- Écriture. 81.

151 Tempfli Imre (2002) Sárból és napsugárból. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora. 1892-1966 Bp.: METEM

volt Bőle Kornél, a Credo Egylet alapítója.152, valamint a fiatal lányok részére előadásokat tartó Salkaházi Sára.153

Lelkipásztori működésének fejlesztésére, a hitközség és az iskola súlyos anyagi helyzetének javítására - a hívek egyházi ügyek iránti érdeklődésén felbátorodva - Egyházközségi Értesítő címen havi rendszerességgel újságot indított, melyben informálta a híveket az egyházközségben történt fontosabb eseményekről, tudnivalókról.154

Pásztor Ferenc a Magyar Püspöki kar által életre keltett Actio Catholicát az elcsatolt Kárpátaljai területen is létrehozta. Az Actio Catholica - a Magyar Katolikus Lexikon megfogalmazása szerint - a püspöki kar közvetlen irányítása alatt álló, az apostolkodás egyes ágában szakszerűen dolgozó, mozgató és számon kérő szerv… egységbe foglalta az ország katolikusságának törekvéseit.155 Gyűjtőfogalomnak is lehet nevezni. Alapvető szerve az egyházközség, végső soron a kor viszonyai között modern egyházközségi életet jelentett, amely három alapra épült: a hitbuzgalmi életre, a katolikus szellemű műveltségre, és a szociális cselekvésre.156 Öt szakosztálya volt: hitbuzgalmi és erkölcsi nevelés, művelődési, sajtó, szociális és karitatív, szervezési.157 Ezek közül - a fennmaradt adatok szerint - Beregszászon a hitbuzgalmi, karitatív és szociális területen folyt komoly munka. Beregszászon 1936. szeptember 20-án ünnepélyes keretek között, több ezer hívő részvételével indították meg a Katolikus Akciót. Szabadtéri istentiszteletet tartottak, a templom falainál két nagy oltárt állítottak fel, az egyiknél latin, a másiknál görög katolikus misét celebráltak. Mécs László prédikált, majd Pásztor Ferenc mondott hatásos beszédet, végül vázolták a soron lévő feladatokat.158

Már fenti példákból is látszik, hogy Pásztor Ferenc jó kapcsolatot tartott fent a görög katolikus egyházzal. Krisztus Király ünnepén a görög katolikusokkal tervezték az ünnepi körmenetet, s ettől kezdve minden évben közösen tartották meg ezt az ünnepséget. A két egyház jó együttműködését mutatja, hogy a ’30-as években közösen tartották fent a Katolikus Legényegyletet (1928)159

---

152 Magyar Katolikus Lexikon (a továbbiakban MKL) (1998): II. k. Bp.: Szent István Társulat, 21.

153 Mona Ilona és Szeghalmi Elemér (1998) Vértanú kortársunk: Salkaházi Sára élete és munkássága. Budapest: Ecclesia Kiadó. 62-63. Mona Ilona: SSS/Salkaházi Sára élete. In: Hídvégi Máté (szerk) (2006) Boldog Salkaházi Sára. Emlékkönyv Salkaházi Sára 2006. szeptember 17-i budapesti boldoggá avatása alkalmából a szociális testvérek társasága és a Szent István Társulat együttműködésében. Bp: Szent István társulat. 62-64.

154 Pásztor Ferenc kérelme az Egyházi főhatóság irányába, az Egyházközségi Értesítő megindítása céljából, Beregszász, 1932. szeptember 18. In.: SZPKL.

155 MKL: (1993) I köt. Bp.: Szent István Társulat. 36.

156 Seres Ferenc (1992) Mihalovics Zsigmond élete és művei. Az Actio Catholica története. Pilisszentlélek, 35.

157 Mihalovics Zsigmond (1944) Az Actio Catholica szociális és karitatív munkája. (a továbbiakban: Mihalovics: Actio Catholica) Bp.: Kiadó az Actio Catholica elnöksége. 6.

158 Beregi Újság. Kárpátalja Független Demokratikus Hetilapja. XVI. évf., 38. sz. 1936. szeptember 27. 3.

159 A Legényegylet megalakulásáról készült tablón feltüntetett dátum és az alapított tagokkal.

7. Szociális érzékenysége

Erős szociális érzékenység jellemezte Pásztor Ferencet, külön gondja volt a szegények segítésére: karácsony előtt jótékonysági vásárt szerveztek e célra, így 1938-ban, 1939-ben és 1942-ben, aminek megszervezését a Karitász és helybeli segítőkész asszonyok vállalták magukra. /A Karitasz azért alakult, hogy olyan emberekkel is foglalkozzon, akiket a társadalom kirekeszt, szegényekkel, öregekkel, betegekkel.160/ A Magyar Normát, a szegénygondozást és a betegápolást sajátos módon, ökumenikus formában gyakorolta a két szegénygondozó ferences nővér, két diakonissza és egy izraelita gondozónő segítségével.161 A hely a tábor számára már biztosítva volt. 1937. november 14-én a beregszászi római katolikus egyház és annak plébánosa Pásztor Ferenc fáradhatatlan munkásságának köszönhetően a városban katolikus kultúrházat avattak, beépített színpaddal, zsinórpadlással, állandó ülőhelyekkel és karzattal. Az épületet természetesen Pásztor Ferenc szentelte fel.162 Különböző egyesületek, szervezetek színesítették és erősítették az egyházi életet, mint például a „Rózsafüzér társulat, Oltáregylet és Legényegylet, megszervezték a Leányklubot, a Mária Kongregációt, a Credo a Szentlélek Szövetséget, a Szent Zita egyesületet”163 akik előadásaikkal, műsoraikkal, programjaikkal színesítették a római katolikus egyházközség híveinek mindennapjait.

Az egyház élete a csehszlovák időszakban nem volt sok reménnyel kecsegtető. Ebben az időszakban a legtöbb esemény, probléma az iskola fenntartása kapcsán jelentkezett. Ahogy Pásztor Ferenc fogalmazott, „katolikus magyar iskolánkat a csehek, mint a beregszászi iskolafronton a magyarság egyetlen mentsvárát meg akarták fojtani (adóhátralék címen zár alá helyezték minden vagyonunkat).”164 Sok adósság gyűlt össze az iskola számlájára, de Pásztor Ferenc mindent megtett annak törlesztésére. „1935-36-ban gyűjtést rendezett az iskola bővítésére, e célból saját magánvagyonát–20 000 koronát– is feláldozta. Az összegyűlt pénzből kifizették az adósságot, valamint megkezdték az iskola második emeletének építését.”165 Minden lehetséges módon próbálták ellehetetleníteni az egyház működését, mint a kisebbségben lévő magyar nemzetfenntartó erejét, de főleg az iskola üzemelését akarták megszüntetni. Ennek okán nagy adókkal terhelték az egyházat, emiatt Pásztor Ferenc a hívek támogatására szorult, így több hirdetésében olvashatjuk a következő felhívásokat (1933. december 3): „a múlt vasárnap tartott hitközösségi gyűlésen feltártuk híveink előtt egyházunk mostani igen súlyos anyagi helyzetét s az összes híveink közös akarata nyilatkozott meg

160 Mihalovics: Actio Catholica im. 16.
161Pásztor Ferenc 1939 VI. 18. Hirdetőkönyv kézirat In. BRKEKI
162 Csanádi György (2004) Sorsfordító évek sodrásában. Ungvár: PoliPrint Kiadó. 101.
163 Bohán: Emlékezés…88.
164 Pásztor Ferenc Hirdetőkönyv (1932-1938)
165 Kárpátalja 2007. május 11. VII. évf. 19 (330) sz.

abban az egyhangú megállapodásban, hogy nem hagyjuk veszni iskolánkat, zárdánkat, mostani nehéz viszonyainktól telhető önkéntes adományokkal sietünk segítségére szorongatott egyházi intézményeinknek. Itt a fő elv és siker azon múlik, hogy minden egyes hivőnk tegye meg a tőle tehetőt s értse meg azt, hogy saját és gyermekeik lelkének legszentebb ügyéről van szó…"166

8. „Hűséges vagyok a vallásomhoz és a Vatikánhoz."

Az 1944-es szovjet megszállás és az 1945-ben Sztálin által kiadott egyházellenes rendelet megnehezítette az egyház és Pásztor Ferenc életét, melyet a megmaradásért folytatott állandó küzdelem határozott meg. A megfigyelések és kihallgatások töltötték ki napjait ezekben az években. A háború alatt és a háború után különösen az imádságos társulatok fenntartása, az ájtatosságok megléte szolgálta a hívek lelki erősítését. „A szovjet hatóság elsősorban azokat a papokat próbálta „eltenni láb alól", akiknek döntő szava volt az egyházban."167 1949. március 1-jén éjjel betörtek a lakására és koholt vádakkal letartóztatták. Az ungvári börtönben két hétig tartó, kimerítő, naponkénti, éjszakai vallatások után a kihallgató tiszt a következő jelentést tette: *„Pásztor Ferenc egészséges és alkalmas a fizikai munkára"* 1949. július 6-án az Ukrán Állambiztonsági Szervek Minisztériuma meghozza az ítéletet: „Az elkövetett bűncselekmények alapján az Ukrán Köztársaság Büntetőjogi Törvénykönyve 54-4. és 54-10. paragrafusainak alapján Pásztor Ferencnek 1949. március 1-től számított 25 év javító-munkatáborban eltöltendő szabadságvesztést és teljes vagyonelkobzást ítél."168

Tudjuk még azt is, hogy elhurcolása után levelezett húgával, Pásztor Erzsébettel, aki ugyancsak Beregszászban élt. Dr. Pásztor István ügyvéd emlékirata révén ismert, hogy „halála előtt néhány évvel kerülő úton levelet küldött legfiatalabb testvérének Pásztor Erzsébetnek aki keresztanyám volt. Ebben a levélben többek közt azt írta, hogy megkísértette a sátán, ígértek neki szabadságot, azt is, hogy hazaengedik, ha áttér a pravoszláv hitre."169 Ő levelezett vele, ahogy a másik levélben is írta, hogy még csomagot is küldött neki, akkor, ugyanis már lehetett küldeni. „Erre nem volt hajlandó, hitét nem tagadta meg inkább a halált választotta."170

„Pásztor Ferencet négy hónapig vallatták a kijevi börtönben ezután 1949. július 23-án Szibériába a Bajkál-tó melletti Ozernij 32-es171 javító-munkatáborba

166 Pásztor Ferenc Hirdetőkönyv (1932-1938)
167 Melega Gabriella Anna OP. Szakdolgozata: A római katolikus egyház ellehetetlenítésének kísérlete és papjainak elítélése Kárpátalján (1944-1956), Bp. 2008. 77.
168 Melega Gabriella Anna OP. Szakdolgozata: A római katolikus egyház ellehetetlenítésének kísérlete és papjainak elítélése Kárpátalján (1944-1956), Bp. 2008. 63-64.
169 Dr. Pásztor István emlékirata In: BRKEK, 29.
170Dr. Pásztor István emlékirata In: BRKEK, 29.

deportálták."172 Így 69 évesen munkatáborba került Szibériába, ahol 3 év keserves ottlétet követően, 1951. október 15-én (1951. október 16.) fizikailag megtörve, de hitben hűen kitartva hunyt el „az Irkutszk terület MVD Ozernij-láger egészségügyi részlegében."173 Az 1989. augusztus 2-ai rehabilitációs iratban a következő áll: „Pásztor Ferenc vádja alaptalan. Bűnössége nem nyert bizonyítást."

A tábori évek után a 19 római katolikus pap közül kettő nem Kárpátaljára tért vissza, hanem a szabad és boldogsággal teli Mennyei Hazába. Haklik Sándor és Pásztor Ferenc útját a Munkácsi Egyházmegye örök emlékként őrzi."174

9. Összefoglalás

Összefoglalásképpen elmondhatjuk, hogy Pásztor Ferenc tevékenységével, Istennek szentelt életével és szolgálatával, hazájához végtelen hűségével példa és jel lehet számunkra ma is. Mindig kiállt a híveiért és a magyarság megőrzéséért. Hely tudott állni a csehszlovák iskolareformmal szemben, sőt bővíteni is tudta az osztályok létszámát, a magyaréra alatt pedig hangoztatni tudta, hogy „érdemes volt ennyi évtizeden keresztül magyarnak megtartani magunkat, mert elkövetkezett a jutalom évei."175 A szovjet csapatok bejövetelét követően, pedig, az elnyomásokkal teli időszakokban, mindent megtett az egyház megmaradásáért, vértanúságával pedig Egyháza és hazája iránti végtelen hűségéről tett tanúbizonyságot.

---

171 Pawel Wyszkowski OMI. (2013) Katolikusüldözés Ukrajnában és Kárpátalján. Katolikusok Ukrajnában a kommunista rezsim alatt (1917-1944-1991), Esztergom: Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium és Kollégium. 246.

172 Melega Gabriella Anna OP, 2009, Új források az üldözött kárpátaljai római katolikus papokról. Vértanúink-Hitvallóink, 2009. június, XV. évfolyam 57. szám, 18.

173 Pawel Wyszkowski OMI. i.m. 247.

174 Melega Gabriella Anna OP. Szakdolgozata: A római katolikus egyház ellehetetlenítésének kísérlete és papjainak elítélése Kárpátalján (1944-1956), Bp. 2008. 77.

175 Pásztor Ferenc ünnepi beszéde a Szt. Jobb fogadásakor, Beregszász, 1939. május 14. In: BRKEK

10. Források jegyzéke

1. A Szatmári Királyi Katholikus Főgymnasium 1896-1897. évi Értesítője, „Pázmány Sajtó", Szatmár, 1897.
2. Dr. Pásztor István (2001). Reminiszcenciák kézirat, Nyíregyháza
3. Melega Gabriella Anna OP. Szakdolgozata: A római katolikus egyház ellehetetlenítésének kísérlete és papjainak elítélése Kárpátalján (1944-1956), Bp. 2008.
4. Pásztor Ferenc ünnepi beszéde a Szt. Jobb fogadásakor, Beregszász, 1939. május 14.
5. Pásztor Ferenc a Missióval kapcsolatos tájékoztatója Fiedler István püspöknek (1930-1939), Beregszász, 1933. október 1.
6. Pásztor Ferenc adatlapja, Szatmárnémeti
7. Pásztor Ferenc hirdetőkönyv (1932-1938)
8. Pásztor Ferenc kérelme az Egyházi főhatóság irányába, az Egyházközségi Értesítő megindítása céljából, Beregszász, 1932. szeptember 18.
9. Pásztor Ferenc kérelme az új keresztúti stáció megáldásáról, Beregszász, 1933. február 10.
10. Pásztor Ferenc: História Domus kézirat, 1911-1932, Dobóruszka
11. Szatmári Papnevelő Intézet tanévégi jelentése a kitűnő tanulókról, Szatmár, 1899. június 13.
12. Ungvári Római Katolikus Egyház Keresztelési Anyakönyve 1880.

11. Élő források (oral history módszerével)

1. Lőrinc Ferenc (szül. 1923) elmondásai alapján a 2010. április 10-én készített interjú
2. Kobály Irén (szül. 1932) elmondásai alapján a 2013. január 17-én készített interjú

12. Bibliográfia

3. Bendász István - Bendász Dániel (1994) Helytállás és tanúságétel. A munkácsi görög katolikus egyházmegye hitvalló és meghurcolt papjai. Ungvár-Budapest: Galéria- Écriture.
4. Beregi Újság. Kárpátalja Független Demokratikus Hetilapja. XVI. évf., 38. sz. 1936. szeptember 27.
5. Bohán Béla SJ: (2008/1-2) Emlékezés Pásztor Ferenc beregszászi plébános, püspöki helynökre, In.: Magyar Egyháztörténeti Vázlatok, Budapest: Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM)
6. Botlik József (2000) Egestas Subcarpathica, Budapest: Hatodik Síp Kiadó.
7. Csanádi György (2004) Sorsfordító évek sodrásában. Ungvár: PoliPrint Kiadó.

8. Gergely Jenő (1997) A katolikus egyház története Magyarországon 1919-45, Bp..: ELTE-Újkori Magyar Történeti Tanszék
9. Gulyás Pál (2002) Magyar írók élete és munkái. XIX. kötet. Bp.: Kiadja az Argumentum kiadó.
10. Hamant, Yves (2005) Boldogok, akiket üldöznek az igazságért, Budapest: Kiadó Nyolc Boldogság Katolikus Közösség,
11. Kárpátalja 2007. május 11. VII. évf. 19 (330) sz.
12. Keresztyén Balázs (2001) Kárpátaljai művelődéstörténeti lexikon. Budapest - Beregszász: Hatodik Síp Alapítvány. Mandátum kiadó.
13. Magyar Katolikus Lexikon (1993) I köt. Bp.: Szent István Társulat.
14. Magyar Katolikus Lexikon (1998): II. k. Bp.: Szent István Társulat
15. Melega Gabriella Anna OP, 2009, Új források az üldözött kárpátaljai római katolikus papokról. Vértanúink-Hitvallóink, 2009. június, XV. évfolyam 57. szám, 18.
16. Mihalovics Zsigmond (1944) Az Actio Catholica szociális és karitatív munkája. Bp.: Kiadó az Actio Catholica elnöksége.
17. Mindszenty József (1982) Hirdettem az Igét. Válogatott szentbeszédek és körlevelek (1944-1975), Vaduz: Mindszenty Alapítvány kiadta
18. Mona Ilona és Szeghalmi Elemér (1998) Vértanú kortársunk: Salkaházi Sára élete és munkássága. Budapest: Ecclesia Kiadó.
19. Mona Ilona: SSS/Salkaházi Sára élete. In: Hídvégi Máté (szerk) (2006) Boldog Salkaházi Sára. Emlékkönyv Salkaházi Sára 2006. szeptember 17-i budapesti boldoggá avatása alkalmából a szociális testvérek társasága és a Szent István Társulat együttműködésében. Bp: Szent István társulat.
20. Pawel Wyszkowski OMI. (2013) Katolikusüldözés Ukrajnában és Kárpátalján. Katolikusok Ukrajnában a kommunista rezsim alatt (1917-1944-1991), Esztergom: Temesvári Pelbárt Ferences Gimnázium és Kollégium.
21. Salacz Gábor (1975) A magyar katolikus egyház a szomszédos államok uralma alatt. München: Auróra Könyvek
22. Schematismus 1913, Szatmár, Pázmány Sajtó, 1913.
23. Schematismus 1916, Szatmár, Pázmány Sajtó, 1916.
Pásztor Ferenc (1922) Dobó István temploma. Emléksorok a dobóruszkai kibővült templom fölszentelése alkalmából, Ungvár: Földesi Gyula Könyvnyomda
24. Schematismus 1926, Szatmár, Pázmány Sajtó, 1926.
25. Schematismus cleri almae dioecesis Szatmáriensis (a továbbiakban: Schematizmus) 1909, Szatmár, Pázmány Sajtó, 1909.
26. Seres Ferenc (1992) Mihalovics Zsigmond élete és művei. Az Actio Catholica története. Pilisszentlélek
27.Szatmári Püspöki Egyházmegye Emlékkönyve fennállásának századik esztendejében (Schematismus centenarius) 1804-1904, Szatmár, Pázmány-Sajtó Nyomda
28. Tempfli Imre (2002) Sárból és napsugárból. Pakocs Károly püspöki helynök élete és kora. 1892-1966 Bp.: METEM

13. **Mellékletek:**

1. Papszentelési emléklapja (1902)

2. *Dobóruszkán a család és a paptársai társaságában (1920)*

3. *Családi összejövetel alkalmával (1935)*

4.Pápai prelátusi kinevezésekor (1941)

5.A 40-es években Beregszászon

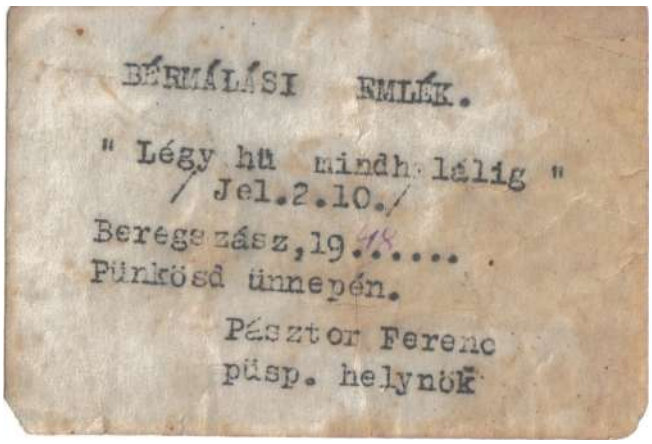

6.1948-as bérmálkozási emléklap

„Hazatér ennek az ezeresztendős drága magyar földnek, magyar könnytől és vértől áztatott minden darabja” A Mezőgecsei Református Egyház története 1938-1945 között a presbiteri jegyzőkönyvek tükrében

Tóth Enikő

A szerző a Eötvös Lóránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar Nyelvtudományi Doktori Iskola hallgatója. A konferencia idején II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, magyar és történelem szakok hallgatója volt.

A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Molnár D. Erzsébet, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem- és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, a Lehoczky Tivadar Intézet munkatársa.

Tartalom: 1. Egyházközségi tisztségek és tisztségviselők a Mezőgecsei Református Egyházban 1938–45 között; 2. Az egyház anyagi helyzete 1938–1945 között a presbiteri jegyzőkönyvek alapján; 3. Adalékok a mezőgecsei református egyház történetéhez (1938–45); 4. Irodalom és források jegyzéke

Az 1938. november 2-ai első bécsi döntéssel a terület magyarlakta része,176 az 1939. márciusi események kapcsán egész területe visszakerült Magyarországhoz.177 Ezáltal az itteni magyarság ismét államalkotó nemzetté vált, a többségében magyarlakta területeket a régi vármegyéjükhöz csatolták vissza. A visszacsatolás utáni időszak nem volt zökkenőmentes, a teljes mértékű beilleszkedés azonban nem jöhetett létre, hisz hamarosan kitört a második világháború, s 1944-ben Kárpátalja is hadszíntérré vált.178 A második világégés egy újabb sorsfordulót hozott Kárpátalja lakosainak életébe.179 1944 őszén megtörtént a terület szovjet megszállása, majd pedig a kezdetét vette a teljes körű bolsevizálás.

Az első bécsi döntés, majd az 1939 márciusában történt események a Kárpátaljai Református Egyház életében is gyökeres fordulatot hoztak. Bereget és Ugocsát a Tiszántúli Egyházkerületnek ítélték oda, a harmadik egyházmegye, Ung

176 BOTLIK JÓZSEF: *Rutén/ruszin önkormányzati törekvések az Északkelet-Felvidéken és Kárpátalján (1849--1949).* In. Chihák György (szerk.): Magyar Haditechnika és magyar hadjáratok a kora középkorban. A második világháború és történelmi következményei Magyarország szempontjából (1939 – 1949), Budapest – Zürich, 2002. 309. http://mek.oszk.hu/06700/06790/06790.pdf (Utolsó letöltés: 2014.04.19.)

177 BRENZOVICS LÁSZLÓ: *Kárpátalja történetének korszakai és gazdasági társadalmi helyzete a XX. században.* In: Baranyi Béla (szerk): Kárpátalja. Magyar tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Pécs – Budapest, 2009. 87.

178 BRENZOVICS LÁSZLÓ: *Nemzetiségi politika a visszacsatolt Kárpátalján*. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2010. 164.

179 CSANÁDI GYÖRGY: *Sorsfordító évek sodrásában. Fejezetek Beregvidék történelmi múltjából*. Ungvár, PoliPrint, 2004. 171-172.

pedig a Tiszáninneni Egyházkerület része lett.180 A második világháború, azonban megakadályozta a visszacsatolt területek teljes újjárendezését. A református egyház élén 1944 után nem állt vezető. Sok lelkész elmenekült, azokat a lelkészeket, akik valamilyen politikai tevékenységet végeztek a múltban elítélték.181 A református egyházi élet 1948 nyaráig, eltekintve néhány személyes támadástól, lényegében zavartalanul folytatódhatott tovább.

1. Egyházközségi tisztségek és tisztségviselők a Mezőgecsei Református Egyházban 1938–45 között

A Mezőgecsei Református Egyháznak a presbiteri jegyzőkönyvében az 1938-as évben semmilyen említést, utalást nem olvashatunk arról, hogy a Kárpátalja egy része, így a település is visszakerült Magyarországhoz. Ez valószínűleg annak tudható be, hogy a gyülekezet történetében az 1937. november – 1939. szeptember közötti időszak a lelkészi állás betöltetéséről szólt. A lelkészválasztást több mint egy évvel később tűzték ki, 1938. december 6-ra.182 A jelölt Seres Zoltán bilkei missziós lelkész volt. Miután nem jelentkezett 10 választó, aki ellenezné a meghívást, Seres Zoltánt megválasztották a Mezőgecsei Református Egyház rendes lelkészének.183 Ezt követően a jegyzőkönyvek és a fellelhető források alapján nem tudjuk, hogy mi lett a sorsa a megválasztott lelkésznek, mivel az ezt követő presbiteri gyűlések már ismét a lelkészi állás betöltése körüli problémákat taglalják. 1939. április 21-én a presbiterek rendkívüli ülést tartottak. Az ülés egyetlen egy pontja, hogy Csonka Imre megvált a mezőgecsei egyházban történő beszolgálásáról, helyét Simon Zsigmond, asztélyi református lelkész vette át. Az ülésen átadták a kinevezett felelős lelkésznek a leltárt, valamint a királyi pecsétet.184

A következő presbiteri gyűlés célja az volt, hogy eldöntsék: meghívás vagy pályázat útján akarják-e betöltetni a lelkészi állást. Ennek kapcsán az egyháztagokat is megkérdezték, azok nagy része Kulcsár Ferenc debreceni segédlelkész meghívása mellett nyilatkozott. Ennek alapján a presbitérium is Kulcsár Ferenc meghívása mellett döntött.185 A lelkészválasztást egy hónappal később, 1939. május 23-án tartották meg. A választáson megkérdezték a szavazásra

---

180 GULÁCSY LAJOS: *Mélységből a magasba. Bizonyságtételek az elmúlt időkről.* Ungvár, Patent Kiadó, 2000. 54.

181 GULÁCSY LAJOS: *A kárpátaljai református egyház múltja és jelene*. In: Csernicskó István (szerk.): Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról. Ungvár, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1998. 48.

182 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1938. december 4.

183 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1938. december 8.

184 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1939. április 21.

185 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1939. április 23.

jogosultaktól, hogy van-e közöttük 10 olyan, aki ellenezné a meghívást. Mivel volt 10 jelentkező, a küldöttség a választói névjegyzék alapján titkos választást rendelet el. A jelenlévő 23 választó közül 7 elment. Az ottmaradtak közül ketten szavaztak igennel, 14-en pedig nemmel. Ennek alapján a meghívást meghiúsultnak nyilvánították.186 Arról, hogy miért változott meg a gyülekezet véleménye, nem ír a jegyzőkönyv. Az egyházközség ismét saját lelkipásztor nélkül maradt.

A lelkészi állás betöltése végett az esperesi hivatalhoz beérkező pályázatok elbírálására a presbitérium Varga Pál gondnokot és Tasnádi József presbitert bízta meg.187 Az újabb lelkészválasztást augusztus 8-ra tűzték ki.188 A templomban megtartott lelkészválasztáson az egyházmegye részéről Huszthy Béla, és Lukácsffy Béla volt jelen, a felügyelő lelkészen és a gondnokon kívül jelen volt 27 választói joggal rendelkező egyháztag, valamint számos gyülekezeti tag. A választáson két jelölt volt: az ezt megelőző lelkészválasztáson leszavazott Kulcsár Ferenc, valamint Murányi Zoltán makóújvárosi segédlelkész. A 27 leadott szavazat alapján 21 Murányi Zoltán mellett voksolt, míg 6 szavazó Kulcsár Ferencet választotta. Így Murányi Zoltán lett a Mezőgecsei Református Egyház törvényesen megválasztott lelkésze.189 A lelkészbeiktatást szeptember 10-én tartották meg. Az istentisztelet után a lelkészi lakáson presbiteri gyűlést tartottak, ahol a megválasztott lelkésznek átadták a lelkészi hivatal jelképének tekintett bélyegzőt, valamint a lelkészi hivatal adminisztrációs tevékenységét jelképező pecsétet. Simon Zsigmond átadta a lelkészi hivatal kezelése és ellenőrzése alá tartozó leltárba foglalt tárgyakat. A lelkészbeiktatással hivatalosan is Murányi Zoltán lett a gyülekezet lelkipásztora.190

Miután a gyülekezetnek ismét volt saját lelkésze, a presbiteri gyűlések is gyakoribbak lettek, többet foglakoztak az egyházközség mindennapjaival.

1939 őszén, az egyház gondnokát és kántorát, Varga Pált katonai szolgálattételre hívták be. A lelkész elmondta a presbitériumnak, hogy ez a gyülekezetre nézve nagy hátrányt jelent, mivel még most választották meg, nincs tisztában tökéletesen az egyházközség anyagi ügyeivel, ebben csak a gondnok tudna segíteni. A presbitérium azt a határozatot hozta, kérvényezik a Katonai Parancsnokságot, legalább abban az évben mentsék fel Varga Pált a katonai szolgálat alól.191 Az azt követő presbiteri gyűléseken a gondnok jelen volt, tehát nem kellett a behívásnak eleget tennie.

1939 decemberében a gondnoknak és több presbiternek lejárt a megbízatása, emellett az új egyházjogi törvény, valamint az 1939. március 1-jén megnyílt 5. budapesti konvent határozata alapján a presbitériumnak legalább 8

186 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1939. május 23.
187 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1939. július 11.
188 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1939. augusztus 6.
189 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1939. augusztus 8.
190 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. szeptember 10.
191 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1939. október 8.

tagúnak kell lennie. Mivel eddig csak 7 presbiterük volt, szükségessé vált még egy presbitert, ezen kívül két pótpresbitert választaniuk. A lelkész az addigi gondnokot, Varga Pált jelölte ismét gondnoknak, Benkő Ignác, Jancsi József és Gábor István eddigi presbiterek mellett Tóth Sándort ajánlotta megválasztásra. Pótpresbitereknek Tóth József és id. Jancsi József egyháztagokat jelölte. A lelkész hangsúlyozta, hogy ez csak ajánlás, az egyházközség azt választ, akit akar. A presbitérium támogatta a lelkipásztor jelöltjeit. A választást január 15-re, tűzték ki, helyszínéül az állami iskolát választották.192

A közgyűlésen Murányi Zoltán a jelenlévő egyháztagokkal is ismertette az új egyházjogi törvény rendelkezéseit, bemutatta a presbitérium jelöltjeit. A választók előtt is hangsúlyozta, hogy ez csak ajánlás, mindenki a saját belátása szerint szavazzon.193 Az 1940. évben 68 egyháztag volt jogosult a választásra,194 a választáson 58-an vettek részt. A közgyűlésen eldöntötték, hogy közfelkiáltással, vagy titkos szavazással szavaznak-e, a jelenlévők a titkos szavazás mellett döntöttek. A választás rendben lezajlott, a presbitérium jelöltjei kapták a legtöbb szavazatot.195 A presbitérium tagjainak, valamint a gondnok megbízatásának idejét sorshúzással határozták meg.196 A presbiterválasztás után nem sokkal az egyik presbiter lemondott, helyére az első póttag, Tóth József került.197 A presbiteri jegyzőkönyv azon lapján, ahol meghatározták, hogy ki meddig tölti be a tisztségét, a lemondott tag nevét kihúzták, mellé odaírták a behívott pótpresbiter nevét.198

1940 júliusában a gondnokot, Varga Pált katonai szolgálatra hívták be. Tasnádi József presbitert bízták meg a helyettesítésével.199 A szeptemberi presbiteri gyűléseken már ismét jelen volt a gondnok.200

Mivel a Mezőgecsei Református Egyházközséghez tartoztak a nagybaktai és tiszacsomai egyháztagok is, a lelkész kérte a presbitériumot, hogy a nagyobb összetartás érdekében mindkét településen válasszanak egyházfikat, akik képviselhetik a saját egyházukat. A presbitérium örömmel fogadta az indítványt. Mindkét településről választottak egy-egy egyháztagot, akik majd segíthetik a lelkipásztor és a presbitérium munkáját. Ugyanezen a presbitergyűlésen fogadták el az 1941. évi választói névjegyzéket.201 A választói névjegyzék alapján 75 gecsei,

192 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1940. január 1.
193 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1940. január 15.
194 KRL, Mezőgecsei Református Egyház Választói névjegyzéke, 1940. január 1. – december 31.
195 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1940. január 15.
196 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1940. február 4.
197KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1940. március 4.
198 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1940. február 4.
199 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1940. július 14.
200 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1940. szeptember 15.
201 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1940. november 24.

2 csomai és 5 baktai rendelkezett szavazati joggal az 1941. évben (tehát összesen 82 egyháztag volt).202

1942 februárjában a gondnok ismét katonai szolgálatot teljesített. Ekkor nem választottak helyettest, feladatait a lelkész végezte el.203 Áprilisban már újra jelen volt a gondnok.204

1944 novemberében a hadiesemények folytán Murányi Zoltán elhagyta a gyülekezetét, bár a gyülekezet mindent megtett, hogy maradásra bírja, eredménytelenül. A lelkészi teendőket Mezőgecsében és Macsolán Zimányi József egyházmegyei missziós lelkész, mint helyettes lelkész látta el.205

Zimányi József 1917-ben született Törökszentmiklóson. 1937-ben felvételi vizsgát tett a debreceni teológián. 1941-ben lett segédlelkész, majd 1943-ban missziói lelkész volt Kárpátalján. Kapcsolatba került a Keleti Baráti Körrel, s annak oszlopos tagja lett.206

1944 novembere és 1945 februárja között Zimányi József szabálytalan időközönként, de átlag hetente egyszer tudott istentiszteletet tartani. A gyülekezet úgy döntött, hogy meghívják a lelkészt a megüresedett parókiára. Zimányi elfogadta a meghívást.207 1947 tavaszáig volt a Mezőgecsei Református Egyházközség lelkipásztora.208

2. Az egyház anyagi helyzete 1938–1945 között a presbiteri jegyzőkönyvek alapján

A Mezőgecsei Református Egyházközség anyagi helyzetéről a vizsgált korszakban igen sokat megtudhatunk, a korszakból fennmaradó adónaplóból,209 adófőkönyvből,210 valamint a gondnoki számadási főkönyvből211. Ezekben részletes kimutatást olvashatunk a különböző kiadásokról, bevételekről, valamint arról is, hogy az egyháztagoknak milyen összegű egyházadót kellett befizetniük. Az egyházközség bevétele a gyülekezeti tagok által befizetett egyházadóból, valamint az egyházközség tulajdonában lévő földekért kapott bérleti díjból származott.

202 KRL, Mezőgecsei Református Egyház Választói névjegyzéke, 1941. január 1.–december 31.
203 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1942. február 26.
204 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1942. április 12.
205 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1945. február 18.
206 ORBÁN MARIANNA: *Kárpátaljai református lelkészek börtön– és lágerélményei.* In.:Mediárium, 2011/1–2, 44.
207 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1945. február 18.
208 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1947. április 27.
209 KRL, Adó–napló a gecse–i ref. egyházban 1937. I. 1 – 1946.
210 KRL, Adófőkönyv a gecse–i református egyházban 1937. I. 1. – 1940.
211 KRL, Gondnoki számadási főkönyv a gecse–i ref. egyházban 1934–43.

Egy Beregszászban élő ügyvédnek, dr. Meisels Lászlónak Mezőgecsében is voltak földbirtokai. Mikor meghalt az édesapja, kérvényezte a presbitériumtól, hogy a helybéli temetőben temethesse el. A presbitérium úgy határozott, hogy ez ügyben kikéri az esperes véleményét.212 Másnap ismét összehívták a presbitériumot. Az esperes szerint semmi akadálya nincs annak, hogy Meisels Lajost a gecsei temetőben temessék el. Dr. Meisels László kötelezte magát arra, hogy élete végéig birtoka arányában ő is egyházadót fog fizetni.213 Dr. Meisels László, beregszászi ügyvéd személyében a mezőgecsei egyház egy nagyvonalú támogatóra talált, többször segített az egyházközségnek pénzadományaival, valamint ügyvédi munkájával egyaránt. A gyülekezetnek nem volt pénze arra, hogy a temetőt kerítéssel vegyék körül, de Dr. Meisels László 1939 novemberében ágasokat ajánlott fel erre a célra, így ezzel az adománnyal valóra válhatott az egyházközség régi vágya.214

Néhány egyháztag lemondott a földhaszonbérletről. Ezáltal szükségessé vált az árverés elrendelése. A presbitérium úgy határozott, hogy az árverésből kizárják a lemondottakat, s ha a jövőben valaki ismét lemond a földhaszonbérletről, tíz évre kizárják mindenféle egyházi föld haszonbérletéből. Az árverésen ezt az igénylőkkel is tudatták. Az árverés érdekessége, hogy nem pénzben, hanem tiszta búzában licitáltak a földekre. Az árverésen 12 földterületért 1968 kg tiszta búzát kapott az egyházközség.215

Az egyik gyűlésen Murányi Zoltán arra kérte a presbitériumot, hogy az egyház pénztárából utaljanak ki számára előleget, mivel az államsegélyt, amit kérvényezett még nem kapta meg, így semmi jövedelme nem volt. A lelkész kötelezte magát, hogy amint megkapja az államsegélyt, az előleget visszafizeti a pénztárba. A presbitérium megszavazta az előleget.216 Ugyanezen a presbiteri gyűlésen a lelkipásztor arra kért felhatalmazást, hogy az egyház anyagi helyzetére, valamint a hívek szegénységére való tekintettel hadd kérelmezze az állami adó hátralékának a törlését, illetve a kivetett adó lejjebb szállítását. A presbitérium is egyet értett a lelkipásztorral, a felhatalmazást megadták.217

A lelkipásztor tudomására jutott, hogy a zsidó földbirtokokra hamarosan be lehet jelenteni az igényeket. A lelkipásztor szerint ezekből, a földterületekből az egyháznak is részesülnie kell, mert: *„Egyházunk szegény, és az egyház tagjai is nagyon szegény emberek, s ezért föltétlenül szükséges, hogy ezt az egyházat, amelyben évszázadokon keresztül az Istenbe vetett hitnek, s a legnehezebb időkben*

212 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1939. május 2.
213 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1939. május 3.
214 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1939. november 7.
215 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1939. szeptember 17.
216 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1939. október 24.
217 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1939. október 24.

a 20 esztendő cseh rabság alatt is az izzó, töretlen magyarságnak a hordozója volt, – s ma is az, – megerősítsük, mert ez nem csak az egyházi, hanem egyetemes nemzeti kérdés is" – olvashatók a jegyzőkönyvben a lelkipásztor szavai. A presbitérium helyeselte a lelkipásztor előterjesztését, határozatuk szerint 50 katasztrális holdat igényelnének, amelynek felét a lelkészi javadalmakhoz csatolnának, a másik 25 katasztrális hold bevételét az egyház fenntartására fordítanák. Mivel ez hosszas tárgyalásokat igényelt az illetékes hatóságokkal, bizottságot jelöltek ki, akik majd minden szükséges intézkedést megtesznek, és majd utólagosan tájékoztatják a presbitériumot a fejleményekről. Erre a feladatra Varga Pál gondnokot, Benkő Ignác presbitert, valamint az egyháztagok közül Tóth Sándort nevezték ki.218

Az 1940. február 25-én tartott presbiteri gyűlésen a gondnok bemutatta az 1943. évi számadást.219 A gondnoki számadási főkönyvből megtudhatjuk, hogy mindenféle kiadást, hátralékot levonva az egyház pénzbeli vagyona az 1939. évről 1162 pengő, 80 fillér volt.220 Ezen a presbiteri gyűlésen ismertette a lelkész a jelenlévőkkel az 1940. évi 2. esperesi körlevélben foglaltakat. Ennek alapján a lelkészi fizetést az 1908-as normálköltség szerint kellett kivetniük. A lelkésznek 1940. január 1-től 404 pengő 4 fillér helyi javadalmat, valamint 87 pengő 4 fillér tűzifa beszállítási költséget kell kapnia. A lelkész tudta, hogy a gyülekezet jelenlegi anyagi helyzetét tekintetbe véve képtelen készpénzben fizetni, ezért felajánlotta, hogy a javadalom legnagyobb részét továbbra is búzában fizessék: 360 pengő értékben 20 q búzát, 44 pengő 4 fillért valamint 87 pengő 4 fillért készpénzben. A lelkészi fizetés mellett a gondnok és a harangozó fizetését is megállapították. A gondnok tiszteletdíját évi 60 pengőben, az egyházfi-harangozó fizetését évi 50 pengőben és 3 q tiszta búzában állapították meg.221

Az egyházközségnek folyamatosan gondot okozott, hogy sokan nem fizették ki a földhaszonbér hátralékukat, emellett többen egyházadóval is tartoztak. A hátralékra kamatlábat vetettek ki. Ezt a presbitérium az 1940. évre 6%-ban határozta meg. Ha valaki még abban a hónapban rendezte a tartozását, azt kamatmentesen megtehette.222

Az 1940. évi egyházi adó beszedésének időpontját 1940. szeptember 19-re tették. Meghatározták azt, hogy akik búza helyett pénzzel fizetnek, annak 1q búza fejében 21 pengőt kellett fizetniük. A későbbiekben, a Beregszászban adandó legmagasabb ár volt az irányadó.223

Az egyházközség életében a vizsgált időszakban többször előfordult az, hogy az egyháztagok kérték adójuk törlését vagy csökkentést. Taracközi István

218 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1939. november 7.
219 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1940. február 25.
220 KRL, Gondnoki számadási főkönyv a gecse–i ref. Egyházban 1934–1943, kelt. 1940. február 25.
221 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1940. február 25.
222 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt 1940. március 4.
223 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt 1940. szeptember 15.

egyháztag például azzal indokolta kérését, hogy édesapjával egy háztartásban él. Az eset nincs részletezve, de a presbitérium teljesítette az egyháztag kérését, az 1940. évre egyházadóját elengedték.224

A Tiszántúli Református Egyházkerület Elnökségének 1/1941 sz. körlevelében kérte a gyülekezetet, adományukkal járuljanak hozzá a Debreceni Kollégium megsegítéséhez. A jegyzőkönyvben hangsúlyozták, hogy bár gyülekezetük kicsi és szegény, 100 pengőt ajánlanak fel, amit 7 év alatt fognak befizetni a kollégium pénztárába. A pénzadomány mellett a következőket kívánták: *„Presbitériumunk imádságos szívvel kéri a jó Istent, hogy tegye valósággá a Főtiszteletű és Nagyméltóságú egyházkerületi Elnökség gyönyörű tervét, a Léleknek csodálatos lángja ihlesse meg a szíveket, hogy kigyulladjanak a lelkek mélyén az áldozatkész szeretetnek örök, szent tüzei és legyen ami ősi alma materünk a debreceni református Kollégium továbbra is az evangéliumi tiszta tudománynak és hitnek mindig fénylő és ragyogó hegyén épített városa”*.225

Az 1941. évi gondnoki számadás szerint az egyház tiszta vagyona 1941. december 31-én 2199 pengő 42 fillér volt.226 Az 1941. évi adókivetés megtárgyalása előtt a presbitérium méltányosság, elköltözés vagy behajthatatlanság miatt több egyháztag adóhátralékát eltörölte. Az 1941. évi adót az 1940. évi adók szerint vetették ki. Csak az egyik presbiter, Benkő Ignác adózása terén volt változás, akinek 170 kg búza helyett 210 kg búzát, 8 pengő helyett 10 pengőt kellett fizetnie.227 Megállapították az 1941. évre vonatkozó költségvetést is. E szerint az egyházközségnek 3307 pengő 36 fillér és 23 q búza szükséglet mellett előreláthatólag 3388 pengő 90 fillér és 45 q búza lesz a bevétele az 1941. évben.228

A vásárosnaményi református presbitérium 15/1941 sz. határozatában kérik a tűzifa árának a mérséklését. A Mezőgecsei Református Egyházközség is támogatta a vásárosnaményi presbitérium indítványát. A jegyzőkönyv leírja, hogy Mezőgecsében egyetlen szál tűzifát sem lehet nevelni, mivel mindet kivágják azok a rászorulók, akik nem tudják megvásárolni. Ezért *„Presbitériumunk a maga részéről is mély tisztelettel kéri Fekésházy Zoltán alispán úr Őméltóságát, hogy szíveskedjék odahatni a magyar Kormánynál, hogy a hihetetlen magas tűzifaárat egyetemlegesen mérsékeltessenek”*.229

1940. november 27–28-án tartott egyházkerületi közgyűlés 396. sz. határozatot hozott a Tiszántúli Református Egyházkerület sajtóosztályának a szabályozásáról. Ennek kapcsán a következő olvasható a jegyzőkönyvben: *„Presbitériumunk teljes mértékben helyesli a sajtóalap nemes célkitűzéseit.*

224 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt 1940. szeptember 29.
225 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1941. január 19.
226 KRL, Gondnoki számadási főkönyv a gecse–i ref. Egyházban 1934–1943, kelt. 1941. január 19.
227 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1941. február 7.
228 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1941. február 7.
229 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1941. február 27.

*Erkölcsileg minden lehető eszközzel a maga részéről is támogatni óhajtja azt. Anyagi támogatást azonban sajnos egyházközségünk szegényes és elesett állapotja miatt nem nyújthat".*230 A szegénység ellenére a gyülekezet lehetőségeihez mérten próbálta támogatni a rászorulókat: a macsolai parókia renoválására, valamint a lelkészi özvegyek megsegítésére 5 – 5 pengőt ajánlottak fel.231

Felhívatták a földhaszonbérlettel tartozókat. A lelkész ismertette az adósokkal az egyházuk nehéz anyagi helyzetét, valamint az egyházmegyei kiküldött urak rendelkezését, miszerint a földhaszonbér hátralékot, ha kell végrehajtási úton is szedjék be. Murányi Zoltán megállapította, hogy mióta ő Mezőgecsében szolgál, van, aki egy *„árva fillért se fizetett be az egyház pénztárába".* A presbitérium nem várta el az adósoktól, hogy egyszerre fizessék be a hátralékukat, de megkövetelték, hogy évenként bizonyos részletet fizessenek be, és 5 év alatt, 5%-os kamattal rendezzék a tartozásukat. Hosszas vita után egyénenként megállapodtak abban, hogy ki milyen részletben törleszti majd a tartozását. Erről kötelezvényt is kellett adniuk az adósoknak. A presbitérium az 1941. évi tartozásokat is megállapította. A presbitérium hajlandó volt az összegek 25%-át elengedni, ha az 50 pengő alatti hátralékosok még abban az évben, a többiek két év alatt kifizetik a tartozásukat kamat nélkül. Ha valaki nem fogadta el a kedvezményt, a tartozását öt év alatt kellett rendeznie, de 5%-os kamattal. Mindkét esetben kötelezvényt kellett aláírniuk. Ha valaki egyik kötelezvényt sem volt hajlandó aláírni, a gondnokot és a lelkészt felhatalmazták, hogy jogorvoslattal forduljon vagy a mezőgecsei községi, vagy a beregszászi királyi járásbírósághoz.232

Ismét a gyülekezet nehéz anyagi körülményeit bizonyítja, hogy a tiszteletes arra kérte a presbitereket, állapítsanak meg neki fuvardíjat, mivel a nagybaktai tanyán és a tiszacsomai állami népiskolában rendszeres vallásoktatást végez. A presbitérium a szegénység miatt nem tudta a lelkész kérését teljesíteni.233

Két egyháztag, Kiss Lajos és id. Jancsi József fellebbeztek a presbitérium 1942. évi adókivetése ellen. Kiss Lajos azt kérte, hogy egyházi adójából 100 kg búzát töröljenek, mivel ezt már 1938-ban kifizette. Állítását azonban nem tudta igazolni. Id. Jancsi József a rá kivetett búza adójának mérséklését kérte nagyszámú családtagjaira hivatkozva. A presbitérium szerint mindkét fellebbezés elkésett, mivel az évi adókivetés már korábban ki volt közszemlére téve, akkor lehetőségük lett volna az ellen panaszt tenni. Kiss Lajos adójából a *„jó békesség kedvéért, tehát nem mint jogos kérést"* a presbitérium hajlandó volt eltörölni a 100 kg búzát azzal a feltétellel, ha rendezi az 1941. évi tartozását. Id. Jancsi József kérést nem teljesítették.234

230KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1941. április 20.

231 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1941. szeptember 28.

232 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1941. október 5.

233 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1941. október 5.

A presbitérium 1942. október 11-ei gyűlésére felhívatták a földhaszonbérlettel tartozókat. A gyűlésen Fodor János akli lakos nem jelent meg. Akik megjelentek, nyilatkozhattak arról, hogy hogyan óhajtják rendezni a tartozásukat. Fodor Pál azonban kijelentette, hogy a tartozásának csak egy részét hajlandó kifizetni, ha nem fogadják el, nem fizet semmit. A presbitérium úgy döntött, hogy ha Fodor Pál és Fodor János 8 napon belül nem rendezik a tartozásukat, peres eljárást indítanak a beregszászi királyi járási bíróságnál. A többi adós kérését elfogadták.235 A pert Fodor Pál ellen elindították, az egyházközség megnyerte, dr. Meisels László képviselte őket, amiért nem kért honoráriumot. Fodor Pál a perelt összeget befizette. Úgy határoztak, ha a perköltségben megegyeznek, elengedik a kamatot, ha nem, azt is ki kell fizetnie.236 A levéltár iratai között megtaláltuk a Fodor Pálnak címzett tanúidézést, valamint a felszólítást a perköltség kifizetésére.

A lelkészi lakás az 1940-es évekre már nagyon rossz állapotban volt. Murányi Zoltán a parókia renoválására a belügyminisztériumtól államsegélyt kérvényezett, 800 pengőt kaptak erre a célra.237 Ez az összeg nagyon kevés, azonban a jegyzőkönyvben leírtak szerint e nélkül a melléképületek már összedőltek volna. A további felújításra ismét segélyt kellett kérvényezniük. A jegyzőkönyvben ez olvasható: *„Presbitériumunk, most se tehet mást, mert alig 300 lelkes kicsiny gyülekezetünk, amelynek tagjai mind szegény, napszámos földműves emberek, akiknek a f. évi terhek viselése is a legnagyobb erőfeszítésbe kerül, mint a legnagyobb tisztelettel kéri a Nagyméltóságú Vallás és Közoktatásügyi Miniszter Urat, hogy szegény egyházukat 4000 P segélyben részesíteni méltóztassék. Presbitériumunk kéri és reméli, hogy a magyar kormányzat meghallgatja ennek a kicsiny gyülekezetnek a segélykiáltását, amelyik a 20 esztendő cseh uralom alatt is, mindenkor hordozója volt az igaz, tiszta, becsületes magyar nemzeti érzésnek”*.238 A kérelemre 1000 pengő „kivételes és rendkívüli” segélyt utaltak ki az egyházközség részére.239 A Magyar Református Segélyegylettől szintén 1000 pengőt kaptak erre a célra.240 A segélyek alapján elkezdődhetett a renoválás. Mivel akkorra a munkabér már nagyon drága volt, a presbitérium úgy határozott, a renoválást közmunka útján viszik véghez.241

Az 1943. évi személyi adót a rendkívüli nehéz viszonyokra való tekintettel megduplázták.242

---

234 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1942. február 26.
235 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1942. október 11.
236 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1943. március 14.
237 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1942. november 15.
238 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1943. május 10.
239 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1943. november 28.
240 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1944. április 2.
241 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1944. június 11.
242 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1943. június 27.

Két csomai egyháztag kérvényezte 40 kg búza hátralékuknak a törlését, emellett ígéretet tettek, arra, hogy ezentúl rendszeresen fogják fizetni az egyházadót. A presbitérium csak azzal teljesítette a kérelmet, ha rendezik a folyó évi hátralékukat.243

A lelkész a lelkészi javadalmak pótlására 1 katasztrális hold szőlőt igényelt.244 Az igényelt földterületet megkapták. A nagymuzsalyi határban a nagyborzsovai egyházzal együtt ideiglenesen megkapták dr. Elek Endre és neje ingatlanát.245

Az 1943-ban kivetett adókhoz képest a nehéz helyzet miatt, a presbitérium kénytelen volt az 1944. évi személyi és búzaadót emelni.246

Az előző alpontban már említettük, hogy Murányi Zoltán lelkész 1944 novemberében elhagyta a gyülekezetét. A lelkész az egyházközség pénzéből körülbelül 2700 pengőt vitt el. Zimányi József azt javasolta, hogy a parókia padlásán található termény eladásából fedezzék az így keletkezett hiányt. A gyülekezet új lelkésze emellett azt tanácsolta, hogy a terményt maximális áron értékesítsék. A lelkész szerint a magas árak miatt a község nem református lakói, akik nem részesülnek abból, illetékes helyen panaszt tehetnek, ugyanakkor a megszállók is maximált áron utalják ki a terményt saját alkalmazottaiknak. Zimányi sajnálatát fejezi ki amiatt, hogy ha ezzel megkárosítják Murányi Zoltánt, de úgy gondolta, hogy ez a gyülekezet érdeke. A helyettes lelkész megállapította azt, hogy a búzából befolyó összeg valószínűleg kevesebb lesz, mint amit a lelkész elvitt, ezért Murányinak a községben bárkinél elhelyezett ingóságára igényt tartanak, és szükség esetén abból fedezik a hiányt. A presbitérium fenntartotta azt a jogát, hogy a „megőrzők”-et elmellőzve szükség szerint részesítsék belőle az egyháztagokat. Zimányi József többször hangsúlyozta, hogy az ingóságok értékesítésére csak a legvégső esetben lesz szükség, szem előtt tartják az eltávozott lelkész érdekeit, de az egyházközség érdekei elsődlegesek.247

1945 márciusában egyházközségi közgyűlést tartottak. Zimányi eddig semmiféle fizetést nem kért, de miután a családjával Mezőgecsébe költöztek, kérte, hogy egy szerény összegben állapítsák meg a fizetését. *„Nem a kb. ezerötszáz pengőt kitevő egyházi pénzkészletre kíván támaszkodni, amely az eltávozott lelkész és a gondnok távolléte miatt amúgy is kárt szenvedett, hanem az egyháztagok önkéntes adományát kéri éspedig 1945. március, április, május, június, július hónapokon, – hogy majd aratás után újabb megállapodást kötnek”*. Az egyház pénztára terhére havi 50 pengőt kért, az egyháztagoktól gyűjtés útján havi 200 pengőt. Fodor István egyháztag azt javasolta, hogy a pénztár terhére havi 150 pengőt utaljanak ki, így is marad kb. 750 pengő, valamint az ingóságok

243 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1943. június
244 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1943, október 17.
245 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1943. november 28.
246 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1944. április 2.
247 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1944, február 18.

értékesítéséből származó bevétel is majd az egyház pénztárába kerül. A lelkész megköszönte Fodor István javaslatát, de kérte a jelenlévőket, hogy először az ő javaslata szerint döntsenek. A gyülekezet elfogadta a lelkész kérését, és kérték, hogy tartson ki mellettük.248

A gondnok 1945 szeptemberében már újra jelen volt a presbiteri gyűlésen. A gondnok jelentette, hogy a hiányzó összeg nála van, a feleségének sem volt tudomása arról, hogy hová helyezte el.249

A kormányrendelet szerint az egyház készpénzét, 7591 pengő 10 fillért be kellett adniuk a Nemzeti Bankba átváltásra.250

3. Adalékok a mezőgecsei református egyház történetéhez (1938–45)

Már korábban többször említettük, hogy amíg nem volt a gyülekezetnek saját lelkésze, az egyház mindennapjaival a presbiteri gyűléseken nagyon keveset foglakoztak. Miután megválasztották Murányi Zoltánt lelkésznek ez megváltozott.

Szolgálata második hónapjában már a belmissziós munka tervezetét ismertette a presbitériummal. A tervezetben több olyan munka megindítása szerepelt, ami addig nem volt jelen a gyülekezet életében: ilyen például a vasárnapi iskola működtetése. A lelkész ezt azért is tartotta nagyon fontosnak, mert a gyülekezetükben, abban az időszakban már egy jó ideje nem folyt rendszeres vallásoktatás. Szeretné megszervezni a leányköri munkát is. A lelkész úgy gondolta, hogy ez a reverzális szempontjából is nagyon fontos lenne. Murányi az asszonyokat is be akarta vonni az egyházi munkába, a szeretetmunkával kapcsolatos feladatokat bízná a gyülekezet asszonyaira. Fontosnak tartotta a Keresztény Ifjúsági Egyesület megszervezését: *"Nem üres szó az, hogy az ifjúságé a jövendő. Amilyen az ifjúság, olyan lesz az egyház és a nemzet jövendő élete. Ezért kell velük foglalkozni, hogy istenfélő, becsületes magyar reformátusokká váljanak*". Szeretne minden héten Biblia-kört, házi-istentiszteleteket szervezni. Minden hónapban vallásos estély szervezését tervezte az összes egyesület bevonásával. Sárinszky István állami iskola tanítója vezetésével vegyes kórust alakítottak. A tervezetben nagy hangsúly fektetett szeretetmunkára és a vallásos iratok terjesztésére. Mindezek mellett úgy gondolta, hogy legalább egy vasárnapi perselypénzzel a külmissziói szövetséget is támogatnia kell a gyülekezetnek. A tervezet bemutatása után a lelkész arra kérte a presbitériumot, szavazzanak meg egy öl tűzifát, hogy a beköszönő hideg időben is zavartalanul folytassák a munkát. A presbiterek támogatták Murányi elképzeléseit, a tűzifát is megszavazták.251 A tűzifát Tasnádi József presbiter

248 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1945. március 19.
249 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1945. szeptember
250 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1945. november 15.
251 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1939. október 8.

ingyen szállította a gyülekezetnek.252 Sajnos a presbiteri jegyzőkönyvből nem derül ki, hogy a tervezet milyen módon is valósult meg a gyakorlatban.

Ugyanezen a presbiteri gyűlésen a lelkész közölte a presbiterekkel, hogy Sörös Béla, a Dunáninneni Református Egyházkerület püspöke meghalt. A jegyzőkönyv lapjain ez olvasható az elhunyt püspökről: *„… 20 megpróbáltatásos esztendő alatt töretlen hitével, izzó, soha meg nem alkuvó magyarságával, követni való példa volt minden igaz magyar előtt. Isten kegyelmes volt hozzá, mert amiben hitt, amiért küzdött, amiért annyi sokat szenvedett, amiért annyi sokat imádkozott, az valóra vált, mert ismét magyarrá vált az a drága föld, amely mindig magyar volt és mindig magyar marad. „Csehszlovákia legnagyobb ellensége" halott, s mi hazatért magyar reformátusok őszinte megrendüléssel állunk meg koporsója mellett."253*

1940. január 1-től a visszacsatolt területeken életbe lépett az új Egyházi Törvény. Az új Istentiszteleti Rendtartás következtében megszűnt a diktálás, és hogy az ebből támadó zavart megszűntessék, azt javasolta a lelkipásztor, hogy hozassanak 10 zsoltárt, valamint egy mutató táblát számokkal.254

1941. szeptember 15-ei presbiteri gyűlés első pontjaként a lelkész hálaadással emlékezett meg a második bécsi döntésről: *„…az átkos trianoni rabbilincs egy lánczszeme ismét elpattant, s 1940. aug. 30-án a 2. bécsi döntés alapján Erdély északi és keleti fala 22 esztendő súlyos szenvedése után visszatért az édesanyához, Magyarországhoz"*. A presbitérium örömmel fogadta a hírt, és: *„hiszi és reméli, hogy nincs messze már az az idő, amikor a jóságos Isten kegyelméből visszatér majd minden magyar testvér, s hazatér ennek az ezeresztendős drága magyar földnek, magyar könnytől és vértől áztatott minden darabja"*.255

A jegyzőkönyv lapjain Magyarország hadba lépését is üdvözli a presbitérium: *„Lelkipásztor isten iránti hálaadással emlékezik arról, hogy április folyamán dicső magyar honvédeink visszafoglalták az elrabolt magyar föld egy darabját a Délvidéket. Megemlékezik arról is, hogy a jún. 22-én a bolsevizmus ellen megindított új keresztes hadjáratban nagy szövetségesei, a német és olasz nép mellett részt vesz a mi magyar nemzetünk is.*

Presbitériumunk mély hálaadással borul le az élő Isten színe előtt, s szent nevét áldja, hogy ismét csodát cselekedett velük. S a Kárpátokon túl, lengyel mezőkön, nagy orosz síkságon küzdő magyar katonáinkra az örökkévaló szent Isten segítségét és áldást kéri, hogy térjenek vissza majd győzedelmesen és diadalmasan, mint a szebb, igazságosabb magyar életnek jövendő piros virágai."256

---

252 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1940. március 4.
253 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1939. október 8.
254 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911–1940, kelt. 1940. január 1.
255 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt 1940. szeptember 15.
256 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1941. július 20.

Murányi Zoltán tudatta a presbitériummal, hogy Gyurkovics Endre csicseri, az előtt tiszacsomai görög katolikus főtisztelendő meghalt. *„Valódi magyar volt, aki minden igaz magyar embert testvérének tekintett. Izzó, töretlen magyarsága a megszállás évei alatt példakép volt felekezeti különbség nélkül, minden becsületes, tisztességes magyar embernek*.257"

Már fentebb is láthattuk, hogy egy-egy számunkra már történelmi eseményt, fordulópontot a jegyzőkönyv lapjain is feljegyeztek. Az egyik presbiteri gyűlés elején Horthy Miklós fiának, Horthy István haláláról emlékeztek meg. Ez olvasható a jegyzőkönyvben: *„Lelkipásztor mélységes fájdalommal emlékszik meg arról a mindnyájunkat lesújtó gyászról, ami nemzetünket érte azáltal, hogy vitéz nagybányai Horthy István kormányzóhelyettes Úr Őfőméltósága 1942. augusztus 20-án az orosz harctéren repülő hősi halált halt. Élete hősi önfeláldozása követésre méltó példa és útmutatás egész népünk számára, megtanít bennünket arra, hogy hogyan kell szeretni azt a drága magyar hazát. Presbitériumunk az óriási veszteség legnagyobb fájdalmával örökíti meg vitéz nagybányai Horthy István kormányzóhelyettes Úr Őfőméltósága áldott emlékét jegyzőkönyve lapjain, hogy a későbbi nemzedékek előtt is ott ragyogjon, mint fényes hajnalcsillag az ő drága alakja. De a fájdalom eme sötét óráiban, amikor zokogva siratja nemzetünk egyik földi reménységét, egy ősi ágnak legszebb fiatal hajtását, presbitériumunk könnyes szemekkel a mélységből a magasságba az élő Istenre néz, s rendíthetetlenül hiszi és vallja, hogy a mi megpróbáltatásunk nem hiába hullt Horthy István drága piros vére, mert az a többi magyar hős vérével együtt biztos záloga a szebb, boldogabb magyar jövendőnek. Isten legyen velünk!"258*

Az ezt követő presbiteri gyűlések már csak az egyház anyagi kérdéseivel foglalkoztak. 1944-ben összesen két presbiteri gyűlés jegyzőkönyvét olvashatjuk. Néhány esemény csak a későbbi gyűlések utalásaiból körvonalazódik ki. A férfiak 1944. novemberi deportálását csak olyan képen említik, hogy hír jött arról, az egyik elhurcolt presbiter meghalt a táborban.259 Azt, hogy közvetlenül hogyan élte meg a gyülekezet és a község a szovjet megszállást, a jegyzőkönyv lapjaiból nem tudjuk meg, de jól mutatja a kialakult helyzetet Zimányi Józsefnek a jegyzőkönyvbe lejegyzett szavai: *„Miután 1944. novemberétől a macsolai, szintén lelkigondozás nélküli egyházközséget gondozás alá vette, a mgecsei egyháztagok kérésére Mezőgecse templomában is többször tartott istentiszteletet, átlag hetente egyszer. Az igénybevett fogatok sokszor nem szolgáltak eszközül, hogy Beregszászból, lakásából Macsolára, vagy Mezőgecsébe fuvarozzák, így örült, ha legalább a késői, sötét úton, a macsolai felrobbantott hídig elvitték. Ez a rossz lábbeli miatt már azt a kényszerhelyzetet hozta, hogy le kellett mondania a nevezett két gyülekezet gondozásáról, amikor Mezőgecse református egyháztagjainak kérésére előbbi egyéb terveit feladva elhatározta, hogy Mezőgecse üres parókiájára költözik.*"260

257 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1941. december 7.
258 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1942. augusztus 23.
259 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1946. július 20.

A szovjet megszállás után a református gyülekezetek az egyházi életet a lehetőségekhez mérten próbálták szabadon gyakorolni. A belmissziói munkát elsőként a még 1936-ban, Huszton alakult261 Keleti Baráti Kör kezdte meg.262 Gecse volt az a község, ahol a Napkeleti Baráti Kör 1945-ben Biblia-iskolát szervezett a házi istentiszteletek és vasárnapi iskolák tartásában segédkezni kívánó fiatalok számára. A Biblia-iskolát egy hónapos kurzusokban szervezték. A lelkészhiány miatt ezeket a fiatalokat is bevonták az igehirdetési szolgálatba.263 Erről azonban nem ír a jegyzőkönyv.

A vizsgált korszak presbiteri gyűlésein tárgyaltak alapján láthatjuk azt, hogy melyek voltak az egyházközség mindennapjait meghatározó legfontosabb kérdések. A gyűlések túlnyomó többségének tárgya az egyház anyagi, gazdasági kérdésével foglalkozott. Az olvasottak alapján levonhatjuk azt a következtetést, hogy az egyházközség és a gyülekezeti tagok egyaránt igen rossz anyagi helyzetben voltak. A második világháború kitörése, majd az egyre közeledő frontvonal ezt csak egyre jobban súlyosbította. A szovjet megszállást követő kilátástalan helyzetben sem szűnt meg az egyház munkája, jelentős lelki ébredés volt tapasztalható a községben. Ezt alátámasztja az a tény, hogy 1945-ben Mezőgecse adott otthont a Keleti Baráti Kör szervezte egyházi alkalmaknak.

Irodalom

Források jegyzéke

Kárpátaljai Református Egyházkerület Levéltára és Múzeuma (továbbiakban: KRL) Adófőkönyv a gecse-i református egyházban 1937. I. 1. – 1940
KRL, Adó-napló a gecse-i ref. egyházban 1937. I. 1 – 1946
KRL, Gondnoki számadási főkönyv a gecse-i ref. Egyházban 1934 – 1943
KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1911-1940
KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940-1948
KRL, a Mezőgecsei Református egyház Választói névjegyzéke, 1940. január 1. – december 31.
KRL, , a Mezőgecsei Református egyház Választói névjegyzéke, 1941. január 1. – december 31.
KRL, Murányi Zoltán lelkész kézirata a mezőgecsei egyház történetéről

260 KRL, a Mezőgecsei Református Egyház presbiteri jegyzőkönyve 1940–1948, kelt. 1945. március 18.
261 ORBÁN, MARIANNA: *Ébredési mozgalom a Kárpátaljai Református Egyházban (1936–1947*). In: Acta Beregsasiensis 2009/2. 239.
262 GULÁCSY, 1998, 47.
263 GULÁCSY LAJOS: *A kárpátaljai református egyház története* 1944 – 1990 között. In: Radvánszky Ferenc (szerk.): Kárpátaljai református templomok. Ungvár – Beregszász, 2000, 11.

Szakmunkák
Brenzovics László: *Nemzetiségi politika a visszacsatolt Kárpátalján*. Ungvár, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 2010.
Csanádi György: *Sorsfordító évek sodrásában. Fejezetek Beregvidék történelmi múltjából*. Ungvár, PoliPrint, 2004.
Gulácsy Lajos: *Mélységből a magasba. Bizonyságtételek az elmúlt időkről.* Ungvár, Patent Kiadó, 2000.

Tanulmányok
Brenzovics László: *Kárpátalja történetének korszakai és gazdasági-társadalmi helyzete a XX. században.* In: Baranyi Béla (szerk): Kárpátalja. Magyar tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja – Dialóg Campus Kiadó, Pécs – Budapest, 2009, 75–106.
Gulácsy Lajos: *A kárpátaljai református egyház múltja és jelene*. In: Csernicskó István (szerk.): Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról. Ungvár, Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 1998, 45-52.
Gulácsy Lajos*: A kárpátaljai református egyház története 1944 – 1990 között.* In: Radvánszky Ferenc (szerk.): Kárpátaljai református templomok. Ungvár – Beregszász, 2000, 11-13.
Orbán, Marianna: *Ébredési mozgalom a Kárpátaljai Református Egyházban (1936-1947*). In: Acta Beregsasiensis 2009/2., 239-244.
Orbán Marianna: *Kárpátaljai református lelkészek börtön- és lágerélményei.* In.:Mediárium, 2011/1-2., 41-57.

Internetes források
Botlik József: *Rutén/ruszin önkormányzati törekvések az Északkelet-Felvidéken és Kárpátalján (1849--1949).* In. Chihák György (szerk.): Magyar Haditechnika és magyar hadjáratok a kora középkorban. A második világháború és történelmi következményei Magyarország szempontjából (1939 – 1949), Budapest – Zürich, 2002. http://mek.oszk.hu/06700/06790/06790.pdf (Utolsó letöltés: 2014.04.19.)

A „Katolikus Ifjúsági Egylet” működése Kárpátalján 1941-1944 között

Veres Szabolcs

A szerző az Ungvári Nemzet Egyetem Ukrán Történelem Tanszékének II. évfolyamos aspiránsa
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Ferkó Okszána, az Ungvári Nemzeti Egyetem Ukrán történelem tanszékének docense, a történettudományok kandidátusa.

A kárpátalajai magyarság történetének bemutatása nem egy egyszerű feladat különös tekintettel a két világháború közötti, s az az utáni időszakra gondolva. Míg 1919-ben az itt élő magyaroknak a történelem során most először kellett szembesülniük azzal a ténnyel, hogy egy új állam tagjai, addig 1938-tól, de ténylegeses 1939-től pedig a Kárpátalja, s az itt élő magyarság döntő része újra „hazatérve” , ismét Magyarország szerves részévé vált.

1939. áprilisától vidékünk hivatalos magyar neve, Magyarország-Kárpátalja, Magyarországon belül, pedig a Kárpátalja elnevezés is használható. 264 Ugyanis a terület míg a Csehszlovák államhoz tartozott hivatalosan Podkarpatszka Rusnak nevezték.265

A magyar kormány a régi-új terület visszacsatolását követően azonnal hozzálátott a csehszlovák állam által kiépített rendszer felszámolásához, hogy újra kiépítse a területet magyaroszági mintára. Már 1938-ban létrehozták Ung, Bereg és Ugocsa úgynevezett közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyét.266

De nemcsak a közigazgatásban történtek átszerveződések, hanem szinte az élet minden területén. Az itt élő magyarság ezt az eseménysorozatot már sokkal könnyebben, s nyugodtabban élte meg, mint a két évtizeddel korábbit, mikor is akkor országuktól elszakítva lettek a Csehszlovák köztársaság állampolgárai.

Ilyen zűrzavaros időszakban,pedig az egyszerű kárpátaljai magyar ember életében kevés dolog tudott megmaradni változatlan jelleggel. Az egyik ilyen biztos pont volt az egyház, melynek összekovácsoló, kultúrát fenntartó, s megőrző szerepe egyre inkább előtérbe került, mikor Magyarország területeket viszített vagy épp kapott vissza az Európában zajló történelmi-politikai folyamatok során.

Így történt, hogy az anyaországban, s az elcsatolt, majd visszacsatolt területeken igyekezett élen járni a magyar kutúra, a vallás, s a keresztény erkölcs terjesztésében a magyarság körében.

Nem volt máshogy ez a két világháború közötti Felvidéken, akkori nevén Szlovenszkó területén sem. 1933-ban meg alapították a Szlovenszkói Katolikus Ifjúsági Egyesületet.267 Ez az egyesület, egyházi alapkra volt szervezve. Az

264 Державний архів Закарпатської області. − Фонд 53: Проект положення ро автономію Закарпаття. Оп.3 . – Од. зб. 1. − арк. 1.
265 A Csehszlovák Köztársaság alkotmánylevele. Prága, 1923. (Hivatalos magyar kiadás) 3.old.
266 Державний архів Закарпатської області. − Фонд 53: Проект положення ро автономію Закарпаття. Оп.3 . – Од. зб. 1. − арк. 3.

egyesület Magyarország és a katólikus egyház anyagi támogatásával működött. Eredményesen tevékenykedett az iskolákból kikerült magyar fiatalok körében. Igyekezett összefogni a fiatalságot ápolva a magyar kultúrát, s mellette a valásos életre való nevelést tűzte ki célul. Működésének jelentőségét mi sem bizonyítja jobban, mint hogy 1936-ban 130 fiú és 40 leányegyesülete működött egész Szlovenszkó területén, melyek a kb. 12.000 tagot és 300 tanítót számlált.268

Kárpátalján a két világháború között sajnos kifejezetten egyházi magyar egyesületek nem léteztek. Helyette az 1931 március 21-én Ungváron megalapított Podkarpatszka Ruszi Magyar Kultur Egylet fejtett ki hasonló, magyar kultúrát védő, s magyarságot összekovácsoló tevékenységet,269 mint a Szlovenszkói Katolikus Ifjúsági Egyesület. De ez a kultur egyesület inkább a magyar kultúra mindennapi védelmében játszott meghatározó szerepet, s a vallási részt hanyagolta.

A visszacsatolást követően Kárpátalján az egyházra is nagy szerep hárult, hogy az itt élők újra becsatlakozhassanak a magyarországi kultúrális és vallási életbe, s az ott már működő dolgokat ide is átültessék.

E célból 1941.november hónap 28. napján létrehozták a Katólikus Ifijúsági Egyletet, mely a budapesti Katolikus Agrárifjúsági Legényegyesületek Országos Testületének lett a helyi alapszervezete. Nevéből adódóan ez egy olyan egylet volt, melynek csak férfi tagjai lehettek. Székhelye Kárpátalján Felsődomonya (ma ukránul Оноківці) volt. A szervezet egyházi elnökének Homolya Pétert választották.270 (Homolya Péter 1903. december 23.-án született az akkori Ung vármegyei Nyárádkelecsény (ma Szlovákia, szlovákul: Kapušianske Kľačany).271 1928-ban kerül át Felsődomonyára, mint segédlelkész. Következő éven pedig Munkácson szintén hasonló beosztást lát el. 1930-ban adminisztrátorként dolgozik Körösmezőn, 1938-ban Nagybereznán plébánus lesz. 1941. Mikor is újra visszakerül Felsődomonyára, majd ugyanezen évben püspöki tanácsos lesz.272 A szovjetrendszer bevezetésea után 1947-ben letartóztatják, s 1956-ig Vorkután (ma Oroszország, Komi Köztársaság területén található) raboskodik. Visszatérve a rabságból Beregszászon dolgozik főespereskénT. Itt is hal meg 1981. november 22.-én 78 évesen.273) Ő is maradt az egyesület elnöke egészen 1944-ig, mikor is az egylet a Kárpátalja felszabadításával, s később pedig Magyarországtól való elcsatolásával megszűnt létezni ezen a területen.

---

267 Державний архів Закарпатської області. − Фонд 21: Справа про організації академків на Підкарпатської Русі . Оп.3 . – Од. зб. 2553. − арк. 15.

268 Prágai Magyar Hírlap. – 1936. március 1. − 3. old.

269 Державний архів Закарпатської області. − Фонд 21: Листування з окружними урядами про організацію угорської культурно освітні спілки на Підкарпатської Русі (1934-1935) Оп.3 . – Од. зб. 2840. − арк. 26.

270 Державний архів Закарпатської області. − Фонд 53: Установ католической молодожной організації. „Katolikus Ifjusági Egylet”Оп. 1. – Од. зб. 25. − арк. 1.

271 Kárpáti Híradó 1941. december 2. 3.old.

272 U.o.

273 http://www.regi.mindszenty.katolikus.hu/vh60/60_1.html

A Katolikus Ifjúsági Egyesület hivatalos jelvénye volt a két arany buzakalásszal körülvett kettőskereszt. Pecsétje kerek volt, közepén az imént említett jelvény, melynek köriratán az egyesület neve és helye szerepelt magyarul és szlovákul. Hivatalos zászlója a pápai zászló volt, rajta az egyesület jelvénye, s a szervezet neve.274

A Katolikus Ifjúsági Egylet megalakításakor Kárpátalján a kezdeti cél nem volt más, mint a helyi magyar (és itt élő szlovák) ifjúság egyesítése, s a lokális lakosság hagyományinak és kultúrájának az ápolás. Tulajdonképp folytatni szerették volna a már említett Podkarpatszka Ruszi Magyar Kultur Egylet működését, ami 1939-ben megszűnt működni.275 Azonban az egyház új alapokra szerette volna helyezni az a magyar összefogást, azzal, hogy bevonja az embereket a keresztény életvitelbe. Így a valláserkölcs, a család fontossága került egyre jobban előtérbe a magyar kultúra ápolása mellett.

Az ifijúsági egylet hivatalosan két nyelven magyarul és szlovákul működött, melyet a szervezet alapszabályának 3. §-ban le is fektettek. Hivatalosan a szervezetet Katolikus Ifjúsági Egyletnek, szlovákul pedig Sdružanie Katolíckoj Mládeže-nek nevezték.276 A kétnyelvűsége az egyletnek azzal magyarázható, hogy Budapest nem szeretett volna éles, nemzetiségi alapokon nyugvó határvonalat húzni Kárpátalján. Ezzel szerette volna csökkenteni a feszültséget a visszacsatolt területeken.

Az egylet célkitűzései között első helyen szerepelt a vallásos életre való nevelés, visszatérés a gyökerekhez. Hogy pontosan milyen irányban is tevékenykedjen az ifjúsági egyesület, azt kezdetben nem volt egyszerű megfogalmazni. Ezért is a vezetőség a szervezet céljait a következő pontokban fogalmazta meg:

- A nőtlen katólikus földművesek és földmunkások valláserkölcsre való nevelése.
- A népies és szociális érzések ápolása és elmélyítése.
- A földművelő élethivatás és a család eszméjének az ápolása.
- A szak- és általános műveltség fejlesztése és szolgálata.
- A „nemes” szórakozásról való gondolkodás.

Jól látható, hogy az ezekben a pontokban foglaltakkal az egylet igyekezett az átlag, a hétköznapi munkás ember életét meg könnyíteni, egy mélyen hívő, művelt falusi munkás embert képezni.

A szervezet, működését tekintve nagyon gyakorlatiasan dolgozott. A vállási élet ápolása és a valláserkölcsre való nevelés céljából legalább kéthavonta

274 Державний архів Закарпатської області. − Фонд 53: Установ католической молодожной організації. „Katolikus Ifjusági Egylet”Оп. 1. – Од. зб. 25. − арк. 1.

275 Державний архів Закарпатської області. − Фонд 21: Переписка з окружними урядами про затвердження статуту Угорської культурно освітньої спілки на Підкарпатської Русі. Оп.3 . – Од. зб. 3498. − арк. 24.

276 Державний архів Закарпатської області. − Фонд 53: Установ католической молодожной організації. „Katolikus Ifjusági Egylet”Оп. 1. – Од. зб. 25. − арк. 1.

előadásokat szerveztek, melyeken úgy helyi, mint Budapestről vagy az ország más pontjaiból meghívott papok tartottak előadásokat.277

Az itt elhangzott témák főleg a család témakörére koncentrálódtak, s arra, hogy a mindennapi élete során hogyan lehet valaki mélyen vallásos ember, s élhet Istennek tetsző életet. Az előadássokon kívül az egylet sokszor rendezet közös lelkigyakorlatokat több kárpátaljai falu bevonásával.278 Fontosnak tartotta az egyesület vezetősége az öntudatos élethivatás, hazaszeretet, s a népi kutúra és népszokások iránti elkötelezetséget. A kultúra témakörban a magyar kutúr védelem és ápolás mellett fontosnak tartotta a helyi, szlovák kultúrális élet ápolását is.

A Katolikus Ifijúsági egyesület működése alatt folyamatosan vett fel tagokat. A tagoknak két típusa volt: rendes és pártoló tagok.279

Úgynevezett rendes tag lehetett minden olyan személy, aki a 16. életévét betöltött, de 24. életévét még el nem érte és magyar (szlovák) nemzetiségű volt. Minden katólikus vallású földműves vagy földmunkás egyén, aki valláserkölcsi és nemzeti szempontból kifogástalan életre törekedett. 16 éven aluli személy is lehetett az egylet tagja. Ez esetben az elemi iskolai kötelezettségüknek eleget kellett tenni mindnekinek, s csakis szülői, gyámi, vagy törvényes képviselői és egyházi elnöki beleegyezéssel lehettek tagjai a Katolikus Ifjúsági Egyletnek. Bizonyos indokolt esetekben, a szervezet elnöke a 24.életévét betöltött, nőtlen személynek legfeljebb 1-2 évre a rendes tag státust engedéllyel megadhatta. 280

Továbbá, aki rendes tag szertett volna lenni, annak 3 hónapig tartó próbaidőn kellett résztvennie. Ezenkívúl ez idő alatt jelentkezni kelett a helyi egyház elnöknél, s a titkárnál, aki bejegyezte a személyes adatokat. A három hónap ideiglenes tagság vagy úgynevezett próbaidő végén szügséges volt két, már teljes egészében az egylet tagjának az ajánlása.281

Miután a rendes tagnak jelentkezett személy minden erkölcsi, vallási és jogi intézkedésnek és elvárásnak megfelelt, s a „próbaidő" eltelte után is szeretett volna tag lenni, akkor a személyt felavatták. A felavatások mindig a nagyvárosok templomaiban történtek. Itt jelen voltak az Egyesület vezető tagjai és egyházi személyek is. Az eskütétel, s a felavatást végző pap áldása után a személy ünnepélyes keretek között megkapta a tagigazolványát.282

Minden rendes tagnak havi 10 fillér tagságdíjat kellett fizetnie. A rendes tagoknak kötelessége volt az alapszabályok becsületes megtartása, s az egyesület

277 Kárpáti Híradó 1942. február 26. 2.old.
278 Kárpáti Híradó 1943. március 17. 3.old.
279 Державний архів Закарпатської області. − Фонд 53: Установ католической молодожной організації. „Katolikus Ifjusági Egylet"Оп. 1. – Од. зб. 25. − арк. 1.
280 Державний архів Закарпатської області. − Фонд 53: Установ католической молодожной організації. „Katolikus Ifjusági Egylet"Оп. 1. – Од. зб. 25. − арк. 1.
281 Державний архів Закарпатської області. − Фонд 53: Установ католической молодожной організації. „Katolikus Ifjusági Egylet"Оп. 1. – Од. зб. 25. − арк. 1.
282 Kárpátalja 1941. december 14. 2. old.

életben a vezetőség iránt való engedelmesség, a becsületes magyar ifjúhoz való élet, valamint a gyűlések látogatása, a közös egyesületi megmozdulásokban való részvétel, s egymás támogatása, a jelvény viselése, és a családias szellemiség ápolása.283

Továbbá az úgynevezett rendes tagok mindegyikéne jogában volt felszólalni a köznyűléseken. Szavazati, vétó jogaik is voltak.

Senki sem maradhatott örökre az Egyesület tagja. A tagság megszűnésének négy típusa volt:

1. Halál.
2. Kilépés.
3. Törlés.
4. Kizárás.

Ezek közül az első pont az magától értendő volt. Ha valaki ki szerett volna lépni, ez esetben legalább 3 nappal előbb az egyházi vagy világi elnöknél be kellett jelentenie kilépési szándékát.

Azt a rendes tagot törölték, aki tagdíjfizetési kötelezettségének fél éven keresztül minden felszólítás ellenére sem tett eleget és tartozását rendezni semmiképp sem volt hajlandó.Az egylet tagjait sorából az egyházi elnök választmányi határozattal törölte.

Kizárható volt minden olyan személy, aki a következők valamelyikét követte el:

Ha az egyletnek tudatosan erkölcsi, vagy anyagi kárt okozott. Vagy ha egyleti taghoz nem méltó, megbotránkoztató módon erkölcstelen vagy vallástalan viselkedést tanusított vagy ha hazafiatlan, állam- és nemzetellenes magatartást fejtett ki.284

Pártoló tag lehet foglalkozásra való tekintet nélkül minden, olyan polgár, aki valláserkölcsi és nemzeti szempontból kifogástalannak minősült, nagykorú, katolikus magyar állampolgár, aki az egylet célkitűzéseit magáévá teszi, s ha kell meg is védi.

A pártoló tagokat a választmány vette fel maguk közé úgynevezett szótöbbséges határozattal. Ez azt jelentette, hogy a választmányi ülésen külön-külön felolvasták a pártolói tagságot kérelmezők nevét, s a név elhangzása után a választmányon jelenlévők hangos igen vagy nem kiáltással szavaztak. Az igenek és nemek hangerejének a nagysága volt a mérvadó. Ha az igenek hongosabbak voltak, mint a nemek, akkor bekerült a jelölt, viszont, ha fordítva, akkor sajnos nem. A sok hangos igenen kívül a pártoló tag jelöltnek szügség volt két személy ajánlására, csakúgy, mint a rendes tagok esetében. „próbaidő" nem volt, mivel a pártoló tagok

283 Kárpátalaj 1941. december 24. 3.old.
284 жавний архів Закарпатської області. − Фонд 53: Установ католической молодожной організації. „Katolikus Ifjusági Egylet"Оп. 1. – Од. зб. 25. − арк. 3.

csak a 24. életévüket már betöltött rendes tagok soraiból kerültek ki. Így tehát, aki pártoló tag lett az egyesületben magasabb tekintéllyel is rendelkezett.285

Aki mindennek megfelelt már teljes körű pártoló taggá léphetett elő. Természetesen az rendes tagokhoz hasonlóan a pártolóknak is voltak saját jogaik. Részt vehettek az egylet mindennemű összejövetelén. Legyen az előadás, választmány vagy közös szentmise. A közgyűléseken aktív szavazati joggal rendelkeztek. Választmányi tagságra, s néhány fontosabb vezetői pozícióba kifejezetten csak pártoló tagok jelentkezhettek, s voltak megválaszthatóak.286

Ez a lépés logikus volt az egyesülettől, mivel minnél idősebb volt valaki, annál nagyobb tekintélynek örvendhetett. S mivel az egyesület fontos szerepet szentelt a család és a vallási erkölcsösség nevelésére, ezért nem volt mellékes az sem, hogy a tagok milyen feleséget is választanak.

Pártoló tagoknak a kötelessége egyedül az egylet társadalmi.működésének erkölcsi és anyagi támogatása volt. A tagdíjat ez esetben évi 2 pengőben állapították meg. Mivel lényegét tekintve a pártolók közül kerültek ki azok a személyek, akik a mindennapi életben működtették az Ifjúsági Egyletet. Az ő felelősségük volt a különböző rendezvények, előadások, zarándoklatok és hasonló jellegű rendezvények szervezése, lebonyolítása.287

A Katolikus Ifjúsági Egyleten belül a pártoló tagokra is érvényben volt a párttagság megvonásának, illetve megszűnésének a lehetősége. A pártolók tagsága is ugyanazon négy pontban megfogalmazott események, illetve mulasztások miatt szünhetett meg, mint a rendes tagok esetében. Ezek voltak: halál, kilépés, törlés és kizárás.

Az egylet teljes mértékben működőképes volt. Minden fealadatot el tudott látni, ami egy szervezet működéséhez szügséges. Rendelkezett saját döntéshozó, intéző és végrehajtó szervei. Ezek voltk a közgyűlés, választmány, számvizsgáló bizottság, tisztikar, egyébb szervek.

A közgyűlés volt a Katolikus Ifjúsági Egylet legfőbb szerve. Tagja lehetett a közgyűlésnek minden cselekvőképes rendes és pártoló tag. Kétféle kögyűlést között tettek különbséget az egyleten belül. Ilyen volt a rendes és rendkívüli közgyűlés.288

A rendes közgyűlést legalább évente egyszer, lehetőség szerint december hónapban, hívták össze. A pártoló tagokat írásbeli értesítéssel, a rendes tagokat pedig, hirdetés útján hívták meg. Ez a fajta közgyűlés lényegében a határozatok elfogadására,s az alapszbályokmódosítására volt hivatott. Az üléseken a döntéshozatlahoz, mindig kétharmados többségre volt szügség.

---

285 Державний архів Закарпатської області. − Фонд 53: Установ католической молодожной організації. „Katolikus Ifjusági Egylet”Оп. 1. – Од. зб. 25. − арк. 2.
286 Kárpáti Híradó 1943. október 12. 4.old.
287 Kárpáti Híradó 1942. augusztus 12. 3. old.
288 Державний архів Закарпатської області. − Фонд 53: Установ католической молодожной організації. „Katolikus Ifjusági Egylet”Оп. 1. – Од. зб. 25. − арк.3.

A rendkívüli közgyűlést csak az egyházi elnök, illetve a választmány hívhatta össze. Ezen kívül, rendkívüli esetekben a számvizsgáló bizottság vagy a tagok egyharmadának kívánságára volt mód összehívni a rendkívüli közgyűlést. Ügymenetre, határozatok elfogadására, stb. a rendes közgyűlésre vonatkozó rendelkezések voltak az irányadók.A döntéshez itt is kétharmados többség volt szügséges.289

Sajnos a Katolikus Ifjúsági Egyesület Kárpátalján csak 1944-ig volt képes működni, míg a szovjet hadsereg felszabadította a megszállt területet. Miután pedig Kárpátalját újra elcsatolták Magyarországtól a szervezet már nem tudta újra megújítani önmagát, s volt képes újra működésbe lépni. Bár a Katolikus Ifjúsági Egyesület működése még bővebb tanulmányozásra szorul, hogy megállapíthassuk a mindennapi életben milyen szerepet is játszott a kárpátaljai magyar (és szlovák nemzetiségű) lakosság körében. Addig is összességében elmondhatjuk az egyesületről, hogy a visszacsatolt Kárpátalján ez volt az egyetlen olyan szervezet, amely megpróbálta összefogni az itt élő katólikus nevelésben részesült ifjúságot, ezáltal erősítve bennük a vallás,s az erkölcsös élet iránt való közeledést. Ezt mutatja az is hogy tagjai csak fiatal, férfi földmunkások lehettek, akik már betöltötték 16. életévüket.

A szervezet a vállási élet ápolása és a valláserkölcsre való nevelés céljából előadásokat szervezett, melyeken úgy helyi, mint Magyarország más pontjairól érkezett meghívott papok tartottak előadásokat, a mindennapi élettel kapcsolatba a vallás szemszögéből. De nem csak a vallásos életre helyeztek hangsúlyt. Igyekeztek a fiatal gazdák, munkások szakmai tudását is szélesíteni, ami elengedhetetlen volt a földműveléshez. Ezeket is szintén előadások formájában igyekeztek eljutatni a tagoknak.

Az Ifjúsági Egylet működését tekintve szigorú elveket követett. Nem volt egyszerű a tagjává válni, viszont nagyon nehéz volt folyamatosan egylettagnak megmaradni, mivel nagyon szigorú szabályok vonatkoztak a tagokra. Ha valaki tag volt, az egylet elvárta a megfelelő erkölcsös és vallásos viselkedést a mindennapi életben is. Részt kellett venni a közös programokban, s ha lehetőség volt rá szervezni is azokat. Anyagilag támogatni az egylet működését, legkevebb a havi vagy az éves tagság díjaknak a befizetésével. Az aki pedig nem élt példamutató életet, s nem törekedett a érték lenni az egyesületen belül, az nagyon hamar kint találhatta magát az egyesületből.

Az egylet a kezdeti nehézségek ellenére, mégis aktív működést mutatott. Folyamatosan bekapcsolódtak a magyarországi hasonó ifjúsági szervezetek munkáiba azáltal, hogy sikeresen felvették és kiépítették a kapcsolatokat velük a közös előadásoknak és zarándoklatoknak köszönhetően.

289 Keleti Újság 1943. szeptember4. 5.old

Felhasznált forrás és irodalom:

1. A Csehszlovák Köztársaság alkotmánylevele. Prága, 1923. (Hivatalos magyar kiadás)
2. Kárpátalaj 1941. december 24. 3.old.
3. Kárpátalja 1941. december 14. 2. old.
4. Kárpáti Híradó 1941. december 2. 3.old.
5. Kárpáti Híradó 1942. augusztus 12. 3. old.
6. Kárpáti Híradó 1942. február 26. 2.old.
7. Kárpáti Híradó 1943. március 17. 3.old.
8. Kárpáti Híradó 1943. október 12. 4.old.
9. Keleti Újság 1943. szeptember4. 5.old
10. Prágai Magyar Hírlap. 1936. március 1. 3. old.
11. Державний архів Закарпатської області. − Фонд 21: Листування з окружними урядами про організацію угорської культурно освітні спілки на Підкарпатської Русі (1934-1935) Оп.3 . – Од. зб. 2840. − арк. 126.
12. Державний архів Закарпатської області. − Фонд 21: Переписка з окружними урядами про затвердження статуту Угорської культурно освітньої спілки на Підкарпатської Русі. Оп.3 . – Од. зб. 3498. − арк. 94.
13. Державний архів Закарпатської області. − Фонд 21: Справа про організації академків на Підкарпатської Русі . Оп.3 . – Од. зб. 2553. − арк. 15.
14. Державний архів Закарпатської області. − Фонд 53: Проект положення ро автономію Закарпаття. Оп.3 . – Од. зб. 1. − арк. 14.
15. Державний архів Закарпатської області. − Фонд 53: Установ католической молодожной організації. „Katolikus Ifjusági Egylet”Оп. 1. – Од. зб. 25. − арк. 4.
16. http://www.regi.mindszenty.katolikus.hu/vh60/60_1.html

Melléklet:

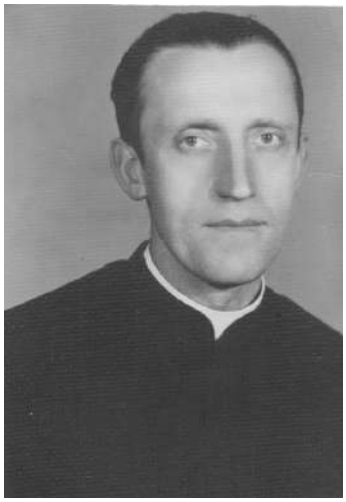

1. kép
Homolya Péter
(1903. december 23., Nyarádkelecsény — 1981. november 22., Beregszász)
A Katolikus Ifjsági Egyesület egyházi elnöke

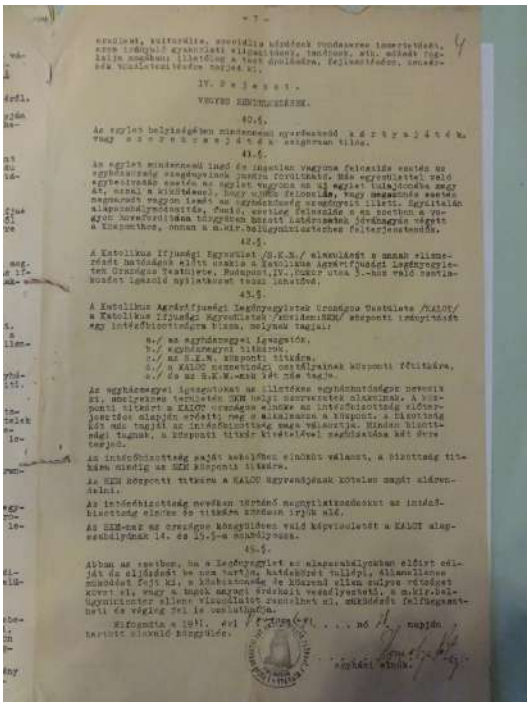

2. kép.
A Katolikus Ifjsági Egyesület alpító okiratának utolsó oldala, rajta Homolya Péter aláírása

Kárpátaljai Holokauszt a beregszászi zsidó családok visszaemlékezéseinek tükrében

Togyeriska Erika

A szerző Debreceni Egyetem Történelem Doktori Iskolájának abszolvált hallgatója.
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta dr Prepuk Anikó a Debreceni Egyetem adjunktusa.

Tartalom: 1. Beregszász zsidósága; 2. Híres beregszászi származású zsidó személyiségek; 3. Mi történt a Holokauszt beregszászi túlélőivel?; 4. Felhasznált irodalom

Kárpátalja zsidóságának történelmével foglalkozva fontos kitérnünk a Holokauszt eseményeire s annak hatására a helyi zsidó közösségekre. Beregszász tekintetében elmondhatjuk, hogy óriási mértékben csökkent a város zsidó lakossága e történelmi esemény következtében.

A holokauszt nem más, mint nemzeti szocialista ideológia alapján, iparszerűen megszervezett népirtás. A nácik és szövetségeseik 1945ig 11 millió embert pusztítottak el koncentrációs táborokban, szervezett tömeggyilkosságok, pogromok során.

A holokauszt során körülbelül 6 millió zsidót– köztük másfél millió gyermek esett a német nácik és a velük együttműködők áldozatául. Kárpátalja, ezen belül Beregszász zsidóságának történetére jelentősen kihatottak ezen események, hisz a lakosság hozzávetőlegesen 30%át290 jelentő zsidóság szinte eltűnt a városból és környékéről. A szakirodalom és levéltári anyagok mellett személyes vallomásokkal és visszaemlékezésekkel szeretném bemutatni a zsidó lakosság sorsát Beregszászban. Munkám során Richter Gyula beregszászi holokauszt túlélővel a 2009 márciusában készített személyes interjú anyagát dolgozom fel valamint több beregszászi származású holokauszt túlélő személyes visszaemlékezéseit: Lövenberg Lajosné sz. Rosenberg Lilly és Nánási Mihályné Webermann Éva, valamint Hartman (Mermelstein) Irén visszaemlékezéseit, s a Yad Vashem intézet anyagait használtam fel. Beregszász városát egykori képeslapokkal, a zsidóság sorsát az elhurcolás után pedig a Yad Vashem tulajdonában lévő Auschwitz Album képeivel próbáltam szemléltetni, hisz ez az album a beregszászi gettóból elhurcoltak fotó dokumentációja az Auschwitzi táborban.

Beregszász zsidósága

A XX. Század elején a 18 ezer lakosú Beregszászban, a „Bereg fővárosában" a zsidó lakosság elérte az 5 ezer lelket. A város zsidóságának gazdasági tevékenysége túlnőtte a helyi kereteket és a környék megélhetését is biztosította. A messze híres bortermelésben a zsidó termelők és kereskedők tevékenyen részt vettek. Az 1927ben kiadott Zsidó Lexikon szerint a Schwartz és

290 Kárpátalja Településeinek Vallási Adatai 1880-1941, KSH (Központi Statisztikai Hivatal), Budapest, 2000.

Hartman családok a világkereskedelembe kapcsolták a beregszászi borpiacot. (Deutsch Gábor, 2010) 291

Beregszászban a II. világháború előtt kb. 10.5 ezer fős zsidó népesség élt. A hitközség első rabbija Schwarz Ignátz volt és 1887-től Schreiber Salamon tölti be a rabbiszéket. Aktív szerepet játszottak a város életében, több üzletet, gyárat üzemeltettek, sok ügyvéd, orvos volt köztük. Példaként említhető Földes Ervin és Ellovics József táblabírák, Méhes Samu városi főmérnök, Vince Hugó kormánybiztos, Koszta Sándor városjegyző, Rottmann Ignác alpolgármesteri tisztséget töltött be. Szállodatulajdonosok, gyógyszerészek, ügyvédek, orvosok is sokan voltak. Beregszászon 38 ügyvédből 11 zsidó volt pl: Dr. Friedmann Samu, Dr. Fuchs Mór, Dr. Iczkovits Mór, Dr. Erős Sámuel, Dr. Kertész Mór, Dr. Klein Jenő, Dr. Mandel Jenő, Dr. Niedermann Jenő, Dr. Reismann Simon.

Dr. Klein Jenő ügyvéd háza Beregszászban292

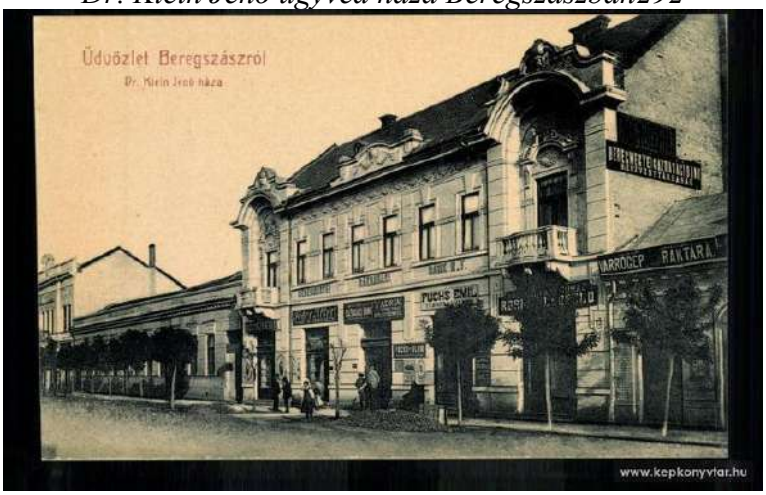

Cipészek, bádogosok, asztalosok, technikusok is szép számmal voltak.

A hitközség elnöke Vári Sándor téglagyáros, alelnökei: ifj. Kroh József földbirtokos és Klein Sámuel nyomdatulajdonos volt. A téglagyárak sok ember számára teremtettek munkalehetőséget.

Több cionista szervezet tevékenykedett a városban, pl Hásomer Kádima, Hásomer Hácioni, Hásomer Hácáir, és a vallásos Bné Ákiva vonzotta az ifjúságot. Hirsh Sámuel rabbi jehsivájában 100 hallgató tanult, a Talmud Tórában ennél is több.293

Híres beregszászi származású zsidó személyiségek:

---

291 **Deutsch Gábor:** Képeslapok a múltból (életek, történetek, zsinagógák, képeslapok). Gabbiano Print Nyomda és kiadó kft, Bp, 2010, 14-15. old.

292Korabeli beregszászi képeslap, Dr Klein Jenő háza

293 **Deutsch Gábor:** Képeslapok a múltból (életek, történetek, zsinagógák, képeslapok). Gabbiano Print Nyomda és kiadó kft, Bp, 2010, 15-16. old.

Rabbi Hugo GRYN (1930 - 1996) beregszászi származású londoni rabbi, híres tudósító
A Nobel Díjas Milton FRIEDMAN, szülei Jenő Saul and Sára Eszter (née LANDAU) FRIEDMAN, Beregszászban éltek mielőtt az USA-ba emigráltak
Julius REBEK (1944 -) amerikai kémikus
Aranka SIEGEL (1930 -), a Holocaust túlélő, író.
Dr. Bartholomew KUBAT, MD (Berl KLEIN, 1917 - 2003) Holocaust túlélő, sebész
Piroska REICHART (1884 - 1943) író
Sándor JÁK (JAKUBOVITS) író, beregszászi születésű, megírta a Beregszászi Holokauszt regényét.
Judy CASAAB (Judit KASZAB , Bécsben született, 1920 -) Beregszászi lakos volt, festő
Dr. Ernő HARTMAN elismert orvos
Dr. Amalia BRAUN az első női orvos Kárpátalján és Beregszászban294

Beregszász főterén jelentős számban találhattunk zsidó üzleteket, valamint a főtér impozáns épülete volt a nagy zsinagóga. Mögötte a mikve (rituális fürdő) épülete áll.

A holokauszt magyarországi nyitányának tekinthető **1941 augusztusában** a Galíciába (Kamenyec Podolszkba) irányuló deportálás, amelynek során 16 - 18 000 ún. rendezetlen állampolgárságú zsidót szállítottak ki az országból. Ezeket az embereket 1941. augusztus 27-28-án a fasizálódott ukrán rendőrség és a németek lemészárolták.

1944. március 19-én a német hadsereg megszállta Magyarországot, s ezzel a vidéki zsidóság sorsa megpecsételődött.

Az északkelet-magyarországi zsidóság összegyűjtése 1944. április 16-án kezdődött meg. Az összegyűjtés után a zsidókat a legközelebbi táborokba hajtották, rendszerint a nagyobb városok, Munkács, Ungvár, Beregszász, Nagyszőlős, Huszt, Técső téglagyáraiba.

A beregszászi zsidókat a Kont és a Vály téglagyárakban, és a Weisz-gazdaság helyiségeiben létesített gettóban zsúfolták össze. Körülbelül 10 000 személy volt itt összegyűjtve Bereg megye falvaiból és Beregszász városából embertelen körülmények között. Az itt lévő emberek nem kaptak megfelelő

294 http://kehilalinks.jewishgen.org/Berehove/

élelmiszert, vizet, a betegek nem kaptak gyógyszereket, valamint a higiéniai körülmények sem voltak megfelelőek.

A gettókba zárt zsidókra kegyetlen sors várt, mivel a kárpátaljai zsidóság az I. deportálási zónába tartozott, elszállításuk május 15-én kezdődött. 1944. május 16. és 29. között négy transzportban deportálták őket, túlnyomórészt Auschwitzba, ahonnan sajnos nagyon kevesen kerültek vissza 1945-ben. Kassa állomásfőnöke jegyezte fel a városon áthaladt vonatok adatait, mely szerint Beregszász gettóiból Auschwitz felé 1944 május16-án 3818, május 18-án 3569, május 24-én 2602, május 29-én 860 főt deportáltak a haláltáborba.295

A hitleri uralomnak nemcsak a zsidók voltak az áldozatai, de ők voltak az egyetlen csoport, akiket a nácik teljes egészében el akartak pusztítani. A németek sokféle módszert használtak a zsidók meggyilkolására, végül speciális koncentrációs táborokat építettek, amelyek a zsidók kiirtásának központjai voltak.

A legnagyobb és legismertebb Auschwitz-Birkenau volt, amit Lengyelországban hoztak létre. A zsidókat egész Európából – Lengyelország, Németország, Csehszlovákia, Magyarország, Franciaország, Olaszország, Hollandia, Belgium, Görögország, Norvégia és más országokból – hurcolták oda, hogy ott meggyilkolják őket. Auschwitz koncentrációs- és egyben haláltábor is volt. Auschwitz az Európából oda deportált zsidók és az ott meggyilkoltak nagy száma , illetve a megsemmisítés ipari jellege miatt vált a holokauszt elsődleges szimbólumává

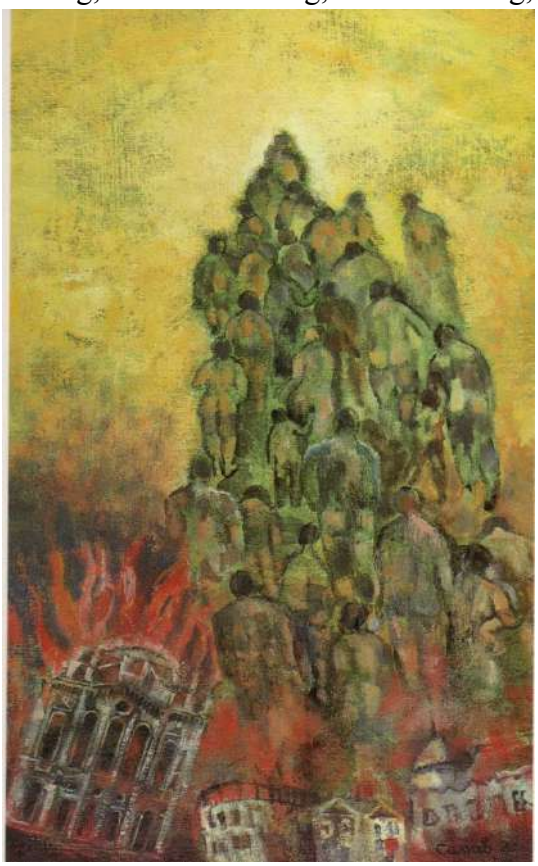

Kaszab Judit festménye, mely a Berehovo-Beregszász zsidósága képekben c. könyv címlapja is, méltán nevezhető a beregszászi holokauszt szimbólumának.

„Ha közelebbről megnézzük, a hegységnek tűnő ábra az utolsó útjukra vonuló üldözöttek serege, az égőház az egykori monumentális templom jelenése lehet. Pusztul, mint a város és környékének zsidósága.”296

Kaszab Judit 1938-ban érettségizett a Beregszászi Állami

295 http://www.degob.hu/english/tables/kassa.html

296 **Deutsch Gábor:** Képeslapok a múltból (életek, történetek, zsinagógák, képeslapok). Gabbiano Print Nyomda és kiadó kft, Bp, 2010, 18. old.

Főgimnáziumban. 1944-ben származása miatt elhurcolták, de túlélte a német koncentrációs táborok borzalmait. Nagybátyja a Kont téglagyár tulajdonosa volt, Beregszászban az ő házában élt a Munkácsi utcán a mai Zeneiskola épületében.

A háború után először Ausztriában, majd Londonban telepedett le, ahol rövidesen felfigyeltek kiváló portréfestő tehetségére. Az angol királyi ház udvari festője lett, elkészítette az uralkodó ház szinte valamennyi tagjának portréját. Később Ausztráliába telepedett át férjével, ott folytatta művészi pályafutását.

A holokausztot megelőzték a zsidó törvények, jogfosztások, melyek már előre jelezték, hogy sok jóra nem számíthat a zsidóság. A gettókba gyűjtéssel kezdődött el ténylegesen az időszak, amikor már fizikailag is veszélybe kerültek.

A gettóba gyűjtés és gettóban tartózkodás emlékeiről *Richter Gyula* beregszászi holokauszt-túlélővel beszélgettem:

„'44 áprilisában, húsvétkor (pészachkor) szedtek össze minket. A gettó a téglagyárban volt. A vári téglagyárban volt a gettó. Beregszászon volt, csak vári volt a tulajdonosa. Három téglagyár volt Beregszászon. Mind a háromnak zsidó tulajdonosa volt. Volt a Vári téglagyár, a Winkler téglagyár és a Kont téglagyár. De annak, már nincsen nyoma. Ebben a házban laktunk, innét is deportáltak minket. És én magammal vittem az én iskolai bizonyítványomat is, mert nem voltam rossz tanuló, gondoltam hátha erre szükség lesz. Mit tudtam én. És amikor vagonírozták a tábori csendőrök, minden papírt elvettek tőlünk. Azokat a papírokat összegyűjtötték és a szemünk láttára el lettek égetve ott egy dombon. ….A legfelháborítóbban a nőket motozták. Szóval megalázták őket……Élelmet engedtek bevinni, de papírokat, mindet elvették és a nőket testi motozásnak vetették alá. Mindenki előtt. Ott a helyszínen, megalázóan, direkt. ….297

És tetszik emlékezni arra a napra, amikor át kellett költözni a gettóba?

Nagyon is emlékszem rá. Ugyanis előzőleg Beregszászban és lehet, hogy a többi helyeken is, jöttek kenyérért összeírni a zsidó családokat. Hogy írják össze a pólyástól az aggastyánig, mert kenyérjegyet fognak adni. Ennek a listának az alapján jött egy magyar rendőr és két városi tisztviselő. Magyarok voltak. Név szerint nem emlékszem, hogy kik voltak. Pokrócot, dunyhát lehetett vinni, élelmiszert lehetett vinni. 1944-ben, amikor bejöttek már a németek, itt németet én nem láttam. Csak a magyarok. A helyi hatóságoknak a zsidók iránti álláspontja megkeményedett. Összeszedték a városban a tekintélyes férfiakat és aztán kezdték pumpolni a zsidókat. Egymillió pengő, még egy millió pengő. Anyám eldugott a bundájába ötezer pengőt.

Körülbelül egy hónapot töltöttünk el a gettóban. Áprilistól májusig. Május 15-én vagonírozták be minket. Eleinte három helyen gyűjtötték össze az embereket. Abban a kis utcában, ahol most van a zsinagóga, a Zrínyi utca. Az volt

297 Richter Gyula beregszászi holokauszt túlélővel a 2009 márciusában készített személyes interjú részlete

egy gettószerű. Utána ebben a zsinagógában gyűjtötték össze az embereket. És utána összeszedték őket és a téglagyárba vitték. …."298

Richter Gyula és édesanyja299

Richter Gyula beregszászi holokauszt-túlélő visszaemlékezése a vagonírozásról:*„ Május 15-e volt azt hiszem. Nagyon gyalázatosan viselkedtek. Ott már voltak a tábori csendőrök. Mert katonasapka volt rajta és kakastoll a szélén volt. Nem volt idő ott körülnézni, mert ottan azonnal vagoníroztak. Vetkőzzetek le, mutassátok a zsebeteket, kiüríteni, élelmet azt vihettek magukkal. Kb. 80 ember volt egy vagonban. Nem volt semmi, de víz se volt ennivaló se volt. De, volt egy hordó, egy káposztáshordó és abban volt a víz ottan. Csakhogy attól a víztől még szomjasabbak is lettünk. Nem oltotta a szomjat…"300*

A kárpátaljai holokauszt folyamatát képekben az Auschwitz Album mutatja be, s szemlélteti az akkori körülményeket. Ez az album tartalmazza a beregszászi gettókból deportáltak fotóit.

Jákob Lilit 1945 áprilisában szabadította fel az amerikai hadsereg a Dora-Mitelbau nevű koncentrációs táborban Németország területén. Mikor Lili meghallotta, hogy a tábor felszabadult, ki akart menni, hogy üdvözölje a katonákat, de a kimerültségtől összeesett. Fogolytársai vitték őt be az egyik elhagyott, volt német barakkba. Mikor visszanyerte eszméletét, Lili fázott, így az ágya mellett lévő szekrényben keresni kezdett valamit, ami melegen tarthatná. Ekkor egy

298 Richter Gyula beregszászi holokauszt túlélővel a 2009 márciusában készített személyes interjú részlete

299 Richter Gyula és édesanyja, beregszászi holokauszt túlélők, a fotó a Shalom Foundation of Beregszász-Berehovo Civil Szervezet tulajdona, Richter Gyula személyes hagyatéka

300 Richter Gyula beregszászi holokauszt túlélővel a 2009 márciusában készített személyes interjú részlete

fotóalbumot talált, s mikor átnézte, szülőhelyéről, Bilkéről származó embereket és családtagjait ismerte fel a képeken. Lili megőrizte az albumot. Saját falujába 1945 júliusában tért vissza, azt remélve, hogy megtalálja rokonait. De a tág családi körből – szülők, testvérek, nagyszülők, nagynénik, nagybácsik – egyedül ő volt túlélő. Barátai és ismerősei hallottak az album létezéséről, és kérték, hadd nézzék át ők is, hogy láthassák szeretteiket, akiket elveszítettek. Néhányan elkérték azokat a képeket, melyeken családtagjaik voltak láthatóak és Lili nekik adta ezeket; ez a magyarázata annak, miért hiányzik ma néhány az eredeti képek közül.

1980. augusztus 26-án Jeruzsálemben Lili az albumot hivatalosan átadta a Yad Vashem intézetnek (A Holokauszt Mártírjainak és Hőseinek Emlékhatósága).301

10 849 deportált csak a Beregszászi gettóból302

Deportálás dátuma	Város neve	Deportáltak száma
1944 május 16	Beregszász	3 818
1944 május 18	Beregszász	3 569
1944 május 24	Beregszász	2 602
1944 május 29	Beregszász	860

A zsidókat gettókba gyűjtésük után kis idővel Auschwitzba deportálták, ahol a megérkezés után megkezdődött a szelekció. Külön választották a nőket és férfiakat, majd a munkaképeseket és munkaképteleneket.

Rudolf Höss , Auschwitz parancsnoka a szelekcióról: „*Egészen 1944-ig, eltérő időközönként, bizonyos akciókra került sor Európa különböző országaiban (...) Minden deportálási akció 4–6 hét alatt zajlott le. Ezalatt a 4–6 hét során, naponta két-három szerelvény érkezett, körülbelül kétezer emberrel mindegyikben. A vonatokat először is egy mellékvágányra terelték Birkenau körzetében, aztán a mozdonyok visszamentek. Az őröknek, akik a szerelvényeket kísérték, azonnal el kellett hagyniuk a területet és az újonnan beszállított emberek felügyeletét a*

301 http://www.yadvashem.org/yv/en/education/languages/hungarian/lesson_plans/auschwitz_album1.asp
302 http://www.degob.hu/english/tables/kassa.html

táborhoz tartozó őrök vették át. Ott két SS orvos tiszt megvizsgálta őket, hogy munkavégzésre alkalmasak-e. Azokat a foglyokat, akiket alkalmasnak találtak, azonnal Auschwitzba, vagy a birkenaui táborba hajtották. Azok pedig, akik munkára alkalmatlanok voltak, az ideiglenes berendezésekhez, majd innen az újonnan épített krematóriumokba kerültek."(Rudolf Höss)303

Richter Gyula visszaemlékezése a szelekcióról: „*És azok a régi lengyel zsidók nem azért voltak ott, hogy felvilágosítsanak minket, hanem azért, hogy az elő szelekciót végezzék. A németek ezt nagyon megszervezték, akár a szovjet munkatáborok: ők csak irányítottak, de a piszkos munkát magukkal az emberekkel végeztették. Az áldozat volt a hóhér."304*

Az alábbi képek szemléltetik az Auschwitzba érkezést s a szelekciót:

A kép a Yad Vashem Intézet tulajdona

303 Idézet Rudolf Höss vallomásából, The Trial of German Major War Criminals, 11. rész, 1946. április 4–15

304 Richter Gyula beregszászi holokauszt túlélővel a 2009 márciusában készített személyes interjú részlete

A kép a Yad Vashem Intézet tulajdona

Richter Gyula visszaemlékezése a szelekcióról:*„Ha az SS munkaképes nőt látott úgyis kitépte a kezéből. Azt nem tudom, hogy a női szelekció hogyan folytatódott. Mi ott voltunk két napig, három napig, nem hittük el, hogy itt gázkamrák vannak. Nem hittük el, hogy itt egy halálinduszria van. Nem hittük mi azt el. Megérkeztünk mint a katonák, minden ruhát levettek rólunk, megfürösztöttek bennünket.”305*

A kép a Yad Vashem Intézet tulajdona

305 Richter Gyula beregszászi holokauszt túlélővel a 2009 márciusában készített személyes interjú részlete

A szelekciót követte a fogollyá válás. Fürdés előtt mindenkit kopaszra nyirtak, elvették ruháikat, s egyforma rabruhát kaptak. Még a nevüktől is megfosztották őket.

„*A lágerlakókat tetovált sorszámmal látták el, én is ekkor kaptam meg a tetoválásomat. Az én bal karomra az A-6742 szám került. Igy egy időre a nevünket ez a szám helyettesitette."* (Lövenberg Lajosné sz. Rosenberg Lilly visszaemlékezése).306

Az idősekre, gyerekekre, fizikailag munkaképtelenekre a biztos halál várt.

Nánási Mihályné Webermann Éva: „*Mielőtt ránk került a sor, odajött egy rab, mondta, adjam oda a kisgyermekemet anyámnak, fogja ő. Én nem értettem, miért. Mondta, hogy a gyerek napközben anyámmal lesz, engem nem akadályoz a munkában és majd est együtt leszünk.*

Nem akartam a gyermekemet odaadni, de valósággal kitépte a kezemből, és én beleegyeztem.

Anyámat a gyerekkel jobbra, engem balra állítottak" 307

A kép a Yad Vashem Intézet tulajdona

306 **Lövenberg Gábor**: Anyám pészahja. Az A-6742 számú Auschwitzi fogoly, Bp, 2010, 74. old.
307 **Klein Éva**: Vannak még tanúk, Nyíregyháza, 2013, 28-29.old.

A kép a Yad Vashem Intézet tulajdona

Richter Gyula visszaemlékezése a szelekcióról: „*Ott volt a nagynéném, unokatestvér, a kis szűk rokonság volt. Apu, anyu én voltam. Szegény anyám mondta, hogy majd feltáplál engem, hogy belevarrt a bundájába 5000 pengőt szegény. Élelmes asszony volt és a koncentrációs lágerben ezáltal ő ilyen, hát nem vezető állást de segített kiosztani az ételt, kérem szépen. És valahogy én elhatároztam, „Anyu, menjünk dolgozni!". Én átugrottam a férfiakhoz, anyám átugrott a nőkhöz, az apám meg maradt ott. Borzasztó volt akkor miután már leöltöztünk és már meztelenül odakerültem teljesen idegen emberek közé. Se apu, se anyu nincs a közelben. Volt ott egy Alberger bácsi, egy mészáros volt, látta az elkeseredést rajtam és mondta, „Gyere ide!". Annak is egy szép hatalmas fia volt. Nem tudtuk, hogy mi van. Se apuval, se anyuval. Azt tudtam, hogy teljesen idegenek közé kerültem. Beregszásziak voltak, mert akkori transzport volt. Volt akit ismertünk. Voltak ottan bácsik akiknek volt sérvük. Én az életemben sose láttam még. Aztán mondja az egyik miután felöltöztünk, hogy ha a német látta volna, sose jutott volna ide. De aztán elmentek dolgozni és ki tudja, hogy milyen sorsuk lett. Különböző helyekre osztottak be bennünket."……„A Birkenauból átkerültünk a férfi táborba, Auschwitzba. Ott voltunk 5 napig vagy 7 napig azt nem tudom. Azt tudom, hogy Birkenauba álltunk az appelbe. Állandóan számoltak minket. És egyszer kaptunk enni, lavórban kaptunk enni, és természetesen már azok az éhes emberek... Az éhség nagyon hamar felborítja a civilizációt. Mert addig azt lehet mondani, hogy nem éheztünk. A vagonban nem éheztünk. Az hogy ottan ott milyen higiéniai állapotok voltak, de nem éheztünk. Kiszálltunk a vagonból, a friss levegő után megfürösztöttek minket kérem szépen, nem kaptunk enni. Ha az ember nem reggelizik, nem ebédel, ez természetes. De mikor már*

elmúlik 20-24 óra a legutóbbi étkezés után a civilizált ember kezd megváltozni. Kezd megváltozni. Amikor kapták azokat az ételeket, nekimentek. Nagyon hamar lekaparódik a civilizáció. Auschwitz Birkenauba napokat töltöttem. 5 nap, 3 nap vagy egy hét, nem emlékszem. Kb. 5-6 napig voltunk ott mert azonnal átvittek az auschwitzi táborba, ottan tetováltak, ott már pokróc is volt a priccsen. Itt Birkenauban csak a száraz deszkán aludtunk és Auschwitzban már beosztottak minket különböző gulág táborokba. Én egy Lagizau nevű kis koncentrációs táborba kerültem ahol csak 300 ember volt és ott dolgoztunk, egy villanytelepet betonírozunk. És ott beosztottak engemet meg 12 ilyen fiatal fiút, mint amilyen én voltam egy lengyel kőműves mellé és ez a lengyel kőműves megtanított minket hogyan kell falazni téglából. Az tartott egy pár napot és akkor beosztottak kommandóba, elmentünk dolgozni és mi kőművesként dolgoztunk."308

Kóser Sándor beregszászi holokauszt túlélő személyi lapja a táborban: 309

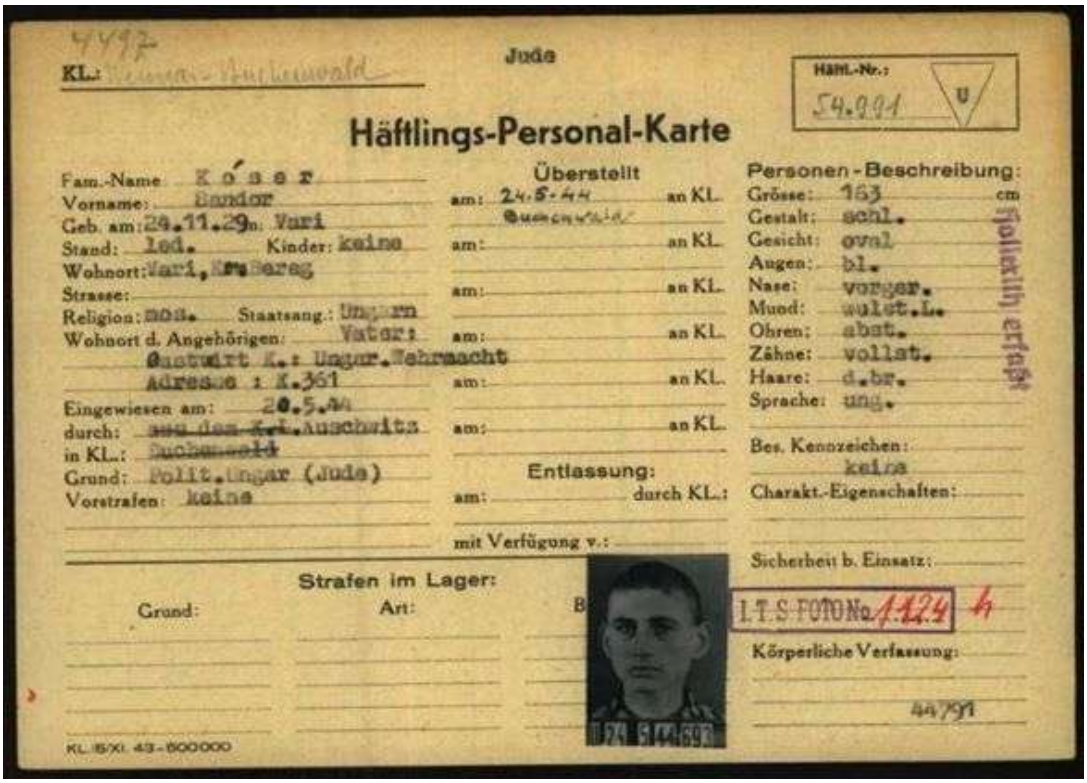

308 Richter Gyula beregszászi holokauszt túlélővel a 2009 márciusában készített személyes interjú részlete

309 Kóser Sándor, beregszászi Holokauszt túlélő tulajdona

Mi történt a Holokauszt beregszászi túlélőivel?

A háború után a zsidóközösség 1000 főt meghaladó létszámmal tért vissza a Beregszászi járásba, ebből 350 fő aktív hitéletet, vallást gyakorolt.

A túlélők visszajöttek Beregszászra, remélték, hogy a munkaszolgálatból, vagy valamelyik kórházból, vagy az orosz fogságból hazatérnek hozzátartozóik. Amikor látták, hogy nincs értelme a várakozásnak, igen sokan szétfutottak a nagyvilágba. Eljutottak, Amerikába, Ausztráliába, legtöbben Izraelbe. A nagy elvándorlásnak az is volt az oka, hogy a felszabadulás szovjet rendszert eredményezett, ahol az államosítás, üzletek, üzemek földek, házak elvétele az új rendszer módszeréhez tartozott. Ugyanez mondható a vallási elnyomásról és a cionista szellem üldözéséről is. A zsinagóga hivatalosan nem kívánatos volt a városban. Ezért valószínűleg többen illegálisan imádkoztak. A monumentális nagytemplomot kulturális célra átalakították. (Deutsch G.)310

Richter Gyula visszaemlékezése *„És akkor az angolok felszabadítottak minket 1945 április végén._Az angolok nagyon igyekeztek minket gyorsan hazaküldeni. De nekem hasmenésem lett és bekerültem Zellébe, nem egy korházba, hanem egy iskolába ahol a betegek voltak, ahol német apácák voltak az ápolónők és egy repülős német katonatiszt volt az orvos….*

Én pedig visszajöttem Beregszászra. Szegény anyám minden nap kiment az állomásra, nézni, hogy a fia hazajön -e…..

Körülbelül hazatértünk 1000-1100-an, ennyit regisztráltam pontosan. Akkor a szociális osztály tartott egy étkezdét és az adatokból arra lehetett következtetni, hogy nagyon sokan azok közül akik visszajöttek el is mentek. Úgyhogy az 1000-1100 személyből úgy 500-600 maradt Beregszászban. És ebből az 500-600-ból is Sztálin halála után még Hruscsov idejében, mert lassan kezdték kiengedni az embereket, és lassan kihaltak az emberek és maradtunk hatan. Maradtunk hatan akik a túlélők.”311

A Beregszászba és környékére visszatért zsidóságra Auschwitz után újabb diktatúra várt. Zsidók voltak, s e miatt váltak a holokauszt áldozataivá. Magyarok is voltak, s e miatt újra negatívan diszkriminálták őket. Vagyonosak voltak egykor, s e miatt, igaz mindenüket elvették, de kuláknak is nevezték őket. Számukra a legnagyobb veszteséget mégis szeretteik halála, egykori életük összeomlása okozta. Ez a hiányérzet csak fokozódott a kirabolt, üres szülői házuk láttán. *„Nincs otthonunk. Nincs családunk. Élünk. Szabadok vagyunk. Egyedül vagyunk.*”312

---

310 **Deutsch Gábor:** Képeslapok a múltból (életek, történetek, zsinagógák, képeslapok). Gabbiano Print Nyomda és kiadó kft, Bp, 2010, 16. old.

311 Richter Gyula beregszászi holokauszt túlélővel a 2009 márciusában készített személyes interjú részlete

312 **Lövenberg Gábor**: Anyám pészahja. Az A-6742 számú Auschwitzi fogoly, Bp, 2010, 95. old

Lövenberg Lajosné sz. Rosenberg Lilly a holokausztról és a „málenykij robot"-ról: *„A szomszédasszonyommal beszélgetünk, gyakran átjön, velem beszéli meg búját-bánatát. Egyszer azt mondja nekem: „Tudod, azért elég sokan hazajöttetek" Mire én azt mondom „Igen, sokan hazajöttünk. Mi például hatan voltunk testvérek, meg a szüleim, és én csak egyedül jöttem haza, ez tényleg elég sok. Most ki hallgatná a te állandó sopánkodásodat, panaszaidat, ha én se jöttem volna haza?" Tényleg nehéz az összevetés azzal a holokauszttal, amikor a zsidókat – akik nem harcoltak, nem álltak ellen, nem loptak, nem csaltak – csak mert zsidók voltak, zsidóságuk miatt gyűjtöttek be, hurcoltak el otthonaikból, deportáltak, dolgoztatták nap mint nap, halálra ítélték, és akik közül hatványozottan többen pusztultak el mint akiket a „málenykij robot"-ra kényszerítettek. De az a túlélő zsidó, aki – mint én is – csak azért térhetett haza, mert hóhérainak – önhibáján kívül – nem volt lehetősége, ideje a megsemmisítésre, nos őt itthon senki és semmi nem várta, legfeljebb a megvetés, mivel vissza kellett szolgáltatni – ha csak egy kis töredékét is annak az elkobzott ingó és ingatlan vagyonnak –, amit elraboltak, kisajátítottak és egész jól megszoktak. A családomat elpusztították, az ingóságainkat szétlopták, az ingatlanunkat kisajátították. A kettőt összevetve az ember önkéntelenül is érez némi különbséget, mégsem lenne ildomos az összevetés."313*

Hartman (Mermelstein) Irén a következőképpen zárja le visszaemlékezéseit:

„Pogromok, Holocaust, Gulág rendítette meg a 20. század Európáját. A terrorizmus Közel –Keleten – és másfelé – gyötri a 21. század gondolkozó embereit.

A világ rohamos lépésekben halad előre, de a háborúk, atrocitások és a velük együtt járó végtelen szenvedések nem szűnnek meg.

A tudományos fejlődést azonban, semmi sem tudja megállítani. Az új korszakban az új generációk élvezhetik a sok új felfedezést, új csodát…." 314

A személyes visszaemlékezések, vallomások adalékként szolgálnak a történelmi események tisztán látásához, értékeléséhez, s e miatt is tartom fontosnak ezek ismeretét, s ismertetését. Különösen fontos ez a Holokauszt története kapcsán, hisz a túlélők száma véges, s személyes történetek ismertetésével tudjuk igazán felhívni a jelen kor emberének figyelmét arra, hogy ne engedjük, hogy a történelem megismételje önmagát.

313 **Lövenberg Gábor**: Anyám pészahja. Az A-6742 számú Auschwitzi fogoly, Bp, 2010, 109-110. old.

314 **Hartman Irén**: Életeim, Izrael, 2008, 81. old.

Hanuka - gyertyagyújtás a Gettóban

Art Levin Studio. www.ArtLevin.com

Beregszász virágzó zsidóságának történetében túlzás nélkül nevezhetjük a holokausztot a közösség katasztrófájának, hisz az egykor 30 százalékot jelentő közösség aránya 0,05 százalékra csökkent. Nem hiába használják ma a Soá (héberül katasztrófa) megnevezést a holokauszt szinonimájaként. Szinte eltűnt az a nagy múlttal rendelkező közösség, s ezzel sok orvos, ügyvéd, városi képviselő, építész, üzletek tulajdonosai, s egyszerű munkásemberek, akik nem követtek el semmit, mégis halálra lettek ítélve, csak azért, mert zsidók voltak. E miatt gyűjtötték őket gettókba, deportálták őket a munka- s egyben haláltáborba, szelektálták, majd az arra alkalmasakat munkára fogták, embertelen körülmények között dolgoztatták. Ezekben a táborokban lelte halálát rengeteg gyermek, édesanya, édesapa, nagymama, nagyapa, dédszülő. A hazatérteknek pedig új életet kezdeni, otthon, család nélkül, egyedül. Sokan e miatt kezdtek új életet a jobb reményében külföldön. Kevesen maradtak, s aki maradt új közösséget épített, segítették, támogatták egymást, s a külföldön élők még ma is beregszászinak tartják magukat.

Felhasznált irodalom:

Bányai V., Fedinec Cs., Komoróczi Sz- R. szerk. : Zsidók Kárpátalján. Történelem és örökség a dualizmus korától napjainkig, Aposztróf kiadó, Bp, 2013
Csanádi György: Sorsfordító évek sodrásában, Poliprint Ungvár 2004
Deutsch Gábor: Képeslapok a múltból (életek, történetek, zsinagógák, képeslapok). Gabbiano Print Nyomda és kiadó kft, Bp, 2010
Hartman Irén: Életeim, Izrael, 2008

Jakov Katz: Az előítélettől a tömeggyilkosságig, Osiris Kiadó, Bp., 2001
Jehoshua Halevy: Berehovo-Beregszász zsidósága képekbe, Izrael
Klein Éva: Vannak még tanúk, Nyíregyháza, 2013
Komoróczi Géza: Zsidók az Északkeleti-Kárpátokban. Kárpátalja a 16. századtól a 19. század közepéig. Aposztróf kiadó, Bp, 2013
Kristó Gyula: Nem magyar népek a középkori Magyarországon, Lucidus Kiadó, Bp., 2003
Louis Weber: A holokauszt krónikája, 2001
Lövenberg Gábor: Anyám pészahja. Az A-6742 számú Auschwitzi fogoly, Bp, 2010
Nathaniel Katzburg: Zsidópolitika Magyarországon 1919-1943, Bábel kiadó, Bp., 2002
Paul Robert Magocsi: Jews in Transcarpathia, Uzhgorod, Padyak Publishers, 2005
Randolph L. Braham. A magyar holocaust. I-II. Gondolat Kiadó., Bp., 1988.
Richter Gyula beregszászi holokauszt-túlélővel készült interjú

Internetes források:

Az Auschwitz Album képei:
http://www.yadvashem.org/yv/en/education/languages/hungarian/lesson_plans/auschwitz_album1.asp
http://www.degob.hu/english/tables/kassa.html
Art Levin Studio. www.ArtLevin.com

A Holokauszt beregszászi áldozatainak emlékműve a Zrínyi utcai zsinagóga udvarán (saját fotó 2015)

Egyház, vallás és a szovjet ideológia Kárpátalján 1953–64 között

Bodnár Alexandra

A szerző a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem és Társadalomtudományi Tanszékének V. évfolyamos hallgatója.
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Szamborovszkyné Dr. Nagy Ibolya, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola Történelem és Társadalomtudományi Tanszékének tanára, II. RFKMF Apáczai Csere János Könyvtárának igazgatója.

Tartalom: 1. Bevezetés, előzmények; 2. A történelmi egyházak helyzete Kárpátaljána szovjet hatalom bevezetését követően; 2.1 A római katolikusok; 2.2 A görögkatolikusok; 2.3 A reformátusok; 3. Ateista nevelés az iskolai oktatásban; 4. A tömegkommunikáció az ideológia szolgálatában; 5. Felhasznált irodalom

I. Bevezetés, előzmények

Az Szovjetunió területén 1929-ben kelt rendelet az egyházakat hatósági regisztrációra kötelezte, ennek következtében megkezdődött a templomok bezárása. Országszerte több templomot városrendezési szempontokra hivatkozva ekkor bontottak le vagy alakították át raktárakká, levéltárakat, ateista múzeumokká, hangverseny- és tornatermekké. 1943-ig az egyházakkal a Belügyi Népbiztosságon belül *az egyházi szektás és ellenforradalom elleni harc* elnevezésű részleg foglalkozott. A szovjet egyházpolitika gyakorlata 1943-ig teljesen egyoldalú volt, az ortodox egyházat a legfőbb erőszakszervezet segítségével ellenőrizte, félelembe tartotta és kriminalizálta. A II. világháború kitörése változást hozott, a közös ellenség és a haza védelme különös együttműködést eredményezett az egyház és a hatalom között. 1943-ban a Szovjetunió Minisztertanácsa a Népbiztosok Tanácsa mellett felállították az Orosz Ortodox Egyházügyi Tanácsot. A formai újítás az volt, hogy az egyházakat kivonták a titkosszolgálat direkt adminisztratív ellenőrzése alól.315

1943. szeptember 4-én Sztálin az egyház és a kormány közötti kapcsolatot tartó különleges szerv létrehozását jelentette be. A tanács feladatköre nem terjedt ki a dogmatikus kérdésekre, hanem az egyház és az állam közötti kapcsolat megerősítésére törekedett. A létrehozott belügyi tanács vezetője Georgij *Karpov* nevű belügyi ezredes ugyanaz a személy volt, aki évekkel ezelőtt az egyházi személyeket figyelte meg.

1943. november 28-tól a Szovjetunió németek által meg nem szállt területén megkezdték az előzőleg bezárt templomok megnyitását. 1944. július 1-jén létrehozták a Vallásügyi Tanácsot, amelyet a Népbiztosok Tanácsa mellé rendeltek. Ez a muzulmán, a zsidó, a buddhista, az örmény gregorián, a görög- és a latin szertartású katolikus, az evangélikus egyházak, valamint a szekták felügyeletére jött létre. Ivan

315 BALOGH Margit : *„ …legyen a maguk védőangyala" – Az 1917–1945 közötti szovjetorosz egyházpolitika és hivatalai – minta a népi demokráciák gyakorlatához*. Elhangzott: 25 éve szabadon. Egyháztörténeti konferencián. Beregszász, 2014. november 27. Az előadás meghallgatható: https://www.youtube.com/watch?v=csOOyBDjjOE (2015-03-20)

Vasziljevics *Poljanszki* volt az első elnöke, aki szintén államvédelmi ezredes volt. A Szovjetunióban erős ellenőrzés alatt, többé-kevésbé csak az ortodox egyház működhetett, mivel a szovjet állam az ortodox egyházra mint az orosz nemzeti érdekek megvalósulását elősegítő eszközre tekintett.316

1944-ben Andrej *Septickij* metropolita halála után Nyugat-Ukrajnában megkezdődtek a görögkatolikus egyház elleni támadások. 1946-ban több görögkatolikus püspököt letartóztatva a szovjet hatalom megszervezte azt a zsinatot, mely kimondta a Breszti unió érvénytelenítését és elfogadta az orosz pravoszláv egyházzal történő „*újraegyesítést*", a templomok és egyéb javak átadását a moszkvai patriarchátusnak.317

1953. március 5-én meghalt Sztálin. Halála után a nomenklatúra osztályöntudata megakadályozta, hogy új diktátor foglalja el a helyét. A soron következő szovjet vezetők hétköznapi pártfunkcionáriusok voltak, a legfelsőbb hatalom teljesen elszemélytelenedett.318

Nyikita *Hruscsovot* Sztálin halála után választották meg a Szovjet Kommunista Párt első titkárává, majd 1958-tól a Minisztertanács elnöki posztját is betöltötte. Szakított elődje diktatórikus politikájával.

1956. február 14–25. között lezajlott a SZKP XX. kongresszusa, ahol Hruscsov319 a sztálini önkényt és személyi kultuszt leplezte le, a Szovjetunió vezetésében bekövetkezett hibákért az egykori vezért tette felelőssé.320 Kezdetét vette a desztalinizáció folyamata, a sztálini kultusz leleplezése és felszámolása. Hruscsov felgyorsította a politikai elítéltek rehabilitációját és reformokkal próbálta a Szovjetuniót a szocializmus sztálini korszakából a jólétbe, a *kommunizmusba* átvinni. 1953–55 között a társadalmi-kulturális élénkülés jelei voltak megfigyelhetők az országban. 1953–64 az *enyhülés* és a hruscsovi reformok (desztalinizáció és liberalizáció) évtizedeként vonult be a történelembe. Az *olvadás*321 az irodalom és művészetek terén 1956–57-ben is tovább folyt. 1964. október 12–14. között *Szuszlov*, *Brezsnyev*, *Malinovszkij*, mind régi vágású kommunisták, Hruscsovot eltávolították tisztségéből. Helyére Leonyid Brezsnyev322 került.

---

316 Uo. Az előadás meghallgatható: https://www.youtube.com/watch?v=csOOyBDjjOE (2015-03-20)

317 JEKELCSIK, Sz.: *Ukrajna története. Egy modern nemzet születése*. Budapest, Kairosz Kiadó, 2014.187.

318 MEDVEGYEV, Roy: *Hruscsov*. Laude Kiadó, Budapest.1989. 111–130.

319 *20. századi egyetemes történet. II. kötet 1945–1995 Európa*. Szerk.: DIÓSZEGI István, HARSÁNYI Iván, NÉMETH István. Budapest, Korona Kiadó, 1997. 512– 516.

320 KRAUSZ Tamás – SZILÁGYI Ákos*: Oroszország és a Szovjetunió XX. századi képes történeti kronológiája*. Akadémia Kiadó, Budapest.1992. 191.

321 Az olvadás elnevezést a korra az 1954-ben Ilja *Ehrenburg* által kiadott Olvadás c. kisregény első részéből emelte át a történetírás a hruscsovi irányítás jelzőjévé.

322 Leonyid *Brezsnyev* (1906–1982) a szovjet kommunista párt vezetője. Vezető szerepet játszott a Hruscsov eltávolításában (1964). Belpolitikáját a nagyarányú hadiipari fejlesztések és a rendszer

II. **A történelmi egyházak helyzete Kárpátalján a szovjet hatalom bevezetését követően**

A szovjet hatalom bevezetése után a társadalmi és adminisztratív változások velejárója volt a szellemi értékrend megváltozása is. A felső vezetés által irányított propaganda az élet minden területére beszüremkedett. Az új rendszer idealizált világképének az emberek gondolkodásmódjában történő meghonosítása céljából totális harcot hirdetett. Az új hatalom saját idealizált társadalomképét és világnézetét a propaganda minden eszközével igyekezett ráerőltetni az emberekre. Annak érdekében, hogy ne lehessen komoly ellenlábasa az egyházak működését szűk korlátok közé szorította. Üldözőbe vették Kárpátalja római-, görögkatolikus és református papjait.

1944 őszét követően, miután Kárpátalja szovjet fennhatóság alá került, a szovjet rendszerben állami ideológiává, világnézetté vált ateizmus fokozatos kiterjesztése indult el ezen a területen is. Vidékünkön haladéktalanul megkezdték a szekularizált társadalom megteremtését, amely egyben az egyházak fizikai megsemmisítését jelentette. A „*vallásosság, a hívő emberek meggyőződése elleni harc 1945-től a hivatalos politika szintjére emelkedett*” az újonnan szerzett területen is. A hatóságok a legkülönfélébb módon igyekeztek korlátozni a hitéletet, a vallásos tevékenységet. A szovjet csapatok megjelenése után az egyház feladata a hívek megnyugtatása és türelemre intése volt.

A párt- és az állami nómenklatúra körében uralkodó volt az a meggyőződés, hogy a szovjet embernek nincs szüksége a vallásra, az egyházakra. A hatalom az egyházban, mint megsemmisítendő ellenséget és riválist látott. A plébániákat az egyházi tulajdonban lévő ingatlanokat, az egyházi anyakönyveket át kellett adni az állami hatóságoknak. Az államosított templomokat a hívőközösségek bérbe vehették, a használatért pedig komoly adókat kellett fizetni.323 Az egyházi tulajdon kisajátítása mellett az állam számos templomot bezárt, ateista múzeummá, raktárakká alakították át azokat.324 Betiltották a hitoktatást, megfosztották az egyházakat épületeinek, templomainak tulajdonjogától, államosították az egyházi könyvtárakat, okiratokat, történelmi feljegyzéseket. A szovjet rendszer erősödésével az egyházak rendeletek formájában különböző utasításokat kaptak. Ilyen volt az egyházak templomainak tornyain lévő óráknak a moszkvai időszámítás szerinti beállítása, amit 1945. április 19-én kezdtek le. Ezzel az intézkedéssel is hatalmukat akarták erősíteni.325

---

stabilitására való törekvések jellemzik. Külpolitikája a nyitottságra törekedett. Azonban az országon belül kíméletlen harcot folytatott a másként gondolkodók ellen.

323 MAJNEK Antal: A kárpátaljai római katolikus egyház története. In *Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról, 1998,* Elérhető még: http://www.hhrf.org/kmksz/szervezetek/romai.html. (2015-02-20)

324 BÁRDI Nándor – FEDINEC Csilla – SZARKA László: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2008. 268.

325 SZENDREY Anita*:* A beregszászi római katolikus egyház helyzete a szovjet rendszer kiépítésének kezdetén *(1944–1949)*. *In Acta Academiae Beregsasiensis*. A II. Rákóczi Ferenc

II.1 **A római katolikusok**

1945-ben Kárpátalján 37 római katolikus plébánia volt. Ezek közül tizenötöt bezártak és raktárrá építettek át, további hatot leromboltak. Akkoriban vidékünkön 48 latin szertartású pap tevékenykedett. 1945-ben három papot tartóztattak le, majd 1948-tól újabb tizenötöt.326 Az itthon maradt papok közül is jó néhányan kaptak figyelmeztetést, esetenként megvonták működési engedélyüket vagy áthelyezték őket. 1945-től 1949-ig *Pásztor* Ferenc beregszászi főesperes volt a vikárus,327 majd az ő elhurcolása után *Bujaló* Bernát ungvári főesperes, akit 1952-ben tartóztattak le. 1956-ban az állami szervek vikáriusnak állították *Mészáros* János ungvári plébánost. Ugyanebben az évben hazajött több lágerekbe hurcolt pap, többek közt Bujaló Bernát főesperes is, aki átvette a kormányzást, de egészségi állapota miatt hamarosan lemondott. A kijelölt utód, *Szegedi* Jenő várpalánkai plébános nem kapott állami elismerést így nem tölthette be ezt a posztot. Az Állami Egyházügyi Hivatal Bujaló Bernát lemondása után ismét Mészáros Jánost ismerte el vikáriusnak, majd az ő visszavonulása után 1961-ben *Závodnyik* Tibor lett az államilag elismert vikárius. Ő megpróbálta helyreállítani a megszakadt kapcsolatot a katolikus egyház római központjával.328

II.2 **A görögkatolikusok**

Kárpátalja szovjet katonai megszállásakor nyomban megkezdődött a hatóságok akciója a görögkatolikus egyház ellen. 1944 végétől a különféle egyházi szervezeteket, művelődési egyesületeket, köröket betiltották, felszámolták. Amikor Sztálin 1943-ban visszaállította a Moszkvai Ortodox Patriarchátust, tulajdonképpen eldőlt a görögkatolikus egyház sorsa Ukrajnában, ez pedig előre vetítette a későbbi kárpátaljai eseményeket is.329 A görögkatolikus egyház elleni támadásokat jelentősen elősegítette az a rendelet, amelyet 1945. március 24-én fogadott el Kárpátontúli Ukrajna Népi Tanácsa a „*Vallás megváltoztatásának szabadságáról*”. Ebben leszögezték, hogy minden felnőtt, nagykorú állampolgárnak joga van szabad

---

Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve. Szerk.: Kohut Attila, Penckófer János. 2011. X. évfolyam I. kötet. PoliPrint, Ungvár, 127–133.

326 MAJNEK Antal: A kárpátaljai római katolikus egyház története. In *Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról, 1998,* Elérhető még: http://www.hhrf.org/kmksz/szervezetek/romai.html. (2015-02-20)

327 Megyéspüspök helyettese, a püspökség ügyeit ideiglenesen vezető főpap

328 MAJNEK Antal: A kárpátaljai római katolikus egyház története. In *Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról, 1998,* Elérhető még: http://www.hhrf.org/kmksz/szervezetek/romai.html. (2015-02-20)

329 BOTLIK József: *Hármas kereszt alatt. Görög katolikusok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig* (1646–1997). Hatodik síp alapítvány Új mandátum Kiadó. Budapest, 1997. 276. (a továbbiakban: BOTLIK 1997)

akaratából megváltoztatnia a vallását vagy kiválnia a felekezetéből, illetve felekezeten kívülinek lennie. A kiskorúak szüleik vagy gyámjaik hozzájárulásával változtathatták meg a vallásukat.

Romzsa Tódor görögkatolikus püspököt 1947-ben meggyilkolták, két évre rá pedig az egyházközségek mindegyikét beolvasztották a Moszkva központú Pravoszláv egyházba. Míg azt a 129 papot, akik nem voltak hajlandók áttérni, ugyancsak 1949 folyamán, három hullámban, a GULAG-felügyelet alatt álló táborokba hurcolták. Közülük 28-an oda is vesztek.330

A munkácsi görögkatolikus egyházmegyének az 1944-et megelőző években, a kápolnákon kívül, 320 temploma volt, a hívek lélek száma pedig 450 ezret tett ki, melyből 28 ezer magyar, 16 ezer román, 3 ezer szlovák és a többi többség ruszin nemzetiségű volt. Az egyházmegye rendelkezett női- és férfi tanítóképzővel, árvaházzal, kollégiummal és levéltárral is.3311945–46-ban államosították a görögkatolikus felekezet vagyonát.

Vidékünkön 1949-ben a legtöbb hívet számláló görögkatolikus egyházat betiltották és törvényen kívül helyezték, lelkipásztorait elhurcolták, hitük megtagadására kényszeríttették vagy meggyilkolták.332 Az egyház feloszlatásakor 350 görögkatolikus papból 140 aposztazált.333

A görögkatolikus templomokat automatikusan átregisztrálták ortodoxszá, anélkül, hogy becsukták volna. Így a hívek több esetben a már pravoszláv templomba jártak tovább és egy idő után maguk is azzá váltak. Azon görögkatolikus papokkal szemben, akik nem tagadták meg vallásukat, nemcsak fizikai, hanem pszichikai bántalmazást is alkalmaztak. A papokkal szemben Btk 54.§ 4. és 10. pontja alapján szovjetellenes propaganda és agitáció címmel emeltek vádat. 334

Kárpátalján 1944-ig egyetlen pravoszláv/ortodox templom működött városban, amely Ungváron volt, s az ukrán emigránsok építették a két világháború között. 1946 telén az ungvári várat, ami a görögkatolikus püspöki palota volt, elvette az újdonsült hatalom.335 A szovjet állam fokozatosan szolgálatába állította az ortodox egyházat, így teljesen megváltoztatta annak küldetését, arculatát. A harcos ateizmus, harcos ortodoxiát eredményezett, amely a testvéregyházzal szembe lépett fel. 1956-ban Hruscsov amnesztiát hirdetett minden politikai fogoly számára, ami az internált papokra is vonatkozott. A papok hazatérhettek, papi hivatásukat azonban nem gyakorolhatták, ugyanis a görögkatolikus egyház

330 Uo., 278– 279.
331 RISKO Mariann: *Az eskü mindvégig kötelez. A kárpátaljai görögkatolikus egyház kálváriája (1944–1991)*. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 1995. 8. (a továbbiakban RISKO 1995)
332 BENDÁSZ István: *Öt év a szögesdrót mögött. Egy kárpátaljai görög katolikus pap naplója a Gulágban.* Ungvár, Összukrajnai Állami Kárpáti Kiadó, 2012.
333 A fogalom jelentése = hitehagyás, hittagadás, átállás
334 RISKO 1995, 24–25.
335UO., 13.

törvényen kívüli státusza továbbra is érvényben maradt. A papok polgári foglalkozást vállaltak, amit nehezen találtak, nem akarták őket szinte sehová felvenni. A görögkatolikus papok hazajöttével megkezdődött a „*földalatti egyház*" megszervezése. A hatalom azonban árgus szemmel figyelte őket. 1957-ben Murányi Miklós vikáriust, *Chira* Sándor püspököt újabb kényszermunkára ítélték, majd végleg kitiltották az USZSZK területéről. 1950-es évek második felében megfigyelések, fenyegetések és a letartóztatások tovább folytak. 336

II.3 **A reformátusok**

A református lelkészek száma 1956-ra majd a felére csökkent (34 fő), s a hivatalos istentiszteleteken kívül semmit sem volt szabad végezniük. S bár a templomok állami tulajdonokká váltak, s a gyülekezetek bért fizettek a saját templomuk használatáért, ám a karbantartás az egyház feladata maradt. Ennek elmulasztása esetén az állam bezárhatta a templomot. Az egyházellenes politika egyik lépcsőfokának tekinthetjük az 1959–61. évi templombezárásokat. Hruscsov fokozatosan akarta felszámolni a felekezeteket. Első lépés az egy falu – egy templom elv (rendelet) volt. És mivel a két kilométernél közelebb eső falvakat közigazgatásilag összevonták, ezzel az ürüggyel sok templomot bezártak. Kárpátalján e rendeletnek hat református templom esett áldozatul.337

1956-ban Hruscsov amnesztiát hirdetett minden politikai fogoly számára, ami az internált papokra is vonatkozott. A papok hazatérhettek, papi hivatásukat azonban nem gyakorolhatták

Az ideális társadalmi formációként hirdetett kommunizmus velejárója volt a vallásossággal szembeni kíméletlen harc.338 A szovjet ateizmus a kereszténységet tartotta legfőbb ellenségének, így kíméletlen harcot folytatott felszámolásáért. A *harc* megnyilvánulásának legfőbb terepe az ideológiai meggyőzés a vallás *népbutító tanairól, alaptalan erkölcséről*. A hruscsovi időszakban tovább folyt az előzőleg kialakított társadalomi változások *meggyökeresítése*, a hétköznapok átpolitizálása, az ideológiai nevelés, a *tudományos ateizmus* terjesztése, a *szovjet típusú állampolgárra* vonatkozó elképzelések megvalósítására irányuló munka. A Szovjetunióban az ateizmus hivatalos ideológia volt, amelynek széleskörű terjesztését az agitátoroktól, pedagógusoktól, élmunkásoktól várták el.

1961-ben módosult az Ukrán SZSZK Büntető Törvénykönyve, belekerült

---

336 UO., 28.

337 ORBÁN Marianna: Templombezárás – mint a szovjet egyházellenes politika egyik lépcsőfoka. *Közoktatás*. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja. Szerk: Kovácsné Márton Erzsébet. 2006 XIII. évfolyam 2-3. PoliPrint, Ungvár, 27–28.

338 *Kárpátalja 1919-2009 történelem, politika, kultúra*. Szerk: FEDINEC Csilla –VEHES Mikola. Ungvár, Argentum Kiadó, 2010. 233. (a továbbiakban: FEDINEC–VEHES 2010) 289.

a 209. cikkely, amely kimondta, hogy bármilyen indokkal eljárhatnak a felekezetek ügyében.

1963-ban a járási és a városi tanácsok végrehajtó bizottságai mellett újabb bizottságokat hoztak létre azzal a céllal, hogy felügyeljék a vallásgyakorlással kapcsolatos törvények betartását és a szovjet szokások meghonosítását. A bizottságok feladta volt a vallási közösségek és egyházi személyek tevékenységének felügyelete is.339

III. Ateista nevelés az iskolai oktatásban

A szovjet iskola nevelési alapját az ideológiai oktatás adta, melynek segítségével a gyerekek széleskörű befolyásolását kívánták elérni. Az iskolákban tömeges ideológiai munkát folytattak az internacionalizmus és a szovjet hazafiság jegyében.340 A tanároktól, akárcsak az ideológiai arcvonal összes dolgozójától, megkövetelte a hatalom a legaktívabb részvételt a lakosság körében folyó agitációs tömegmunkában.341 1944–45-ben még nem tiltották be az iskolai hitoktatást, azonban osztályonként heti két óráról egyre csökkentették. 1948-tól azonban a hittan oktatását megtiltották.342

Az 1959-es oktatási törvény kötelezővé tette a nyolcosztályos oktatást.343 1959–60-ban Kárpátalján 1020 iskolában 182 ezer tanuló tanult.344 Az 1955-ös év első negyedében a terület minden járásában, ahol középiskola működött, ateista előadássorozat levezetését írták elő.345

A pedagógusok kötelező nevelési céljai közé tartozott, hogy a serdülő nemzetékből *új embert alakítsanak ki*, akik a kommunizmus építésére fognak törekedni. Az ateista nevelésnek a tanórákon is meg kellett nyilvánulnia, ill. az iskolán kívüli foglalkozásokon és a családokban is. Ezt a nevelést már első osztálytól meg kellett kezdeni, amelynek *fontosságáról* a későbbiekben sem volt szabad megfeledkezni. A *tudományos ateizmus* szellemében történő nevelésben nagy jelentősége volt a fizikának, biológiának, kémiának és a történelemnek. A hathatós ateista nevelés érdekében a szülőket is nevelni kellett, számukra is ateista előadásokat mutattak be, hogy *erősítsék, kialakítsák a materialista világnézetüket.*

---

339 FEDINEC–VEHES 2010, 298.
340 ГРАНЧАК, І.–ПАЛЬОК, В.: *Місто над Ужем*. Видавництво Карпати, 1973. 270.
341 Sz. N.: Teremtsük szorosabb kapcsolatot az iskolák tanítási –nevelőmunkája és az élet között. *Kárpáti Igaz Szó*, 1954. január 5. 1.
342 BOTLIK 1997, 279.
343SZAMBOROVSZKYNÉ NAGY Ibolya: *Oktatáspolitika és történelemtanítás a Szovjetunióban és Ukrajnában.* I. kötet (1945–2010). „Líra" Poligráfcentrum, Ungvár, 2013. 85.
344 БОЛДИЖАР, М. *Нариси історії Закарпаття.* Госпрозрахунковий редакційно-виданничий відділ управління у справах преси та інформації , Ужгород, 2003. 345.
345 ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2511. *Довідка про стан ідейно-виховної роботи серед молоді.* л. 38.

A kommunista ember kialakításának fontos szegmense volt, „*hogy mentes legyen a múlt csökevényeitől, a vallási hiedelmektől.*”346 A szovjet szellemben történő nevelés egyik hathatós lehetősége volt a szovjet pártos irodalmi alkotások kötelező és sűrű felhasználása, amely által befolyásolhatták a felnövekvő nemzeték világnézetét.

A pedagógusoknak törekedniük kellett, hogy a *materialista világnézettel új kommunista vonásokkal felruházott embereket* neveljenek. Az ateista nevelés csak akkor lehetett hatásos, ha az egyidejűleg valósult meg az iskolai oktatásban, a családban és a társadalomban egyaránt. A tanároknak az ateista előadáson elhangzott beszédeiket tudományos tényekkel kellett alátámasztaniuk. Mint például, a *szovjet tudománynak, ezen belül is űrhajózás fejlődésének köszönhetően sikerült bebizonyítaniuk, hogy nincs mennyország az űrben.* A tanulók körében kifejtett ateista munka eredményeiről a tanárok dolgozatok segítségével bizonyosodhattak meg. A dolgozatokban a következő kérdésekre várták a tanulóktól a válaszokat:

- „ *Mit tudok a vallásról?”*
- *„Mi a véleményem a vallásról?”*
- *„Hogyan leplezi le a tudomány a vallás koholmányait a világ teremtéséről?”*
- *„Miért nem hiszek istenben?”*

Az oktatási intézményekben iskolai ateista csoportokat hoztak létre, amelyekben a diákok társaiknak tartottak előadásokat. Mindemellett filmvetítésekre, ateista képzőművészeti és tudományos kiállításokra került sor. Ugyanakkor a pionírvezetőknek a pionírgyűlések során olyan meséket és elbeszéléseket kellett felolvasniuk, amelyek *leleplezték a vallás reakciós mivoltát.*347

A felsőfokú iskolák legfőbb feladata volt a marxizmus–leninizmus elvei alapján képzett szakemberek nevelése, akik tudományos munkájukkal a későbbiekben hozzájárulhattak a *kommunizmus építéséhez*. Az intézmények gondoskodtak a tudományos-pedagógiai káderképzésről, a diákok pedig a tudományos és politikai ismeretek munkások közötti terjesztéséről. A felsőfokú intézményekben szakiránytól függetlenül a marxizmus-leninizmus elmélete, a kommunista erkölcsre és munkaszeretetre való oktatás mindenki számára kötelező volt.348

Az ateista nevelés az iskolai gyermekszervezetekben is megjelent, ennek legfőbb intézményei a pionír- és Komszomol szervezetek voltak. A pionírgyűlésekre minden héten vasárnap került sor. Az összejövetelek során előadások hangzottak el a szovjet vezetők életéről, az aktuális párteseményekről. A

346 SZ.N.: Neveljünk ateistákat. *Vörös Zászló*, 1963. január 9.2.
347 TIMOSCSUK P.: Harcos ateistákat nevelünk. *Vörös Zászló*, 1960. április 23. 2.
348 SZAMBOROVSZKYNÉ NAGY 2013, 80–81.

pionírvezetők feladata volt a pionírgyűlések megszervezése, a negyedéves tervek elkészítése a szervezet számára. A gyermekszervezetek a nyári időszakban is összefogták és felügyelték a tanulókat. Így a dolgozó szülők többsége támogatta gyermeke e szervezethez való tarozását. A pionírszervezetek alapszabályai kimondták: „*a pionírok hűségesek a hazához, a párthoz, a kommunizmushoz; a pionír kommunistának készül; a pionírnak a háborús és a munkahősök a példaképei; a pionír tiszteli az elhunyt hősök emlékét és arra készül, hogy megvédje a hazáját; a pionír kitartó a tanulásban, a munkában és a sportban; a pionír becsületes és hű elvtárs, s mindig bátran kiáll az igazságért*."349

A Komszomolok feladata a tanulók látókörének szélesítésében és a szocializmus előnyeinek hirdetésében volt meghatározva. A Komszomolokat, mint a Kommunista Párt leghűségesebb segítőit, a felnövekvő nemzedék formálóit tartották számon. A fiatalok között a területen 2680 agitátor végzett munkát. 1955-re a Komszomol-szervezetnek Kárpátalján 8456 tagja volt.350 A Komszomol-tagok ifjúsági esteket, előadásokat tartottak a megye járásaiban.351

III. **A tömegkommunikáció az ideológia szolgálatában**

Az állami felügyelet alatt álló írott sajtó elsősorban ideológiai téren jelentett nélkülözhetetlen segítséget és a hivatalos propagandát közvetítették a lakosság felé.

Az újságok mondanivalója elsősorban nevelő jellegű volt, a lenini nemzetiségpolitika helyességét hangoztatta, a szovjet nép egységét, a szovjet hazafiság, valamint a régi kötöttségek leküzdését, a burzsoá nacionalizmus és a vallási hagyományok elleni harc szükségességét hirdette. A rádió, újságok, művelődési házak – elsőrendű célja az ifjúsággal kapcsolatosan *a világnézeti nevelés és a társadalmi magatartás* átalakítása volt, a szocialista államberendezkedés és hatalomgyakorlás elfogadása, támogatása érdekében.352

A szovjet korszak sajtótermékei igazából sokkal inkább a folytonosságot képviselték, mint a változást. A különböző jelszavakat rejtett módon jelenítették meg, folyamatos ismétlésükkel igyekeztek az emberek gondolatvilágának szerves részévé tenni azokat.353 A Kárpátaljai könyvkiadó, az ungvári Kárpáti Kiadó

---

349 Uo., 242.

350 ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2509. *Справки отчеты статистического управления органов и учреждений культуры о работе культпросвет учреждении*. л. 63–70.

351 ДАЗО, Фонд 1, опись 5, од. зб. 154. *Інформація про мережу комсомольської політосвіти на 1960–61 навчальний рік*. л. 20.

352 ДАЗО, Фонд 1, опись 5, од. зб. 69. *Довідка про масово-політичну та культурно освітню роботу*. л. 1–3.

353 ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2520. *Примірна тематика лекцій доповідний і бесід про дружбу народів СРСР пролетарський інтернаціоналізм і радянській патріотизм*. л. 84–86.

számos könyvet, brosúrát jelentett meg az ateizmus terjesztése érdekében. A műfajnak *kiemelkedő alakja Szikszai* Aladár, aki az Ungvári Állami Egyetem Ateizmus tanszékének tanára volt,354 akinek nevéhez a későbbiek során vagy egy tucat munka megírása és/vagy fordítása kapcsolható.

A Szovjetunióban az ifjúság körében kifejtett ateista nevelést tartották a legfontosabb feladatnak, ugyanis a fiatalság volt az a réteg, amelyet a hatalom a saját világképének megfelelően tudott formálni. Ezzel magyarázható, hogy az ifjúság körében megemelték a politikai előadók számát. Gyakran tartottak számukra tudományos előadásokat az ateizmusról, az emberi élet kialakulásáról, a Föld létrejöttéről. A kereszténységet szektának minősítették és a *Vatikán reakciós tevékenységének* tulajdonították.355.

Az ateizmus mellett a rendezvényeken meghallgathatták a *Tudomány az élet eredetéről* című előadást, amely filmvetítéssel zárult. Beregszászban magyar nyelven a következő témákat adták elő : „ *A vallás a tudomány ellensége*”, „*Tudomány és vallás*”, a „ *Marxizmus-leninizmus a vallásról*”, „ *A vallás reakciós léte*”. Az ateista előadások a vidék magyar nyelvterületein vezető, magyarul is beszélni tudó kommunisták tartották meg.356 1954 szeptembere és októbere folyamán több mint 120 előadást tartottak az ateizmusról az agitátorok, akik közül hetven ketten vettek részt három napos szemináriumon még ugyan azon év október-novembere folyamán a terület minden járásából. 357

A falvakban és városokban *ateista esteket* rendeztek. Az előadások célja a lakosságnak a *vallás népbutító jellegéről* történő meggyőzése, a tudomány, azon belül is a *vegytan segítségével a vallási csodák, a szentképek könnyezése, a gyertyák öngyulladásának leleplezése volt*.358 Az agitátorok a hathatós munka elérésének érdekében a hívőkkel az otthonukban is foglalkoztak, „*kíméletlen harcot folytatnak a vallási babonák ellen, ügyesen leplezik le egyház ravaszságait*”. A materialista világnézet propagálásában az agitátoroknak a valós életből vett példákat kellett felhasználniuk. Minden hívővel szemben, fokozatos és egyéni módszert írt elő a párt. Az ateizmus propagálását a *kommunista szellemben történő nevelés* egyik fontos részének tartották és az agitátornak azt mindenkor és mindenhol hirdetniük kellett: a kolhozisták lakásán, a dolgozók munkahelyén, az iskolákban, az állattenyésztő telepeken. A mezei munkák idején az ateista előadók a kolhozföldeken is tartottak előadásokat. Az ateizmus hirdetése minden agitátor, minden kommunista és tudományos-politikai intézet növedékének feladata volt. A

354 BOTLIK 1997, 289.
355ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2522. *Информация о состоянии лекционной пропаганды среди молодежи б Береговского района.* л. 14–16.
356 ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2511, *Справка о состоянии политически-научной и антирелигиозной пропаганды в Береговского района*. л. 32.
357 ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2511. *Довідка про стан ідейно-виховної роботи серед молоді*. л. 35.
358 LAZORKA I.: Ateista est. *Vörös Zászló*, 1963. január 5.2.

propagandisták egyik legfőbb feladata a „*vallás homályában, szektába tartozó emberek tudományos ateizmussal történő felvilágosítása"volt*.359

Az ateista nevelés előírta, hogy a vallásos gyerekek szüleivel is külön foglalkozni kellett. Célszerűnek ítélte meg a hatalom, ha az agitátor a vasárnapi vallásos szertartás idején behívta a családokat a helyi iskolákba, ahol az eszmecseréket, előadásokat, felolvasásokat tartottak nekik. A hivatalos propaganda elismerte, hogy ateistákat nevelni nem könnyű dolog. A felvilágosítóknak rá kellett mutatni a *vallásos hiedelmek ellentmondásira*, de közben tiszteletben kellett tartaniuk a *halandó szovjet* ember érzelmeit és lelkivilágát.360

A kultúrházak több helyen egyben *„politikai oktatási kabinetként*" is működtek. Itt könyvkiállításokra, előadásokra, ateista kiállításra került sor. Az ateista sarkoknak berendezett részlegeken megtalálhatóak voltak *Kopernikuszról*, Jordano *Brunóról*, a darvinizumsról szóló könyvek, prospektusok, képeslapok. Ezek a segédanyagok, a cikk megfogalmazója szerint, segítettek abban, hogy a propagandisták a *tudomány által leleplezhessék* a vallást.

Az előadók jellemvonásait is meghatározta a kor ideológiája, mivel mindig felkészültnek kellett lenniük, az előadásaiknak pedig megalapozottnak, előre elkészítettnek, viszont nem volt szabad olvasni mondanivalójukat, mert meggyőzőbbnek vélték, ha azt élőszó formájában tették. Az agitátoroknak kedvesen, előzékenyen kellett a hallgatósághoz fordulniuk és egyben fel kellett kelteniük a közönség érdeklődését is. Több propagandista végzett fizikai-kémia kísérleteket előadásai során, illetve a történelemből vett *tények* segítségével *bizonyították* a *vallási csodák valótlanságát*. A szovjet hatalom megkövetelte a kolhozoktól, szovhozoktól, tanintézményektől, üzemek pártszervezeteitől, hogy állandóan *harcoljanak a vallás csökevénye ellen*, fokozzák a tudományos-ateista nevelőmunkájukat. A szovjet vezetés szerint az emberek abban az esetben hallgattak *szívesen* vallásellenes témájú előadásokat, ha azokat kellőképp előkészítették és meggyőzőek voltak, valamint lehetőség volt arra, hogy *eloszlassák a hívők minden kétségét*. Az előadásoknak még meg kellett felelniük a dolgozók elvárásainak is. Ha a község, ahol az előadó tevékenykedett, többségében pravoszláv vallású volt, akkor a *pravoszláv vallás reakciós* mivoltáról kellett beszélnie, ha pedig római katolikus, akkor a *Vatikán kapitalista, reakciós törekvéseiről*.361

Az egyházi ünnepek háttérbe szorításával előtérbe kerültek az új hatalom által támogatott vagy kialakított ünnepek. Az egyházi ünnepeket a szovjet vezetés tartalmilag újította meg. Így lett például karácsonyból *fenyőünnep*. A fenyőünnep az év utolsó napjától január 10-ig tartott, magába foglalva az újévet is. Egy 1954-es sajtóhír beszámolt a kárpátaljai lakosoknak a Kremlben tartott fenyőünnepéről.

359 SZ.N.: Harcos ateista propagandát. *Vörös Zászló*, 1964. április 12.1.
360 BÓBITA Sz.: Meg kell győzni a hívőket. *Vörös Zászló*, 1961. november 5. 4.
361 SZ. N.: Ateista előadó. *Vörös Zászló.* 1963. szeptember 17. 2.

Ebben az időben terjedt el a *Télapó*, a *Hófehérke*,362 aki meggyújtja a fenyőfán a fényeket, a „*fenyő körül bohócok, medvék, nyulak, rókák, mókusok vidáman táncolnak*".363 Az ateista ünnepek meghonosítása is az agitátorok feladatai közzé tartozott. Újév napján a falusiak köszöntőket mondtak egymásnak, illetve pap és egyházi szertartás nélkül ülték az esküvőket, névadóünnepségeket, az egyházi ünnepek helyett a maguk kommunista ünnepeit tartották: a szüretet, a Sarló és Kalapács-, a tavaszvárás ünnepét, a Termésünnepét, Fenyő ünnepét.364

A Komszomol-tagok feladatkörébe is beletartozott a szovjet ünnepek meghonosítása a vidéken. Külön figyelmet szenteltek a nemzetközi nőnap megünneplésének. A propagandisták feladatai közzé tartozott a nemzetközi nőnap megszervezése a kolhozokban, üzemekben, traktorállomásokon, ahol ünnepi felszólalások hangzottak el. Továbbá, 1955-ben Kárpátalja területén minden városban ünnepi gyűléseket vezettek le, ahol a következő témák kerültek előadásra:

- *Gyerekek kommunista nevelésének alapjai*
- *Nők a békeharcban*
- *Nők a kommunizmus aktív építői*
- *Szovjet törvények a nők védelmében*
- *Nők szerepe a nemzetközi mezőgazdasági kiállításokon*
- *Nők, mint a kolhoz nagy ereje*
- *A szovjetnő bemutatása irodalmi alkotásokon keresztül*
- *A szovjet anyák*
- *Vallás és a nők*
- *Gyakorlati segítség a női tanácsokban, brigádokban és a farmokon*.365

A Szovjetunió gondoskodott arról, hogy az év minden egyes hónapjára jusson egy-egy általa kreált és támogatott ünnep. Ezek a teljesség igénye nélkül a következők voltak:

- Január 24 – Lenin halálának a napja
- Február 23 – Szovjet Hadsereg napja
- Március 8 – Nemzetközi Nőnap
- Április 2 – a Geológusok napja
- Április 12 – az Űrhajózás napja
- Április 22 – Lenin születésnapja, V.I. Lenin emlékének napja
- Május 1 – Munka ünnepe
- Május 5 – a bolsevik Sajtó napja
- Május 7 – a Rádió napja
- Május 9 – Németország feletti győzelem évfordulója

362 *Снегурочка* magyar megfelelője, a későbbi fordításokban *Hókislányként* jelenik meg.
363 SZ. N: Fenyőünnep. *Kárpáti Igaz Szó*. 1954.január 3. 2.
364 SZUSZOL V.: A falusi politikai munka központja. *Vörös Zászló*, 1963. január 5.1.
365 ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2713. *План работы отдела обкома КП Украины по работе среди женщин на I. квартал 1955 года*. л.1–4.

- Május 28 – a Határőrök és Vegyészek napja
- Június 25 – a Szovjet Ifjúság napja
- Július 16 – a Szovjetunió Légierejének a napja
- Július 23 – a Haditengerészeti flotta napja
- Július 24 – Haditengerészet napja
- Szeptember 11 – Harckocsizók napja
- Október 2 – Nemzetközi Békenap
- Október 29 – a Komszomol születésének napja
- November 7 – Októberi Szocialista Forradalom évfordulója
- November 20 – Tüzérség Napja
- December 5 – az SZSZKSZ Alkotmányának napja

Ezeken a napokon a sajtó igyekezett a kapcsolódó ünnepek vonatkozásában közölni a vezércikkeiket, továbbá egész hasábokat szenteltek az aktuális témakörnek.

Megállapítható, hogy a vidéken új hatalom idealizált világképét erőszakos módszerekkel kívánta meghonosítani az emberek gondolkodásmódjában. Ennek egyik szegmense az egyházakkal szembeni kíméletlen fellépés volt. Kárpátalja történetébe beköszöntő új korszak a területi és hatalmi változások mellett a társadalmi, kulturális és szellemi változásokat is magával hozta. A szovjet hatalom nemcsak a terület, de az azon élő emberek mentalitását, érdekrendjének megváltoztatását is célul tűzte ki. Mindez kézzel foghatóan követhető a vidék írott sajtóanyagaiban úgy az iskolai nevelés, mint az agitátorok/propagandisták tevékenységének megfogalmazásakor.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

Publikálatlan levéltári források

Kárpátaljai Területi Állami Levéltár /Державний архів Закарпатської області, ДАЗО/, Ukrajna Kommunista Pártja Kárpátaljai területi Bizottságának anyagai (1953–1961)

1. ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2509. *Справки отчеты статистического управления органов и учреждений культуры о работе культпросвет учреждении*. л. 63–70.
2. ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2511. *Довідка про стан ідейно-виховної роботи серед молоді.* л. 38.
3. ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2511. *Справка о состоянии политически-научной и антирелигиозной пропаганды в Береговского района*. л. 32.
4. ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2511. *Довідка про стан ідейно-виховної роботи серед молоді.* л. 35.
5. ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2520. *Примірна тематика лекцій доповідний і бесід про дружбу народів СРСР пролетарський інтернаціоналізм і радянській патріотизм*. л. 84–86.
6. ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2522. *Информация о состоянии лекционной пропаганды среди молодежи б Береговского района.* л. 14–16.
7. ДАЗО, Фонд 1, опись 1, од. зб. 2713. *План работы отдела обкома КП Украины по работе среди женщин на I. квартал 1955 года*. л. 1–4.

8. ДАЗО, Фонд 1, опись 5, од. зб. 154. *Інформація про мережу комсомольської політосвіти на 1960–61 навчальний рік*. л. 20.
9. ДАЗО, Фонд 1, опись 5, од. зб. 69. *Довідка про масово-політичну та культурно освітню роботу*. л. 1–3.
10. ДАЗО, Фонд 1, опись 5,. од. зб. 129. *Інформація про хід виконання Ужгородським міськім КП України від 9 січня 1960 року «Про завданнях партійної пропаганди в сучасних умовах»*. л. 1–4.

Szakirodalom

11. BÁRDI Nándor – FEDINEC Csilla – SZARKA László: *Kisebbségi magyar közösségek a 20. században*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2008.
12. BENDÁSZ István: *Öt év a szögesdrót mögött. Egy kárpátaljai görögkatolikus pap naplója a Gulágban.* Ungvár, Összukrajnai Állami Kárpáti Kiadó, 2012.
13. BOTLIK József: *Hármas kereszt alatt. Görögkatolikus ok Kárpátalján az ungvári uniótól napjainkig* (1646–1997). Hatodik síp alapítvány Új mandátum kiadó. Budapest, 1997.
14. *Kárpátalja 1919-2009 történelem, politika, kultúra*. Szerk: FEDINEC Csilla–VEHES Mikola. Ungvár, Argentum Kiadó, 2010.
15. KRAUSZ Tamás – SZILÁGYI Ákos*: Oroszország és a Szovjetunió XX. századi képes történeti kronológiája*. Akadémia Kiadó, Budapest.1992.
16. MEDVEGYEV, Roy: *Hruscsov*. Laude Kiadó, Budapest.1989.
17. JEKELCSIK, Sz.: *Ukrajna története. Egy modern nemzet születése*. Budapest, Kairosz kiadó, 2014.
18. *20. századi egyetemes történet. II. kötet 1945–1995 Európa*. Szerk.: DIÓSZEGI István, HARSÁNYI Iván, NÉMETH István. Budapest, Korona Kiadó, 1997.
19. RISKO Mariann: *Az eskü mindvégig kötelez. A kárpátaljai görögkatolikus egyház kálváriája (1944– 1991)*. Ungvár-Budapest, Intermix Kiadó, 1995.
20. SZAMBOROVSZKYNÉ NAGY Ibolya: *Oktatáspolitika és történelemtanítás a Szovjetunióban és Ukrajnában* (1945–2010). I. kötet Szovjetunió (1945–1991). „Líra" Poligráfcentrum, Ungvár, 2013.
21. БОЛДИЖАР, М. *Нариси історії Закарпаття*. Госпрозрахунковий редакційно-виданничний відділ управління у справах преси та інформації, Ужгород, 2003.
22. ГРАНЧАК, І.–ПАЛЬОК, В. *Місто над Ужем*. Видавництво Карпати, Ужгород, 1973.

Korabeli sajtó:

23. Vörös Zászló 1960–64-es évfolyamai
24. Kárpáti Igaz Szó 1954-es évfolyama

Tanulmányok:

25. ORBÁN Marianna: Templombezárás – mint a szovjet egyházellenes politika egyik lépcsőfoka. *Közoktatás*. A Kárpátaljai Magyar Pedagógusszövetség lapja. Szerk: Kovácsné Márton Erzsébet. 2006 XIII. évfolyam 2-3. PoliPrint, Ungvár, 27–28.
26. SZENDREY Anita*:* A beregszászi római katolikus egyház helyzete a szovjet rendszer kiépítésének kezdetén *(1944–1949)*. *In Acta Academiae Beregsasiensis*. A II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola tudományos évkönyve. Szerk.: Kohut Attila, Penckófer János. 2011. X. évfolyam I. kötet. PoliPrint, Ungvár, 127–133.

Internetes források:

27. Dr. BALOGH Margit: „*... legyen a maguk védőangyala" – Az 1917–1945 közötti szovjet-orosz egyházpolitika és hivatalai – minta a népi demokráciák gyakorlatához*. Elhangzott: 25 éve szabadon. Egyháztörténeti konferencián. Beregszász, 2014. november 27. Az előadás meghallgatható: https://www.youtube.com/watch?v=csOOyBDjjOE (2015-03-20)

28. MAJNEK Antal: A kárpátaljai római katolikus egyház története. In *Útközben. Tanulmányok a kárpátaljai magyarságról, 1998.* Elérhető még: http://www.hhrf.org/kmksz/szervezetek/romai.html. (2015-02-20)

Az 1956-os magyar forradalom hatása egy ifjú életére

Danku Ágnes

A szerző a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának angol-történelem tanári mesterszakának II. évfolyamos hallgatója.
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Dr. Mathey Éva Debreceni Egyetem, Angol- Amerikai Intézet tudományos segédmunkatársa.

Tartalom: 1. Bevezetés; 2. Célkitűzés; 3. Türk Károly (Charles K. Turk); 3.1. Élete 1956 előtt; 3.2. A forradalomban; 3.3. Ausztria politikája, élet az ausztriai menekülttáborban; 3.4. Az Amerikai Egyesült Államok politikája; 3.5. Új élet az Amerikai Egyesült Államokban; 4. Összegzés; 5. Bibliográfia

1. Bevezetés

1956. október 23. Minden magyar ember számára jól ismert, életünket közvetve vagy közvetlenül meghatározó ’56-os forradalom és szabadságharc kezdő napja.

A forradalom kitörésének oka egészen a második világháború végére nyúlik vissza. 1945-ben a szovjet katonák „felszabadították” Magyarországot a náci megszállás alól. Valójában a szovjet „felszabadítás” az ország újbóli megszállását jelentette. Magyarországon is elkezdődött a sztalinizációs folyamat, melynek vezetője Rákosi Mátyás volt. Az új intézkedések az élet minden területére kiterjedtek. Újjászervezték a mezőgazdaságot, az ipart és a politikai életet is. Magyarországot ipari országgá próbálták meg alakítani, agrárjellege ellenére. A parasztokat termelőszervezetekbe kötelezték, sokakat koncepciós perbe fogtak, illetve munkatáborokba kényszerítettek. A szovjet vezetés nyíltan fellépett az egyházak ellen is. Az emberek életét a mindennapos félelem jellemezte, hiszen az Államvédelmi Osztály (ÁVO, később ÁVH) emberei mindenhol jelen voltak. Érthető módon az emberek ennek a miliőnek a megszűntét szerették volna elérni a forradalom kirobbantásával. Felbátorította őket az 1956. októberi lengyel választások eredménye, amely során Wladyslaw Gomulka nyerte a választásokat a szovjet jelölttel szemben. A magyarok tudták, hogy itt az ideje cselekedni. Kitört tehát a magyar forradalom, mely kezdetben békés tüntetésnek indult. A magyarok próbáltak felszabadulni a szovjet elnyomás alól, semlegességet és függetlenséget szerettek volna Magyarországnak. Semlegességet, ahogyan azt 1955. május 15-én Ausztria is megkapta az osztrák államszerződés aláírásának napján. Sajnos ez Magyarországnak nem sikerült, hiszen a forradalmat leverték, ezzel pedig az ország 1989-ig szovjet uralom alatt maradt.

Bár a forradalom győzni nem tudott, az események jelentősen befolyásolták az emberek életét. Különösen is igaz ez Türk Károlyra és családjára, hiszen életüket az 1956-osforradalom teljesen felforgatta. Károly az októberi események miatt hazáját elhagyni kényszerült. Ausztriába szökött, majd az ott töltött négy hónapot követően az Amerikai Egyesült Államokba emigrált. Viszontagságos évek után az élete egyenesbe jött: megtanulta az angol nyelvet,

családot alapított, egyetemre járt és elismert angol nyelvtanár lett. 2000-ben jelent meg önéletrajzi könyve *My Father's Words– [Apám szavai]* címmel.

2. Célkitűzés

Dolgozatomban Türk Károly, anyai nagyapám testvérének életén keresztül szeretném bemutatni, hogyan hatott egy egyén életére az '56-os forradalom; milyen volt az osztrák és az amerikai kormány menekültekhez való hozzáállása, a menekülttáborokban élő emberek helyzete, illetve, hogyan alakult Károly élete „a lehetőségek hazájában". Fontosnak tartom, hogy egy-egy ember személyes példáján keresztül ismerjük meg a forradalom hatásait, hiszen sokak számára a tankönyvekből megtanulandó történelem csak száraz tananyag. Ezen dolgozat segítségével szeretnék rávilágítani arra, hogy a történelem igenis lehet érdekes, érzelemdús, hiszen emberek alakítják, akik köztünk élnek.

3. Türk Károly (Charles K. Turk)

3.1 Élete 1956 előtt

Türk Károly 1935. augusztus 15-én született Vencsellőn, Szabolcs-Szatmár- Bereg megye egyik falujában, Magyarországon. Nyolc testvére volt, ő volt az utolsó előtti testvér. Szép, ugyanakkor nehéz gyermekkora volt, hiszen sokat dolgozott az apja mellett a földeken. Noha szegénységben, de nagy szeretetben éltek. Mindig is érdeklődő, szorgalmas, könyvszerető gyerek volt.

A kommunista éra sem számára, sem családja számára nem hozott semmi jót. Több testvére volt munkatáborban, apját kuláknak minősítették, illetve megaláztatások érték mély vallásossága miatt. Károlyt 1955 nyarán besorozták, de nem a hadseregbe, hanem az Államvédelmi Határőrségbe, így az osztrák-magyar határon határőrként szolgált. Nem értette az ellentmondásos helyzetet, hiszen apját a rendszer ellenségeként tartották számon, míg ő a rendszer szempontjából bizalmi pozíciót kapott. Tudta, hogy hamarosan valami rossz fog vele történni. Családját éppen huszadik születésnapján hagyta el, a vasútállomásra szeretett és mélyen tisztelt édesapja kísérte ki, aki a következő mondattal búcsúzott tőle: „Tudom, hogy már nem foglak újra látni."366Sajnos igaza lett, hiszen október 3-án édesapja elhunyt. Károlynak megengedték, hogy hazamenjen apja temetésére, azonban amikor visszatért a Határőrségbe, bizonyítania kellett hűségét a kommunista rendszerhez, amiért részt vett apja temetésén. Először is gázmaszkot viselve kellett olyan hangosan énekelnie, hogy arra a többi határőr menetelni tudjon. Persze nem

366TURK, CHARLES K., *My Father's Words*, Canada 2000. 92.

sikerült teljesítenie a feladatot, ezért újabb próbatétel elé állították, melyet ismételten nem tudott megoldani. Egy mocsárban álló ágak nélküli fára kellett felmásznia a teljes menetfelszereléssel a hátán. Mivel egyik feladatot sem sikerült teljesítenie, így nem tartották alkalmasnak a kommunizmus eszméjének építésére, annak ellenére, hogy a Határőrségben próbált mindenki hűségesnek mutatkozni a rendszerhez, hiszen mindnyájan tudták, hogy az esetleges botlásokért az otthon maradt család valamely tagja fog megfizetni.367

3.2 A forradalomban

Károlyt és határőr társait 1956. október 26-án Budapestre vitték, ahol a szovjet csapatok megsegítésére kaptak parancsot. Feladatuk volt, hogy a Parlament épületének tetejéről lőjék a felkelőket. Erre Károly azonban nem volt hajlandó. Amellett, hogy nem akart rálőni honfitársaira, két testvére Budapesten élt, így lehetségesnek tartotta, hogy ők is a felkelők között vannak. (Mint utóbb kiderült, egyik testvére valóban a tüntetők között volt.) Ürügyet keresve Károly észrevétlenül tudott megszökni a Parlament épületéből. „Ettől a ponttól minden visszafordíthatatlan lett. Kiléptem a feletteseim hatásköréből, katonaszökevény lettem."368 Néhány utcányira a Parlamenttől találkozott egyik határőr társával, Veres Rudival. Együtt mentek tovább, s megbeszélték, hogy vonattal utaznak vissza az osztrák határhoz. Mialatt a pályaudvar felé haladtak, tragikus dolog történt. A keresztutcákat felváltva szelték át, hogy egy esetleges ágyú ne okozza mindkettejük vesztét. Azonban az egyik keresztutcában Veres Rudi másodpercek alatt mégis egy ágyú áldozata lett. Károly már csak azt látta, amint társa testrészei széthullanak a levegőben. Megrázó élmény volt ez számára, hiszen elveszítette egyik bajtársát, és a tudat is rémisztő, hogy akár ő maga is így végezhette volna. De tudta, hogy útját tovább kell folytatnia, így végül eljutott a vasútállomásra, ahol felszállt arra a vonatra, ami az osztrák határhoz vitte.

„November 4-én, amikor Károly felébredt, a rádióban hallotta, hogy Nagy Imre felhívást intézett a külföldi államokhoz segítséget kérve tőlük, mert a Parlament épületét orosz csapatok megtámadták és elfoglalták."369 Károlyt sokkolta a hír; tudta, hogy el kell hagynia szülőföldjét. Fogta a géppisztolyát, négy gránátot és a telefonközpontba sietett. Itt véletlenül meghallotta egyik felettese titkos telefonbeszélgetését, ezért a tiszt le akarta lőni Károlyt, azonban Károly felismerte ezt és gyorsabban cselekedett, mint a felettese. Most már mindenképpen menekülnie kellett, hiszen bűne immár kettős volt: katonaszökevény volt és meglőtt egy rangban felette álló tisztet. A határ irányába futott, mely nyolcszáz méterre volt tőle. Jól ismerte a határt, mely négy különböző

367 TURK, *My Father's Words* , 91-99.
368 Uo., 108.
369 Uo., 114.

szakaszból állt, telis-tele aknákkal, szögesdrótokkal. Mire átért az első határszakaszon, több határőr is üldözőbe vette őt, egy golyó pedig eltalálta a lábát, de próbált észrevétlen maradni a hatalmas fájdalom ellenére is. Guggolva haladt tovább, míg végül a határ osztrák területén biztonságban érezte magát. Kicsiny némettudásának köszönhetően, – melyet apjától sajátított el a mezőgazdasági munka elvégzése közben – segítségért kiáltott. Végül egy osztrák paraszt, – aki a földjén dolgozott – segített rajta, elvitte orvoshoz, illetve a rendőrségre, ahol menekültnek nyilvánították és végül egy Salzburg melletti menekülttáborba került, biztonságban ugyan, de immáron hontalanul.

3.3 Ausztria politikája, élet az ausztriai menekülttáborban

1945-től Ausztria hasonló helyzetben volt, mint Magyarország: szovjet és szövetséges csapatok állomásoztak területén. 1955. május 15-én aláírásra került az osztrák államszerződés, így Ausztria semleges állam lett. Valószínűleg ennek is köszönhető, hogy az ország igen nagy segítséget nyújtott a magyar menekültek befogadása során. Annak ellenére, hogy semleges ország volt, Raab kancellár felhívást intézett a szovjet vezetés felé, hogy szüntesse be a harcokat Magyarország területén. Azt is közölte a szovjet vezérkarral, hogy Ausztria segíteni fog Magyarországnak megvédeni az emberek alapvető jogait és minden erejükkel az európai béke helyreállításán fognak tevékenykedni. Leopold Figl, osztrák külügyminiszter pedig kijelentette, hogy minden fegyvertelenül érkező menekültet befogadnak Ausztriába, aki azonban fegyverrel lépi át az országhatárt, azt rögtön lelövik. Október 24-e és november 3-a között 3-4000 ember szökött át Ausztriába. Mindemellett az ország próbálta fenntartani a semlegesség látszatát, ezért november 1-jétől csak a Nemzetközi Vöröskereszt segélyei kerülhettek a területére.370 Az országhatár mentén piros-fehér-piros zászlók lengtek, éjszakánként pedig jelzőtüzek égtek mutatva az irányt a menekülők számára. Elmondható, hogy az ’56-ban elinduló kivándorlás a második világháborút követően a legnagyobb volt Magyarország történetében. Csak novemberben 113.810 ember hagyta el Magyarországot Ausztria irányába. Decemberben további 49.685, míg januárban 12.882 ember tudott elmenekülni a kommunizmus elől. Andaunál körülbelül 70.000 ember lépte át a határt, mely egy híd volt. Egy nap legtöbben 8.537-en hagyták el Magyarország területét. 1957 márciusára az osztrák belügyminisztérium 180.432 főre tette a magyar menekültek számát Ausztriában. További 18.181 fő menekült Jugoszlávia területére. A magyarországi statisztikák szerint összesen 193.885 magyar ember hagyta el hazáját az ’56-os forradalom

370GLANT TIBOR, *Emlékezzünk Magyarországra, 1956. Tanulmányok a magyar forradalom és szabadságharc amerikai emlékezetéről,* Budapest 2008. 224.

következményeként. Ugyanakkor több mint 11.000 fő visszatért hazájába, így a menekültek végső száma 182.348 főre tehető.371

Mind az osztrák kormány, mind pedig az emberek meglehetősen segítőkészek voltak a menekültekkel szemben. Ugyan nem voltak felkészülve ennyi menekült befogadására, de próbáltak minél jobb körülményeket biztosítani az ide érkezőknek. A kimerült határátlépőket önkéntesek fogadták meleg teával, kávéval, forró levessel; buszokkal, vonatokkal szállították őket az ország belseje felé. Számos menekülttábort létesítettek Ausztria szerte, illetve a laktanyákat is menekültekkel töltötték fel. A civilek ruhadarabokat, száraz élelmet és pénzt gyűjtöttek a menekültek számára, hiszen sokan semmit nem tudtak magukkal hozni. Arra is volt példa, hogy az emberek saját házaikba fogadták be nehéz sorsú embertársaikat. Sok iskolát, hotelt, diákszállót, kórházat nyitottak meg, hogy szállás gyanánt funkcionáljanak a szükséget szenvedőknek. A gyógyszertárak penicillint ajánlottak fel, Bécsben pedig nyolc vérbankot nyitottak, folyamatos működéssel. Azonban a sok segítség ellenére sem volt könnyű életük a menekülteknek. A táborok kicsi szobái igen rossz szellőzésűek voltak. Több generáció élt együtt, bár ez Magyarországon is megszokott volt. Különösen kemény volt az élet télen, mivel a házakban nem volt víz és toalett, így egy közös kutat használtak.

Károly tapasztalata az osztrák menekülttáborban alátámasztja mindezt. Ő is több emberrel élt együtt egy Salzburg melletti táborban, s elmondása alapján rengeteg adományt, segélyt kaptak. „A magyar szabadságharcosok híre mindenhová elért a médián keresztül, derék példaként álltunk a világ előtt, de annyira nem, hogy bármely ország is segített volna a forradalom ideje alatt. Talán ezért küldött oly sok nemzet anyagi támogatás az Ausztriában tartózkodó menekülteknek: lelkiismeretük megnyugtatására a korábbi segítség elmulasztása miatt.”372 A táborlakóknak rengeteg idejük volt, hiszen a legtöbben nem dolgoztak. Sokan álmodni sem mertek arról, hogy visszatérhetnek szülőföldjükre, ezért szótárakat vásároltak és egy új nyelvet kezdtek el tanulni. Károly ezt lehetetlennek tartotta, hiszen három osztálya volt, emellett pedig végig úgy gondolta, hogy rövid idő elteltével haza tud majd térni. Mérhetetlen nagy honvággyal küzdött, főleg karácsony táján. Ezen valamelyest enyhített, hogy a táborban lehetőség volt hitük megélésére is. Köszönhető ez annak, hogy mind az osztrákok, mind pedig a magyarok jelentős része római katolikus vallású volt, így a vallási és kulturális szokások nem okoztak problémát. A táboron belül is megünnepelték Krisztus születését, szentmisén vehettek részt. Károly azonban szeretett volna éjféli misére menni, hiszen szülőfalujában szüleivel és testvéreivel mindig ezen a szertartáson voltak jelen karácsony szent éjjelén. A legközelebbi katolikus templom Salzburgban volt, mely 12 kilométerre helyezkedett el a

371LENDVAI, PAUL, *A magyar ősz világtörténelmi jelentősége*, Rubicon 9 (2006) 13.
372TURK, *My Father's Words*, 120.

tábortól. Engedélyt kérve a tábor vezetőjétől elindult az éjféli misére, melyre a szakadó hótól teljesen átfagyva és kimerülten érkezett meg. Csodálatos szertartáson vehetett részt, de ami még fontosabb volt számára, hogy egy időben imádkozhatott családjával, valamelyest velük együtt ünnepelhetett. Sajnos az út folyamán ruhájára fagyott ónos eső és hó felolvadt és hatalmas tócsává alakult, megszégyenítve ezzel Károlyt a helybeliek előtt. Utolsóként hagyva el a templomot, még kapott a helybeliek által osztott narancsból. 373

Karácsony elmúltával az emberek lelkesedése lankadt a menekülteknek való segítségnyújtásban, egyre kevesebb étel és ruha érkezett a táborokba. Ausztria pedig nem volt képes ellátni, sem pedig letelepíteni, munkát nyújtani a több tízezer menekültnek, ezért az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez fordult segítségért. Az ENSZ Menekültügyi Főbiztossága felhívást intézett több mint 60 ország felé, hogy nyissák meg határaikat a Magyarországról menekültek előtt. Sok nyugati ország eleget tett a kérésnek. Az Amerikai Egyesült Államok 38.000, Kanada 35.000, az Egyesült Királyság 16.000, a Német Szövetségi Köztársaság 15.000, Ausztrália 13.000, Svájc 11.500 és Franciaország 10.000 menekültet fogadott be. Ezen államokon kívül menekülteket fogadtak még: Chile, a Dominikai Köztársaság, Izland, Írország, Új-Kaledónia és a Dél-afrikai Köztársaság – bár nem nagy számban.374A menekülteknek regisztrálni kellett magukat, hogy mely országok egyikében szeretnének új életet kezdeni. Károly három országot jelölt meg: Franciaországot, Ausztráliát és az Egyesült Államokat. Félelem fogta el, mert szakképzettség és nyelvtudás nélkül kellett elutazni egy hazájától távoli országba. Mivel az Egyesült Államokba kapott hamarabb bejutást, így Károly 1957. február végén az Egyesült Államokba emigrált.

Ausztriában 1957 októberére már csak 10.500 menekült élt táborokban, további 8.500 fő pedig saját szálláson lakott. Sokan próbáltak nagyobb városokba költözni, de voltak olyanok is, akik inkább a vidéki életmódhoz ragaszkodtak. Gyermekeiket iskolába járatták, s maguk is igyekeztek megtanulni a német nyelvet, hiszen így jobban tudtak érvényesülni a munkaerőpiacon. Gyakran dolgoztak szalámi készítőként, üvegfúvóként, sokan pedig az acéliparban találtak új munkahelyet. Az osztrák kormány elindított egy házépítési programot is az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának anyagi támogatásával.375 Levonhatjuk tehát a következtetést, mely szerint Ausztria sokat tett annak érdekében, hogy a menekültek életét könnyebbé tegye és lehetőséget biztosítson nekik egy szabad országban új életet kezdeni.

3.4 Az Amerikai Egyesült Államok politikája

373TURK, *My Father's Words*, 120-124.

374SUNJIC, MELITA H., *A magyar menekültválság formálta az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságát,* A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956-1963. (szerk. Békés Csaba és Kecskés D. Gusztáv), Budapest 2006, 31-33.

375GECSÉNYI LAJOS, *Iratok Magyarország és Ausztria kapcsolatainak történetéhez 1956-1964,* Budapest 2000. 13-14.

Az Amerikai Egyesült Államok igen nagy szerepet vállalt a magyar menekültek befogadásában. Az ország ugyan nem nyújtott segítséget Magyarországnak a forradalom idején, szembemenve ezzel a „feltartóztatás" és a „békés felszabadítás" eszméivel, melyet az USA ekkoriban hirdetett. A feltartóztatás politikáját Truman elnök376vezette be, míg a „békés felszabadítás" eszméje Eisenhower elnök377 nevéhez fűződött. Truman minden erejével azon volt, hogy a második világháborút követően a kommunizmus terjedését megállítsa, míg Eisenhower egy lépéssel továbbment és a kelet-európai „rab nemzetek" felszabadítását tűzte ki célul.378Miután a forradalom idején mégsem érkezett segítség a magyarok számára, így az USA megpróbálta ezt kompenzálni a menekültek befogadását illetően. Fontos szerepet kapott ebben a média, hiszen különböző újságokban és a televízióban is felhívták a lakosság figyelmét a magyar helyzetre, ösztönözve őket arra, hogy anyagi és természetbeni segítséget nyújtsanak a menekülteknek. Emellett Nixon alelnök379 1956. december 18-tól 24-ig Ausztriában tett látogatást, felmérve a menekültek, illetve az osztrák menekülttáborok helyzetét. Nixon kíváncsi volt arra is, hogy az USA által működtetett Szabad Európa Rádió és az Amerika Hangja vajon ténylegesen szerepet játszottak-e a forradalom kitörésében, illetve, hogy a menekültek hogyan képzelik el a jövőjüket.380 Közvélemény kutatásra is sor került, melynek eredményéből megtudhatjuk, hogy a „menekültek 96%-a hallgatott valamilyen nyugati rádiót, 80%-uk pedig a Szabad Európa Rádiót jelölte meg elsődleges információs csatornájának".381 „53% azt nyilatkozta, hogy visszatérne Magyarországra, ha megszűnne a kommunista rendszer és a szovjet csapatok kivonulnának. 44% semmilyen körülmények között nem térne vissza Magyarországra. 43% az Egyesült Államokba akart menni."382A megkérdezettek 81%-a közvetlen katonai beavatkozásra számított a forradalom ideje alatt. Az USA kezdetben 21.500 főben állapította meg a befogadható menekültek számát, amely azonban már december végére betöltésre került. Nixon alelnök hazautazása után Eisenhower elnökkel egyeztetett és arra a megállapodásra jutottak, hogy január 10-ig még fogadnak menekülteket. Végül ezt is meghosszabbították és összesen 38.000 menekültet fogadtak be. Az USA legnagyobb menekülttábora, a Camp Kilmer, 1957. május 1-jén zárt be, „a később érkező menekülteket már a brooklyni St. George Hotelben helyezték el. […] Eisenhower április 13-án bejelentette, hogy a szükséghelyzet fokozatos

376 Harry S. Truman: Az Amerikai Egyesült Államok 33. elnöke. Elnökségi ideje: 1945. április 12. – 1953. január 20.
377 Dwight D. Eisenhower: Az Amerikai Egyesült Államok 34. elnöke. Elnökségi ideje: 1953. január 20. – 1961. január 20.
378SCHULZINGER, ROBERT D., *U.S. Diplomacy since 1990,* New York 2002. 248.
379 Richard Nixon: Az Amerikai Egyesült Államok 36. alelnöke Dwight Eisenhower elnökségi ideje alatt (1953-1961)
380GLANT, *Emlékezzünk Magyarországra, 1956.*, 226.
381 GLANT, *Emlékezzünk Magyarországra, 1956.*, 227.
382 Uo., 227.

megszűnésével párhuzamosan egyre kevesebb menekültet fogadnak be Amerikába. A programot december 28-án szüntették be. Az Egyesült Államok a magyar menekültekre összesen 71 millió dollárt fordított."383

1957. március elején Károly is a legnagyobb amerikai menekülttáborba, Camp Kilmerbe, New Jersey államba érkezett. Három hetet töltött itt menekültekkel és katonákkal, hiszen Camp Kilmer is egy katonai laktanya volt. Arra emlékszik vissza, hogy nagyon bőséges és finom ételeket kaptak itt. A három hét alatt többször is állásinterjút készítettek vele, ahol képzettsége felöl érdeklődtek. Hamar rájött azonban, hogy földművesként, szakképzettség nélkül csak valamilyen alantas munkát fog kapni. Sejtése sajnos beigazolódott. 384

3.5 Új élet az Amerikai Egyesült Államokban

Károly március végén állást kapott az Egyesült Államokban. Egy dohányültetvényre küldték dolgozni Connecticutba, mely maga volt a pokol számára és társai számára is. Nagyon nehéz fizikai munka volt, pedig gyermekkora óta a földeken dolgozott. Minden reggel fél hatkor keltek, egy csésze kávét kaptak reggelire, egy szendvicset pedig ebédre. Naplementéig dolgoztak az ültetvényen mindösszesen egy tizenöt perces ebédszünettel. Vacsorára pedig valamilyen üres levest kaptak. A szállásuk zsúfolt volt, telis-tele bolhákkal. „Hat és fél napot dolgoztunk minden héten, a vasárnap délutánt megkaptuk pihenőnek és tisztálkodásra, ruhamosásra a patakban a szállás mögött."385 Harminc dollárt keresett két hét alatt, de napi egy dollárt kellett fizetnie a szállásért és az ételért. Emellett pedig minden második hétvégén egy árus jött a szállás területére, aki olcsó ételt kínált rendkívül magas áron az éhes munkásoknak. A szörnyű körülmények között Károlyt apja szavai bátorították: „Neked nem szabad feladni."386

Károly tudta, hogyha más munkát szeretne, akkor mindenképpen meg kell tanulnia angolul. Vett egy szótárat az árustól és elkezdte tanulni a szavakat. Általában éjszaka tanult, s rövid idő alatt igen sok szót képes volt memorizálni, azonban ez még nem volt elég a beszédhez, hiszen a magyar és az angol mondatok szórendje nem megegyező. Kukába dobott zsíros újságpapírokat kezdett tanulmányozni, elsajátítani az angol szórendet. „Négy éjszaka csak egy-két órát aludtam. Tanultam, olvastam, memorizáltam. […] A másik három éjszaka öt-hat órát aludtam, hogy megmentsem magam a teljes kimerüléstől."387Miközben az újságokból tanult, talált egy álláshirdetést, melyben munkát kínáltak egy Buffalo-i acélgyárban. Nem tudta, hogy hol van Buffalo, de elkezdett spórolni a buszjegyre.

383 Uo., 246.
384TURK, *My Father's Words,* 127-128.
385 TURK, *My Father's Words*, 133.
386 Uo., 149.
387 Uo., 140.

Mikor úgy gondolta, hogy elegendő pénzt gyűjtött össze, elhagyta a dohányültetvény, melyen négy kimerítő hónapot töltött. Buffaloba érkezése után felkeresett egy magyar férfit, akinek a címét anyja levélben küldte meg Károlynak. Károly két hét után munkát kapott egy téglagyárban, 1,35 dolláros órabérért. Ennek köszönhetően tudott szobát bérelni a Betlehem Parkban. „Hat hétig dolgoztam a téglagyárban. Aztán a rendszer kitett – és én lettem a kapitalista verseny első áldozata, elbocsájtottak."388 Szerencsére két nap után újra munkát kapott. Decemberig még két másik munkahelyen dolgozott, decembertől márciusig viszont munkanélküli volt. Közben vasárnaponként templomba és könyvtárba járt, mialatt pedig munkanélküli volt, beiratkozott egy esti gimnáziumba. Az órákat egy idős férfi tartotta, aki sokszor megkérte Károlyt, hogy tartsa meg helyette az órákat, így Károly angol tudása rohamosan fejlődött. Ekkoriban már eljátszott a gondolattal, hogy tanár legyen. A templomban egy magyar közösségre is talált, emellett itt találkozott jövendőbelijével, Ruthyval, akivel három év barátság után, 1964-ben összeházasodtak. Közben letette az érettségit és beiratkozott a Canisius Főiskolára, ahol esti tagozaton angolt és történelmet tanult. Napközben pedig keményen dolgozott, hogy fent tudja tartani családját és a tandíjat is ki tudja fizetni. 1965-ben megszületett első fiuk, Ferenc, 1968-ban pedig második fiuk, János. Ugyanebben az évben tanári állást kapott egy kisebb egyházi iskolában. Ez az iskola hatalmas lehetőség volt számára, hiszen sok tapasztalatra tett itt szert. 1969-ben végül diplomát szerzett és új állást kapott Rochesterben, a McQuaid Jezsuita Gimnáziumban. 1970-ben megszületett a legifjabb Türk, Kristóf. Emellett 1970-ben sikerült megvenniük első saját házukat is. 1972-ben Károlyt felkérték az angol tanszék vezetőjévé, mely posztot 1983-ig töltötte be. 1971-től 1988-ig írást, fogalmazást tanított a jezsuita gimnáziumban. Óraadó tanárként tevékenykedett a Princeton Egyetemen, s számos elismerő díjat tudhat magáénak. A legbüszkébb az Év Tanára címre, melyet 1994-ben kapott. A Philadelphiai Egyetem regionális képviselőjévé választotta. Feladatul kapta workshopok, előadások tartását, illetve saját tanítási módszereinek bemutatását más, írást oktató tanárok számára. A díjakon kívül nagy boldogságot okozott neki az, hogy 1992-ben és 1996-ban is lehetőségük volt hazalátogatni Magyarországra. Károly idén 80. életévébe lépett, nyugdíjas napjait szerető feleségével tölti.

4. Összegzés

Dolgozatomban szerettem volna bemutatni, hogy hogyan alakítja egy történelmi esemény egy konkrét személy életét. Ez a személy, a számomra oly kedves Károly bátyám volt, aki az 1956-os forradalom miatt kénytelen volt az Amerikai Egyesült Államokba emigrálni. Az ő életútját követve nyerhettünk betekintést Magyarországon a második világháborút követő évekbe, a

388 Uo., 162.

magyarországi sztalinizációs folyamatba, a forradalomban játszott szerepébe. Megvizsgáltam azt is, hogy Ausztria milyen szerepet vállalt a magyarországi menekültek befogadásában. Ausztria több mint 180.000 menekültet fogadott be, ennyi embernek adott reményt egy kommunizmustól mentes új életre. Arról is teljesebb képet kaphattunk, hogy az Amerikai Egyesült Államok milyen módon kompenzálta a forradalomba való be nem avatkozását a menekültek későbbi megsegítésével. Láthattuk azt is, hogy Károly bátyám nyelvtudás és szakképzettség nélkül hogyan tudott mégis talpra állni és új életet kezdeni egy szülőföldjétől oly messzi országban.

Károly bátya nem egy tipikus ’56-os forradalmár, hiszen elmondása alapján „amit tettem, csak annyi volt, hogy a lelkiismeretem szerint cselekedtem – megtagadtam, hogy a tömegbe lőjek, akik között a saját testvéreim is voltak. A forradalom nekem személyesen az erkölcsi értékeim próbája volt.”389 Ennek ellenére, az élete nem volt egyszerű, főleg nem az Amerikában töltött első néhány év. De kitartása és bátorsága meghozta számára a sikert, hiszen angoltanár lehetett egy olyan országban, amelynek nyelvét 1956 előtt egyáltalán nem is ismerte. Meggyőződésem, hogy az élete Isten kezében volt és van ma is; igazán mély istenhite példaként állhat mindannyiunk előtt.

Remélem, ezzel a dolgozattal hozzájárulhattam ahhoz, hogy az olvasó közelebbről is megismerje egy ’56-os magyar menekült életét, jobban megkedvelje a történelmet, annak személyes voltát és talán Türk Károly teljes könyvének elolvasásához is kedvet kap!

Bibliográfia

GECSÉNYI LAJOS: *Iratok Magyarország és Ausztria kapcsolatainak történetéhez 1956-1964,* Budapest 2000.

GLANT TIBOR: *Emlékezzünk Magyarországra, 1956. Tanulmányok a magyar forradalom és szabadságharc amerikai emlékezetéről,* Budapest 2008.

LENDVAI, PAUL: *A magyar ősz világtörténelmi jelentősége,* Rubicon 9, Budapest 2006.

ROMSICS IGNÁC: *Magyarország története a XX. században,* Budapest 2010.

SUNJIC, MELITA H.:*A magyar menekültválság formálta az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságát*, A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956-1963 (szerk. Békés Csaba és Kecskés D. Gusztáv), Budapest 2006.

SCHULZINGER, ROBERT D.: *U.S. Diplomacy since 1990,* New York 2002.

TURK, CHARLES K.: *My Father’s Words,* Canada 2000.

389 TURK, *My Father’s Words*,120.

A Kárpátaljai Református Egyház népművészete

Dancs Krisztina

A szerző a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának Történelmi és Néprajztudományi Doktori Iskolájának hallgatója.
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Dr. Regéczi Ildikó a Debreceni Egyetem Szlavisztikai Intézetének egyetemi docense, az irodalomtudomány kandidátusa.

Tartalom: 1. Úrasztali felszerelési tárgyak; 2. A Kárpátaljai Református Levéltár és Múzeum gyűjteménye; 3. A református egyházi művészet egyéb megjelenési formái; 4. Jelképrendszer; 5. Összegzés; 6. Felhasznált irodalom

Kárpátalja vallási képe igen színes. Megtalálhatjuk itt a görög katolikus, a római katolikus, a pravoszláv és a protestáns vallású közösséget is. A térség magyar nemzetiségű lakosságának nagyobb része protestáns, ezen belül református vallási hovatartozású. Templomainkban ők is megélnek különböző szertartásokat, ilyen például az úrvacsorai alkalom, amikor Krisztus vérét és testét jelképezve kenyeret és bort isznak a hívők ez által megtisztulva. A református templomok belső tereit is igyekeznek díszíteni, bár nem olyan nagy pompával, mint például az ortodox vagy katolikus egyháznál.

Az idő folyamán kialakult egy bizonyos református jelképrendszer, amelyeket alkalmaztak a használati tárgyaikon, ezek azok a díszítő motívumok, amelyekkel gyakran találkozunk a boros kelyheken, úrasztali terítőkön, kannákon, stb.

A kutatás ebben a témában bontakozik ki. Elmondható, hogy legtöbb elemzésre szánt és került református egyházi használati tárgy főként a XVI-XVIII. század közötti időszakból való.

A kárpátaljai reformátusok egyházi használati tárgyainak gyűjteményét, azok szimbólumvilágát és díszítőművészetét vizsgáltam a munkám során, melyhez az adatok nagy részét a Kárpátaljai Református Levéltár és Múzeum gyűjteménye alapján szereztem.

Nem utolsó sorban a figyelmem a templomdíszítésre is irányult, mivel az átlagembernek olyan elképzelése van egy református templomról, hogy annak csupán fehér falai, s a legegyszerűbb faragási technikával készült bútorzata van. Erre a nézőpontra igyekszem kutatásomban rácáfolni, példákkal illusztrálva és bizonyítva azokat, hogy milyen kincsekre találhatunk, ha csak körbe tekintünk a minket körülvevő településeken.

Bemutatom a református egyház számára adományozott használati tárgyak gazdag tárát a Kárpátaljai Református Levéltár és Múzeum megőrzött emlékei alapján. Emellett egy apró bekezdés erejéig ki kell térjek ennek a remek gyűjtemény- és irattárnak a történetére, és mai területi elhelyezésére. Ezután nem maradhat el a szimbólum magyarázat, jelképtár, amelyben kijelölöm a legkiemelkedőbb darabokat, s az azokon található díszítést fogom magyarázni, elemezni.

A Kárpátaljai református egyház népi- és díszítőművészetének motívumai elárulják, hogy milyen üzenetet hordoznak azok a tárgyak, amelyek a szertartások elengedhetetlen elemei és különböző jelképeket hordoznak. De először mégis azzal a kérdéssel kell kezdjem, hogy mi is az a népművészet és egyházművészet. Ezért röviden fogalmi bevezetővel kezdeném.

Egy nép kultúrájának minden nemű megnyilatkozását egy kosárba foghatjuk, a népművészet kosarába. Népművészet – tágabb értelemben valamennyi népművészeti ágazat (népköltészet, népzene, népi tánc, díszítőművészet, népviselet) elnevezése – szűkebb értelemben a tárgyak művészeti megformálása. A paraszti társadalmak tárgyi felszerelésében nem különülnek el a „műalkotások", mint az újkor óta az európai felsőbb társadalmi rétegekében a képzőművészet körébe sorolt táblaképek, szobrok, grafikai lapok. A parasztok nem vonnak határt „népművészeti" és „nem népművészeti" tárgyaik közt, és ezt a határt a népművészet fogalmával dolgozó etnográfus is csak viszonylagosan tudja kitűzni. A paraszti tárgyi világokban ugyanis minden tárgynak van esztétikai funkciója is, ennek jelentősége azonban nem egyenlő a különböző tárgyféleségeknél. A közvélemény és a néprajzi kutatás is elsősorban azokat a tárgyakat sorolja a népművészet körébe, amelyeken az esztétikai funkció fontossága megnőtt a célszerű használhatóság ellenében. Ezek általában ünnepi szerepű szertartásokhoz és szokásokhoz kötött, a mindennapi használatból kivont, megkímélt és így hosszú életű, igen gyakran díszített tárgyak, vagyis a paraszti tárgyi világoknak a mások, a közösség szeme elé szánt „reprezentációs szférája". A népművészet köréből azonban nem rekeszthetjük ki a mindennap használt egyszerű eszközöket sem, részben mivel ezeknek a megformálásánál is érvényesülnek az esztétikai normák („szépnek kell lenniük"), és így forrásul szolgálhatnak a készítő-használó emberek ízlésének, esztétikai elképzeléseinek a megismerésére, részben mivel számunkra (más történeti korszakban élő, más társadalmi rétegekhez tartozó vizsgálók számára) művészeti értéket jelenthetnek.[390]

A népi díszítőművészet illetőleg népművészet alatt tehát a parasztság tárgyformáló, tárgyat díszítő művészeti alkotótevékenységét kell érteni. A nép, vagyis a használó oldaláról nézve a kérdést, azt mondhatnánk, hogy mindez „akkor válik népivé, ha a nép elfogadja, esetleg áthasonlítja, közösségébe iktatja – hagyományként nemzedékről nemzedékre örökíti".[391]

Az egyházak tulajdonába évszázadok során számtalan műkincs került, ez az óriási értékű és jelentős számú anyag kulturális múltunk emléke. A képzőművészet minden ágát méltó emlékek képviselik, szinte minden művészeti ág, az egész magyar művészet nyomon követhető rajtuk.

---

390 FÉL EDÍT-HOFER TAMÁS-K. CSILLÉRY KLÁRA*: Népművészet*. In: Magyar Néprajzi Lexikon, 3. Budapest, 1980. 742-749

391 DOMANOVSZKY GYÖRGY: *A magyar nép díszítőművészete*. I. kötet. Akadémia kiadó. Budapest. 1981. 7-8

Az egyházak mindegyikének megvannak a jellegzetes tárgyai, amelyek egyházművészet címszó alatt váltak ismertté. Rögtön ki kell emelnünk, hogy legtöbb esetben nem különleges tárgyakról van szó, hanem olyanokról, amelyek készítésük idején saját koruk termékeiként magukon viselik az adott időszak uralkodó művészeti stílusának nyomait.[392]

A szakrális (szent) művészetben közvetlenül a liturgiát szolgálják az oltár, az Úrasztala, a szentély felszerelései és mindazok a tárgyak, amelyek a szentségek kiszolgáltatásaiban szerepet kapnak. Ezek elsősorban ötvösművek és textíliák, amelyek olykor csak elnevezésükben, máskor viszont műfajilag is különböznek az egyes egyházakban.

Az egyházművészetben különleges helyet foglal el puritánságával és szimbólumrendszerével a református egyház.

A XVI. században megszülető reformáció a reneszánsszal fonódott össze. Ez a művészeti stílus Magyarországon a XVI-XVII. században az ország 3 részre szakadásának időszakával, a török uralmának idejével esett egybe.[393]

A reformáció XVI. századi megjelenése, majd elterjedése a hitelvek mellett a szertartási tárgyak vonatkozásában is változásokat idézett elő. A XVI. században a szerveződő református egyház a zsinati előírásokban az úrvacsoraosztás és keresztelés céljaira használt tárgyakra semmilyen formai vagy díszítésbeli előírást nem szabott meg. Ennek következtében a református templomokba az évszázadok alatt minden olyan anyagú és formájú edény bekerülhetett, amelyet megfelelőnek éreztek ezekre a célokra.

A református gyülekezetek gazdag és változatos tárgyi anyagának a fentiek adják a magyarázatát. A hívek a XVI. századtól kezdődően olyan edényekkel, terítőkkel tisztelték meg egyházukat, templomukat, amelyeket szépnek, értékesnek és méltónak véltek. Így a kor szokásos abroszai, terítői díszítették az Úr asztalát, asztalneműként használt poharakból, tányérokból szolgálták ki az úrvacsorát.

Sok mindent elárul egy-egy terítő az adott népművészeti „divatról", hogy melyek voltak a meghatározó motívumok, formák; a kelyhek pedig olyan dolgokat meséltek el, mint például, hogy az adakozó milyen társadalmi réteghez tartozott az anyagi javai alapján, vagyis milyen fémből készítették azokat a remekműveket.

Úrasztali felszerelési tárgyak

A XVI. században a református népegyházak maguk gondoskodtak az egyház fenntartásáról, a lelkészről és a templom jó karbantartásáról. Puritán szellemiségükből

392 DÁVID KATALIN: *Magyar egyházi gyűjtemények kincsei*. Budapest. 1981
393 VOIGT PÁL: *Régi magyar otthonok*. Budapest. 1936

következett, hogy templomaikat fehérre meszelték, ezáltal eltakarva a katolicizmus maradványait, a szentek és a nagy egyházatyák képeit. A berendezésben egyre nagyobb szerepet játszott a templomot fenntartó közösség ízlése.[394]

A gyülekezetek a XVII. században igyekeztek felszerelni egyházukat a szükséges úrasztali edényekkel, elsősorban borospoharakkal és kenyérosztó tányérokkal, amelyek anyaga lehetőség szerint nemesfém, ezüst volt. Ez a magyarázata annak, hogy a XVII. századból jelentős számban maradtak fenn ezek a tárgyak a református egyházközségek tulajdonában, így találunk napjainkban is számos XVI.-XVII. századi asztali edényt a református templomokban.

A református gyülekezetek az iparművészeti tárgyak sokféleségét őrzik. A Debrecen-epervölgyi zsinat 1561-ben foglalkozott az egyházi szertartásokhoz szükséges felszerelési tárgyakkal. Úgy rendelkezett, hogy a református egyházban az évszázadok során nem alakultak ki sajátos edényformák. Ez a magyarázata a gyülekezetek tulajdonában a mai napig megtalálható változatos tárgy-együtteseknek. A templomokban olyan edényeket és terítőket találunk, amelyek korukban mindennapi használati tárgyak voltak, de még a világi életben az idő múlásával legnagyobb részt elpusztultak, addig egyházi használatban megmaradtak. Tudományos szempontból ezért nagy a jelentősége a református gyülekezetekben megőrzött tárgyaknak. Az úrvacsora osztása a reformátusoknál két szín alatt történik. A hívek a Jézus Krisztus testét jelképező kenyér mellett a Jézus vérét jelképező borból is részesülnek, ezért a borospoharakon kívül szükség van további edényekre, amelyekből a bort újra tölthették a kelyhekbe. Ezt a szerepet az úrasztali boroskannák töltik be. Az úrvacsoraosztás alkalmával ezek a kannák borospoharakkal és kenyérosztó tányérokkal együtt a díszes terítőkkel, abroszokkal megterített úrasztalán állnak. Az úrasztali felszereléshez tartoznak az úrasztali boroskannák, amelyek között szintén találunk nemesfémből, ezüstből készült darabokat. A XVIII. század során, ez a csendes ellenreformáció kora, kevesebb új ezüst edényt szereztek be a gyülekezetek. Ennek lehetett az is az oka, hogy ekkor már a templomok rendelkeztek a szükséges edényekkel. A XIX. században az egyházi edények között is megfigyelhetők a kézműipar háttérbe szorulásának, a gyáripar előretörésének jelei, amelyek az ötvösművészet hanyatlásában is megmutatkoztak. Az ezüst poharakat, tálakat, esetleg kannákat évszázadokon keresztül féltő gonddal őrizték az egyházközségek. Például említhető, hogy a Kárpátalján lévő 105 református gyülekezetben közel száz XVI-XVII. századi ötvöstárgyat, poharakat és tányérokat őriznek.[395] Mindezeket

---

394 FELHŐSNÉ DR. CSISZÁR SAROLTA: *XVII-XVIII. századi hímzett terítők a kárpátaljai református egyházakban.* IN: Hatodik Síp, IX. Évfolyam, 1997. Tél. 26-29

395 P. SZALAY EMŐKE: *Ötvösmunkák és fémedények a Kárpátaljai Református Egyház gyülekezeteiben*. In: Iparművészeti emlékek. A Magyar Református Egyház Javainak Tára. A határontúli református egyházak. Kárpátaljai Református Egyház V. Főszerkesztő és sorozatszerkesztő: Tenke Sándor. Szerkesztette: Küllős Imre és P. Szalay Emőke. Budapest, 2002. 11-154

megtalálhatjuk a Kárpátaljai Református Levéltár és Múzeum gyűjteményében, amely tárházat nyújt ezeknek a tárgyaknak a megőrzésére.

A Kárpátaljai Református Levéltár és Múzeum gyűjteménye

A 2004-ben létrejött Kárpátaljai Református Egyház levéltára Bulcsúban kapott helyet, a jelenlegi öregotthon területén lévő egyik épületben. A Kárpátaljai Református Egyház Zsinata által kinevezett első igazgatója Lőrinczné Fábián Éva, és 2005. január 1-jétől levéltári gyakornoka, Hájas István lett, aki a jelenlegi igazgatója az intézménynek. A beszállított iratok szakszerű megőrzése mellett a levéltár feladata az anyag rendezése, állagok és azon belül időrendiség kialakítása, vagyis az iratanyag kutathatóvá tétele. Egyháztörténeti jelentőségük mellett a régmúlt vagy közelmúlt írásos emlékei gazdagok néprajzi és helytörténeti adatokban is. A 2005-ös év folyamán a levéltár épületét teljesen átfedték, fundamentumát megerősítették, külső nagy tatarozást végeztek rajta.[396]

Kárpátalján több mint 100 református gyülekezet található, amelyek változatos borosedényeket őriznek. A fennmaradt tárgyi anyag mellett feljegyzéseket találunk az úrasztali edények és boroskannák összeírásáról.[397]

Anyagát tekintve az úrasztali borosedények között legértékesebbek az ezüstből készült kannák. Kárpátalján több gyülekezet őriz ezüstkannát. A XVIII. századból nem őriznek ezüstedényt. A XIX. századból 4 kanna az, ami említésre méltó. A XIX. és XX. század elején újból igény támadt boroskannák beszerzésére. Ezt bizonyítja, hogy ebben az időszakban 35 fémkannát adományoztak a hívek gyülekezeteiknek, amelyek már nem egyedi készítésű kézműves munkák voltak, hanem gyáripari termékek. Találunk köztük szecessziós stílusú darabokat. Ez azt mutatja, hogy a szecesszió a XX. század elején itt, a történelmi Magyarország északkeleti régiójában is jelen volt, és elfogadottá vált. A református templomokban a mai napig a legáltalánosabb borosedény az önkanna. Ezek az edények a XVII.-XVIII. században kerültek nagy számban a gyülekezet birtokába. A kárpátaljai református egyházközségekben 88 önkanna maradt fenn, amelyek legnagyobb részt a felvidéki, ónedény gyártó központokból kerültek vidékünkre. A Felvidék 2 legjelentősebb központja Eperjes és Kassa volt. A XVII. század folyamán Eperjesről kerültek ide kannák, szám szerint 24 darab. Alkotóik céhük jelentős mesterei voltak. Ebben a században az erdélyi önművesség is jelen van vidékünkön, ahonnan 14 edény származik. A Kassai gyáron kívül más felvidéki

396 SZÁNTÓ JÁNOS: *A Kárpátaljai Református Egyház gyülekezetei*. Kárpátaljai Református Egyház IMMANUEL Kiadó. Beregszász. 2006. 115

397 P. SZALAY EMŐKE: *Ónedények a kárpátaljai református gyülekezetben*. In: Iparművészeti emlékek. A Magyar Református Egyház Javainak Tára. A határontúli református egyházak. Kárpátaljai Református Egyház VI. Főszerkesztő és sorozatszerkesztő: Tenke Sándor. Szerkesztette: Küllős Imre és P. Szalay Emőke. Budapest, 2004. 14-15

műhelyek is voltak még Pozsonyban, Lőcsén, Nagyszombaton. A mindennapi használatban lévő ónedények az elmúlt századokban eltűntek, megsemmisültek, kevés maradt fenn a XX. századra. A magyar ónedény állomány legnagyobb részét a mai napig a református gyülekezetek őrzik, így a tudományos kutatások szempontjából felbecsülhetetlen ennek az emlékanyagnak az értéke. E maradandó borosedények mellett ebben a funkcióban Kárpátalján múlandóbb, törékeny anyagú edényeket, kerámiákat is találunk. A borosedények következő tárgycsoportját a fazekas termékek alkotják. A református gyülekezetekben fennmaradt ólommázas cserépkorsók eddig az értékesebbnek tartott egyéb tárgyak mellett viszonylag rejtve maradtak. Ezek az edények egyrészt kevésbé értékes anyaguk, másrészt nagyfokú törékenységük miatt fokozottabban veszélyeztetettebbek, ezért az előbbi edényfélénél jóval kisebb számban maradtak fenn. A kerámiatörténeti kutatásokon különös jelentősége van ezeknek az edényeknek. Mivel különleges használatra készültek, díszesebbek voltak, mint más edények és rendszerint évszámmal látták el őket, valamint feljegyezték rájuk, melyik gyülekezet számára készültek. Alkotóik feltehetően tudatában voltak annak, hogy míves darab került ki a kezük alól, ezért gyakran saját nevüket is megörökítették rajtuk. Ezek az adatok nagyon fontosak. Ugyancsak ötvösök által ezüstből készített kenyérosztó tányérok szintén a kor asztali edényeinek formáját követik. Vannak közöttük ebből a századból a kerek forma mellett hatszögletű, nyolcszögletű példányok is, ilyen a técsői gyülekezet kenyérosztó tálja. A barokk jegyeit tükrözi pl. a mezőgecsei és vári gyülekezet edénye.[398]

Templomi használatban az ezüst poharak, tányérok, ónedények mellett fontos helyet foglaltak el a terítők, hiszen ezekkel a kevésbé tehetősek is megtisztelhették egyházukat. A református templomok úrasztali kendői között a legkorábbiak ugyancsak a XVII.-XVIII. századból maradtak fenn, ezek az akkor virágzó magyar úrihímzés legérdekesebb példái. A magyar hímzéskultúrában jelentős helyet foglalnak el a református egyházak úrasztali terítői. A kutatók nagy hangsúlyt fektetnek azok díszítőművészetére, ezen belül az úrasztali terítők díszítése, azok hímzésmódjára, motívumkincsére, a díszítmények szerkezetére.

1997 augusztusáig 81 kárpátaljai egyházközségben mérték fel a néprajzkutatók az úrasztali terítőket, ahol összesen 1524 darab különböző korú textíliát találtak. A terítők templomi használatához valószínűleg hozzájárult az is, hogy a puritán református Isten házában a fehér falak között ezek a textíliák jelentették a színességet arany, ezüst, színes selyemfonalas hímzésükkel. A református egyházban fennmaradt emlékek jelentős száma abból ered, hogy kevésbé koptak el a használatban, hiszen egy évben csupán néhány alkalommal, úrvacsoraosztáskor kerültek elő és terítették fel őket az úrasztalára. Palotay Gertrúd, a magyar úrihímzés legnagyobb kutatója. Az úrihímzés úrasztali terítők közül sok eredetileg jegykendő volt, nagyobb részüket azonban egyenesen erre a célra készítették. Ugyanakkor az

398 GESZTI ZSÓFIA, PÁKAY VIKTÓRIA, G. TAR IMOLA: *Kultúrakutatás Kárpátalján*. Ungvár. 2005. 144-150

ilyen terítőkre is az vonatkozik, mint más templomi tárgyra, hogy nem különböznek a mindennapi használatra szánt daraboktól.[399]

A nyugat-európai díszítőművészet leggyakrabban a szimmetrikusan megszerkesztett mintákat alkalmazta a hímzéseken. A korsóból, szívből, tulipánból kinövő, szimmetrikusan megszerkesztett virágbokor a reneszánsz díszítőművészetből származik. Úrasztali terítőink mintái között gyakran találkozunk ezzel a szerkesztésmóddal, amelyek gyakran szimmetrikusan helyezkednek el a terítőn. Az ilyen mintáknál rendszerint a feliratok is igazodnak a szerkesztés elvéhez. Mintáik között természetesen ott találjuk az úríhímzésben kedvelt keleti virágábrázolásokat, a gránátalmát, tulipánt, nagy ívelő fogazott szélű leveleket. Leggyakoribb minták: búzakalász, gránátalmás, bibliából vett jelképek, madarak, szőlőminta. A terítőkön jellemző kiírások: ige, készítő, monogram. A halotti kendőkön a tükörírás jellemző. A XVIII. században arany és ezüstszálas hímzések többnyire lenvászon anyagra történtek. A ránk maradt díszített kézimunkákon az öltéstechnikák közül a laposöltés különféle változatait és a száröltést alkalmazták leggyakrabban.[400]

arannyal hímzett virágdíszes terítőn, amelyiken a 12. zsoltár van ráhímezve. Ezek a terítők többnyire adományként kerültek az egyház tulajdonába. Gyakran rajta van az adományozó neve: „ISTEN DICSŐSÉGÉRE AJÁNLOTTA VARGA IRÉN 1917".

A református egyházi művészet egyéb megjelenési formái

A Kárpátalja-szerte elterjedt templomdíszítések alapján megcáfolható az az általánosan elterjedt nézet, hogy a református templomok nincsenek díszítve, puszta fehér falakkal rendelkeznek. Kárpátalján jellemző a fakazettás mennyezet, szószékkoronai díszítések, jelképek (tulipános minta, pelikán). A templombelsők díszítése a festő-asztalos ipar feladata volt. A festett mennyezeteket javarészt a népművészet keretébe soroljuk. Mindenekelőtt azok a reneszánsz virágos díszítésű mennyezetek és karzatok, melyek oly nagy hatással voltak a XVIII. században felvirágzó bútorfestő magyar népi asztalosságunkra. A mennyezetkazetták kompozíciói két-háromfajta elrendezési rendszerben készültek: legtöbbje kétátlós vagy középtengelyes szimmetriájú. A sokszínű kompozíciók lendületes, biztos vonalakkal vannak felfestve, színezésük összehangolt. [401]

---

399 FELHŐSNÉ CSISZÁR SAROLTA: *A kárpátaljai református egyházak XVII-XVIII. századi terítői*. In: MAGYAR REFORMÁTUS EGYHÁZAK JAVAINAK TÁRA V. Iparművészeti emlékeke a kárpátaljai református gyülekezetekben. Szerk: Küllős Imre- P. Szalay Emőke, Budapest. 2002. 303-331

400 FELHŐSNÉ DR. CSISZÁR S. 1997. i. m.

401 DOMANOVSZKY GYÖRGY. 1981. i. m.: 259

A kárpátaljai református templom díszítések közül kiemelkedő a csetfalvai református templom fakazettás mennyezete, ahol az ornamentális díszek mellett feliratok is olvashatók. Meg kell még említeni a huszti református templombelső díszítését, amelynek kiemelkedő értéke a középkori freskódísze. Lángi József utóbbi években végzett kutatásai sok értékes részletet hoztak felszínre. A hajó északi falán a következő jelenetek láthatók nyugatról kelet felé haladva: a föltámadt Krisztus találkozása Mária Magdolnával, a három magyar királyszent egész alakos ábrázolása és közel a diadalívhez Szent Ilona. A diadalíven szamárhátíves architektúra-festés részletei maradtak meg, fölötte talán Mennybemenetel-jelenet látható, hódoló figurákkal.[402] Nem hagyható ki a viski református templom mennyezeti díszítése sem, amelynek közepén a magyar címer található. A famennyezetet 1789-ben készítette Nyitra megyei Váli Antal, gazdagon díszítve ornamentális és geometrikus motívumokkal, madarakkal, latin nyelvű felirattal. A XIX. századi leírások falképeket említenek, a diadalív szentély felőli oldalán Lángi József kutatása freskó meglétét igazolja.[403] A técsői református templom jelenlegi legnagyobb látványossága a hajó 1748-ban készült, festett falmennyezete. A kazetták díszítése igen változatos, keverednek az ornamentális és figurás motívumok, köztük sellők, oroszlánok, sas, pelikán, sárkány, hal, kecske, madarak.[404] A középkor legértékesebb emléke a nagybégányi református templom északi falán található nagyméretű diadalív melletti freskó. A párját ritkító szépségű gótikus falkép Szent Ilonát ábrázolja két segítőjével a Szent Kereszt megtalálása közben.[405]

Jelképrendszer

Az úrasztali terítőkön a hímzésmintákban megtalálhatjuk a keresztény szimbólumok egész tárházát. Gyakran ezekbe az ősi hullámindás szerkezetekbe, életfás mintákba és a keleties aszimmetrikus mintákba épülnek bele. Néha egy-egy szőlőfürt vagy kalász, néha egy-egy kis kereszt jelzi ezt. Máskor szív, galamb vagy kakas mintákkal találkozunk önálló sormintában.

Ezek az ábrázolások Kárpátalján mind ott vannak a kézimunkákon. Debrecenben többféle szőlőmintás abroszt és kis terítőt, Fertősalmáson kalászos-

402 CSIZMÁR SAROLTA, DR. JANKÁNÉ DR. PUSKÁS BERNADETT PHD, DR. KOLLÁR TIBOR, DR. NÉMETH PÉTER, SZATMÁRI ISTVÁN: *Műemlékek a Kárpátok és a Tisza ölelésében*. Kiadó: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat. 2010. 82
403 Uo. 93
404 Uo. 95.
405 KÉSZ GÉZA, KÉSZ PIROSKA, HÁJAS ISTVÁN: *Az egykori Beregi Református Egyházmegye templomai határon innen és túl.* Vásárosnamény. 2010. 41

búzavirágos, Péterfalván indába szerkesztett szívsoros mintával találkozunk. A leggyakoribb minták:

- szőlőfürtös minta
- szőlős, rózsás minta
- cakkos, indás rózsa és csillagos minta, haragvirággal
- harangvirágsor kis keresztekkel
- rózsás, szőlőfürtös minta
- szőlőleveles minta
- szívminta lóherével
- szív és páros madárminta
- kosaras életfa szívmintával
- páros galamb kosárral[406]

De nemcsak úrasztali terítőkön találkozunk keresztény jelképekkel, hanem az egyéb egyházi használati tárgyakon is.

Sok mindent elárul egy-egy szimbólum a kelyheken vagy az úrasztali terítőkön. Mindegyiknek külön üzenete van, célja. Ezeket a titkokat fejtettem meg egy jelképtár segítségével.

Szarvas – évenként lehullatott és újranövesztett agancsa révén (fához kapcsolódó egyetemes jelkép), örök megújulás, az újjászületés, Krisztus szimbóluma.

Kalász – jelképezi a meghaló és feltámadó Jézust, az utolsó vacsora kenyerét, az oltári szentséget (ezért gyakran díszítik szőlővel).

Griff – középkori templomkapukon griffek láthatók a mennyország őreiként. Danténál ő húzza az egyház diadalszekerét = Krisztust jelképezi.

Liliom – tisztaság, Krisztushoz társítják (fehérsége miatt), sőt a középkori utolsó ítélet – ábrázolásokon a világbíró Krisztus szájából olykor liliom jő ki = a kegyelem szava.

Rózsa – földi szerelem / Krisztus önfeláldozásának szimbóluma. Ahogy a fehér a tisztaságnak, úgy a vörös a vértanúságnak, a paradicsomba jutás jogának jelképe.

Kismadár – kereszténynyelfogás szerint = énekével a lélek vágyakozását szimbolizálja a Paradicsom után.

Nyúl – a nyúl az új életnek, a tavaszi termékenység megtestesítője, ezáltal keresztény értelmezésben a feltámadás eszméjéhez kapcsolódik. A pogányok, a bűnösök jelképének tekintik, aki menedéket keresve védelmet talál Krisztus egyházának sziklájánál. Védtelensége folytán a magát kizárólag Istenre bízó ember jelképe.

Pelikán – a református kereszténység szimbólummadara.[407]

---

406 FELHŐSNÉ CSISZÁR SAROLTA: *Keresztes hímzések határon innen és túl*. Örökségünk Nyíregyháza Könyvkiadó. 2010. 32-33

Csillag – a kereszténységben a teremtés és a szentháromság jelképe. A fénysugaras ötágú csillag a betlehemi csillag jelképe, mely az evangéliumi hagyomány szerint Jézus születését jelezte az égen. A hatágú csillag vagy Dávid csillag (Dávid pajzsa vagy Salamon pecsétje) ma Izrael állam jelképe.

Szőlő – egyik legősibb kultúrnövényünk, élet- és haláljelkép. Ahol csak termesztették, kezdettők fogva szent és isteni növénynek, életfának tekintették. A szőlőtő, mint Krisztus és a keresztény hit szimbóluma az evangéliumi kezdetektől fogva a vallásos művészet főmotívuma. E jelképes szőlőtőke ótestamentumi talajban gyökeredzik. A szőlőlugasban való Noé maga az első tőke, melyből Krisztus, az „igazi szőlőtő", az isteni „sarj" ered. A szőlő azonban, mint minden tavasszal ismét kihajtó fontosabb kultúrnövény, nemcsak halál-, hanem újjászületés jelkép is.[408]

Szív – az érzelmek székhelyeként vált a szeretet, továbbá a szerelem szimbólumává. A keresztény szimbolikában a lángoló szív az Isten iránti forró szeretetet jelenti.[409] Bibliai felfogás szerint nemcsak az emberi test, de az emberi érzelmek, az intellektus, az életerő jelképes centruma is, amely irányítja a cselekvést, a haragot, a szeretetet.[410]

Galamb – a madár ábrázolásának egyik leggyakoribb formája, ezért általában lélekszimbólum. A keresztény szimbolikában ő az Isten lelke, mely a teremtés kezdetekor a vizek fölött lebeg. Ókeresztény ábrázolásokon a galamb az emberi lelket szimbolizálja.[411]

Kakas – ez a madár elvont értelemben a lét kezdetét jelző felkelő Napnak, a születő félben lévő szellemi fénynek, vagyis a feltámadásnak a szimbóluma, miután a felkelő Napot a kakaskukorékolás köszönti elsőként. Az Ószövetség a kakast az Istentől kapott értelem fényével hozza összefüggésbe. A templomtornyokon Krisztus feltámadását és másodszori eljövetelét is várja és jelezni fogja.[412]

Olyan szimbólumokkal találkozunk akár a református templomokban, akár azok használati tárgyaikon, amelyeket egyetemes protestáns jelképekként tekinthetünk. A kutatás során elmondható az, hogy a kárpátaljai magyar református egyházközösség megőrizte és mai napig használja azokat a tárgyakat, melyek szerves részét képezik a magyar díszítő- és népművészeti egyházi alkotásoknak.

Összegzés

---

407 *Jelképtár*. Szerk: HOPPÁL MIHÁLY-JANKOVICS- NAGY ANDRÁS- SZEMADÁM GYÖRGY. Helikon kiadó. Gyula. 2000.
408 Uo. 208-209
409 TAKÁCS BÉLA: *Bibliai jelképek a magyar református egyházművészetben*. Budapest. Kiadja a Magyarországi Református Egyház Sajtóosztálya. 1986. 132
410 Uo. 207
411 Uo. 73
412 Uo. 75-76

Minden kultúrában az őskortól napjainkig természetes igény, hogy legyen egy kitüntetett hely, ahol a vallási élményt fokozottan élhetik át, ahol kapcsolatba léphetnek az éggel – Istenükkel, vigaszt találnak mindennapi gondjaikra vagy megerősíthetik őket. A letelepedett kultúráknál ez a hely az imaház, templom, szentély, zsinagóga – későbbiekben templom. Minden templom szerkesztett tér, mely tükrözi a vallás felépítését.

Hosszú időn keresztül az egyház a művészetek édesanyjának számított, hiszen ha csak a középkorba tekintünk vissza, a humanizmus előtti időszakban a legtöbb képző- és népművészeti alkotás Isten dicsőségére készült, a templom szolgálatába ajánlva. Ezeket a használati tárgyakat vizsgáltam, azok jellemvonásait, jelképrendszerüket.

A feltárt anyag alapján elmondható, hogy a kárpátaljai egyházak a sok viszontagság ellenére a magyarországihoz hasonló arányban őrizték meg a XVII. és XVIII. századi úrasztali terítőket és kegytárgyakat. Jól reprezentálják a ránk maradt emlékek, hogy a mai kárpátaljai magyarság kultúrája, művészete semmiben sem különbözött az ország más részén élő magyar közösségek kultúrájától, és szerves részét képezi az egyetemes magyar kultúrának. A hímzések mintakincsében, mint az ország bármely részén, itt is a növényi ornamentika érvényesül. Ezek között is az aszimmetrikus ún. csokros-bokros virágminták a dominánsak. De a virágábrázolás mellett találkozunk állatábrázolással is. A színek alkalmazásában a XVIII. századtól kezdve fokozatosan a felvidéki hatás érvényesült.

A használati tárgyak bemutatásában nagy segítséget nyújtott P. Szalay Emőke kutatómunkája is, amelynek nagy hasznát vettem a könnyed átláthatóságban. Az úrihímzések vizsgálatában pedig Felhősné Dr. Csiszár Sarolta munkája volt alapmű.

Felhasznált irodalom

Forrás:

1. A Kárpátaljai Református Egyház Levéltár és Múzeum kiállítási tárgyai

Szakmunkák és tanulmányok:

2. Dávid Katalin: Magyar egyházi gyűjtemények kincsei. Budapest. 1981
3. Domanovszky György: A magyar nép díszítőművészete. I. kötet. Akadémia kiadó. Budapest. 1981
4. Felhősné Dr. Csiszár Sarolta: XVII-XVIII. századi hímzett terítők a kárpátaljai református egyházakban. IN: Hatodik Síp, IX. Évfolyam, 1997. Tél.
5. Felhősné Csiszár Sarolta: A kárpátaljai református egyházak XVII-XVIII. századi terítői. In: MAGYAR REFORMÁTUS EGYHÁZAK JAVAINAK TÁRA V. Iparművészeti emlékeke a kárpátaljai református gyülekezetekben. Szerk: Küllős Imre- P. Szalay Emőke, Budapest. 2002.
6. Felhősné Csiszár Sarolta: Keresztes hímzések határon innen és túl. Örökségünk Nyíregyháza Könyvkiadó. 2010.
7. Geszti Zsófia, Pákay viktória, G. Tar Imola: *Kultúrakutatás Kárpátalján*. Ungvár. 2005.
8. Hoppál Mihály-Jankovics- Nagy András- Szemadám György: Jelképtár. Helikon kiadó. Gyula. 2000.

9. Kész Géza, Kész Piroska, Hájas István: Az egykori Beregi Református Egyházmegye templomai határon innen és túl. Vásárosnamény. 2010.
10. P. Szalay Emőke: Ötvösmunkák és fémedények a Kárpátaljai Református Egyház gyülekezeteiben. In: Iparművészeti emlékek. A Magyar Református Egyház Javainak Tára. A határontúli református egyházak. Kárpátaljai Református Egyház V. Főszerkesztő és sorozatszerkesztő: Tenke Sándor. Szerkesztette: Küllős Imre és P. Szalay Emőke. Budapest, 2002.
11. P. Szalay Emőke: Ónedények a kárpátaljai református gyülekezetben. In: Iparművészeti emlékek. A Magyar Református Egyház Javainak Tára. A határontúli református egyházak. Kárpátaljai Református Egyház VI. Főszerkesztő és sorozatszerkesztő: Tenke Sándor. Szerkesztette: Küllős Imre és P. Szalay Emőke. Budapest, 2004.
12. Takács Béla: *Bibliai jelképek a magyar református egyházművészetben*. Budapest. Kiadja a Magyarországi Református Egyház Sajtóosztálya. 1986.
13. Voigt Pál: *Régi magyar otthonok*. Budapest. 1936

Lexikonok, enciklopédiák:

14. Fél Edít-Hofer Tamás-K. Csilléry Klára*: Népművészet*. In: Magyar Néprajzi Lexikon, 3. Budapest, 1980.

Általános összefoglaló művek:

15. Csizmár Sarolta, Dr. Jankáné Dr. Puskás Bernadett PhD, Dr. Kollár Tibor, Dr. Németh Péter, Szatmári István: *Műemlékek a Kárpátok és a Tisza ölelésében*. Kiadó: Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat. 2010.

A vallás szerepe egy búcsúi asszony életében

Jakab Annamária

A szerző a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karának Történelmi és Néprajztudományi Doktori Iskolájának hallgatója.
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Dr. Keményfi Róbert prfesszor a Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék egyetemi tanára.

Tartalom: 1. Bevezetés; 2. Vallási nevelés a gyermek szocializációja során; 3. A párválasztás szempontjai; 4. Vallásos élet a házasságban; 5. A gyermekek vallási nevelése; 6. Összegzés; 7. Szakirodalom

1. Bevezetés

A dolgozat egy nagyobb társadalomnéprajzi vizsgálat vallási aspektusait emeli ki. A kikutatás fő témája az alkalmazkodás módjainak vizsgálata társadalomnéprajzi megközelítésben, egy asszony élettörténete alapján. Az asszony alkalmazkodási stratégiáit nagyban meghatározta vallásossága, így életének ezen mozgatórugójára térek ki. A kutatás célja azoknak az eltanult vagy az idők során kialakított alkalmazkodási stratégiáknak a feltárása, amelyek meghatározták az asszony életét és gondolkodásmódját. A hipotézis szerint az állandó alkalmazkodás ellenére, az adatközlő cselekvő asszonyi életet élt és az eseményeket nem kényszerként élte meg, hanem élete útjának.

Az elemzés alanya egy búcsúi asszony (a későbbiekben N. Katalin). Az adatközlő kiválasztása során fontos szempont volt a közösségből való kiemelkedőség. A kutatás célja volt egy átlagostól eltérő életpálya bemutatása, de ezzel együtt a közösség mindennapiságának tükrözése is. N. Katalin kiemelkedősége tizenegy gyermek felnevelésében rejlik, valamint abban a kivételes és mély vallásosságban, amely áthatotta egész életét és minden döntését. Katalin mindennapisága mindezekkel szemben a XX. században megélt események és változások által követhető nyomon, amely átalakulások az egész közösség életét meghatározták.

A kiindulópontot N. Katalin beállítottsága és gondolkodása határozta meg, a kutatás az ő szemszögéből világít rá az általa kiemelt fontosabb életeseményekre.413 Ezek többnyire a történelemben bekövetkezett változásokhoz és azoknak a család életére gyakorolt hatásához köthetők, valamint saját női élete fordulópontjaihoz – házasságkötés, új településre kerülés, szülés, történelmi változások – kapcsolódnak. Az elemzés során az émikus megközelítésmód jelenik meg a dolgozatban, melynek köszönhetően nem a kutató beállítottsága és gondolkodása befolyásolja az elemzést, hanem az asszony szemszöge határozza meg az értelmezés perspektíváját. Ennek során hangsúlyt kap, amit csak az elbeszélő személy élhetett meg a történelemből, ő az egyetlen, aki ezt

413 Az adatközlő által kiemelt életeseményeket az egyes fejezetekben tárgyalom részletesen.

elmondhatja.414 A munkának a holisztikus szemlélet is fontos alapelve, hiszen az asszony által megélt események csak összefüggéseikben értelmezhetők és elemezhetők.

Dolgozatomban, a néprajztudományban is alkalmazott életrajzi módszert használtam, melynek részei: az anyag felgyűjtése, majd bemutatása, végül a következtetések levonása a gyűjtött anyag alapján.415 Az általam is használt módszer sajátosságai „az anyagvizsgálat formájában és a kérdésfeltevés sajátosságaiban rejlenek. Az életrajzi módszer alkalmazásánál a megismerés módja a legfontosabb, nemcsak a forrás. A témaválasztásommal és a módszer alkalmazásával fontosnak tartottam előtérbe helyezni az egyéniségkutatás és az élettörténet vizsgálatának aktualitását. Ez a fajta kutatás lehetőséget ad egyetlen személy alapos megismerésére, mely által az egyén életébe és gondolatvilágába nyílik betekintés. Annak ellenére, hogy dolgozatban egy élettörténet eseményei kerülnek bemutatásra és elemzésre, az egyént nem kívánom kiragadni környezetéből, a családból, és a tágabb értelemben vett társadalomból. Ugyanis az egyén saját kultúráját is reprezentálja gondolkodásmódja, életmódja, összességében élettörténetén keresztül.

Elemzésem alanya, N. Katalin 1924-ben született. Gyermek- és leánykorát Nagyberegen élte szüleivel, három lánytestvérével és apai nagyszüleivel, akik a falu vallási életében nagy részt vállaltak. Anyai nagyszülei szintén a településen éltek. Gyermekévei alatt az iskolai istentiszteletek, a vasárnapi iskola és a család révén vallásos nevelést kapott. A család a nagybirtokosok körébe tartozott 40 hold földjével. A szántóföldön, a zöldséges kertben és a szőlőben végzendő munka minden idejüket kitette, a megtermelt javakat pedig távoli településekre szállították értékesíteni. Majd felnőtté válását követően N. Katalin 1946-ban férjhez ment egy szintén nagybirtokos család sarjához Búcsú településre.

2. Vallási nevelés a gyermek szocializációja során

A család három funkciója: társadalmi, gazdasági, morális. Ennek az egységnek a háttere a közös értékrend volt, melyben a hagyományos lokális társadalomban központi helyen a munka állt. A nevelés fő célja egy társadalmi rendszer közvetítése és bensővé tétele volt, a példamutatás, gyakorlati elsajátítás révén. A paraszti közösségekbe nem bizonyos erényekre akartak nevelni, hanem általános engedelmességre. Igyekeztek, hogy az egyén ne tűnjön ki a többiek közül, nem a képességek kiemelése volt a cél. A fontos dolgokra megtanították a gyerekeket, vagy maga is elleste azokat.416 A nevelési elveket, a szigort, a munkát

414 Kónya 2002: 149-150.
415 Tobiassen 1982: 75-84.
416 Jávor 1989: 146.

azonban nem kényszerként élte meg N. Katalin, hanem az élet természetes rendjének. A szociális minta révén ezt látta alapvető követendő útnak.

A társadalmi normák elsajátításának időszakát az egyén gyermekkorban a családja kötelékében éli meg. A lokális és közösségi identitás falun a legerősebb, így ennek elsajátítása a legfontosabb a tagjai számára. Ennek során vette át N. Katalin is azt, hogy mik a legfontosabb értékek, szokások a saját családjában, és ezen keresztül az egész közösségben. A család, az egyén és a közösség közti összefüggések közegében tapasztalja meg a fiatal a társadalmi normákat. A családi egység olyannyira meghatározó a hagyományos lokális társadalomban, hogy az egyén tettei túlmutatnak személyén, családjával azonosítják cselekedeteit.417 Az ember a szerepekhez kötődő elvárásrendszerben élhette meg legjobban saját társadalmi minőségét, ugyanakkor a külvilág is a szerepeihez tartozó kategóriarendszeren belül támasztott elvárásokat vele szemben. Az identitás tulajdonképpen a sokféle társadalmi szerep összebékítése. A szerepekhez kötődő normák azért fontosak, mert meghatározzák, hogy az egyén hogyan viselkedjen a különböző élethelyzetekben. A családon belül elsajátított szerepek segítenek eligazodni a világban.418

A kisgyermekkor élményei nagyon meghatározóak voltak N. Katalin számára, elsajátíthatta a női-férfi szerepeket a családban. Annak ellenére, hogy nem sok konkrét emléke maradt meg ebből az időszakból, mégis a számára alapvető értékek, valamint nagyszülei és szülei magatartásának mintája ma is él benne. A nagyszülőkkel való együttélés alatt megtapasztalta az idősek megbecsülését és szerepét a családban. N. Katalin édesapja példaként tüntette fel a nagymamát: *„Édesapám olvasta a Bibliát, és akkor ott Bölcs Salamon írja a derék asszony dicséretét. És benne vót, hogy ügyes vót, nem aggodalmaskodott sose. Meg hogy jól mentek dógai, sokat dolgozott, éccaka is sokat fenn vót, végezte a munkáját. És amikor elolvasta, azt mondja ilyen asszony vót a te nagyanyád. Mondtam mán a jányaimnak, meg a menyeimnek, ha mindőjüket összetesszük, akkor sem olyanok, mint ahogy a Bibliában le van írva. Ügyes asszony vót a nagyanyám."* A Bibliai idézet is megmutatja a vallás családi magatartásformákban betöltött szerepét és jelentőségét. A nemi szerepek elsajátításában a gyermek elé a szülő a korábbi generáció példáját helyezi, alátámasztva írott, hitbéli elemekkel. Tehát jelen van a konkrét példamutatás mellett a felmenőkre való hivatkozás is, megerősítve valláserkölcsi elvárásokkal.

Az édesapa számos példát nyújtott N. Katalin számára munkaszeretetből, kitartásból, szorgalomból, ami által később a párválasztásnál is ezek a szempontok domináltak N. Katalin számára. A férje kiválasztásának alapja az édesapja erényei és jelleme voltak. A vallásos szemléletet is a család férfi tagjai, az édesapa és a nagyapa képviselték. Az egyházban aktívan résztvevő kurátor nagyapa és a

417 Jávor 1989: 141.
418 Jávor 1989: 147.

vallásos édesapa egy erős erkölcsi alapot tudtak adni N. Katalinnak később saját gyerekei nevelésénél.

Az iskola is a vallásosságra tanított a legjobban. Ha a gyerekek nem kaptak otthon tudatos vallási nevelést, az iskolában istentiszteletekre vitték őket és közösen imádkoztak. *„Hétköznap az iskolából minden reggel mentünk a templomba. Kántortanító volt a tanítónk, és egy zsoltárt minden reggel megtanultunk."* A hétköznapi vallásos nevelés mellett az iskola tanárai és néhány kitűnő, végzős tanuló – köztük N. Katalin is – vasárnapi iskolát működtetett. Az iskolai nevelés mellett otthon is eltanulták a társadalom által szorgalmazott utat. Leány éveiben ez még nem a mindennapos Biblia-olvasásban és az imádkozásban mutatkozott meg, N. Katalin elmondása szerint lány korában a családjában és a faluban még másképp élték meg a vallásosságot az emberek. *„Hát akkor még nem vótak ezek, hogy Bibliát olvasni minden nap. Amikor learattuk már a búzát, akkor édesanyám kenyeret sütött belőle. Azt sose felejtem el, kint vótunk valahol és édesapámnak kalap vót a fején, a kalapját levette, Istennek hálát adott és úgy szelte meg a kenyeret. Meg olyan jó mondásai vótak, hogy milyen jó annak, akinek a lelkiismerete tiszta, nyugodtan átalussza az éjszakát, mert vannak, akik nem tudnak aludni, mert félnek meg rettegnek."* A vallás a mindennapi élet részeként jelenik meg, gyakorlatban, cselekedetekben megnyilvánuló hit, nemcsak egy belső, személyes kapcsolat Istennel, hanem inkább az élet minden területét végigkísérő, hálát adó, nevelő és értékadó megnyilvánulás. *„A nők inkább érzelmi oldalról közelítik meg a hitéletet. Ők biztosítják a család hitéletének egyensúlyát. A férfiak többségének vallásgyakorlása erősen hagyományjellegű. Istenhívők, de nem melyednek el a hit kérdéseiben. A templomba járás kötelességének szokásának eleget tesznek."*[419]

3. A párválasztás szempontjai

Az ifjúkor felkészülésnek tekinthető az asszonyi életre. Az elemzésben fontos kitérni a házaséletre való készülődés időszakára, hiszen azok a modellek, tapasztalatok és tanultak nagyban meghatározzák a nő egész életét, gondolkodását, amit otthonról hozott magával. Ekkor történik a munkára nevelés, a közösségben és a családban pedig végbemegy a társadalmi szocializáció, melynek során a falusi társadalom elfogadott tagjává válhat az ifjú, hogy aztán elkezdődhessen életének következő szakasza.

A fiatalkor elérésével a lányok és fiúk életének alakulását nemcsak a család határozta meg, hanem a közösségi alkalmak is: a fonó és a táncmulatságok. A nevelés ezen intézményes keretei azért voltak fontosak, mert a közösségi élet- és viselkedésmódokkal kapcsolatban mindent itt sajátítottak el a fiatalok. A felnőtté

419 Petánovics 1991: 84-93.

válás előtt ez volt az egyetlen alkalom a szórakozásra.420 Nagyon fontos látni azt, hogy a paraszti, de a polgárosultabb, modernizálódottabb közösségekben is a házasság elsősorban társadalmi és gazdasági intézmény volt, ezért a párválasztás rendszerint nem egyéni döntés eredményét képezte. Bárhogy is éli meg, bárhogy is emlékszik vissza az egyén a választására, mindenképpen hatottak rá ezek az elvárások. Ezen a ponton az elemzésben egyszerre szükséges alkalmazni az émikus es az étikus szempontokat is. Vagyis N. Katalin életét és élettörténetét az ő szemszögéből is kell szemlélni, de nem szabad azt sem elfelejteni, hogy retrospektív nézőpontból beszéli el ezeket az eseményeket, és a megélt esemény óta változott a világ és gondolkodása is. A jelen átírja az élete eseményeit, saját döntésének indokát, saját elhatározásként mesél olyan dolgokról, amiket akkoriban sokkal inkább a hagyományok miatt lépett meg, miközben azt valószínűleg egyáltalán nem érezte kényszernek, hanem az élet természetes menetének.

Korábban, mikor a házasulás szempontjai – tisztesség, becsületesség, szorgalom – még nem kerültek előtérbe, az udvarlók kiválasztásában inkább a külső jellemvonások, és a mások közül kitűnő tulajdonságok voltak mérvadóak az asszony számára. *„Vót Beregen egy fiú. Olyan szépen tudott danolni. Meg vót egy másik, az is olyan helyes fiú vót. Már akkor is azért imádkoztam, hogy mutassa meg, ki legyen az én férjem."* N. Katalin elbeszéléseiben mindig megemlíti, hogy sokat gondolkozott már utólag azon, hogy jól választott-e házastársat, és milyen élete lett volna más esetben. Kortársai között ez a fajta önreflexió még nem volt jellemző. Az emberek elfogadták sorsukat, hiszen a társadalom többi tagjánál is az életükhöz hasonló mintát láttak. N. Katalin a hallottak alapján sokat elmélkedett sorsán, helyzetén, lehetőségek merültek fel benne. Mégis minden alkalommal a pozitívumokat emelte ki életéből, biztosítva magát a jó döntés felől. Az elbeszéléseit és életét végigkísérő megerősítő szavak és a jó választás bizonygatásának célja saját maga megnyugtatása és a helyzetbe való beletörődés volt. Amellett, hogy megítélése szerint saját döntéseként élte meg a házasságát, mégis benne maradt az a kétség, amely végigkísérte életét, de a vallásban mindig támaszra lelt ezzel kapcsolatban.

N. Katalin, férjével nem a hagyományos ismerkedési alkalmak egyikén találkozott, a barátnője ismerőse volt a leendő anyósa. Nem megkülönböztetett ismerkedési alkalomnak számít a barátnők meglátogatása, de helyenként mégis lehetőség nyílik általa új emberek megismerésére. *„Én hamarább ösmertem az én férjemnek az anyját, mint őt, mert odajárt a barátnőmhöz, Kovács Szelinához. Oda jártunk vasárnaponként többen jányok is. Aztán hát azok mindig jöttek kocsival. Anyósom jehovista vót, és mindig bejött nekünk beszélni, csak mondta, mondta. Hát aztán én mondtam neki, hogy én a református vallásba nőttem fel, és én ebbe akarok meg is halni, az Urat még jobban megösmerni."* N. Katalin vallási

420 Nagy 1989: 116-117.

tekintetben nem alkalmazkodott az új viszonyokhoz, hanem azt követte, amibe belenevelődött.

A vallási hovatartozás tényezője volt talán a legfontosabb szempont a párválasztás során N. Katalin számára. Annak ellenére, hogy családja mélyen református vallású volt, a kérőt mégsem utasították el a jehovista édesanya miatt. Ennek kizárólagos oka az volt, hogy a leendő férj nem követte édesanyja vallását. Nagyberegen, nagyrészt református falu lévén nem fogadták el a vegyes házasságot, így csak saját vallásbeliekkel házasodtak. N. Katalin is elutasította a más felekezetű kérőit. Sosem volt ez kimondva, a gyerekeket sem nevelték erre tudatosan, de íratlanul mégis minden ember ebbe szocializálódott. *„Én nekem udvarolt egy katolikus fiú, hát nagyon udvarolt vón. De én megmondtam, én református vagyok, és reformátushoz is megyek férjhez."* A vallási elkülönülés nagyon élesen jelen volt Bereg társadalmában. Adatközlőm nem tudta megmondani ennek okait, ez volt számukra a természetes, ebben nőttek fel, viszont ennek háttere már elhalványult az idők során. A vallási szempontok mellett a párválasztásnál az endogámia is megjelent a tényezők között N. Katalin kortársai között.

Végül azonban a férj kiválasztásánál mégsem a külső megjelenés és a szép szavak domináltak, hanem a társadalmi biztonság és a tisztesség erényei. A döntésnél mégis közrejátszott a szülői minta is, hiszen ugyanolyan vagyonú fiút választott férjéül, amilyen társadalmi közegben ő is felnevelkedett. Nem a szerelem volt a házasodás kiváltó oka, hanem az elhatározás, a korban való érettség, a család unszolása, és a bizakodás abban, hogy Isten azt a bizonyos legényt szánta neki. Annak ellenére, hogy nem a család választása volt a fiú, miután megismerték, nagyon megszerették. A szülők saját példájuknak megfelelően a föld mennyiségét tartották fontos szempontnak, és mivel vagyonilag egyezett a két család, áldásukat adták a frigyre, sőt szorgalmazták is azt. *„Mert eleinte én nem akartam, de aztán Judit csak mondta, hogy hát milyen rendes fiú, meg mire várok. Judit, ahogy járt Ungvárra, mikor hazafele jött, többször az urammal együtt a kisvonattal jöttek. És az én uram mindég olyan kedves vót vele, vigyázott rá, megvédte."* Érdemes megfigyelni a család unszolását, a férjhezmenetel sürgetését. Úgy gondolták, hogy nincs értelme várni, ez az élet rendje, meg kell házasodni. Emellett 24 évesen a korban való érettsége is indokolta a család hozzáállását a kérdéshez.

4. Vallásos élet a házasságban

N. Katalin ezt az időszakot, elmondása szerint hite által, és Isten segítségével tudta megélni. Vallásossága mellett azonban alkalmazkodóképessége és visszafogottsága is segítette őt. Az édesanyjától látott szerepekből sajátította el ezeket a viselkedésformákat, hiszen tudni kellett kezelni a férj döntéshozatalban betöltött szerepét. *„Isten adott erőt, mert azt is el kellett hordozni, mikor kiabált velem az uram. Azt mondja, hogy mindig az van, amit te akarsz. Én nem vagyok*

olyan, hogy én akarjak valamit, én nem mertem magamtól soha semmit csinálni. Kértem Istent, hogy adjon tanácsot, vezessen. Akkor az uram is rájött, hogy mi a jobb, de az nem az én akaratom vót." Érdemes kiemelni a két fél közötti nézetkülönbséget. Míg a férj az asszony akaratának tulajdonította az egyes döntéseket, addig N. Katalin isteni segítséget vélt felfedezni a döntésekben. Tehát saját akaratára isteni sugalmazásként tekintett, melynek helyességét később a férje is belátta.

Élete többi szakaszában N. Katalin élete tipikusnak tekinthető, de gyermekei születésével kezdett kitűnni a közösségből. Tizenegy gyermek születése – Judit, Berti, János, Pali, Erzsébet, László, István, Miklós, Zsuzsánna, József és Mária – korántsem volt átlagos a beregi társadalomban. Katalin „nagy családként" említi magukat, ennek jelentése azonban elkülönül a nagycsaládszervezet421 intézményétől, ahol több generáció élt együtt. Adatközlőm esetében a „nagy" jelző a család létszámára, a gyerekek nagy számára utal.

N. Katalin visszaemlékezései alapján Bereg a közösség és a vallás normáit szigorúan betartó településnek számított az 50-es években is, mikor a környező településeken már elhalványulni kezdtek a merev szabályok. Szülőfaluja megvetette és megszólta volna a nagyszámú gyermekáldás miatt, csak Búcsú perifériáján élhette életét a család. Örült, hogy elköltözött Beregről, hogy elkerülte az emberek megkülönböztető szavait. Saját családja sem tekintette követendő normának a férje családjában született tíz gyermeket. *„Judit testvérem azt mondta, hogy Katalin oszt nehogy annyi gyereketek legyen, mint az uradék testvérek. Hát én csak hallgattam, de nem ígértem semmit."*

N. Katalin bekerült egy új településre, új családi normák közé, egy új, otthonitól szokatlan helyzetet élt meg, így már ő is másképp állt a kérdéshez, mint családja és szülőfaluja lakói. Felismerve a gyermekáldás értékét és a vallási normákat követve szembehelyezkedett a szülőfalujában kialakult normákkal. Tehát mindenképpen a férj családi mintája szolgáltatott alapot a nagyszámú gyermekvállalásra. *„De aztán úgy láttam, hogy tényleg így vót jó, Isten is így akarta, jobb vót itt Búcsúban, mert itt nem sokan ösmertek, kint laktunk így a falu szélin. Aztán Beregen meg mindenki ösmert, mert ott a templom mellett laktunk. És hát biztos szégyelltem vóna a Beregiektől ennyi gyermeket. Ott senkinek nem vót ennyi gyereke, na de én nem is tudom, hogy mit szégyelltek ezen."* N. Katalin értékítéletet fogalmaz meg a közösséggel szemben, de ugyanezt nem tehette volna meg Beregen maradva.

N. Katalin másrészt a születésszabályozás ismeretének hiányát is felhozta indoknak a nagyszámú gyermekáldásra, valamint a tapasztalatlanságát és a tudatlanságát. *„Na, hát hiába úgy vót, hogy vigyáztunk, vigyáztunk, oszt mégis*

421 „A nagycsalád gazdasági-társadalmi szervezet, egység, melyet apaági vérrokonsági és házassági kapcsolatban élő személyek alkotnak, akik vagyonközösségben élnek a legidősebb férfi irányítása alatt. Egy adózó egységnek számít minden nagycsalád." Penavin 1981:9.

állapotos lettem. Na hát így meg Isten adta, úgy vettem, elfogadtam. Hát nem akartam azzal vétkezni." A házaséletre nevelés nem volt általános még a XX. században sem a falusi közösségekben, nem lehetett róla beszélni. A születésszabályozás is a férfiak ismerete és dolga volt. *„Hát gondolom, hogy édesanyám sose szólt nekünk semmi. Hát nem tudom, ő se tudta biztos, vagy nem tudom, hogy. Nem tudtam én magam se, hogy mint vannak ezek a dógok."* A tájékozatlanság oka lehetett, hogy nem tartották fontosnak továbbadni a szülők saját ismereteiket, a friss házas majd tapasztalja meg maga. Ezt az élet velejárójának tekintették.422 Egyetlen nevelési módszer volt az elrettentés, de ez inkább még a házasélet előtt volt jellemző. *„Beregen akkor ha valamék lányról valamit hallottak, hát azt nagyon nem tűrték. Az egyik utcában az egyik lány állapotos lett, meg is szülte a gyerekét. Mi nem is tudtuk, csak akkor amikor azt mondták, hogy nem tudjuk hogy halva vagy ő ölte meg, a trágyadombra rádobta."*

Mindezek a körülmények bizonyára közrejátszottak a kérdésben, mégis leginkább a vallási előírások és a férj családi modellje irányíthatta életüket, hiszen a korban a családok átlagos gyermekvállalása a tizenegyet messze nem közelítette meg. A sokgyermekes családok egy generációval korábban voltak jelen. A férj mégsem a társadalmi normákat követte, hanem a családi tapasztalat révén kívánta továbbvinni az értékeket. Leginkább a vallásos hit volt, ami irányt adott a gyermekvállalásban, és a felnevelésükben. Ugyanakkor érdemes azt is szem előtt tartani, hogy az 50-es évekre a falusi társadalmak már tudatában voltak a születésszabályozás különböző technikáinak.423 Adatközlőm viszont semmilyen ilyen jellegű módszert nem ismert. Ebben közrejátszhatott vallási okokból való tudatos elhatárolódása a kérdéstől. A lokális társadalomban két módszere ismert a születésszabályozásnak: egyrészt a pozitív beavatkozás termékenységvarázslással, másrészt a negatív beavatkozás magzatelhajtással.424 Mivel az előbbit N. Katalin babonának tartotta, utóbbit pedig ahogyan az egyház, úgy ő is elutasította, így fel sem merülhetett a fogamzásgátlás kérdése.

N. Katalin komolyan vette és szigorúan betartotta az egyház tilalmát a magzat eltávolításával kapcsolatban. *„Úgy vót hogy állapotos lettem, hát én féltem vóna, hogy na hát ezt akkor megölöm, és mindég az vót bennem, ez az Isteni félelem, hogy én nem is mindég az emberektől féltem. Mert tudtam azt, hogy Isten mindent lát. Nekem mindég ez vót szem előtt."* Szintén a Bibliából a gyerekgyilkosság mellett a mag elvesztegetését is bűnnek hozta fel N. Katalin. *„Van egy olyan rész, már nem tudom mék, az Ószövetségben van, hogy az vót a*

422 Kapros 1986: 101-105. A szerző adatközlői is a tudatlanságot és a vallásosságot hozták fel a várandóság indokának. 128-131.

423 „Az emberiség létszámbeli alakulását, gyarapodását gyakorlatilag azóta próbálja szabályozni, amióta emberi kultúra létezik." A születésszabályozást a honfoglalás óta ismerik, írott forrás a XVI. századból származik a témával kapcsolatban. Gémes 1987: 8.

424 Gémes 1987: 10.

törvény, ha megnősült egy férfi, és elvette a nőt, hogy az támasszon neki magot. És akkor úgy van, hogy a magot a fődbe vesztegette. Na, hát hogy ez is milyen bűn."

Tehát vallása egy visszatartó erőt és határozott értékrendet adott számára. Az elbeszélésekből kiderül, hiába volt Nagybereg a külvilág számára mélyen vallásos református faluként számon tartva, mégsem követték ezeket a normákat. N. Katalin erős hitével is kitűnt a falubeliek közül. Bereg társadalmában megfigyelhetők voltak a norma és gyakorlat különbségei Bereg társadalmában, hiszen a mély vallásos élet a gyermekáldás elfogadására inti a híveket, mégis a sokgyermekes édesanyát megszólják, kinézik a faluból, szégyennek számít több gyerek vállalása. Az 50-es évekre már nem volt jellemző a tízen felüli gyermeklétszám, egy generációval korábban még igen. Ebben az időszakban már inkább 2-3 gyermek vállalása volt az általános.

5. A gyermekek vallási nevelése

Hiába voltak jelen az értékek N. Katalin életében, azokat nagyon nehéz volt átadni a gyerekeknek, nehéz volt őket összefogni, tanítani. *„Nekem fájt, hogy én nem tudom őket összeterelni. Próbáltam vasárnap délutánonként, hogy gyertek mán, olvassunk igét, imádkozzunk. De hát én azt hittem, hogy ami nekem jó, az nekik is jó. De azér csak valahogy összejöttünk, meg foglalkoztam velük, csak nem úgy, ahogy én szerettem vóna."* A jelenből visszanézve Katalin úgy gondolja, hogy a vallás erőltetése miatt nem úgy sikerült a gyerekeket nevelnie, ahogy szerette volna. Az általa megélt vallásosságot, a számára legfontosabb dolgot akarta továbbadni, azt gondolva, hogy gyermekei is hasonlóképpen fognak érezni. Később rájött, hogy nem az erőszakos tanítás, hanem az életmód és a példamutatás hozza meg a kívánt eredményt. A gyermekei beállítottságához, fejlettségi szintjéhez is kellett igazítania a nevelésüket, alkalmazkodni ahhoz. Jelenleg N. Katalin már látja, hogy nevelése mégsem volt hiábavaló, hiszen legtöbb gyermeke az édesanyától tanult vallásosságot továbbvitte saját életébe is.

Az otthoni vallásos nevelés mellett a templomba járást is nagyon fontosnak tartotta adatközlőm. Annak ellenére, hogy a korban tiltották a hit gyakorlását, a család továbbra is követte meggyőződését. *„Hát szóval nem lehetett, de azért elmentek. Meg egyszer Jóskának mondták az iskolában, hogy írjanak egy dolgozatot a vallásról meg az ünnepeket, hogy ünnepelik meg. és egy olyan dolgozatot írt, hogy ű minden vasárnap templomba van. Egyszer hazajön sírva, hogy azt mondta az igazgató, hogy tessék felmenni, beszélni akar édesanyámmal. És attól kezdve az a Jóska soha nem ment templomba. Sose. Pedig a Bibliát is magyarázza."* Amellett, hogy tiltották a vallásgyakorlást, az iskolai megszégyenítés is közrejátszott abban, hogy József eltávolodott a vallástól és az esetet követően nem járt templomba.

Az évek során a falu megismerte N. Katalint és kialakította róla véleményét. *„A sógornőmék gyerekei együtt jártak az én gyerekeimmel iskolába. Az egyik tanárnő egyszer azt mesélte, hogy ha a tanárok az iskolába beszélgetnek, a két N.-nét úgy különböztetik meg hogy a tiszta meg a koszos N.-né. Nem mondom, jártak a gyerekek tiszta meg foltozott ruhába is, de rongyosba sose."* Megbecsült és tisztelt asszonynak számított a településen, a közösség lakói a kívülről látottak alapján alakították ki véleményüket Katalinról.

Hitével is rögtön kitűnt a falubeliek közül. *„Mentünk lefele a faluban, oszt az asszonyok ott ültek kint a lócon a templom körül. Azt mondják, Katalin maga is a bibliaórára megy? Pedig maga mán kívülről ismeri a Bibliát. Mondom, azt sose lehet kívülről megösmerni*." A külvilág – sem a családja, sem a falubeliek – nem értették vallásos elkötelezettségét, nem tudtak teljesen azonosulni erős hitével. A menyei és a gyerekei425 is túlzásnak tartották Katalin vallási megnyilvánulásait és annak életében betöltött szerepét. Ebben közrejátszhatott az a tény is, hogy az asszony minden áron szerette volna ezt az életszemléletet a gyerekeibe is belenevelni, talán ez a kényszerítő erő az ellenkező hatást váltotta ki néhányukban. Katalinnak azonban a hitre találás – az ő szavai szerint megtérés – volt, ami segített neki a mindennapokban. A falu társadalma sem fogadta be a vallási nézeteket olyan elhivatottan, mint adatközlőm. A gyakori templomba- és Bibliaórákra járás kiemelte őt a közösség többi tagja közül. A többiek a padon beszélgetéssel és TV-nézéssel múlatták az időt, Katalin tudatosan nem vett részt ezeken az eseményeken, „nehogy a rabja legyen".

Végeredményben a sok nehézség és probléma mellett N. Katalin nagy áldásként élte meg gyermekei születését, és nem a felnevelésükkel járó akadályokra gondolt. A házasságában megélt boldogsága a gyermekei szeretetében nyilvánult meg. Tehát fontos döntés volt a párválasztás is, de asszonyi kiteljesedését és boldogságát mindenképp a gyermekáldás jelentette N. Katalin számára. *„Ahogy jöttek, Isten adta, elfogadtuk. Most mék nem kellett vóna. Nem tudok Istennek elég hálát adni, mikor együtt vagyunk. Hogy ez az enyém mind. Istennek nagy a kegyelme. Most is, amikor összegyűltünk csak így végignéztem, hát azt mondom, Istenem tényleg magam jöttem ide, és hát az apjuk már vagy 22 éve, hogy meghalt."* Az áldás mellett hálás azért, hogy nem maradt egyedül idős korára, és a sok gyerek közül mindig van valaki mellette. Néhány éve a család összetartása érdekében minden augusztusban gyermekei meglátogatják, megünnepelve édesanyjukat és a családot.

6. Összegzés

425 Két alkalommal kötetlen beszélgetést folytattam József fiával és annak feleségével.

A kutatás egy élettörténeten keresztül vizsgálta meg az egyén alkalmazkodási stratégiáit, a történelmi változások, a házasság és az új környezet hogyan befolyásolták az egyén életét. Az a következtetés vonható le, hogy bár a közösség fontos tényező volt N. Katalin életében, mégsem követte mindig a társadalom elvárásait és mintáit. Saját ítélőképessége és legfőképp hite segítségével mérlegelte élete eseményeit. N. Katalin életének meghatározói több irányból érkező hatások voltak: egyrészt a közösség mintái, melyeket fiatalkorában eltanult a családban és a közösségi szocializáció által, valamint a házasságkötése után az új családban és az új településen tapasztalt normák. Másrészt a különböző történelmi, gazdasági és társadalmi változások teremtette helyzetek egyedi stratégiák létét is eredményezték számára. Tehát a kényszerszülte és kulturális alkalmazkodási gyökerek együttesen jelen voltak életében.

Dolgozatomban egy szűkebb kutatási téma, a közösségen belül pedig egy egyén bemutatására került sor. Hiszen vannak olyan kérdések, amelyeket a legkisebb léptékben érdemes vizsgálni. Egy adott téma kérdésfelvetései különböző terepeken is lehetnek hasonlóak, de újabb kutatások segítségével újabb dimenzióval bővülhet a problémakör.426 A kutatás annak ellenére, hogy nem egy kevésbé kutatott témát dolgoz fel, XX. században általános jelenségeket vizsgál, a terület és a téma helyi sajátosságaival kíván hozzájárulni a hasonló témájú kutatásokhoz.

Szakirodalom

CSANÁDI György
2004 *Sorsfordító évek sodrásában. Fejezetek Beregvidék történelmi múltjából*. Ungvár: PoliPrint
GEERTZ, Clifford
2001 *Az értelmezés hatalma.* Budapest: Osiris
GÉMES Balázs
1987 *A népi születésszabályozás (magzatelhajtás) Magyarországon a XIX-XX. században I.* Dokumentatio Ethnographica. Budapest: MTA Néprajzi Kutatócsoport.
GYÁNI Gábor
2000 Emlékezés és oral history. In Uő.: *Emlékezet és a történelem elbeszélése.* 129-140. Budapest: Napvilág
JÁVOR Kata
1989 A család, a szerepek és az identitás alakulása falun. In Váriné Szilágyi Ibolya-Niedermüller Péter (szerk.): *Az identitás kettős tükörben*. 141-176. Budapest
KAPROS Márta
1986 *A születés szokásai és hiedelmei az Ipoly mentén*. Studia Folkloristica 18. Debrecen: Néprajzi Tanszék
KÓNYA Anikó

426 Geertz 2001: 194-226.

2002 Szubjektív történelem. Történelem az önéletrajzi visszaemlékezésekben. In Kanyó Tamás (szerk.): *Emigráció és identitás. 56-os magyar menekültek Svájcban*. 149-162. Budapest: L'Harmattan – MTA Kisebbségkutató Intézet

KÜLLŐS Imola

1988 Igaz történet, élettörténet, önéletrajz. In Vargyas Lajos (főszerk.): *Magyar Néprajz V*. 251-266.

LEHMANN, Albrecht

1982 Autobiográfiai módszerek. Lehetőségek és eljárások. In Küllős Imola (szerk.): *Az életrajzi módszer. Alkalmazása és eredményei a néprajzban és az antropológiában (Tanulmánygyűjtemény)*. 47-61. Documentatio Ethnographica 9. Budapest: MTA Néprajzi Kutatócsoport

LEHOCZKY Tivadar

1996 *Bereg vármegye.* Budapest-Beregszász: Hatodik Síp Alapítvány, Mandátum Kiadó

MOLNÁR László

1986 *Női élettörténetek. (Esettanulmányok).* Szociológiai Tanulmányok 28. Budapest: Akadémiai Kiadó

NAGY Olga

1989 *A törvény szorításában. Paraszti értékrend és magatartásformák*. Budapest: Gondolat

PAÁL Zsuzsanna

1993 Az élettörténet, mint néprajzi forrás. *A Miskolci Hermann Ottó Múzeum Közleményei 28*. 55-60.

PENAVIN Olga

1981 *A nagycsaládszevezet Szlavóniában (Kórógyon).* Újvidék: Fórum Könyvkiadó

PETÁNOVICS Katalin

1991 A vallásosság szerepe egy falusi közösségben. In Laczkovits Emőke (szerk.): *Népi vallásosság a Kárpát-medencében I.* 84-93. Veszprém

TOBIASSEN, Anna Helene

1982 Az életrajzi módszer. In Küllős Imola (szerk.): *Az életrajzi módszer. Alkalmazása és eredményei a néprajzban és az antropológiában (Tanulmánygyűjtemény)*. 75-84. Documentatio Ethnographica 9. Budapest: MTA Néprajzi Kutatócsoport

A vágy teológiája Nüsszai Szent Gergelynél

Hoványi Márton

A szerző a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának hallgatója.
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Dr. Puskás Attila a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karának Dogmatika Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára.

A kappadókiai atyák teológiai munkásságáról szólva Ghislain Lafont a következő megállapítást teszi: *„Meg kell jegyeznünk, hogy Szentháromság-teológiájuk az antropológiát is közvetlenül érinti: az ember végső boldogulását nem Isten színelátásának fogalomköre, hanem a befejezetlen keresés szókincse írja körül: a szomjúságot maga a végtelen csillapítja."*427 A trinitológia a személyfogalom kialakulásában úttörő jelentőséggel bír, ez pedig elvezethet a teológiai antropológia további kérdéseihez is. A kappadókiai atyák, különösen is Nüsszai Szent Gergely, emellett az úgynevezett apofatikus teológia keresztény útjának is jelentős (ki)alakítói voltak. Lafont iménti megjegyzése ennek a két mozzanatnak az összekapcsolásánál többet tesz meg, amikor a Szentháromságtanból forrásozó antropológia tárgyát a negatív teológia metódusával párosítva a szomjúságról és annak csillapításáról beszél. A szomjúság és az azt csillapító végtelen képe szubtilis utalás lehet a teológiai antropológia egy speciális területére: a vágy értelmezésére.

A *vágy*428 és az *ember* alapvető összetartozásának biblikus alapvetésére Wolfhart Pannenberg az ember teremtését hozza példaként. Amikor Isten az élet leheletét az ember orrába lehelte, az élő lénnyé lett.429 A *Genesis* az élő lényt a nefes chajjá (נפש חיה) kifejezéssel jelöli, amelynek első tagja, a nefes, amint arra Pannenberg felhívja a figyelmet, a konvencionális *élőlény* jelentés mellett egy egészen konkrét jelentéssel is bír: a gégét vagy torkot jelöli, amely kiszáradva a szomjúság metaforája más ószövetségi helyeken (Péld 25,25).430 Ebből vonja le a német szerző azt a következtetést, hogy a biblikus emberkép alapjaiban hordozza a szomjas vágyat, amit egyedül Isten tud csillapítani.

Ha ilyen módon az embert mint a végtelen csillapítására vágyakozót írjuk le, bennfoglaltan azt is állítjuk, hogy a vágy fenoménjének megismerése közelebb segít az ember megismeréséhez. A teológiai antropológia egyúttal a Teremtő

427 Ghislain LAFONT, *A katolikus egyház teológiatörténete*, ford. MÁRTONFFY Marcell, Budapest, Atlantisz, 1998, 77.
428 A magyar *vágy* szót összefoglaló fogalomként használjuk a dolgozatban, amely rokon értelmű a *késztetés*, *ösztön*, *törekvés* és *kívánság* szavainkkal. Ezekkel közösen a teológiai diskurzus megannyi héber, görög és latin kifejezésének fordítási terhét hordva a vállán a *vágy* szó leginkább hasonlóan értelemben használt görög ἐπιθυμία vagy latin cupiditas nyelvtörténeti feladatát látja el a magyarban.
429 Gen 2,7
430 Wolfhart PANNENBERG, *Rendszeres teológia 2.*, ford. GÖRFÖL Tibor, Budapest, Osiris, 146–147.

szándékához, netán vágyához is kérdést intézhet, feltéve, hogy az emberi vágyat kevésbé egy hiány-struktúra szükségleteként, sokkal inkább valami felé mutató pozitív erőként érti. A vágy analízisének választ kell keresnie legalább a következőkre: az ember és vágya milyen módon kapcsolódik egymáshoz? Amennyiben a vágy az ember*ben* van, hova köthető? Ha teremtett része az embernek, az istenképiség alapján feltételezhető-e, hogy Istenben is létezik vágy? Továbbá miért keletkezett kezdetben a vágy és meddig marad az emberrel? És végül fogalmilag megragadható- önmagában vagy csak valamivel való viszonyában (pl. amire irányul) tárul fel? Ha bármilyen módon megragadható, hogyan írható le?

A feltett kérdésekre a kappadókiai atyák közül Nüsszai Szent Gergely kínálja a legtöbb választ, ezért a továbbiakban vele fogunk foglalkozni.431 Írott életművének – amely elsősorban bátyja, Nagy Szent Baszileiosz halála után bontakozott ki – áttekintése azért is izgalmas, mert abból később a keleti teológiai tradíció gyakran táplálkozott, miközben a kortárs Szent Ágoston sok szempontból Gergelyével ellentétes teológiai antropológiája hasonló erővel indította útjára a nyugati tradíció vágy-értelmezését. Az időben közeli kortársak, térben egymástól távol, görög és latin nyelven művelt teológiájukkal maradandót alkottak. Az eredményeik jelzőjéül méltán használt „maradandó" kifejezés pozitív értelemben inspiráló teológiájukra, negatív értelemben a kialakított képek ellentétéből fakadó feszültség hosszas fennmaradására is vonatkozhat.

Vágy a Genesis és az Eszkaton között

Más alexandriai ihletettségű egyházatyákhoz hasonlóan Gergely is úgy értelmezi az ember teremtésének papi változatában (Gen 1,27) kétszer szereplő igei állítmányt (teremtette - ברא) mint két külön isteni cselekvést.432 A két teremtő aktus ugyan elkerülhetetlenül időbeli, mégis inkább logikai különbséget mutat az atyák értelmezésében. Az első cselekvéssel Isten képére és hasonlatosságára teremtetett az ember, míg a másodikkal, ti. a nemi különbséggel, Isten előrelátásból, a majdani ősbűn következményeinek a túléléséért adta a férfinak és a nőnek. A nemek különbsége (férfi és nő) ilyen módon szemben áll Isten nemek felettiségével, tehát az első teremtés jellegzetességével (kép és hasonlatosság) is.433 Már ezen a ponton elővételezhető az a fajta távolság a két nem között, amely az elsők között teszi lehetővé az ember életvilágában a *saját*tól különböző *idegen*

431 Válaszait pedig több szempont szerint is lehet csoportosítani. D. Tóth Judit kettőt is ajánl: a lélektanit és az etikai-pedagógiait. D. TÓTH Judit, *A vágy antropológiája Nüsszai Szent Gergely* Énekek éneke-kommentár*jában*, Orpheus Noster, 2011/3–4, 20.
432 *De hominis opificio = Patrologia Graeca 44*, ed. Jacques Paul MIGNE, Párizs, 1959, 210–211.
433 Vö.: PERENDY László, *A színelátás vágya Nüsszai Szent Gergely műveiben = Az ember krízise. Vágyódás és megkísértés között*, szerk. PERENDY László és PUSKÁS Attila, Budapest, Szent István Társulat, 2013 (Varia Theologica 4), 175.

utáni vágyat.434 Hans Urs von Balthasar meglátása szerint Gergely egy, ezt a távolságot megelőző, alapvetőbb különbséget is észrevesz az Írásban és azt teológiailag elsőként dolgozva ki jelentős hozzájárulást tesz a teológiai tradícióhoz, amikor megállapítja a teremtett és a teremtetlen lét közötti radikális különbséget.435 Ez a szétválasztás azt eredményezi, hogy a teremtetlentől elválasztott teremtmény sóvárogva vágyik a teremtetlen lényre. Ez az emberi vágy, amint azt Ghislain Lafont bevezetőben idézett mondata is tükrözi, a teremtetlen Isten elérésére irányul, aki azonban végtelenségében tökéletesen soha el nem érhető marad, ami a vágy állandó fokozódását eredményezi von Balthasar szerint.436 A növekedés és az Isten elérése utáni vágy csillapodását az hozza meg, ha létrejön az egyesülés akár az ember halált követő végleges állapotában, akár már azt megelőzően, földi életében. A vágyott Isten végtelensége ugyanis az ember felé irányuló szeretetben találkozhat az emberrel, annak vágyát egyszerre töltve be és végtelensége miatt egyszerre nyitva meg a mind teljesebb szeretet felé. Így lesz Isten teremtetlen végtelenségének elrettentő távolsága ellenére is, elérhetővé, hiszen ugyanez az Isten a kinyilatkoztatás fényében a szeretet végtelenjeként (1Jn 4,16b) mutatkozik meg.437 A szerető Isten szemlélése utáni vágy gondolata tulajdonképpen megelőlegezi a keresztény misztika tradíciójának egészét. Ehhez Nüsszainak el kellett oldania a lélek fogalmát az istenségtől, amely hagyomány Platón antropológiájában gyökerezett, ugyanis ez által az emberre már nem Istenhez tartozó, hanem az istenihez „hozzárendelt" létezőként tekinthetünk, utóbbiból pedig következik az ember vágya a hozzárendelőhöz.438

A vágynak ezt a pozitív értékelését új szempontokkal kiegészítve támasztja alá Nüsszai Szent Gergely *Nagy kateketikus beszéd*ének háromlépcsős gondolatmenete.439 Eszerint Isten azért teremtette az embert, hogy részesedjen

---

434 Meglátásunk szerint mindezek ellenére sem eredményezte Gergelynél a nemi vágy Pálhoz vagy Ágostonhoz hasonló értékelését a teremtésben tapasztalt különbség. Az ellenkező véleményhez lásd például: Hans Urs VON BALTHASAR, *Presence and Thought. Essay on the Religious Philosophy of Gregory of Nyssa*, San Fransisco, Ignatius Press, 1995, 78 skk.

435 Hans Urs VON BALTHASAR, *Gregor von Nyssa Der versiegelte Quell. Auslegung des Hohen Liedes*, Einsiedeln, Johannes Verlag, 1954, 11–14. Nota bene nem véletlen, hogy éppen az a von Balthasar lesz figyelmes Gergely különbségtételére teremtett és teremtetlen között, aki saját teremtésteológiájában kulcsfontosságú szerepet biztosít a Szentháromságban a Fiú Atyától való elválasztottságának (die Trennung) a világ megteremtésének Szentháromságon belüli lehetőségeként vagy „helyeként". A *Theodramatik* III. kötetében található gondolatmenet magyar nyelvű ismertetését és értelmezését l. PUSKÁS Attila, *Megismertük és hittük a szeretetet. Metszetek Hans Urs von Balthasar szeretetteológiájából*, Budapest, Szent István Társulat, 2012, 99.

436 VON BALTHASAR, *I.m.*, 15 skk.

437 A szeretet és a vágy gondolatmenetéhez l. Jerome GAITH, *La conception de la liberté chez Grégoire de Nysse*, „Études de Philosophie Mediévale", 1953/1, 206. Összefoglalva idézi: VANYÓ László, *Nüsszai Szent Gergely teológiai antropológiája*, s.a.r. D. TÓTH Judit, Budapest, JEL, 2010 (Litteratura patristica), 37.

438 Vö.: Endre VON IVÁNKA, *Plato Christianus*, Einsiedeln, Johannes Verlag, 1964, 151 skk.

(μέθεξις) az ő jóságban. Azért, hogy ez megvalósulhasson a tökéletesség csíráiként beléhelyezte a szabadságot és az önállóságot. Így, ha az ember a hozzá hasonlóra, tehát a szabadra és önállóra vágyik, végső soron csak Istenben lelhet megnyugvást. A teremtéskor az istenképiségben való részesedés Gergely szerint is az üdvösség divinációjában nyeri el beteljesülését, amint erre még utalni fogunk.

A második teremtés elővigyázatos cselekvése azonban az ősbűn nyomán az anyagvilág nehézkedésévé változott az emberben. Az ég és föld között elhelyezkedő ember, sajátos kifeszítettségét éppen a vágy kétirányúsága által tapasztalja meg. Az önmagában semleges értelmű ἐπιθυμία mellé egyes műveiben Gergely felvesz ezért két másik kifejezést is, amelyek jelentése csak részben áll fedésben egymással.440 Az istenivel való egyesülés vágyaként a Ὁρμή szót használja, amely lendületes előretörést, támadó mozgást jelent a profán görögben. Az ezt ellenpontozó Ῥοπή azt a vágyat jelöli, amely az állatias ösztönvilágra jellemző, a földi valóság felé húzó tehetetlenség értelmében, ami a görög szó profán „többletsúly" jelentéséből következik.441 Ennek a kettős vonzalomnak az idő dimenziójához kötött, továbbgondolt formája is létezik Gergely írásaiban. A két vágy közül az isteni felé törekvő vágy (Ὁρμή) a jövő felé orientált és mint ilyen, a vágy tudatos formájában reményként jelentkezik (Ἐλπίς) az emberben, szemben a múlt felé fordulóval (Ῥοπή), amely az anyagvilág elemeihez, a bűnös cselekvési mintákhoz, végső soron pedig az első bűn emlékéhez kötné az embert.442 Áttűnik ezen a perspektíván a páli szövegkorpusz *régi* és *új* emberének ellentétpárja (Róm 6,1–11), amely a Kr. u. 4. században elsősorban a keresztség szentségében megszülető *új* emberre utalhat.443 Gergely vágy-terminológiája egyszerre épít a sztoikus antropológiára, ugyanakkor át is értékeli azt több ponton. Erre éppen a vágy mint Ὁρμή hozható fel példaként, amely Epiktétosznál még etikailag elvetendő volt, Gergelynél pedig, amint látható, pozitív jelentéssel bír.444 Annál jobban hasonlít ez a kettéválasztott vágy-terminológia Platón első korszakának (Phaidión) a megkülönböztetésére *testi* és *lelki vágy* kettőse között.

Teológiai antropológiájában Gergely az emberi lélek részeit a teremtés hármas rendjének analógiájára gondolta el. A platóni dialógusokat parafrazeáló *A*

---

439 *Nagy kateketikus beszéd = A kappadókiai atyák*, ford. VANYÓ László etal., Budapest, Szent István Társulat, 1983 (Ókeresztény írók 6), 513. *Oratio cathecetica magna = Gregorii Nysseni Opera* (továbbiakban GNO) III, 4, 19, 15–20,5.

440 Az ἐπιθυμία kifejezésének előfordulásaihoz és részletes jelentésárnyalataihoz l. art. *ἐπιθυμία = Lexicon Gregorianum. Wörterbuch zu den Schriften Gregors von Nyssa III.*, Leiden–Boston–Köln, Brill, 2001, 404–412.

441 Vö.: VANYÓ László, *I.m.*, 172, 191.

442 VANYÓ László, *I.m.*, 193.

443 Heidl György javaslatára D. Tóth Judit is kitér erre a szentségtani értelmezési lehetőségre az *Énekek éneke kommentár* kapcsán. D. TÓTH Judit, *I.m.*, 21. A szentségtan jelentőségéhez, röviden kitérve a teológiai antropológia kérdéseire is, l. GYÖRÖK Tibor, *Beavató szentségek Nüsszai Szent Gergely írásaiban*, Budapest, JEL, 2014 (Litteratura patristica).

444 L.: EPIKTÉTOSZ, *összes művei*, ford. STEIGER Kornél, Bp., 2014, 161–163.

lélekről és a feltámadásról című dialógusában az első teremtés során elsőként megalkotott növények létmódját az emberi lélek vegetatív funkcióihoz és testi szükségleteihez köti hozzá. A vágyak ezen a szinten a természetes és szükséges emberi vágyak a növekedés, a táplálkozás, a szaporodás és a mozgás után.445 A második szinten az állatok állnak, akik a vegetatív lélekrészen túl az érzékeléssel is bírnak, így az állati vágyakban is részesülő emberi lélekben a harag és félelem kifejeződései kötődnek ide. Gergely szerint, ami a növényeknél és az állatoknál a fajfenntartás és az életben maradás természetes vágyából *in se* jót szül, a bűnbe esett ember a föld porából vétetve és az állati szaporodáshoz hasonló nemi aktusban alantasabb vágyakká alakul. Egyedül az ember rendelkezik azonban a gondolkodás és a belátás lelkével, amely képes ráirányulni az emberszerető Istenre is.446 A gondolatmenet során Gergely elsősorban az ἐπιθυμία kifejezésével él, amelyet ezért eredetileg neutrális, majd a különböző befolyások alapján pozitív vagy negatív előjelűnek tekinthetünk. A teremtés és a lélek összefüggéseinek a kifejtése előtt Gergely és Makrina fiktív dialógusa arról szól, hogy a harag és a vágy leküzdése elemi érdeke az Istennel egyesülni vágyó embernek.447 Azonban a dialógus során Gergely felveti Dániel vágyakozását (Dán 9,23; 10,11. 19), amely dicséretesnek bizonyult a Szentírás tanúsága szerint. Makrina válaszában eljut annak a fontos tételnek a kimondásához, amely szerint a vágy önmagában semleges és csak irányultságától függően válik erkölcsi értelemben jóvá vagy rosszá.448

A nüsszai püspök szerint a bűnbe eséskor az ember vágyait a sátáni működés is befolyásolta, amelyet Isten azért nem akadályozott meg, mert bár így megóvhatta volna a bűntől és annak következményeitől, az istenképisége által az isteni szabadságban és „önrendelkezésben" is részesített embertől ezáltal visszavonta volna a döntésképesség királyi méltóságát.449 Ez az emberbe vetett

445 A vegetatív lélekrész vágyainak a természetéről l.: *Beszéd az elhunytakról = Nüsszai Szent Gergely művei*, VANYÓ László etal., Budapest, Szent István Társulat, 1983 (Ókeresztény írók 18), 63.

446 A teremtés hármas rendjét lásd pl.: *A lélekről és feltámadásról = A kappadókiai atyák*, ford. VANYÓ László etal., Budapest, Szent István Társulat, 1983 (Ókeresztény írók 6), 595–596.

447 *A lélekről és feltámadásról* után írt munkáiban látens szervezőelvként ott munkál ez a gondolat: *Levél Szent Makrina életéről = Nüsszai Szent Gergely művei*, VANYÓ László etal., Budapest, Szent István Társulat, 1983 (Ókeresztény írók 18), 505–506.

448 *A lélekről és feltámadásról = A kappadókiai atyák*, ford. VANYÓ László etal., Budapest, Szent István Társulat, 1983 (Ókeresztény írók 6), 598–599. A tétel jelentőségét Morwenna Ludlow meggyőzően emelte ki: Morwenna LUDLOW, *Universal Salvation. Eschatology in the thought of Gregory of Nyssa and Karl Rahner*, Oxford, Oxford University Press, 2000 (Oxford Theological Monographs), 58.

449 Nüsszai Szent Gergely számára az ember teremtmények között királyi méltóságának gondolatánál is kedvesebb az azt megalapozó emberi szabadság tézise, amelyet nem győz hangsúlyozni a legkülönbözőbb témájú és műfajú írásaiban. Leginkább az ad nyomatékot ennek, hogy az Istentől az embernek adott szabadságot a kegyelem (χάρις) szóval is jelöli, ami logikusan következik abból az állításából, hogy Isten a saját szabadságából részesítette az embert. *De hominis*

bizalom, ha megingott volna a bűn elkövetése előtt, a gyanakvás által eleve megrontotta volna Isten és ember szeretetkapcsolatát.450 Az argumentáció további része a vágy gergelyi protológiájának újabb, fontos elemét tartalmazza: *„Tehát, hogy függetlensége is megmaradjon, és a rossz is eltűnjön természetéből, azt a megoldást találta Isten bölcsessége, hogy meghagyja az embert mindazokban, amiket akart, csak ízlelje meg a rosszat, amit kívánt, tapasztalata tanítsa meg rá, hogy mit mire cserélt fel, és a vágy révén önkéntesen jusson vissza eredeti boldogságába, amikor a természet levet magáról mindent, ami szenvedély, értelmetlen, teher, akár már a jelen életben a figyelem és a filozófia által, akár az innen való elköltözése után a tisztítótűz tégelyében tisztuljon meg.”*451 Ezen a ponton tehát többet állíthatunk annál, hogy a Teremtő és alkotása közötti hasonlóság, illetve távolság áthidalására szolgál az ember vágya. Annál is többről van szó, hogy az ember vágyik az emberszerető Isten emberen kívüli igazságának megismerésére és a Teremtő színelátására. Az első kísértésben a vágy rosszra fordításának alapját, az ember szabadságát meghagyva arra kap lehetőséget, hogy a jóra irányítsa vágyát és azt követve szabadon egyesülhessen Istenével. Ugyan az idézett sorok retorikája első pillantásra olvasójával az isteni pedagógia remekművét láttatja, ez nem homályosíthatja el Gergely Istenképének megkapó kontúrjait. Isten úgy jelenik itt meg, mint aki bukása ellenére is bizalmat szavaz teremtményének, felnőtt szabadságában továbbsegíti az önálló döntések útján és készen áll szövetséget kötni a nem őt választóval. Ebben a kontextusban a Fiú kenózisa azt is jelenti, hogy kiszolgáltatja magát az emberi (növényi és állati) lélekrész irigységre és haragra képes vágyának, amely ad absurdum a Golgotáig vezet. Ezzel párhuzamosan az ember vágyára hathatós gyógyírként adja önmagát mint ételt és italt, személyként megismerhető Igazságot, színeváltozásában is láthatót vagy feltámadottként is megérinthetőt.

Gergely ugyan vallja, hogy az emberiség nemzés által adja át egymásnak a vágyak állatias rendjét, azáltal azonban, hogy bármilyen vágy alávethetőnek tűnik az erényre irányuló szellemi törekvésnek, illetve a szabadság kitüntetetten sajátja marad minden embernek, érthető módon nem jutott el a *concupiscentia* áteredő bűnnel és nemzéssel egybekötött fogalmához, ahová kortársa, Ágoston eljutott. Mi több, Vanyó László kifejezetten azt hangsúlyozza, hogy az a közkedvelt meglátás a hellenista gondolkodásban, amely az ember másodlagos nemi érésének életkorát tekintette a jó és a rossz közötti különbséget tenni tudás határának, Gergelyre, sok más egyházatyával ellentétben, nem hatott.452 Szerinte az emberi test és a bűn

---

opificio = Patrologia Graeca 44, ed. Jacques Paul MIGNE, Párizs, 1959, 149 B. Kegyelem és szabadság összefüggéséről Gergelynél l. VANYÓ László, *I.m.*, 208–216, passim.

450 A problémafelvetést vö.: ÓRIGENÉSZ, *Kelszosz ellen*, ford. SOMOS Róbert, Budapest, Kairosz, 2008, 254.

451 *Beszéd az elhunytakról = Nüsszai Szent Gergely művei*, VANYÓ László etal., Budapest, Szent István Társulat, 1983 (Ókeresztény írók 18), 79.

452 VANYÓ László, *I.m.*, 111.

esetenként túlzottan szorosnak tűnő páli és ágostoni összekapcsolása sem jellemzi az embert az első bűn elkövetése után.453 Mindez Gergelynél együttesen érthetővé teszi a keresztelés nélkül elhunyt gyermekek üdvösségére vonatkozó véleményét is. Eszerint, Ágostonnal szemben, a keresztség nélkül idejekorán elhunyt gyermekek kapcsán biztosan remélhetjük az örök kárhozat elkerülését, sőt az üdvösséget is valamilyen formában. Amiért ideális esetben maga az emberi vágy is ahhoz az *erény*hez vezet, amely, Gergely szerint, központi jelentőségű az ember Isten felé haladó mozgásában, ezért a halál utáni üdvösség állapota nem lehet azonos az erényes életet élő és az ezt, akár önhibáján kívül meg nem valósítók számára.454

A második teremtés állapotáról és az ősbűnt követő antropológiai szituációról szóló áttekintés után hátra van még az első teremtés állapotának és az egyéni, illetve egyetemes beteljesülés mibenlétének a kérdése. Mivel az első teremtés állapotáról elenyészően keveset ír Nüsszai Gergely és az is elsősorban abból érthető meg, hogy a feltámadásban ennek az állapotnak a helyreállítását (is) tanítja, a vágy teológiai kutatásakor elegendőnek ígérkezik az egyéni és egyetemes vég problémájára szorítkoznunk.

A szakirodalom megállapította már, hogy Gergely teológiájában ahogy egyre szilárdabbá válik a végtelen Teremtő és véges teremtménye közötti ontológiai távolság, úgy fokozódik a távolságot felszámolni akaró vágy teológiai jelentősége.455 Az egyesülés felé való haladás (ἐπέκτασις) során az ember közvetlenül az erényre (ἀρετέ) vágyva tud növekedni és csak ezen keresztül irányul a hegyen lakozó Istenhez. *A lélekről és feltámadásról* egy helyen a búzáról és a konkolyról szóló példabeszéd (Mt 13,24–30) allegorikus magyarázatával mondja ki az erény és a vágy spirituális összetartozását a szemlélődés vagy misztikus egyesülés útján.456 Az egyesülés lehetőségével a *Mózes élete* szerint már a földi életben is számolhat az ember, azonban végérvényesen a halál utáni állapot hozza meg az Istennel színről színre történő találkozás ajándékát. A halált követően, Gergely állítja, hogy nem maradhat meg a vágyakozás, hiszen beteljesülésre jut az ember. Ezt a kizárást *A lélekről és feltámadásról*ban hozza meg a szerző, amely ellentmondani látszik azzal, hogy a véges ember számára a végtelen teremtetlen Isten mindig, tehát az eszkatonban is többnek mutatkozik, mint amennyivel szeretetre tud lépni a megdicsőült ember. Ezt az ellentmondást azzal próbálja kiküszöbölni, hogy a vágy helyére a szeretetet lépteti, amit viszont így határoz meg: *„a szeretet* [ἀγάπη] *pedig nem más, mint belső vonzódás*

---

453 *Beszéd az elhunytakról = Nüsszai Szent Gergely művei*, VANYÓ László etal., Budapest, Szent István Társulat, 1983 (Ókeresztény írók 18), 83.
454 *De infantilibus praemature abreptis libellum* = GNO III, 2, 96. *Gergely, Nüssza püspökének Hierioszhoz írt műve azokról a gyermekekről, akik idejekorán meghaltak = Nüsszai Szent Gergely művei*, VANYÓ László etal., Budapest, Szent István Társulat, 1983 (Ókeresztény írók 18), 58.
455 Art. *Desire = The Brill Dictionary of Gregory of Nyssa*, ed. Lucas Francisco MATEO-SECO and Gioulio MASPERO, transl. Seth CHERNEY, Leiden-Boston, Brill, 2010, 222.
456 *A lélekről és feltámadásról* után írt munkáiban látens szervezőelvként ott munkál ez a gondolat: *Levél Szent Makrina életéről = Nüsszai Szent Gergely művei*, VANYÓ László etal., Budapest, Szent István Társulat, 1983 (Ókeresztény írók 18), 597.

[προσφυομένης] *a jóhoz és kívánatoshoz."*457 A meghatározásban szereplő, magyarra vonzódásként fordított szó a probléma lényegét jól adja vissza, hiszen a vágy egy rokon értelmű szavát választva Vanyó László is azt sugallta, hogy az érvelés gyenge pontja itt rejlik. A magyar von igéből származó vonzódás szemantikai mezője egy szándékolt mozgásra utal. A valami hiányzó felé meginduló mozgás pedig bizonyosan a vágy Nüsszai Gergely-féle lehetséges meghatározásainak egyike.458 Ennek alapján a vágymentes szeretet meghatározását nyugodt lélekkel tekinthetjük vággyal telítettnek. A görög nyelvű szöveg olvasása azonban ennél is tovább vezet. A magyar fordítás alapján belátottakat az igei szóösszetétel πρός prefixumából is le lehet vezetni, amely a valami*hez* való odafordulásnak, odamenetelnek a szándékoltságát fejezi ki és mint ilyen a szerető kívánatoshoz való oda-ságaként a vágy imént összefoglalt gergelyi meghatározásához közeli jelentést sugall a görög szó is.

A πρός prefixum és a φύω ige szövetségre kelése *A lélekről és feltámadásról* szövegének egy másik kulcsfontosságú helyén is előfordul. Az imént arról olvastunk, hogy a vágy a halált követően nem lehet az ember része, mert a szeretet egyedül megmaradó (1Kor 13,8) képessége veszi át a helyét. Az a szeretet, amelynek a természetéből az következik, hogy az ember(i lélek) a feltámadást követően Istenhez mint bensőleg kívánatoshoz hozzá-nőjön. A mű korábbi szakaszában Gergely azt firtatja, hogy pontosan a lélekben hol található meg a vágy. Ismeretes, hogy Platón például önálló lélekrészként tekintett a vágyra, amely a rekeszizom alatt helyezkedik el az emberben, a kérdés tehát természetes, hogy felvetődik Gergelynél is.459 Válasza azonban ezen a ponton is jelentősen eltér Platón antropológiájától, mert egyrészt nem a lélek önálló részeként határozza meg a vágyat (és a haragot), hanem azzal sajátosan érintkező adottságként: *„Mindezek* [ti. a vágy és a harag] *kapcsolatban vannak ugyan a lélekkel, de nem azonosak vele, hanem a lélek gondolkodó részéből kinövő* [ἐκφυόμεναι] *bibircsókok* [μυρμηκίαι]. *A részeket ugyan a lélekhez tartozónak mondjuk, mert egybenőttek* [προσπεφυκέναι] *vele, de mégsem azonosak azzal, ami a lélek lényege."*460 Ez a narratíva, egyúttal a vágy és a harag lokalizációján keresztül azok mibenlétéről is árulkodik. Gergely ekkor éppen azon fáradozik, hogy a vágyat, amely a hiányon és befejezetlenségen keresztül tárul fel számára, az első teremtésben kapott istenképiségtől elválassza, hiszen így tudja biztosítani azt, hogy maga Isten mentes maradjon a vágytól. A vágy-lélek viszony tárgyalásánál a betegség metaforájának használata ennek a narratív törekvésnek a megnyilvánulásaként is érthető. A

457 „Rácsimpaszkodás/hozzánövés a kívánatos belső alakhoz" lenne a szöveghűbb magyar fordítás. *A lélekről és feltámadásról = A kappadókiai atyák*, ford. VANYÓ László etal., Budapest, Szent István Társulat, 1983 (Ókeresztény írók 6), 612.
458 Vö.: Art. *Desire = The Brill Dictionary of Gregory of Nyssa*, ed. Lucas Francisco MATEO-SECO and Gioulio MASPERO, transl. Seth CHERNEY, Leiden-Boston, Brill, 2010, 221.
459 Vö.: *Timaiosz*, 69A –70E.
460 *A lélekről és feltámadásról = A kappadókiai atyák*, ford. VANYÓ László etal., Budapest, Szent István Társulat, 1983 (Ókeresztény írók 6), 594.

bibircsók vagy szemölcs (μυρμηκία) a kappadox egyházatya retorikájában először a test belső nézőpontjából jelenik meg, amit az abból ki-növés (ἐκ-φυόμεναι) organikus képével rögzít, majd a második idézett mondatban, egy gyors nézőpontváltás révén, immár hozzá-nőttként (προσ-πεφυκέναι), tehát a testet kívülről szemlélve jelenik meg a vágy szimbóluma. Maga a nézőpontváltás abban nyilvánul meg, hogy az azonos igéhez eltérő igekötőt illeszt a beszélő. A vágy (és a harag) negatív redukciója így a következő lépésekben megy végbe: a vágy önállóságának axiomatikus korlátozása, a vágy lélekhez kapcsolódásához kiválasztott metafora negatív konnotációja és az elidegenítő nézőpontváltás tehát együttesen érnek célt.

Miközben Nüsszai Szent Gergely ilyen módszeres igyekezettel tartja távol Istentől és az ember eredeti, illetve végidőbeli lényegétől a vágyat, felmerül a kérdés, hogy a bűnbeesés utáni földi, majd pedig a feltámadást követő mennyei létállapotokban külön-külön gondosan elvégzett távolságtartatás miért kerülhet kockázatos önellentmondásba? A két fentebb értelmezett szöveghely közös pontja, amint arra már utaltunk, a προσφύω ige. Részben kifejtettük már, hogy az *oda-* vagy *hozzánő* görög ige, ha egyetlen szóval kellene visszaadnunk a gergelyi vágy-felfogást, alkalmas szinonimának bizonyulna, tehát a vágy redukciójakor tautológiát szül. Azt azonban eddig csak implikáltuk, hogy a προσφύω ige kettős szerepeltetése a negatív redukciót elvégző részletekben hendiadioinként funkcionálva is ellentmondáshoz vezet. Az ősbűnt követő földi életben a vágy nem lehet a lélek önálló része, mert ahhoz kívülről *nő hozzá* és mint ilyen korlátozott erővel rendelkezve, a lélek felsőbb részeinek irányításával legjobb esetben is „csak" annyit tehet, hogy a Teremtőre irányítja a teremtményt, hogy ezzel szerető egyesülésre segítse az embert. A feltámadást követő örök egyesüléskor pedig ugyanennek a vágynak azért nincs már helye az emberben, mert egyedül a szeretet képessége marad meg, amelyen keresztül az ember per definitionem a kívánt belső jóhoz, jelesül Istenhez *nő hozzá*. Ekként a lélekhez képest – az egyedül hozzánövésének *természete* és a Másik felé mozg(at)ás *célja* által – meghatározott vágy saját céljának elérésekor mintegy leválik (?) az emberről, hogy helyét és ezzel funkcióját is a szeretet vegye át. Ezzel a cserével a szerető ember lesz a szeretett Isten hozzánövése. Ez azonban azt jelenti, hogy Isten*en* keletkezik egy olyan hozzánövés, amely természete, célja és fogalmi meghatározhatósága alapján az emberi vágy parallelje. Amennyiben ez így van, az örök egyesülés állapotában az üdvözült és az Üdvözítő relációja megegyezik a lélek és a vágy relációjával, tehát Istennek vágya van. Gergely teológiai antropológiája önkéntelenül így számolja fel önnön megállapítását, feltéve, hogy ezt az önfelszámolást nem tekintjük inkább egy Lélektől inspirált, szubtilis vezetésnek. Vezetésnek, amely afelé mutat, hogy Istenben valóban létezik vágy, amelyből a teremtéskor részesíti teremtményét, aki az ősbűn következtében kezd el saját vágyainak is a rabszolgájává válni. Nüsszai Gergelynél ez az eszkatonban is végtelenként létező Isten gondolatával korrelálhat.461 A szeretet és vágy ilyen összefüggését a *Beszéd az elhunytakról*

néhány szöveghelye is megerősíti.462 Mi több az ember Isten felé mutató szeretetére Gergely az ἀγάπη mellett, az ἔρος szót is használja, amely közismerten a vágytól átjárt szeretet jelölője a görögben.463

461 Ez utóbbihoz l. D. TÓTH Judit, *A vágy antropológiája Nüsszai Szent Gergely* Énekek éneke-kommentár*jában*, Orpheus Noster, 2011/3–4, 23–24.
462 Ennek kifejtéséhez l. PERENDY László, *I.m.*, 183.
463 Vö.: *In Canticum canticorum* = GNO VI, 22, 19–23, I, 22, 14–15.

Élet a halálveszély mélyén – Az öngyilkosság okai, etikai megítélése és megelőzésének lehetőségei

Iván Gábor

A szerző a Katholische Universitat Eichstatt-Ingolstadt Teológiai fakultásának hallgatója.
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Dr. Stephan E. Muller professzor, a Katholische Universitat Eichstatt-Ingolstadt Morálteológia tanszékének vezetője.

Tartalom: 1. Bevezetés; 1.1. Az öngyilkosság helyzete Magyarországon; 1.2. Definíció és szóhasználat; 2. Az öngyilkosság szociológiai szempontból; 2.1. Émile Durkheim elmélete; 2.2. Steve Taylor elmélete; 3. Az öngyilkosság pszichológiai szemmel; 4. Az egyház véleménye az öngyilkosságról; 5. Az öngyilkosságok megelőzésének lehetőségei; 6. Összegzés; 7. Irodalomjegyzék

1. Bevezetés

Az öngyilkosság kérdése olyan idős, mint maga az emberiség, és mióta ember az ember, ez a téma szinte minden korban tabutémának számított. Senki sem beszél szívesen róla, különösen akkor, ha személyesen is érintett. Ennek ellenére mindenkinek megvan a véleménye. Sokat hallani olyan megnyilvánulásokat egy-egy öngyilkosság kapcsán, amelyek értetlenséget fejeznek ki: „Egy teljes családot hagyott magára." vagy „Lehettek volna szebb napjai is még." Ezek a mondatok nem meglepőek olyan emberek szájából, akiknek az élete, ha nem is tökéletes, de összességében rendben van. Éppen ezért fontos látni azokat az okokat, amelyek egy ilyen szörnyű eseményhez vezetnek. Ebben próbál segíteni ez a dolgozat mindazoknak, akik szeretnék jobban megérteni, mi vezethet valakit arra, hogy eldobja az életét, és hogyan lehet ezeknek a cselekedeteknek még idejében elejét venni.

1.1 Az öngyilkosság helyzete Magyarországon

Habár az életösztön az egyik legerősebb késztetés az emberben, az öngyilkosság hajlama legalább ilyen erővel képes hatni rá, és elnyomni azt. Ez olyan tulajdonság, amivel csak mi emberek rendelkezünk.464 Habár a téma nem sokkal több, mint száz éve került a tudományos kutatások középpontjába, a történelem folyamán az öngyilkosság kérdése mindig is vitatott téma volt.465 A görög drámáktól kezdve a római filozófusokon, majd a középkori egyházatyákon át egészen a reneszánszig és a felvilágosodás koráig újra és újra felbukkant valamilyen formában, hogy majd a XX. században a pszichológia foglalkozzon vele részletesebben.

464 Vö. BRONISCH, T., *Der Suizid : Ursachen, Warnsignale, Prävention,* München 52007. 8. o.
465 Vö. BRONISCH 2007, 9. o.

Magyarország a jó ideje élen jár az öngyilkossági statisztikákban. A WHO legfrissebb adatai szerint benne van az első tízben a 2011-es legfrissebb felmérés szerint.466 Habár az öngyilkosságot Európában „magyar betegségnek" is nevezték, ez nem volt mindig így.467 A ma is tapasztalható öngyilkossági hullám eredetileg Angliából indult a XVII. században, majd Franciaországon és Ausztrián át jutott el Magyarországra. Ez a tendencia a fent említett statisztika alapján folytatódni látszik a volt kommunista országok utódállamaiban.

Annak ellenére, hogy az öngyilkosságról mind a mai napig keveset beszélnek, úgy tűnik, hogy ebben a helyzetben változás áll be. Egyrészt egyre-másra jelennek meg a témával foglalkozó tudományos művek, másrészt viszont gyengülni látszanak azok a társadalmi erők, amelyek eddig visszatartották az embereket életük elvetésétől. Ide számít a médiában szereplő öngyilkossági események szenzációként való bemutatása, illetve az emberek elidegenedése egymástól. Utóbbi következményeként egyre kevésbé számít, hogy valakit milyen módon ítélnek meg az őt körülvevő emberek. Éppen ezért egyre kevésbé tart vissza valakit az a gátlás, hogy „mit mondanak majd az emberek".

Mit tehet a társadalom, öngyilkosságok számának növekedése ellen? - merül fel a kérdés az emberben, amikor ezeket a társadalmi változásokat látja. A világ minden országában léteznek mára lelki-segély szolgálatok, amelyeknek pont az öngyilkosság megelőzésében és a lelki bajok orvoslásában kapnak szerepet.468

1.2. Definíció és szóhasználat

Amikor egy magyar ember arra gondol, hogy véget vessen az életének az „öngyilkosság" szó lebeg a szemei előtt. Más nyelvekben viszont több olyan szó létezik, amelyek az embernek azt a cselekedetét írják le, amely által véget vet az életének. Német nyelvterületen használatosak a „Selbstmord", a „Freitod" a „Suizid" és a Selbsttötung szavak. Ezek közül az első kettő azért fontos, mert már kimondva is azonnal erkölcsi megítélést hordoz magában. A Selbstmord magyarra úgy fordítható mint aljas indokból elkövetett emberölés, amelyben a gyilkos és az áldozat egyazon személy.469 A másodikként említett Freitod elvileg olyan tettet szeretne jelölni, melyben az érintett saját szabad elhatározása alapján vet véget az életének. A tudományos kutatások azonban éppen azt bizonyítják, hogy a legtöbb

466 Vö. Suicide rates per 100,000 by country, year and sex (Table) in: http://www.who.int/mental_health/prevention/suicide_rates/en/ , Utolsó hozzáférés: 2014.01.30.
467 Vö. ZORDA, T., A magyarországi öngyilkossági szcéna múltja és jelene, in: http://www.zondatamas.hu/html/a_magyarorszagi_ongyilkossagi_.html , Utolsó hozzáférés: 2014.01.30.
468 Pl. A Magyar Lelki Elsősegély Telefonszolgálatok Szövetsége.
469 Vö. JÖRNS, K. P., *Nicht leben und nicht sterben können : Suizidgefährdung - Suche nach dem Leben*, Wien [u.a.] 1979, 21. o.

esetben éppen az elhatározás szabadsága kérdőjelezhető meg leginkább.470 Ezt az esetet „Bilanzsuizid"-ként is emlegetik, és magyarra mérlegelő öngyilkosságnak lehetne fordítani.471 Éppen ezért ebben a dolgozatban a maradék két idegen kifejezés értelmében lesz szó az öngyilkosságról. A „Selbsttötung és a Suizid" szavak ugyanis erkölcsi megítélés nélkül írják le az „ön-ölés" eseményét. A dolgozatban találkozhatunk még az „öngyilkos cselekedet"472 kifejezéssel, ami az öngyilkossági kísérlet megfelelőjeként szerepel

2. Az öngyilkosság szociológiai szempontból

Az ember közösségi lény. Éppen ezért szükséges az öngyilkosság témáját szociológiai szempontok szerint is tárgyalni. Ebben a témakörben ugyanúgy megfigyelhető az egyén tettének társadalomra tett hatása, mint a társadalom egyénre ható ereje. Ezeket a hatásokat két tudós munkája alapján kívánom bemutatni.

Az első Émile Durkheim, akinek elmaradhatatlan érdeme, hogy az elsők között foglalkozott az öngyilkossággal mint társadalmi jelenséggel. Habár 1897-ben megjelent könyve473 mára meglehetősen elavult, és sok kritika is érte, mégis olyan alapköveket helyezett le, amelyekre aztán a későbbi kutatások is alapultak. A másik szerző Steve Taylor, aki Durkheim kritikáján keresztül mutatja be a kutatás jelen állását, és vázolja fel elméletét több síkon is.

2.1 Émile Durkheim elmélete:

Émile Durkheim négy részre osztja az öngyilkosság típusait az egyén és a társadalom viszonyában vizsgálva azt. Ezek az egyén társadalomhoz való kötődésének mértéke szerint a következők: „egoista-", „altruista-", „anomikus-" és a „fatalista" öngyilkosság.

„Egoista öngyilkosságról" akkor beszélünk, ha az öngyilkosság oka az egyén és a társadalom közötti kötelék hiányos volta miatti túlzott individualizmus474. Mivel a társadalomnak nincsenek erre az egyénre ható szankciói, ezért az öngyilkosságot sem tudják megakadályozni475.

---

470 Vö. JÖRNS 1979, S. 21.

471 Vö. MÜLLER, S. E., „Tabuthema Suizid" in: MÜLLER, S.E. (Hrsg./Bearbeiter), *Vor der Uferwand der Endlichkeit : Sterben und Tod im Leben des Menschen*, Münster 2005, 142. o.

472 Vö. WOLFERSDORF, M., „Der suizidgefährdete Mensch : Zur Diagnostik und Therapie", in: WENGLEIN, E. [u.a.] (Hrsg.), *Selbstvernichtung : Psychodynamik und Psychotherapie bei autodestruktivem Verhalten*, Zürich 1996, 92. o.

473 DURKHEIM, É., *Der Selbstmord*, München, 271973. , 519 o.

474 Vö. DURKHEIM, *Der Selbstmord*, 232-234. o.

Az „altruista öngyilkosságnál" pont az előző eset ellenkezőjéről beszélünk, amikor az egyén a társadalom túlzott elvárásaival szemben képtelen lépést tartani, és személyisége sem fejlődik ki normális módon. Emiatt egyre inkább elkülönül a társadalomtól, és a nyomás hatására öngyilkosságot követ el.476

Harmadikként említendő az „anomikus öngyilkosság", amely az egoista öngyilkossággal rokon abban a tekintetben, hogy itt is a társadalomtól való elidegenedés van jelen, ám itt nem az illető egoizmusából kifolyólag öli meg magát az érintet, hanem valamilyen, a személy életében bekövetkezett változás eredményeként. Ez a változás lehet hirtelen krízis, mint pl. munkahely elvesztése vagy egy válás, de kialakulhat hosszabb időn át is, ekkor inkább személyiségbeli problémák okolhatóak érte. Az „anomikus öngyilkosság" alaphelyzete az önismeret hiányából fakadó túlzottan magas elvárások a világ dolgaival és saját képességeivel szemben, melynek következményeként folytonos kudarcélménynek van kitéve, és ez a kudarcsorozat vezet végül az öngyilkossághoz477. ,

Végül a „fatalista öngyilkosságot" Durkheim a vallási fanatikusok cselekedeteivel kapcsolatban említi478, és ez a kategória igen hasonlít a harmadikhoz, bár itt inkább a kilátástalanság játssza a főszerepet. E helyen a rabszolgák vagy a fiatal szülők példáját szokták említeni, akik nem képesek feldolgozni az újonnan megjelent „kötöttséget", és inkább véget vetnek az életüknek, hogy az adott helyzetből megszabaduljanak.

Durkheim elmélete, bár nagy elismerésnek örvendett, később több kritikára talált. Nem kerültek bele pl. statisztikák a nők öngyilkosságáról, másfelől a kritikusok479 nehezményezték, hogy konkrét esetben nehezen lehet eldönteni, hogy a társadalom vagy az egyén felől indult-e az öngyilkosságra való késztetés.

2.2. Steve Taylor elmélete

Az imént említett és egyéb hiányosságok miatt más tudósok is elkezdtek foglalkozni a témával. Ezek egyike Steve Taylor, aki a szociológia eszközei mellett más területek eredményeit is felhasználja, mint pl. a pszichológia és biológia.

Az új tudományágak bevonásának következménye Taylor rendszere, amelyben nemcsak az öngyilkosság elkövetésének társadalmi összefüggéseire keres választ, hanem arra is, hogy az egyén szempontjából melyek azok az

475 Vö. BRONISCH, *Der Suizid*, 66. o.

476 Durkheim tovább bontja ezt az esetet „kötelező" és „fakultatív" esetekre bontja, ahol „kötelező" szó kötelességből végrehajtott öngyilkosságot jelöl, mint a szamurájok harakiri-je. Fakultatívnak azokat az eseteket nevezi, amikor bármely csekély értékő esemény hatására eldobja valaki az életét.

477 Vö. DURKHEIM. *Der Selbstmord*,, 281.

478 Vö. u.o., 251k.

479 Maurice Halbwachs, Robert K. Merton, Cloward és mások.

indokok, amelyek végül végzetes tetthez vezetnek. Éppen ezért foglalkozik az öngyilkos cselekedetekkel olyan módon is, hogy az öngyilkossági kísérleteket külön vizsgálja.

Taylor rendszere egy olyan koordináta-rendszer, melyben az egyik oldalon az öngyilkosság céljaként a halállal való kacérkodás, a másikon a halál mint az élet és az esetleges gyötrelmek vége áll. Az y-tengelyen pedig az öngyilkossági szándék forrását találjuk attól függően, hogy belülről avagy kívülről származik-e. Taylor abból a feltevésből indul ki, hogy nem minden öngyilkosság célja a halál.

Taylor az élet megtartásának vágyát az „appeal" és a „thanatation" szavakkal jelöli. Előbbi a segélykiáltást jelent, ezzel együtt pedig, hogy az érintett az élet nagy kérdésére másoktól várja a választ480. Utóbbi a halálra való vágyakozást jelöli abban a reményben, hogy az öngyilkosság által a választ saját maga találja meg481. Ezek alapján teszi fel a megfelelő kérdést az öngyilkos hajlamú egyén. Segélykérés esetén a kérdés így hangzik: „Ki vagy te?" ~ „Akarod-e hogy éljek?", míg a másik esetben: „Ki vagyok én?" - „Van-e értelme az életemnek?" A megoldás mindkét esetben az öngyilkossági kísérlet után következik be. Akár saját magának válaszol az öngyilkos cselekedet által, akár más reakciója számít az öngyilkos számára, a válasz csak a kísérlet után derül ki. Fontos hangsúlyozni, hogy mindkét esetben a halál esetlegessége a lényeges: ha meghal, megszűnnek a gondok, de ha túléli, megtalálja a keresett választ.

Az x-tengely másik oldalát a halál biztossága jellemzi. Ezen az oldalon az érintett már nem tesz fel kérdéseket, mert minden válasz adott. Az ember társas kapcsolatainak szempontból itt is két eshetőség áll fenn: vagy önmagából kiindulva, vagy más emberekkel való kapcsolata miatt követi el az ember az öngyilkosságot. Ezen esetek jellemzője, hogy az elkövetők mindent megtesznek azért, hogy tettükben ne lehessen őket megakadályozni.

Taylor ismét két idegen szót használ az esetek jelölésére. A „szubmisszív" öngyilkosság behódolást, alárendelést jelent az adott állapotnak, belenyugvást az adott helyzetbe. Nem véletlen, ha valaki a halálos beteg emberekre vagy olyanokra, akik pl. koruk miatt kénytelenek szembenézni az élet végével. Kérdés helyett nekik kijelentésük, kész válaszuk van: „Halott vagyok". Ezek az emberek barátként tekintenek a halálra, és igyekeznek azon, hogy senkit se vádoljanak a haláluk miatt, illetve senki se érezze bűnösnek magát, mert mindent önmagukban döntöttek el.482

Nem így van ez az utolsó kategóriánál, amit Taylor áldozatként megélt öngyilkosságnak. Ebben az esetben az öngyilkos, bár élni akar, mások direkt vagy indirekt módon ezt lehetetlenné teszi számára. Az ö kijelentésük: „Azt akarod, hogy meghaljak".483 Úgy érzik, hogy terhet jelentenek a számukra fontos

480 Vö. TAYLOR, S., *Durkheim and the study of suicide ,* London u. a., 1982, 181.o.
481 Vö. TAYLOR, *Durkheim*, 167. o.
482 Vö. TAYLOR, *Durkheim*, 168. o.
483 Konkrét példát is említ Taylor egy 40 éves férfi személyében, aki, miután öngyilkossági

személyek számára, így a másokért való áldozat gyanánt vetnek véget az életüknek. Ebben az esetben nem ritka a hátramaradottak kárhoztatása, és a bennük való bűntudat ébresztése.

A fentiekből látszik, hogy Durkheim elméletéhez hasonlóan mind a másokhoz való túlzott kötődés, mint a tőlük való eltávolodás rejthet magában veszélyeket. Mégsem lesz mindenki öngyilkos, aki magányosan él, és véget vethetnek az életüknek olyanok is, akik látszólag boldog családban élnek. A társas kapcsolatok vizsgálata önmagában nem elég ahhoz, hogy mindent elmondjon az öngyilkosság jelenségéről. Ehhez egy másik tudományág, a pszichológia segítségét kell igénybe vennünk.

3. Az öngyilkosság pszichológiai szemel

Az öngyilkosság okait keresve érdemes Erwin Ringel elméletét tanulmányozni, aki könyvében elég részletesen ír a témáról, és bemutatja annak betegség-karakterét. Ez alatt azt kell érteni, hogy a legtöbb öngyilkosság vagy öngyilkossági kísérlet nem önmagában áll, hanem egy hosszú folyamat eredménye, amelyet sok tényező befolyásol. Ezek a tényezők lehetnek: gyermekkorban elszenvedett traumák, szellemi fejlődési rendellenességek, alkoholos befolyás, családi vagy munkahelyi gondok, pszichikai zavarok és a depresszió.

Akármi legyen is a kiváltó ok, Ringel elmélete szerint minden út az öngyilkosságba az un. „preszuicidális szindrómán" át vezet. Ennek a Ringel által elnevezett tünet együttesnek három ismérve van: nagymértékű beszűkülés, megnövekedett agresszió és végül menekülés a fantáziákba, menekülés az álomvilágba. Ha ezeket a tüneteket időben észreveszik, nagy eséllyel lehet segíteni az öngyilkosságra készülő betegen.

Beszűkülés – így nevezzük azt a folyamatot, melynek eredményeként az érintett személy fokozatosan elveszíti érdeklődését a világ iránt. Ez a folyamat vonatkozik az életének minden területére. Az öngyilkosságra készülő egyre kevesebb mindennel, kevesebb mindenkivel foglalkozik, és egyre inkább csak egy-egy dolgot hajtogat, míg végül csak a legfőbb problémája marad számára.484

Eleinte még nem lehet egyértelműen megmondani róla, hogy öngyilkosságra készül, viszont már látni lehet, hogy egyre kevésbé érdekli, hogy sikereket érjen el, és egyre inkább ráhagyatkozik egy másik ember szeretetére, megbecsülésére. Ha ez a szeretet is elmarad, akkor jön a magányosság érzése és megjelenhet az öngyilkos gondolatok sorozata, majd maga az öngyilkosság is.485

---

kísérlete hazatért a kórházból, a következő mondatot hallja a feleségétől: „Semmirekellő vagy, még arra sem vagy képes, hogy rendesen megöld magad!" Két órával később a férfi felakasztotta magát. (vö. TAYLOR, Durkheim 187. o.)

484 Vö. BRONISCH, *Der Suizid* 38-40. o.

485 Vö. *RINGEL, E., Der Selbstmord : Abschluß einer krankhaften psychischen Entwicklung ; eine*

Az preszuicidális szindróma másik alkotóeleme az agresszió. Ez önmagában nem idéz elő öngyilkosságot, de ha az ember nem képes az valamilyen módon levezetni, akkor felgyülemlik, és magától kitör, akár egy banális ok alapján is.486 Itt is nagy szerepe van a „szeretett" azaz fontos személynek, akinek a véleménye számít. Az öngyilkos hajlamú ember sok esetben szeretné az agresszióját e felé az ember felé irányítani. Ha ez nem lehetséges, vagy próbálkozását a szeretett (fontos személy) nem veszi észre487, inkább maga ellen fordítja az agressziót, hogy ez által tegyen kárt a másikban. A búcsúlevelekben az ilyen emberek gyakran okolnak bizonyos személyeket saját halálukért, akár indirekt módon is, hogy azzal végső elégtételt szerezzenek maguknak.488

A fantázia igen fontos az ember életében. Új ötleteket ad, olyan dolgokat képzelhetünk el, amelyek talán még nem is léteznek. Ezeket az álmokat aztán az ember igyekszik megvalósítani. De mi van akkor, ha nem egy új gyógyszer feltalálásról, hanem önmagunk elpusztításáról szól egy álom?

Az öngyilkosság felé sodródó ember harmadik jellemzője, hogy minél több sikertelenség éri, annál inkább visszavonul a világtól, és saját világot épít magának, amelyben aztán jól érzi magát. A gond akkor kezdődik, amikor ez a két világ homlokegyenest ellentmond egymásnak. Ebben a helyzetben kezd el, főleg a fiatal ember öngyilkosságról fantáziálni. Az ilyen fantáziák elég jó indikátorai egy lehetséges öngyilkosságnak.489 Az illető nem feltétlenül meghalni akar, csak arra az elismerésre vágyik, amelyet halála után kaphatna élete munkájáért. Akkor tudnák meg a rokonok, milyen fontos volt ő, mikor már késő. Ezt az élményt szeretné úgy megélni, mintha egyszerre halott és élő is lenne.

A preszuicidális szindrómán túl érdemes szót ejteni még a depresszióról mint az öngyilkosság egyik legfőbb kiváltójáról.

Definíciója szerint a depresszió betegsége olyan lelki állapot, amely hosszan tartó490 kedvetlenséggel, fáradtsággal, étvágytalansággal, alvászavarral, döntésképtelenséggel, indokolatlan bűntudattal és visszatérő öngyilkos gondolatokkal jár.491

A depresszióban szenvedő emberekre jellemző, hogy bár problémáik vannak, azokról nem beszélnek senkivel, nem hagyják magukat megvigasztalni.492

Untersuchung an 745 geretteten Selbstmördern, Düsseldorf 1953, 119. o.

486 P. Coelho: Veronika meg akar halni című könyvében az öngyilkosság kiváltója, hogy az emberek nem tudják hol van Szlovénia.

487 Apró dolgokkal bántani a másikat, mint pl. „véletlenül" összetörni a kedvenc poharát.

488 Pl. „Azért végzek magammal, mert semmit sem érek." Valójában azonban ezt jelenti: „Ti vagytok a hibásak, mert nem törődtetek velem"

489 Vö. HOLDEREGGER, A., *Suizid und Suizidgefährdung : Humanwissenschaftliche Ergebnisse, anthropologische Grundlagen*, Freiburg 1979, 377 S.
. 185.

490 Legalább két hétig tartó állapot.

491 Vö. BRONIOSCH, *Der Suizid* . 75. o.

492 Vö. WOLFERSDORF M., *Depression: Verstehen und Bewältigen,* Berlin *1995,* 5-19. o.

Emellett nemcsak örülni tudnak egyre kevésbé, de bánkódni is. Érzelmi EKG-jük egyre simábbá válik. Jellemző rájuk a beszűkülés, és már csak néhány téma érdekli őket az életben.

Ennek okai lehetnek biológiai és pszichológiai eredetűek. Egy ember ugyanúgy hozhatja a depresszióra való hajlamot genetikai örökségként, mint ahogy keletkezhet életének eseményei alapján is. Sajnos bárki lehet tehát depressziós, ezért fontos észrevenni az erre utaló jeleket.

Összefoglalva elmondható, hogy az öngyilkosság megítélésének kérdése közel sem olyan egyszerű, mint első látásra tűnhet. Ezt az egyház és a teológia is felismerte. Éppen ebből fakadóan változott az öngyilkosságot elkövető emberekről alkotott kép. Ennek a változásnak lehetünk tanúi a következő részben.

4. Az egyház véleménye az öngyilkosságról

A korábbi fejezetek ismerete világossá teszi, hogy egy öngyilkossági esemény sok-sok komponensből tevődik össze, és abban az esetben, ha egy ilyen eset etikai megítélését akarjuk felvázolni, nem kis nehézségekbe ütközünk. Sok esetben nem derül ki ugyanis a valós szándék, emellett úgy tűnik, hogy sok esetben az ember nem teljesen ura döntéseinek egy öngyilkos cselekedet elkövetésekor.

Az egyház véleménye az évszázadok során sokáig, és bizonyos tekintetben mind a mai napig változatlan maradt, és elítélőleg nyilatkozott az öngyilkosságról. Éppen azért történhetett ez így, mivel az ókortól kezdve az öngyilkosság lehetőségének több értelmezése is jelen volt a filozófiában. Az egyház megnyilvánulásai éppen ezért azokra az esetekre vonatkoznak, amelyekben az elkövető személy tudatos választás eredményeként vetett véget az életének.

Az ókortól kezdve több filozófiai irányzat is amellett kardoskodott, hogy az embernek joga és lehetősége, hogy akkor és olyan módon fejezze be az életét, amikor, és amilyen módon akarja. Ilyenek voltak a sztoikusok493, és a Római Birodalom császárai, akik néha még kényszerítettek is az öngyilkosságra. 494 Ebben a korban is létezett ugyan tilalom az öngyilkosságra, de ez csak a katonákra és a rabszolgákra vonatkozott, akik esetében anyagi kárt vagy dezertálásnak minősülő tettet jelentett a saját élet kioltása.495

A középkorban Platón alapján és Aquinói Szent Tamáson keresztül megerősödött öngyilkosság tilalma, és egészen a reneszánsz koráig meg is maradt. Ekkor viszont az ember került a filozófia és a művészet középpontjába, és az

493 Vö. HOLDEREGGER, A., *Suizid und Suizidgefährdung : Humanwissenschaftliche Ergebnisse, anthropologische Grundlagen*, Freiburg 1979, 99. o.

494 Vö. EHRLICH, J. D., *Suicide in the Roman Empire : an historical, philosophical, and theologogical study*, Ann Arbor 1983 - III, 73-86. o.

495 Vö. FABEROW, N,M., „Introduction: The History of Suicide“ in: EVANS, G., FABEROW, N. L., *The Encyclopedia of Suicide*, New York, Oxford 1988, XII. o.

egyház véleménye ellenére egyre több filozófus gondolta az életből való menekülés reális lehetőségének a földi élet szándékos elhagyását.496 Az iparosodás kora magával hozta az ember teljesítmény alapú értékelését, így a nem teljesítők (szegények) körében ismét emelkedett az öngyilkosságok száma. Ezt segítette elő a filozófiában főleg David Hume által képviselt irányvonal is, ami az öngyilkosságot bármely más természetes halálokkal teszi egyenrangúvá.497 A romantika idealizálta az öngyilkosságot, majd a XIX. században újra változás állt be, amikor is a megerősödő polgárság körében a család jó híre, státusza megőrzése érdekében az öngyilkosság elítélendőnek és rejtegetni valónak kezdett számítani.498 A XX. században aztán, a pszichológia fejlődésével megint új irányt vett az öngyilkosság vizsgálatának folyamata, de a viták a kérdésről továbbra sem maradtak abba. Az egyház az évszázadok folyamán végig kitartott amellett, hogy elítélje az öngyilkosságot.

Jelen helyzetben két oldalról igyekeznek indokolni az öngyilkosság mint szabad tett (Freitod) lehetetlenségét, illetve elítélendő mivoltát. Az egyik a profán, a másik az egyházi megítélés.

Amíg az emberek zöme vallásos keresztény volt, mindenki létfontosságúnak tartotta saját üdvössége szempontjából, hogy biztosan tudja: bűn-e az öngyilkosság. A mai szekularizált világban ez a kérdés sokak számára elhomályosult. Éppen ezért próbáltak különféle tudósok választ találni a kérdésre olyan emberek számára is, akiket már nem érdekel Isten létezése. Ezekre a próbálkozásokra az jellemző, hogy isteni érvek hiányában társadalmi és pszichológiai érvekkel próbálják alátámasztani az öngyilkosság tilalmát. Így érvel Richard B. Brandt is, aki Arisztotelész filozófiáját felhasználva szociális alapra helyezi az elméletét. Szerinte az öngyilkosság nem azért elítélendő, mert az érintett elpusztítja önmagát, hanem azért is, mert ezzel nemcsak önmagának, hanem családjának, ismerőseinek is kárt okoz. Ezzel önmagában ugyan nem lehet az öngyilkosság tilalmát megindokolni, de Bradt szerint, mivel az öngyilkosság sok esetben hirtelen felindulásból elkövetett tett, a bűnösség érzése elodázhatja a tettet, míg az impulzus hatása meg nem szűnik.499 Bár morálisan helytelennek, hibásnak tartja az öngyilkosságot, azzal mégis kiegészíti ezt az indoklást, hogy nem is minden egészen öngyilkosság, ami annak tűnik, így pl. enyhébb megítélés alá esnek súlyos depressziós betegek, a halálos betegek és az ideiglenesen zavart elméjűek.500 Végső soron Brandt nem tudja megindokolni, miért ne kövessen el valaki öngyilkosságot, ha arra szerinte minden oka megvan.

---

496 Vö. FABEROW, „Introduction", 1988, XVII.
497 Vö. Hume, D., „Über den Selbstmord" *in: Naturgeschichte der Religion,* Hamburg 22000 94. o.
498 Vö. FABEROW, „Introduction", 1988, XX.
499 Vö. BRANDT, R. B., „The Morality and Rationality of Suicide" in: WEIR, R. F., (Hrsg.) Ethical Issues in Death and Dying, New York²1986, 332k.
500 Vö. BRANDT, R. B., „The Morality and Rationality of Suicide" 332k.

Az öngyilkosság tilalmának pontosabb megindokolásához tehát nem hagyhatók el a teológiai érvelés elemei. A nehézség ezzel kapcsolatban ott rejlik, hogy a Bibliában nem nagyon találunk olyan feljegyzést, ami konkrétan az öngyilkosság tilalmára vonatkozna. Az Ószövetségben hat eset szerepel501, az Újszövetségben egy502, illetve az Apostolok Cselekedeteiben egy öngyilkossági kísérlet503. Ezek azonban kivétel nélkül csupán értesítés értékűek, azaz egyiket sem értékeli az eset leírója erkölcsi szempontból. Éppen emiatt az öngyilkosság tilalmának alapja az ölés tilalmával kapcsolódik egybe. Ahogyan a Kivonulás könyvében is írva van504, az ott használt ige (rashach) alapján az öngyilkosságnak az aljas indokból elkövetett emberöléssel azonos az erkölcsi megítélése. Ugyanezzel a beállítottsággal ítéli el Aquinói Szent Tamás az öngyilkosságot, hiszen számára az öngyilkosság a saját maga ellen elkövetett gyilkossággal egyenlő. Szent Tamás három szinten is bűnnek tartja az öngyilkosságot.505 Egyrészt bűn az öngyilkosság az embernek saját maga ellen, hiszen ellene mond az önszeretetnek. Másrészt bűn az öngyilkosság a társadalmi hatása miatt, ti. hogy mások életét is tönkre lehet tenni általa, különösen a családét. Harmadrészt pedig bűn Isten szeretete ellen.

De az egyház nem csupán a gyilkolás tilalmáról beszél, amikor az öngyilkosság kérdése szóba kerül. Mindemellett egy olyan fogalmat is vizsgál, amely profán fórumon is megtalálta már a helyét. Ez nem más, mint az élet szentsége. Egyházon kívüli dokumentumokban ez a szó úgy szerepel mint emberi méltóság: Az emberi élet olyan méltósággal rendelkezik, amiből elidegeníthetetlen jogok származnak.506 Ez a méltóság nem máshonnan származik, mint abból, hogy Isten képére és hasonlatosságára lettünk teremtve. Ebből a méltóságból fakadnak az ember feladatai a Földön: önmagunk megismerése, képességeink kiteljesítése és Isten megismerése. Az öngyilkos ennek a feladatnak mond ellent.

Kétségtelen, hogy az egyház érvelésének elfogadásához elengedhetetlen a hit. Mégis, ha csak világi szemmel nézzük az öngyilkosság kérdését, akkor is beláthatjuk, hogy az ember az öngyilkosság által célját veszíti ebben az életben. De akár elismerjük az öngyilkosság bűn mivoltát, akár nem, abban bizonyosak lehetünk, hogy senki sem dobhatja el az életét anélkül, hogy ezzel másokra hatással ne lenne. Emiatt fontos feladat hát, hogy miután megismertük a világ és az egyház véleményét az öngyilkosságról megtudjuk azt is, hogy miképp lehet észrevenni, ha valaki bajban van, és hogyan lehet segíteni annak, aki távozni készül ebből az életből.

---

501 Bir 9,54; Bir 16,28-31; 1 Sám 31,4k; 2 Sám 17,23; 1 Kri 16,18; 2 Makk 10,10-13;
502 Júdás öngyilkossága (Mt 17,5)
503 ApCsel 16,27
504 Kiv 20,13, és ezen kívül Ter 4,8; 2Törv 5,17; Bölcs 16,13;
505 Vö. Katekizmus 2281.
506 Vö. GÖTZ, 2000., S. 280.

5. Az öngyilkosságok megelőzésének lehetőségei

A korábbi részekből már világos lehet, hogy sok út vezet ahhoz, hogy valaki eldobja magától az életet. Ebből adódóan sajnos nem lehet mindenkin segíteni. Aki komolyan már komolyan elhatározta, hogy elhagyja a földi életet, előbb-utóbb talál rá módot, hogy elhatározását meg is valósítsa. A megelőzés viszont létfontosságú abban, hogy lehetőleg senki se kerülhessen olyan mélyre, ahonnan már nincs visszatérés.

Az első és legfontosabb lépés, hogy figyeljünk egymásra. Ez nem csak az öngyilkossággal kapcsolatban fontos. Mai társadalmunk egyik hibája, hogy tagjai leginkább saját magukkal vannak elfoglalva, és nem látják a másik embert. De hogy mire is kell odafigyelni, arról következzék egy rövid összefoglaló.

M. Boldt egyik említi az ún. „Life Enhancement" lehetőségét mint hatékony segítséget az öngyilkosság megelőzésében. A kifejezés nagyjából azt jelenti, hogy az élet kibővítése. Boldt azt állítja, hogy azoknak, akik különféle okok miatt öngyilkosságra kényszerülnek, életszemléletük, látásmódjuk kibővítésére lenne szükségük. A módszer lényege, hogy egyrészt megpróbálja megoldani a fennálló problémákat, másrészről igyekszik az érintett személy életét értékesebbé tenni.507

Ezen kívül sokat tehet egy barát, egy ismerős már azzal, ha jelen van, és meghallgatja a másik problémáit. Klaus-Peter Jörns úgy mutatja be ezt az életigenlő jelenlétet mint táplálékot a veszélyben lévő számára.508 Ennek a tápláléknak az „összetevői" a következők:

Szeretet: képesnek kell lennünk szeretetet adni, amelyben megmutatkozik, hogy a másikat elfogadjuk, hiszen leginkább erre van szükségük.

Kommunikáció: Lévén, hogy az ember társas lény, saját létének nagy kérdéseire is másoktól kap választ, talán éppen a velünk folytatott beszélgetésben.

Hit ér remény: Az ember csodálatos dolgokra képes, ha hisz elgondolása sikerében. Hát még akkor, ha ebben Isten segítségére is számít.

Mese: Talán mulatságosnak hangzik, de a legtöbb mesében pont olyan kilátástalan helyzet oldódik meg, mint amilyenben a veszélyben lévő leledzik.

Humor: A kommunikációval összefüggésben nagyon hasznos néha egy-egy vicc, amely egy elakadt beszélgetést visz tovább, vagy egyszerűen csak felvidítja az érintettet.

A cél ezeknél a beszélgetéseknél, hogy a veszélyben lévő embertársunk gondolkodását életigenlő irányba tereljük. Ennek ellenére a siker nem garantálható. Bizonyos esetekben sajnos szükség lehet orvosi segítségre. A beszélgetések elsősorban abban segíthetnek, hogy meglássuk, mikor ér véget a saját kompetenciánk, és hol kezdődik a pszichológusé.

---

507 Vö. BOLDT, M., „Defining Suicide: Implications for Suicidal Behavior and for Suicide Prevention" in: Diekstra, R. F. W.,(Hrsg.) *Suicide and its prevention : the role of attitude and imitation,* Leiden u.a. 91989, 7-8.

508 Vö. JÖRNS 1979, 92-96 o .

Az öngyilkossági prevenció nem egyszerű feladat, különösen abban az esetben, ha valaki kísérelt már meg öngyilkosságot. Manfred Wolfersdorf hasonló dolgokat ír, mint a fent említett Boldt, azzal a kiegészítéssel, hogy a másik fél esetleges negatív hozzáállását is hozzáveszi a történethez. Ő nem erőlteti, hogy az orvos helyett valaki segítsen, mivel a prevenció veszélyekkel is jár. Inkább azt javasolja, hogy a beszélgetések által azt határozzuk meg, mennyire súlyos az öngyilkosság elkövetésének veszélye.509 Állítása szerint minél konkrétabbak az elképzelések, annál nagyobb a baj, és annál inkább szükség van külső beavatkozásra.510

A további veszélyek közé tartozik, hogy a nemcsak a segítő hat a veszélyben lévőre, hanem ez fordítva is igaz, így a segítőnek nem nagy terhet kell hordoznia. Már csak azért is, mert az öngyilkosságra készülők, különösen azok, akik másoktól várják a gondjaik megoldását, hajlamosak ráakaszkodni a segítőre. Éppen ezért fontos, hogy a segítség bizonyos keretek között valósuljon meg. Ez lehet megszabott idő és hely. Gernot Sonneck511 ezt még azzal toldja meg, hogy a segítőnek tudnia kell mindent a másikért, és nem a másik helyett elvégezni. A segítő az utat mutatja, de a lépést a betegnek kell megtennie. Továbbá attól függetlenül, hogy a beteg ki akarja-e használni a segítőt vagy nem, mindenképpen megterheli őt. Szükséges hát, hogy a segítőnek elérhető legyen valaki, akinél a terheit lerakhatja, és tisztázhatja azt is, hogy képes-e még segíteni a bajba jutotton.

Végül az öngyilkosság megelőzésével kapcsolatban nem szabad figyelmen kívül hagyni az ima erejét. A segítő imádkozhat egyedül, de a beteggel együtt is. Ha már a beteg is képes imádkozni, azt már jó jelnek lehet venni a gyógyulás felé vezető úton.

Összegzés:

Mindannyian, ha nem is feltétlenül testközelből, de akár a média elemein keresztül találkoztunk már az öngyilkosság témájával. Ebben a dolgozatban eljutottunk a társadalom és annak problémáitól az egyén harcáig az élet dolgaival szemben. Láthattuk, hogyan hat a társadalom az emberre, és hogyan hat viszont az ember tette a társadalomra. Tanúi lehettünk annak, hogyan lehetséges, hogy valaki az életösztöne ellenére cselekedjen, és eldobja az életét. Láthattuk, hogy ez a döntés az esetek nagy részében nemhogy nem szabad, hanem egyenesen egy-egy betegség következménye. Éppen ebből fakadóan az öngyilkosság megítélése is új alapokra kellett, helyeződjön, ami meg is történt a XX. század etikájában. Egyházi részről láttuk, hogy a Bibliából kiindulva nemcsak azért Isten szándékával ellenétes

509 Vö. WOLFERSDORF, 1995, 158-160. o
510 Vö. WOLFERSDORF 1995, 162. o.
511Vö. SONNECK, G., (Hrsg./Bearbeiter): *Krisenintervention und Suizidverhütung*, Wien 52000, 268. o.

önmagunk megölése, mert nem vagyunk teremtői saját létünknek, hanem azért is, mert ezzel a tettünkkel megakadályozzuk, hogy elérjük életünk célját és kiteljesedését.

Mindezek után végül megérthetjük, hogy bár bennünk van a vágy, hogy segítsünk a bajba jutottakon, ez egyáltalán nem veszélytelen feladat. Mindazonáltal talán segítséget nyújtott ez a dolgozat ahhoz, hogy az öngyilkosság problémáját részletesebben megismerjük, és ismereteinket bővítve azokat majd a megfelelő helyen felhasználhatjuk. Talán sosem lesz részünk öngyilkosságra készülővel személyesen találkozni, de ha mégis, talán e sorok segítettek, hogy egykor mi is segíthessünk.

Irodalomjegyzék

A Katolikus Egyház Katekizmusa, Budapest, 2013.

BOLDT, M., „Defining Suicide: Implications for Suicidal Behavior and for Suicide Prevention“ in: DIEKSTRA, R. F. W.,(Hrsg.) *Suicide and its prevention : the role of attitude and imitation,* Leiden u.a.[9] 1989.

BRANDT, R. B., „The Morality and Rationality of Suicide“ in: Weir, R. F., (Hrsg.) *Ethical Issues in Death and Dying*, New York[2]1986.

BRONISCH, T., *Der Suizid : Ursachen, Warnsignale, Prävention,* München[5] 2007, 136 o.

DURKHEIM É., *Der Selbstmord, München[27]1*973

EHRLICH, J. D., *Suicide in the Roman Empire : an historical, philosophical, and theologogical study*, Ann Arbor 1983 - III.

FABEROW, N,M., „Introduction: The History of Suicide“ in: EVANS, G., FABEROW, N. L., *The Encyclopedia of Suicide*, New York, Oxford 1988 o. VII-XXVII.

JÖRNS, K. P., *Nicht leben und nicht sterben können : Suizidgefährdung - Suche nach dem Leben, Wien 1979*

HOLDEREGGER A., *Suizid und Suizidgefährdung: Humanwissenschaftliche Ergebnisse, anthropologische Grundlagen,* Freiburg 1979

HUME, D., *„Über den Selbstmord” in:* Naturgeschichte der Religion, Hamburg[2]2000

MÜLLER, O. E., „Tabuthema Suizid“ in: MÜLLER, O.E. (Hrsg./Bearbeiter), *Vor der Uferwand der Endlichkeit : Sterben und Tod im Leben des Menschen*, Münster 2005

RINGEL, E., Der Selbstmord : *Abschluß einer krankhaften psychischen Entwicklung ; eine Untersuchung an 745 geretteten Selbstmördern*, Düsseldorf 1953

SONNECK, G.,(Hrsg./Bearbeiter): *Krisenintervention und Suizidverhütung*, Wien[5]2000, 313 o.

TAYLOR, O., *Durkheim and the study of suicide ,* London u. a., 1982

WOLFERSDORF, M., „Der suizidgefährdete Mensch: Zur Diagnostik und Therapie”, in: WENGLEIN, E. [u.a.] (Hrsg.), *Selbstvernichtung: Psychodynamik und Psychotherapie bei autodestruktivem Verhalten*, Zürich 1996

Ökoteológia a Liturgiában

Nagy Tamás

A szerző Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola teológus szakos hallgatója.
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Nyirán János, Th. lic., a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola tanára

Tartalom: 1. A környezet védelme, mint a keresztény ember feladata; 2. Célkitűzés; 3. Az anaforák; 4. Az Aranyszájú-anafora; 4.1. Prefáció; 4.2. Sanctus; 4.3. Poszt-sanctus? 4.4. Alapítás elbeszélés; 4.5. Anamnézis; 4.6-7. Epiklézis; 4.8. Közbenjáró könyörgések; 4.9. Doxológia; 5. Az áldozást megelőző- és követő rítusok – a béke; 6. Összegzés, végkövetkeztetés; 7. Bibliográfia

A környezet védelme, mint a keresztény ember feladata

Sokak felfogása szerint a kereszténység felelős az ökológiai problémáért, mivel deszakralizálta az ember és a környezete közti viszonyt azzal, hogy – a természeti és törzsi vallásokkal ellentétben – már nem tartotta a világot Istennek, Isten részének; vagyis a panteizmus helyett egy személyes és a világtól különböző személyes Istenben hisz.512 Számunkra azonban világos kereszténység is tiszteletet hirdet a világ iránt, melyhez felelősséggel kell viszonyulnunk; az igazán mély Isten-kapcsolatban élő ember számára egyértelmű a teremtett világ szentsége. Az ember mint „társteremtő" fogalma, - melyet a teológia szívesen és sokszor használ,- jól kifejezi a felelősséget, amivel viseltetnünk kell a világ iránt. A világ az emberért van, minden az emberért teremtetett, és az Isten mindent az emberre bízott; ez a rábízás feltételezi a megfelelő használatot is. Véleményem szerint szerencsésebb ebben az összefüggésben az „ökológia" fogalmat használni, mint a „környezetvédelem", vagy akár a „teremtésvédelem" szavakat, mert az „ökológia" jobban kifejezi az egység és a harmónia, az együttélés és az összhang lehetőségét; azzal együtt, hogy nem csak a természetet kell megvédenünk, hanem az Isten-Ember, Ember-Világ, Isten-Világ helyes viszonyát kell helyreállítanunk.

A környezetvédelem és ökológia témájára különös hangsúlyt fektetnek a pápai megnyilatkozások és az Ökumenikus Charta is. Ferenc pápa már a székfoglaló beszédében is, és egyéb alkalmakkor is sokszor egyértelműen kiemelte a környezetvédelem fontosságát; ezért „zöld" pápaként kezdték őt emlegetni, s egy egészen új dolognak vélték ezt a környezettudatosságot; noha már II. János Pál pápa és XVI. Benedek pápa is komolyan foglalkozott az ökológia kérdésével. Ferenc pápa 2015-ben egy „zöld enciklikát" szeretne kiadni, mely a klímaváltozásról, és annak szegénységre gyakorolt hatásáról szólna. Különös aktualitása a dolognak, hogy 2015-ben világkonferenciát rendeznek a globális klímaváltozás kapcsán, és az Expo 2015 milánói világkiállítás témája is „a bolygó táplálék- és energiaforrásai" lesznek.513 Az ökumenikus gondolkodásban igen

512 Vö.: Sz. G., *Mi fán terem az ökoteológia,* www.magyarkurir.hu/hirek/mi-fan-terem-az-okoteologia

előkelő helye van a környezetvédelemnek, lévén ez egy olyan pont, melyben a különböző felekezetek teljesen egyetértenek; ugyanakkor a keresztények érzik annak a felelősségét is, hogy a Krisztust követőknek ebben a kérdésben a világ felé egyértelmű és határozott összefogással kell megnyilvánulni, amint ezt az Ökumenikus Charta is teszi.514 Ferenc pápa és I. Bartolomaiosz konstantinápolyi ökumenikus pátriárka 2013 márciusában megegyezett, hogy közös környezetvédelmi kezdeményezéseket fognak tenni. Bartolomaiosz pátriárka ismert ökológiai elkötelezettségéről, a média „zöld pátriárkaként" is emlegeti.515

Célkitűzés

Világosan láthatjuk tehát, hogy sem a Katolikus Egyház, sem a keleti keresztények nem közömbösek a környezetvédelem témájával szemben, sőt igen fontosnak tartják azt. Ez a környezettudatosság nem csak napjaink fontos politikai témája, amelyből az egyház sem akar kimaradni; hanem egy, az egyházban szinte már a kezdetektől jelen lévő tiszteletről és felelősségről van szó, mely megtalálható a bizánci egyház szertartásaiban, különös tekintettel Aranyszájú Szent János és Nagy Szent Bazil Szent és Isteni liturgiájában. Ebben a dolgozatban a szűk terjedelmi keretek miatt, csak Aranyszájú Szent János Liturgiájának anaforáját, azaz központi és lényegi részét áll módunkban ismertetni.

Az anaforák

„Az isteni titkok ünneplésében drága kincsként tündöklik az anafora szövege. A keleti anaforák tiszteletreméltó ősiségre nyúlnak vissza. […] Az anaforák tartalmazzák a felajánlás aktusát, az Isten dicsőítését, a hálaadást és az epiklézist, vagyis a Szentlélek lehívását. […] Mivel az anafora a misztagógikus teológia igazi remekműve, érdemes keresni a módját, hogyan lehetne azokat, legalább bizonyos alkalmakkor, hangosan végezni, hogy így a hívek is hallhassák. A lelkipásztorok gondoskodjanak arról, hogy arra a teológiára oktassák a népet, amely ezeket az anaforákat áthatja."516

Az Aranyszájú-anafora

---

513 Vö.: *A környezetvédelemről írhat enciklikát Ferenc pápa,* http://magyarkurir.hu/hirek/a-kornyezetvedelemrol-ir-enciklikat-ferenc-papa

514 Vö.: *Charta Oecumenica - Ökumenikus Charta, III / 9.*

515 *A pápa és a pátriárka Jeruzsálembe megy,* http://index.hu/kulfold/2013/03/21/a_papa_es_a_patriarka_jeruzsalembe_megy/

516 *Instrukció a keleti egyházak kánonjainak törvénykönyve liturgikus előírásainak alkalmazásához,* 61.

Ma már minden liturgiával foglalkozó ember számára világos, hogy a Szent Liturgia ünneplése nem pontosan úgy történt, ahogyan azt ma láthatjuk; és a teljes Liturgia szövege és minden mozzanata sem változatlan másfél évezrede, hanem egy hosszú folyamat során alakult és fogalmazódott meg az, ahogyan ma végezzük az Isteni Liturgiát. Azonban az Aranyszájú-anafora szövegeinek legalább bizonyos részei – a legújabb kutatások szerint – valóban a szent idejébe nyúlnak vissza,517 sőt a megszerkesztésükben is biztosan részt vett. Bizonyos szófordulatok és jelzők használata pedig kifejezetten Aranyszájú Szent János szentbeszédeihez köthetőek.518 H-J. Schulz – G. Wagner519 kutatásaira alapozva – megállapítja, hogy az anafora imái „lényegében abban az állapotban maradhattak ránk, ahogy azt Aranyszájú János Konstantinápoly érsekeként kiejtette".520

I. ***Prefáció*521**

„[…] Te bennünket a nemlétből létrehoztál s miután elestünk, ismét fölemeltél és nem szűntél meg mindent teljesíteni, amíg a mennyekbe föl nem vittél és jövendő országodat nem ajándékoztad nekünk […]"[522]

A semmiből, „nemlétből" való teremtés, – mikor az Isten csak annyit mondott, hogy „legyen… és lett." – a zsidó-keresztény gondolkodás újdonsága, mely a Teremtés könyvének első soraiban meg is fogalmazódik, s amely lényegileg változtatta meg az emberek hozzáállását a világhoz. Az egyik legtermészetesebb válasz a minket körülvevő világra: a rácsodálkozás érzése. A hívők és nem-hívők egyaránt osztják a tiszteletnek ezt a fajta érzését. Az emberek, főképpen keresztények ezt a kérdést teszik fel nem-hívő embertársuknak, mikor meg akarják őt győzni: „Hogyan nézheted a csillagos eget, (vagy a virágokat, vagy bármi mást,) úgy, hogy közben nem hiszel a Teremtőben?" De a válasz általában csak ennyi: „Nagyon is könnyen!" Van, aki könnyen el tud mélyülni a teremtett világ csodálatos összetettségében úgy, hogy soha nem néz mögé. A teremtésre való rácsodálkozás nagyon sok embert vezet az Istenhez, ugyanakkor másoknak Ő csak

517 Hasonló következtetések vonhatóak le Nagy Szent Bazil anaforájával kapcsolatban is.

518 Vö.: H-J. Schulz, *A bizánci liturgia,* 361-367; R. F. Taft, The *Autenticity of the Chrysostom Anafora Revisited. Determining the Authorship of Liturgical text by computer* in *OCP 56 (1990),* 5-51.

519 G. Wagner, *Der Ursprung der Chrysostomosliturgie,* (LQF 59), 1973, amit magyar nyelven összefoglal és közread Nyirán J., *Az Aranyszájú anafora autenticitásának vizsgálata* in *Athanasiana 26,* 155-157.

520 H-J Schulz, *A bizánci liturgia,* 368.

521 Az anafora felosztásánál a tudományos felosztást használjuk (melyeket római számmal jelzünk): prefáció, sanctus, poszt-sanctus, alapítás elbeszélés, anamnézis, epiklézis (az adományokra és az abban részesülőkre), közbenjáró könyörgések, záró doxológia; továbbá két nagy részre is feloszthatóan az anafora: az anamnetikus és az epikletikus szekcióra.

522 *A görög szertartású katholikus egyház szent és isteni liturgiája*, (*Liturgikon),* 132-133.

egy pótlék. A probléma nem újkeletű. Palamasz Szent Gergely megjegyzi, hogy a keresztények dicsőítéssel és rácsodálkozással válaszolnak, amikor elmélkednek az Isten látható teremtésének mesterművén; és aztán tovább folytatja: „a tanult emberek a pogányok közül dicsőítik a teremtést és csodálattal válaszolnak, amikor vizsgálják azt. De a mi esetünkben ez a Teremtő dicsőítésére van, míg az övékben a Teremtő dicséretének kárára."523

Gyakran mondják, hogy a rácsodálkozás érzése feltétlenül szükséges, ahhoz, hogy tisztelni tudjuk a természeti világot, és megfelelően gondoskodhassunk róla. Talán felmerül bennünk a kérdés: hogy az egyház hagyománya hozzájárul-e ehhez a rácsodálkozáshoz és tisztelethez. Van-e valami megkülönböztető jegy, valami többlet, amit hozzáadhat ehhez a természetes és spontán reakciónkhoz? Régóta fontos elv a keresztény teológiában, hogy az imádság törvénye a hit törvénye (lex orandi, lex credendi). Azt, amit hiszünk, azzal fejezzük ki, ahogyan imádkozunk, főképp a liturgikus imádságaink szavai és tettei által.524 „Az ember egy kis világ, mikrokozmosz, amely összefoglalja, összesűríti, egy főben egyesíti a teremtett lét fokozatait."525 Ezt a gondolatot támasztja alá a Teremtéstörténet szóhasználata, mely a „tol^{e}dot" kifejezéssel írja le a világ és az ember teremtésének a történetét is.526 Az ember bukása így kozmikus bukássá, Istentől való eltávolodássá lesz. Ez az eltávolodás azonban nem végérvényes: „A Logosz mint teremtő, a teremtés kezdete, de mint megtestesült valóság Ő a „vége" is, hiszen a dolgok nem csak általa, hanem benne is léteznek,"527 s így Ő az, aki „miután elestünk, ismét fölemelt."528 Utalnunk kell itt még egy, a szövegben meg nem jelenő mozzanatra: a csillagnak a diszkoszról való levételére. Szimbolikus jelentése van ennek a mozzanatnak, mely „a mennyei erők csodálatát, az egész menny egybehangzó istendicséretét"529 jelenti. A nyitott csillag az egész kozmoszt, az eget illetve a négy égtáját jelképezi, mert az angyali dicsének betölti az egész földet.530 Itt emlékezhetünk vissza az előkészületben arra a mozzanatra, amikor a pap elhelyezte ezt a csillagot a diszkoszon, amelyet most levesz onnan. Akkor a betlehemi csillagot ábrázolta, most már azonban arra is gondolhatunk, hogy a csillag levétele Krisztus önkéntes áldozatakor bekövetkező eseményt jelképezi, vagyis amikor „sötétség borult az egész földre."531

II. Sanctus

523 Vö.: E. Theokritoff, *Living in God's Creation: Orthodox Perspectives on Ecology.* Palamasz Szt. Gergely, *Homily 34, On the Transfiguration.*
524 Vö.: E. Theokritoff, *Living in God's Creation, Orthodox Perspectives on Ecology,* 155-156.
525 O. Clément, *Kérdések az emberről,*155.
526 „Ez a története (tol^{e}dot) az ég és a föld teremtésének" (Ter 2,4a), a szó nemzetségtáblát és történetet is jelent.
527 J. Meyendorff, *A bizánci teológia,* 245.
528 *Liturgikon*, 133.
529 *Papi kézikönyv*, 24.
530 Vö.: *papi kézikönyv*, 25.
531 Mt 27,45; Mk 15,33; Lk 23,44.

„Szent, szent, szent a seregek Ura, teljes az ég és a föld a te dicsőségeddel […]”[532]

A „seregek Ura” kifejezés Istent nem csak az angyal-seregek Urának titulálja, hanem a csillag-seregek, sőt az egész kozmosz Urának;533 így érthető jól, hogy „teljes az ég és a föld az Ő dicsőségével”, vagyis mindent betölt az Isten dicsősége. Az „ég és föld” kifejezés hebraizmus: említése az Ószövetség nyelvezetében és gondolkozásában a két szélsőség közötti dolgot jelenti, ez esetben az egész fizikai, teremtett világot. Így viszont már duplikációt tartalmaz, vagyis különös hangsúlyt kap a mondat két fele: „Szent a világmindenség Ura; az egész világot betölti az Ő dicsősége”.

III. Poszt-sanctus - IV. Alapítás elbeszélés

„[…] Ki világodat úgy szeretted, miképp egyszülött fiadat adtad, hogy mindaz, aki őbenne hisz el ne vesszen, hanem örök élete legyen.”

„Ki eljövén és irántunk minden üdvgondozást betöltvén, azon éjjel, melyen átadatott, vagy inkább önmagát adta át a világ életéért […]”[534]

Mindkét helyen, ahol a magyarban a világ szó szerepel, a görög szövegben a kozmosz szót (pontosabban annak ragozott formáját) találjuk. A kereszthalálnak „nem az volt a lényege, hogy elégtételt nyújtson valamiféle jogi következménynek, hanem, hogy megsemmisítse a halál rémisztő kozmikus valóságát, amely bitorolt uralma alatt tartotta, s a bűn és a romlás ördögi körébe taszította az emberiséget.”535 Vagy ahogyan a húsvéti tropárban énekeljük: „legyőzte halállal a halált és a sírban lévőknek életet ajándékozott.”536 „A világ életéért”537 azt fejezi ki, hogy Krisztus földi élete és halála, egész üdvgondozása egy célra irányult: lehetőséget adni a világnak, s benne az embernek, hogy igazán azzá legyen, amivé Isten teremtő szándéka szerette volna, vagyis kozmosz – rend – harmónia legyen minden teremtmény között az egész világon.

V. Anamnézis

---

532 *Liturgikon*, 133.
533 X. Léon-Dufour, *Az Újszövetség értelmező kéziszótára,* 515.
534 *Liturgikon,* 135.
535 J. Meyendorff, *A bizánci teológia,* 244-245.
536 *Pentekosztárion,* 4.
537 Vö.: A. Schmemann, *A világ életéért.*

„Megemlékezvén tehát ezen üdvösséges parancsról és mindarról, ami érettünk történt: keresztről, sírról, harmadnapi feltámadásról, mennybemenetelről, jobbkéz felől való ülésről, a második és dicsőséges eljövetelről."[538]

Az anafora anamnetikus, vagyis megemlékező részének különös és elgondolkodtató része, hogy a pap megemlékezik a második eljövetelről is, amely – még a földi időszámítást tekintve – be sem következett. Itt egyértelmű, hogy nem csak a tér korlátai fölé emelkedünk a Liturgián, átfogva az eget és a földet, hanem az idő kötöttségeiből is kiszakadunk, és az isteni „időfölöttiségbe" nyerünk bepillantást, még ha csak egy gondolat erejéig is. Ugyanakkor az is világos, hogy a kereszttől a második eljövetelig tartó időszak magában foglalja a két esemény közti időt is, vagyis Krisztus folyamatosan jelen van az Egyházban és a világban. Megemlékezünk arról is, – vagy talán inkább belegondolunk abba is, – hogy ebben a pillanatban is velünk van, mely sokkal többet jelent annál, hogy a szó ki tudná fejezni: azt jelenti, hogy az Isten, aki megteremtette a világot, majd megváltotta azt, az életét adta érte; még ezek után is vele van és folyamatosan életben tartja azt, létében fenntartja, sőt folyamatosan újjáteremti azt a kozmosz, a természet és az ember megújítása által.

„Tieidet a tieidből néked ajánljuk föl mindnyájunkért és mindenekért"[539]

Erre a világra, melyet az Isten teremtett, melynek Ő maga a Teremtője, senki más nem tarthat jogot, csak és kizárólag Ő, aki azt egészében megtervezte, akinek gondolataiban megszületett, és aki végül Szó, vagyis a Logosz által meg is teremtette, és az Éltető Lélek által fenn is tartja azt. Ennek tudatában mondjuk, hogy „Tieidet a tieidből", ugyanis az Istentől van a búza és a szőlő is, de még a Nap melege, mely megérleli azokat, sőt az ember tehetsége, ideje, energiája is, mely átformálja azokat kenyérré és borrá. Így látjuk igazán, hogy semmink sincs, amit ne kaptunk volna, s amely eredendően ne az Istentől jönne, és mivel nincs másunk, ezért azt tudjuk Istennek ajánlani, ajándékozni, amit mi magunk is tőle kaptunk ajándékba. „A természet szemlélésében is arra van hivatva az ember, hogy együttműködjön Istennel a világmindenség üdvösségéért. A természetnek mind a megismerésében, mind pedig az átalakításában az a feladatunk, hogy a hatalmas, kozmikus Eucharisztiát éljük meg: Azt, ami a tiéd és tőled jön, neked ajánljuk fel mindenben és mindenért."540

VI-VII. Epiklézis

538 *Liturgikon,* 137.
539 *Liturgikon,* 137.
540 O. Clément, *Kérdések az emberről,* 167-168.

„[…] küldd le Szentlelkedet reánk s ezen előtted lévő ajándékokra, és tedd ezt a kenyeret Krisztusod drága testévé, és ami a kehelyben van, Krisztusod drága vérévé, átváltoztatván a te Szentlelkeddel”[541]

A pap az epiklézisben nem csak a felajánlott adományokra hívja le a Szentlelket, hanem „reánk” is, és ha ez a Szentlélek átváltoztatja a kenyeret és a bort, bizonyára a mi átváltozásunk is hasonló jellegű kell, hogy legyen: lényegi átváltozás, emberből krisztusi emberré válni, – ezt jelenti a keresztény jelző is. A keresztény embernek pedig kötelessége ehhez méltóan is viselkedni: tiszteletben tartani embertársait és a teremtett világot. Ehhez megvan a hatalma, a képessége és az ereje is, amit egyenesen az Istentől kapott: az Atyától a teremtésben a hatalmat, hogy gondozza és művelje, a Fiútól a megváltás által a képességet és a Szentlélektől az erőt az isteni megszentelés által.

VIII. Közbenjáró könyörgések

„Felajánljuk még neked ezen okos szolgálatot az egész világegyetemért […]”[542]

Hihetetlen és talán fel sem fogható, Istentől kapott képessége az embernek, hogy közbenjárhat, imádkozhat másokért, ugyanakkor dönthet úgy is, hogy mindezt nem teszi meg. Ez a felelősség, amely alól senki sem bújhat ki, és amely felelőssé tesz minket embertársainkért, a természetért és az egész világegyetemért.

„Emlékezzél meg Urunk ezen városról (községről), minden város, község és vidékről s a bennök lakozó hívekről. Emlékezzél meg Urunk a hajózókról, utazókról, betegekről, fáradozókról, foglyokról […]”[543]

Miután megemlékeztünk az egész világegyetemről, az imádság külön megemlíti az állami és egyházi vezetőket, fennhangon a püspököt és a pápát, világossá téve számunkra, hogy mi magunk is alávetett emberek, egyszerű szolgák vagyunk, akik a felettünk állók vezetésére szorulunk. Ezek után a szűkebb közösséget: várost, falut és vidéket már magának az Istennek a gondviselésére bízzuk; kérjük, hogy emlékezzék meg azokról és a bennük lakó emberekről.

A Liturgiában vissza-visszatérő gondolat a hajózókért és utazókért mondott könyörgés, megemlékezés. A hajózókért és utazókért mondott buzgó könyörgés megértése szükségessé teszi, hogy jobban megismerjük annak a kornak a körülményeit, melyben ezek a könyörgések születtek. A hajózás és utazás mindig is nagyon veszélyes, hosszadalmas és fáradtságos dolog volt. Igen nagy luxusnak

541 *Liturgikon,* 139.
542 *Liturgikon,* 143.
543 *Liturgikon,* 145.

számított a fedett, kényelmes kocsin vagy hajón való utazás, mely még mindig nem tette kevésbé veszélyessé a hajózással, utazással töltött időt. Így érthető meg a közösségekben jogosan felmerülő folyamatos késztetés, hogy imádkozzanak a hajózókért és utazókért. Ugyanakkor nem mondhatjuk, hogy ez a kérés napjainkban elavult vagy értelmetlen lenne. Noha a közúti közlekedés manapság egyre biztonságosabb, mégis a statisztikák szerint naponta több ezren halnak meg az utakon baleset következtében. A hajózás is nagyon sokat fejlődött: sokkal biztonságosabb, kiszámíthatóbb lett, azonban a hatalmas tengeri, óceáni viharok megpróbálják a két-háromszáz méter hosszú és több tízezer tonnás gigantikus és nagyon erős hajókat is, melyek akár – egy kisebb város lakosságának megfelelő számú – több ezer utast is képesek szállítani. A közelmúltban is történtek olyan hajóbalesetek, melyekben százak vesztették életüket. A hajósok különösen tisztelik a tengert és a természet erőit, amelytől az életük is függ; ez a tisztelet nem csak félelemből, hanem az emberi létünk kicsinységének megtapasztalásából is fakad, hogy valójában apró, porszemnyi teremtmények vagyunk, kiszolgáltatva a világnak, a természetnek. Mégis, mint ily kicsiny és jelentéktelennek tűnő lények, a Világról való gondoskodás ajándékát kaptuk az Istentől, aki a teremtés koronájává tette meg az embert. De nem feledkezhetünk meg magunkról és embertársainkról, akik mindnyájan „az élet tengerén, a kísértések viharaiban hánykódunk, és akik Krisztushoz, mint csendes és biztonságos kikötőhöz menekülünk.”544

IX. Doxológia

„És add, hogy egy szájjal és egy szívvel dicsőítsük és magasztaljuk a te legtisztesebb és fölséges nevedet, Atya és Fiú és Szentlélek, most és mindenkor s örökkön örökké.”[545]

Egy szájjal és egy szívvel dicsőíteni az Istent, azt az óhajt fejezi ki, hogy képes legyen az egész emberiség, minden nemzet a szívében is és a világ felé is egységesen megvallani az Isten dicsőségét; hiszen mi más lenne az ember feladata, minthogy egyetértésben, megvalósítva az egész világ békéjét, az Istent dicsőítse mindazokért, miket Ő adott nekünk: a létet, az életet, a világot és a természetet, amelyben élhetünk.

Az áldozást megelőző- és követő rítusok – a béke

544 Vö. a 6. hangú föltámadási kánon 6. irmosza in *Pentekosztárion,* 296.
545 *Liturgikon* 145.; vö.: Róm 15,6.

„Jókat és hasznosakat lelkünknek és a világnak békességet kérjünk az Úrtól.”[546]

„Ajándékozz békességet a te világodnak…”[547]

Nem véletlen, hogy e kérés összekapcsolja ezt a két dolgot: lelki jók és hasznosak, valamint a világ békéje. Ugyanis a világ békéje és harmóniája csakis az ember bensejéből fakadó jóság és béke kiáradása folytán jöhet létre, de végsősoron mindent az Istentől kell kérnünk: belső világunk és az egész világ békéjét is. Ugyanakkor az eucharisztiában való közös részesülés feltételezi legalább a közösség békéjét, akik mint kovász vannak jelen a világban. Krisztus testének valóságában az egész kozmosz színeváltozása elővételeztetik,548 így az Eucharisztia, a közös kenyér és kehely, melyből részesülünk az emberiség, s általa az egész világ békességének előmozdítója, majd beteljesítője lesz.

Összegzés, végkövetkeztetés

Mindezeket összegezve, arra a következtetésre juthatunk, hogy három különböző szinten jelennek meg ökológiai szempontok a bizánci Liturgiában:

1. Általánosságban, az egész Liturgia kozmikus dimenziójaként;
2. Közvetett utalásként a Liturgia szövegében vagy cselekményeiben;
3. Közvetlenül az ökológiára tett utalásként.

Különösen figyelemreméltó Hitvalló Szent Maximosz liturgiakommentárja, mely a bizánci Liturgia kozmikus értelmezését emeli ki. A liturgiatudósok által egyszerűen csak „kozmikus Liturgiának”549 nevezett a liturgia-magyarázatnak ez az első szintje; ugyanis ez a szemléletmód annyira ősi, hogy a szövegek is sokszor ezeknek az elképzeléseknek a fényében nyertek megfogalmazást. Kiemelten is kozmikus szimbolikával bírnak a nagy ünnepélyes bevonulások a teremtett világ szépségét megjelenítő templomba.

A bizánci liturgia – és kiemelten Aranyszájú Szent János anaforája – elsősorban a Teremtő Isten mint a kozmosz Ura iránti dicsőítés és magasztalás által fejezi ki a teremtett világ megóvásának fontosságát. A világ méltósága, szépsége, jósága és értéke a Teremtő általi teremtettségéből fakad, és az ember a célja, az embert szolgálja. Az ember pedig megőrizve, de mégis átformálva teszi teljessé az anyagi világot, mert „a személy, aki a teremtés papjává lett, mindent önmagához kapcsol, ekképpen szólaltatva meg az élettelen valóságokat a Teremtőhöz intézett himnuszában.”550

546 *Liturgikon,* 147.
547 *Liturgikon*, 154.
548 J. Meyendorff, *A bizánci teológia,* 231.
549 Vö.: R. F. Taft, *A bizánci rítus rövid története* in R. F. Taft – H-J. Schulz, *A bizánci liturgia,* 72.
550 *Liturgikus instrukció,* 98.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy a Liturgiát és a liturgiakommentárokat megismerve válik világossá számunkra, annak az egész kozmoszt átfogó valóságos kapcsolatnak a léte, melynek formája maga az imádság, különösen a Szent és Isteni Liturgia, melyet a bennünk lakó Szentlélek ihlet és értelmez.

Az Isten és a világ kapcsolatának kulcsfigurája az ember. Ezt Olivier Clement így fogalmazza meg: „bennünk, valójában rajtunk keresztül közeledik a liturgikus kozmosz551 ahhoz a bukott világhoz, amelyet tanulmányozunk, amely fölött rendelkezünk; bennünk, rajtunk keresztül árad szét a tábor-hegyi Színeváltozás fénye az atomtól a csillagködig, és nyúlik tovább a természet szemlélése a fizikai vagy biológiai kutatásban, és szorítja vissza az eggyé forrasztó krisztusi erő a káosz erőit.”552

Bibliográfia

Clément O., *Kérdések az emberről*, Budapest 2004.
Léon-Dufour, X., *Az Újszövetség értelmező kéziszótára,* Budapest 2008.
Meyendorff, J., *A bizánci teológia,* Budapest 2006.
Nyirán J., *Az Aranyszájú anafora autenticitásának vizsgálata* in *Athanasiana 26, 155-179., Nyíregyháza 2007.*
Schmemann, A., *A világ életéért*, Budapest 2001.
Taft, R. F., The *Autenticity of the Chrysostom Anafora Revisited. Determining the Authorship of Liturgical text by computer* in *OCP 56, 5-51. (1990).*
Taft, R. F. – Schulz, H-J., *A bizánci liturgia,* Budapest 2005.
Theokritoff, E., *Living in God's Creation: Orthodox Perspectives on Ecology,* Crestwood 2009.
Wagner, G., *Der Ursprung der Chrysostomosliturgie,* (LQF 59), Münster 1973.

Általános művek:
Charta Oecumenica - Ökumenikus Charta, <http://www.katolikus.hu/okumene/chartao.html> (2014. február 11.)
Instrukció a keleti egyházak kánonjainak törvénykönyve liturgikus előírásainak alkalmazásához, Budapest 2010.
Papi kézikönyv, A Hajdúdorogi Egyházmegye és a Miskolci Apostoli Exarchátus Liturgikus tanácsa, Nyíregyháza 2010.

Liturgikus könyvek:
A görög szertartású katholikus egyház szent és isteni liturgiája, Nyíregyháza 1920.
Pentekosztárion vagyis Húsvét-Pünkösdi énektár (ford. Orosz A.)*,* Nyíregyháza, 2002.

Internetes hivatkozások:
A környezetvédelemről ír enciklikát Ferenc pápa,

551 Megfigyelhetjük, hogy hogyan játszik a „kozmosz”-rend és a „káosz”-rendetlenség, rendezetlenség szavakkal.
552 O. Clément, *Kérdések az emberről,* 174.

<http://magyarkurir.hu/hirek/a-kornyezetvedelemrol-ir-enciklikat-ferenc-papa> (2014. május 24.)

A Pápa és a pátriárka Jeruzsálembe megy, <http://index.hu/kulfold/2013/03/21/a_papa_es_a_patriarka_jeruzsalembe_megy/> (2014. február 11.)

Sz. G., Mi fán terem az ökoteológia <www.magyarkurir.hu/hirek/mi-fan-terem-az-okoteologia> (2014.május 19.)

„Férfinak és nőnek teremtette őket”(Ter1,27)
A Gender mainstraiming keresztény szemmel

Varga Csaba

A szerző Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola teológus szakos hallgatója.
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Dr. Soltész János, a Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola tanszékvezető teológiai tanára.

Tartalom: 1. Bevezető; 2. Filozófiai alapok; 3. Fogalomtisztázás; 4. A fiú, akit kislányként neveltek fel (1994); 5. Célok; 6. Módszerek és stratégiák; 7. A kereszténység kritikája;
8. A legnagyobb ellenségek: a férfi, a nő, a gyermek, a család, a kereszténység; 9;Az Egyház feladatai;10. Zárszó; 11. Felhasznált irodalom

Bevezető

Dolgozatom témájául, a „gender mainstratiming” és a genderideológia bemutatását választottam. A téma aktualitása és veszélyei miatt áll igen közel hozzám, ezért tarom fontosnak. Igyekszem bemutatni, a gender fogalmát, kialakulást, alapjait, módszereit és céljait és azt, hogy mi lehet erre az egyház és a józan gondolkodású emberek válasza. A témában megjelent számos publikáció alapján próbálok egy átfogó képet adni, ami remélhetőleg érthető és tiszta, de közel sem kimerítő leírása a gender ideológiának. Célom ezzel az, hogy egy nagyon valós és aktuális problémát vizsgáljak meg keresztény szemmel. Hiszen ez az ideológia azért lehet különösen veszélyes, mert egy nagyon alapvető dolgot szeretne elvenni az embertől, ami Isten felé, vezetheti, ez pedig nem más, mint az objektív igazság.

Filozófiai alapok

Úgy gondolom a „*Gender mainstraiming”* fogalmát hiba lenne úgy értelmezni és szemlélni, mint egy modern kori vívmányt, vagy mint egy elszigetelt fogalmat mely ma még foglalkoztatja, az embert holnap azonban már elveszti aktualitását. Ez egyrészt gátolná, a probléma komolyan vételét másrészt helytelen képet kapnánk róla, ha nem ismernénk a mögötte meghúzódó történelmi/filozófiai hátteret. Ez a történelmi/filozófiai kezdet a „gender” estében a felvilágosodás, a szubjektivista filozófia és az ateizmus megjelenése. Elsősorban az ateizmuséra melyről így ír Fila Béla*: Az ateista rendszerek két alaptípusra vezethetők vissza, az autonóm megismerés két lehetősége alapján: A természeti és evilági tényezők autonómiája és az emberi szubjektivitás autonómiája (szabadság, humanitás)”553* Láthatjuk, hogy, az emberi gondolkodásnak az ateista és szubjektivista filozófiai irányzatok révén sikerült „kiiktatnia” Istent, mint az emberi szabadság és önmegvalósítás legnagyobb akadályozóját. Így maradt az ember és a természet, és

553 FILA BÉLA, *Isten misztériuma* (teológiai jegyzet) 93.o

ahhoz, hogy az ember elérje a célját - az egyedüli és abszolút autonómiát- már csak a természetet kell „kiiktatnia" hiszen a transzcendens „tükröt tartó" és határt szabó létét – mint az emberi szabadság legnagyobb akadályozóját – már "látszólag" sikerült kiűzni az emberi tudatból. Ehhez a harchoz természetesen nem elég csupán az emberi bölcselkedés, mint az előző esetben, hanem sokkal inkább a látható kézzel fogható eredményekre kell koncentrálni. Ennek része a természet, „legyőzése", a halál feletti uralom, a születés és az életadás feletti hatalom és még idetartozik mindaz, ami az embernek azt az autonómiáját fenyegetné, ami a külvilágból hat rá. A „Gender" célja ezek alapján nem más, mint az egyik ilyen kívülről ható erőnek, a nemiségnek az abszolút felszámolása.

Fogalomtisztázás

Manapság egyre több helyen találkozhatunk ezzel a fogalommal, hogy, *„gender manstreaming"*, újságokban, interneten, oktatókönyvekben stb., mint egy olyan irányzattal, ami látszólagosan keresztény etikai normarendszernek is megfelelhetne, és a társadalom minden ágára kiterjedő irányelvként van megfogalmazva, ennek következtében már a fogalom bevezetése óta heves vita folyik. Hiszen a *gender mainstariming*-be belefér a harc a férfiak és nők nagyobb egyenjogúságért folytatott harc, az szülőanyák tehermentesítése, és még sok más egymástól eltérő és ellentmondó program is. Azonban a céljai és a módszerei alapján nemcsak a férfi és női szerepek egyenjogúságáért száll harcba, hanem kifejezett célja a nemek, mint kategóriák eltörlésért is. Már maga a fogalom is ezt tükrözi. Ugyanis az angol nyelvben két fogalom két fogalom létezett a nemiségre vonatkozóan az egyik a „sex" ami a biológiai nemet jelöli a másik fogalom a „gender" ami a férfira és a nőre vonatkozott általában, a latinban „gender" szó nem biológiai nemet jelenti, hanem a szavak nemére vonatkozik. A „sex" és a „gender" szó azonban bár más-más perspektívában használták mégis a hétköznapi nyelvhasználatban azonos jelentéssel bírt. Ez a jelentés tartalom azonban megváltozott a 70-es években kialakult radikális feminista mozgalmak megjelenésével, hiszen ezek előretörésével alakult ki a „genderperspekítva" ideológiája, ennek alapján *„a „sex" és a „gender" már nem tartoztak össze, hanem egymástól függetlenül egymás mellet, sőt egymással ellentétben állnak. A „sex" a biológiai nem – a genderideológia szerint – ugyan, a természettől adott, de sokkal fontosabb a „gender" és a gender csak egy társadalmilag megkonstruált szerep, mely semmilyen biológiai normákhoz nem kötődik és ezért tetszés szerint megváltoztatható"*[554] Arról hogy ez valóban így van-e a következő példa (egy a sok közül) talán megadja a választ.

A fiú, akit kislányként neveltek fel (1994)[555]

554 VONHOLDT, CHRISTLE RUTH, *A „gender mainstreming" és a genderideológia*, in Embertárs I.szám(2008)

555 COLAPINTO, JOHN. *A természet hatalma, A fiú akit lányként neveltek,* 2001

A következő emblematikus eset David Reimer történetét meséli el, aki talán az első és (talán) legmarkánsabb példája *Gender* elmélet „sikerének". David (született: Bruce Reimer) egy rosszul sikerült péniszbemetszés (körülmetélés) következtében - elveszítve nemi szervét – került be a Jhon Money által alapított baltimore-i *„Gender Idententity Clinicre"* . A szülők a doktor javaslatára belementek abba, hogy átoperáltatják gyermeküket és kislányként bánnak vele, ezzel próbálva könnyíteni gyermekük nehéz során. A műtétet nem csak az tette sikeressé, hogy ez volt az első olyan nemváltoztató műtét amelyet egy olyan emberen hajtottak végre fejlődési rendellenesség nélkül született. Sokkal inkább az, hogy *„David egy egypetéjű ikerpár tagjaként jött a világra. Öccse és egyetlen testvére a kísérlet beépített kontrolljául szolgált… akit, fiúként neveltek fel. Az, hogy az ikreket úgy mutatták be, mint boldog, összeszokott ellenkező neműként nevelkedő gyereket, úgy tűnt cáfolhatatlan bizonyítéka a környezeti tényezők elsődleges fontosságának a biológia felett a nemek differenciálódása során."*556 Természetesen a média és a közvélemény egyértelmű sikerként könyvelte az „iker-eset"- et *mint* a *gender* i*deológia* megalapozott bizonyítékát.

David azonban amint azonban a 2000-ben megjelent interjúkötete is alátámasztja már a kezdettektől fogva küzdött az új „neme" ellen nem kis gyötrelmeket kiállva. A kísérlet így kudarcba fulladt, de Dr. Money ezt nem publikálta, így történhet meg, hogy még napjainkig felhozzák egyes szerzők az esetet a gender-elmélet mellet szóló precedens esetként.

Célok

A fent említett sajnálatos és kudarcba fulladt példa ellenére a látszólag „emberbarát" és az egyenlőséget és a végső emberi autonómiát szem előtt tartva a „*gender mainstraiming* " halad megállíthatatlanul célja felé mely, nem más, mint a női- férfi különbségek elmosása „nemi kategóriák" sőt a „kétneműség kategóriájának" megszüntetése, mely elhozza az abszolút egyenlőséget, *„ahol az egyenlőség a nő és férfi abszolút kicserélhetőségét jelenti." 557*Itt fontosnak tarom megjegyezni, hogy a „gender" fogalom meghatározása nem merül ki a férfiasságban a nőiességben vagy az adott pillanatban mindkét nemre jellemző fizikai adottságokban (lásd Concita Wurst), hanem ennek szerves részét képezi a szexuális orientáció a származás a hit és egyéb tulajdonságok, más szóval itt már nincs férfi és a nő mint egymásra utalt személyek, hanem helyettük egyenrangú *gender*ek sokasága létezik. Ezért lehetséges az, hogy a nemmel ellentétben nem

556 Uo. pg.13
557 VONHOLDT, CHRISTLE RUTH, *A „gender mainstreming" és a genderideológia*, in Embertárs I.szám(2008) pg.25

csak két gender létezik, hanem több, a gender elmélet alkotók mára már öt vagy több gendert is megkülönböztetnek.558 Első látásra talán úgy tűnik, hogy mindezek a dolgok még mérföldnyi távolságra vannak tőlünk és nagyon távolinak és idegennek hatnak számunkra, de ha egy kicsit figyelmesebben szemléjük észrevehetjük, hogy ez a destruktív ideológia szépen lassan egyre nagyobb teret nyer, és itt van az orrunk előtt, csak természetesen ízlésesen és kifinomultan „tálalva".

Módszerek és stratégiák

Ebben a fejezetben nem szeretném minden részletre kihatóan elemezni és tárgyalni az ideológia módszereit, hanem csak a főbb vonásokat és érdekességeket ismertetném.

A gender ideológia megteremtésének talán első és legfontosabb stratégiája egy igen egyszerű és mindennap használt eszköznek, a nyelvnek a megreformálása. Több szakértő559 is hivatkozik erre, egyesek úgy emlegetik ezt mint a „nyelv korrupciója" Itt gondolhatunk arra, hogy az olyan szavakat amik az emberekben pozitív érzéseket ébresztenek(egyenlőség, család, igazság, szerelem), átértelmezik, így a nyelvet ahelyett, hogy pontos fogalomtisztázásra használják inkább összezavarnak és vakká tesznek vele. C. S. Lewis, aki maga is sokat foglalkozott a „nyelv korrupciójával" írja egy helyen: A nyelv gyógyíthat és pusztíthat, a nyelv gyógyít, ha nyíltan kimond egy igazságot. A korrupt nyelv azonban érthetetlen nyelv. A szavak összekuszálásával és relatívvá tételével ugyanis könnyen rá lehet bírni embereket arra, hogy valamit helyesnek fogadjanak el, amit egyébként nem tennének, ha pontosan tudnák, miről van szó. Így a szavak átértelmezésével és a jelentésük homályosításával kerülhet be a gender a politika és társadalmi életbe.

Ha követjük a napi híradásokat és legalább nagyvonalakban a politikai eseményeket észrevehetjük azt,(talán hazánkban és a kelet európai országokban 560 még nem annyira) hogy a gender mainstraiming, mint általánosan elfogadott és preferált irányzat mennyire meghatározza az európai politikának az irányvonalát. Ez nem véletlen, hiszen az Európai Unió kifejezetten jó táptalajnak bizonyul a gender ideológia számára. Azért mert ez a régió Colin Crouch szerint már a posztdemokrácia561 idejét éli, azaz: *„Csökken az állampolgári részvétel miközben minden területen fokozódik a bürokratizálódás. A célkitűzéseket többé már maguk a*

558 FAUSTO STERLING, The five sexes, *Why Male and female are not enough,* The Sciences 1993. március

559 Kuby Gabriel, Burggraf Jutta, Lásd: Embertárs, 2008/I

560 Ez ugyanúgy elmondható, azokra az államokra, amelyekben még, a tradicionális vallásosság (katolikus, ortodox, iszlám stb.) miatt nem tudott teret nyerni a gender.

561 Posztdemokrácia: A posztdemokrácia egyfajta birodalmi kormányzás, amely nem feltétlenül antidemokratikus.

polgárok fogalmazzák meg, hanem rendeleti úton közlik velük a saját javukra…. A politikai pártok programja összetévesztésig hasonlítanak egymásra…meg nem nevezhető kényszerítő körülmények vagy magasabb rendű előírások(rendeletek) képezik a döntések alapját." 562 Így valósulhat meg az, hogy az Európai Parlament és az Európai Bizottság sorra ad ki olyan irányelveket, amelyek a gender ideológia megvalósulását és minél szélesebb körű megerősödését segítik elő, természetesen mindezzel gátolva a másként a hagyományosabban gondolkodókat, mint például a kereszténységet. Elég, ha csak az Európai Parlamentnek a homofóbia ellen szóló 2006-os nyilatkozatára563 gondolunk. Természetesen kereszténységként el kell ismernünk, hogy minden embert születésétől fogva azonos emberi jogok, azt azonban túlzásnak tartom, hogy olyan életvitelt és életformákat propagálnak, amikről csak azt állíthatjuk, hogy merőbe szembe mennek nemcsak az isteni és a természeti törvénnyel, de még az európai többséggel is.

A politikán túl a gender mainstraiming másik nagy szószólója nem más, mint a média. Itt is ugyanaz a szituáció figyelhető meg, mint az előbbi esetben: a szavak és a nyelv önkényes használata, illetve a természetellenesnek a beállítása természetesként. Úgy gondolom, mindannyian ismerjük a média hatalmát, erről már szinte fölösleges írni, ezért néhány példát szeretnék bemutatni, ezzel érzékeltetve a probléma súlyát. Az köztudott, hogy a média (legjobban) a még fejlődésben lévő gyermekekre, illetve a kereső fiatalokra van a legnagyobb hatással. Ezért a legtöbb műsor őket célozza meg. Ezek közül néhány példa:

Talán sokan közülünk ismerik a Walt Disney által működtetett, kifejezetten gyermekműsorokat sugárzó *Disney Chanel* televíziós csatornát. A csatorna nemrégiben az egyik gyermeksorozatban bemutatta az első leszbikus párját.564 és mindezt úgy mintha ez lenne a világ legtermészetesebb dolga, és mintha az a család lenne a világ legboldogabb családja. Ezen felül a gyerekcsatorna műsoraiban már csak elvétve találunk olya családot, ami a hagyományos kétszülős (férfi-nő az apa és az anya szerepében) keresztény családmodellt képviselné. Mindezt a liberalizmus és a szabadság nevében. Természetesen az idősebb korosztály számára is készülnek hasonló műsorok az egyik ilyen kedvelt műfaj az úgynevezett szituációs komédia ahol rendszeresen jelennek meg olyan családmodellek, amik az azonos neműek házassága mellet foglalnak állást, egyik példa a népszerű *Modern család* című sorozat egy meleg párt mutat be amint adoptált kislányukat nevelik, hasonló problémákkal és örömökkel küzdve, mint egy hagyományos család. A példák listája nem lenne teljes, ha kihagynánk belőle a nemrég *Eurovizós Dalfesztivált* nyert és a médiát és a közvéleményt is megosztó

562 KLENK, DOMINIC, A *nemek összezavarása*, 2009 pg. 32
563 Az Európai Parlament állásfoglalása a homofóbiáról Európában<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TExt+MOTION+P6-RC-2006-0025+0+DOC+XML+V0//HU> [2006.01.16]
564 < http://www.origo.hu/teve/20140128-megjelent-az-elso-leszbikus-paros-a-disney-channelen.html>[2014.01.26]

osztrák származású énekes(nőt) *Concita Wurst*.-ot. Véleményem szerint az ő esete a legkirívóbb mindközül, hiszen úgy lépett a színpadra, mint a gendernek a „prototípusa", egyszerre képviselve a férfit és a nőt.

Láthatjuk tehát, hogy a média az egyik legelkötelezettebb híve a gender mainstraiming-nek. Ennek a propagandának lehetünk mindennapos szenvedő alanyai, mi mindannyian, és itt nem csak magunkra vagy a fiatalabb korosztályra gondolok hanem, mindazokra a melegekre, leszbikusokra, transzszexuálisakra, akik abban a tudatban, vannak, hogy a valóságban is ugyanolyan könnyed és természetes módon megélhetik másságukat, mint ahogy az a képernyőn van bemutatva.

A *gender mainstraiming* ideológia „működési színtere" pedig az oktatás, az általam fellelt források 565leginkább a németországi helyzetet mutatják be. Itt már kisgyermek korban elkezdődik a gyermekek „szexuális felvilágosítása" méghozzá elég sajátos módszerekkel. Játékos dalos formában bíztatják az óvodás gyermekeket az önkielégítésre! Mindez, hogyan lehetséges? A választ a gender ideológia alapjaiban kell keresnünk, az-az a férfi és a nő egyenjogúságában és a hagyom családi szerepek felszámolásában (apa-anya)**.** Így valósulhat meg, hogy a hagyományos női értékeket elfelejtve a nők is egyfajta „férfi szereplői" lesznek a társadalomnak, leszámítva azt az egy „apróságot", hogy gyermeket szülnek. Hiszen szülés után már egyből mennek vissza dolgozni, így kénytelenek másra bízni a gyermeknevelést. Ennek következtében történhet meg az, hogy a gyermek már igen korán kiszakadva a család köteelékéből, egy központi nevlő rendszerbe kerül. Ezeken túlmenően már az általános és középiskolások számára is meghatározó nevelési elv a gender mainstreaming, hiszen olyan felvilágosító órákat tartanak náluk, ahol kifejezetten propagálják az LGTB**566** életvitelt. Az egyetemi oktatásban pedig lehetőség nyílik. ú.n „Gender Studies" elnevezésű mesterképzési fakultás elvégzésére. Úgy gondolom ezen a ponton, nagyon is ideillő lehet számunkra *Ortega y Gasset* spanyol filozófus gondolata az oktatásról: *„Amit ma az egyetemeken oktatnak, azt holnap az utcán élni fogják!"*

A fent említett eszközöket és példákat figyelembe véve elmondhatjuk, hogy a „gender mainstraiming" ideológiája már egy teljesen elfogadott (vagy inkább elfogadtatott) folyamattá vált Európa országaiban, ami módszereivel tudatosan kigyomlál, minden olyan erkölcsöt és normát, ami a keresztény Európát jellemezte az előző évezredben. Mindezt úgy teszi, hogy közben élvezi a politika, a média és az oktatás teljes körű támogatását. Az hogy az ideológia ekkora támogatást élvez és az, hogy gyakorlatilag már a társadalom minden szegmensében jelen van, megnehezíti az ellene való küzdelmet.

Ellenállás

---

565 lásd még: GABRIELE KUBY, *A nemek forradalma*, 2008, pg211

566 LGBT: angol kifejezés, gyűjtőnév mely azokat a szexuális irányutságokat foglalja magában amik eltérnek a heteroszexuálistól, Lesbian, Gay, Bisexual, Transexual,(magyarul,leszbikus,homoszexuális, biszexuális,transzszexuális)

Bár láthatjuk, milyen erővel nyomul előre a gender ideológia és mekkora a befolyása, mégis elmondható, hogy vannak olyan emberek és csoportok, akik megpróbálnak ellenállni ennek az áradatnak. Ez azonban egy rendkívül nehéz feladat, több dolog miatt is. Egyrészt az általánosan elfogadott hit az, hogy az ember élhet a saját erkölcsi szabadságának mércéje szerint. Ez a tipikus *„mások tegyenek, amit akarnak, amíg nem ártanak nekem"* hozzáállás. A másik ok a szabados életmód és a határok (főleg a szexuális szabadosság terén) relatívvá válása, az-az ha az ember már átlép egy határt már sokkal elnézőbb másokkal szemben is. A harmadik pedig a hallgatás spirálja. (Ezt a folyamatot Noelle Neuman professzor fejti ki részletesen,567 itt csak röviden ismertetném.) Ez első lépésben az emberek izolációs félelmein alapszik. Mindenki szeret a jó oldalon állni, és mindenki fél a magánytól és a szegregációtól! Társas lény révén az embert érdekli, hogy hogyan viszonyulnak hozzá mások. Ha pedig úgy gondolja, hogy esetleg nézetei miatt izolálni fogják, akkor hallgatni fog. Jelen estben a gender elmélet hívei a hangadók, ők élvezik a politika és a média támogatását, az-az ők írják a szabályokat. Látható tehát, hogy az izolációs félelemnek, nem az igazsághoz van köze, hanem a hatalomhoz.

Bár mindezek a nehézségek adottak, a katolikus egyház mégis kitart, így válik a gender mainstarim elleni küzdelem „élharcosává".

A kereszténység kritikája

A kereszténység kritikája a gender elméletnek már a kezdetét és a legalapvetőbb tételét is bírálja. Ez pedig a következő: Az igazság relativitása. A relativista filozófiákkal ellentétben a kereszténység hisz és vallja, hogy létezik egy embertől független abszolút igazság, aminek az alapja és mozgató ereje nem lehet az önmagában csapongó és változó emberi természet, hiszen így sok-sok egyéni igazság létezne, amik előbb utóbb kioltanák egymást vagy önellentmondásba keverednének saját képlékenységük révén (ma igaznak tartok valamit holnap már nem, akkor most melyik lesz a mérvadó?). Ezzel a relativizmussal szemben áll az igaz és a jó felismerése, az hogy egy változó relatív világ egy változhatatlan abszolút forrásból ered, ez tartja fent és ehhez tér vissza. Ez a forrás számunkra Isten, aki az abszolút mérce a jó és a rossz megkülönböztetésében. Hiszen az ember képes felismerni az Istent, akár az Ő műveiből, természetéből (Róm1,20), akár a kinyilatkoztatása által (Zsid1,1). Ebből a megismerésből fakad objektív szabadságunk, amit kétféleképpen élhetünk meg, az Istenhez, mint *„abszolút mércéhez igazodik,(keresztény szóhasználattal: Isten akaratát teljesíti), vagy saját magát teszi meg úrnak jó és rossz fölött.* ***568*** Ezen felül elmondható még az, hogy a

567 <www.schweigespirale.net>
568 KUBY, GABRIELLE, *A nemek forradalma*, 2008 pg.21

természet és a civilizáció is rendelkezik kötelező érvényű mércékkel (az idő és a hőmérséklet mérésére, arany méterrúd, stb) amik segítségével az objektív valóságot tudjuk mérni. Ezek nélkül nem maradhat fent egyetlen emberi kultúra sem. Feltehetjük tehát a kérdést, vajon fennállhat- ezen egy kultúrakötelező érvényű erkölcsi mércék nélkül?

A legnagyobb ellenségek: a férfi, a nő, a gyermek, a család, a kereszténység

A eddig említett számos példa is alátámaszthatja azt, hogy a gender mainstreaming ellentmond minden olyan tudományos ismeretnek (biológia, pszichológia, stb), melyek a Szentírással egyetemben a férfi és a nő különbözőségét állítják. Ennek okán született a 2008-ban *Fuldában* tartott *„ A hit öröme”* című kongresszus gender mainstreaming-et elítélő nyilatkozata, mely remekül összefoglalja ezen irányzat destruktív és minden erkölcsiséget nélkülöző munkáját. A kongresszus elítéli a gender mainstreaming-et mert:

- *„a család gyökeres lerombolását célozza, mivel a család a férfi és a nő házasságban való egymást kiegészítő egységén és a gyermekvállaláson alapul, valamint azon, hogy ők mint apa és anya, a gyermekből felelősségteljes és munkabíró embereket kívánnak nevelni.*
- *burkolt kijátszása az alkotmánynak, mely az államot a házasság és a család különleges védelmére kötelezi.*
- *A nők ellen irányul, mert a feminista férfias nőképet juttatja érvényre, az anyaságot pedig eszmei és anyagi szempontból is leértékeli.*
- *a férfiak ellen irányul, mivel a lányokat és nőket szisztematikus előnyben részesíti, a férfiakat pedig elnőiesítésükre hivatkozva megfosztja tekintélyüktől és befolyásuktól.*
- *a gyermekek ellen irányul mivel az abortuszt „emberi jognak” nyilvánítja, és a család intézményének megszüntetésén munkálkodik.*
- *korunk ateista ideológiája, lázad a teremtés rendje ellen, és támadja a kereszténységet.*
- *felgyorsítja a demográfiai krízist és a kultúra hanyatlását.”569*

Az Egyház feladatai

Ezen ismeretekből az következik, hogy az egyháznak kötelessége szembe szállnia egy ilyen destruktív és természetellenes ideológiával szemben. A feladatai ennek tükrében: kitartás abban a hitben, hogy Isten az egyedüli és egyetlen abszolút igazság. Ehhez az igazsághoz kell mérni mindenkori szabadságunkat ragaszkodva az isteni és a természeti törvényhez. Kitartás a Szentírás, az Isten szava mellett, mely az embert

569 Uo. pg. 171-172

„férfinak és nőnek"(Ter1,27) vallja, hiszen az ember csak így élhet teljes életet. Az egyház ezen kívül, vallja, hogy az ember test és lélek együttese, ebből kifolyólag nem szabad abszolutizálni egyiket sem. Elfogadni azt, hogy az emberi test a Szentlélek temploma (Kor 6,20) ezért nem bánhatunk vele önkényes módon. Helyreállítani a férfi és női szerepeket, a gyermekvállalást és a család egységét. Hiszen a férfi és a nő egységes szeretetkapcsolata csak a házasságban válhat teljes körűvé és Isten állttal megszenteltté. A családban a férfi és a nő szeretetéből új életek, gyermekek születnek. *„Így a férj apává a feleség anyává válik, és ez segíti személyiségük, örömteli életük kiteljesedését."570* Ebből kifolyólag a gyermeknemzést minden korban áldásként kell tekintenünk, ami több pusztán biológiánál, sokkal inkább a férj és a feleség szeretet - egységének *„élő szimbóluma"*.

Ezen kívül az egyháznak mindig szerepet kell vállalni az oktatásban, az új nemzedék felnevelésében, megóvva ezzel a gyermekeket a napjainkban nagy teret nyerő gender ideológiától.

Végül, de nem utolsó sorban, az egyháznak jelen kell lennie a közéletben és a médiában is. Ezen kívül felhívni a médiumok figyelmét a tömegtájékoztatási eszközök helyes használatára, hiszen ezen eszközök használata feltétlenül megköveteli, hogy valóban tájékoztatásra és értékek továbbadására használják, őket nem pedig kizsákmányolásra és manipulációra.**571**

Zárszó

Az itt leírtak közel sem merítik ki a témával kapcsolatos szakirodalmat. Dolgozatomban leginkább egy átfogó ismertetést szerettem volna adni a gender mainstraiming, napjainkban jelenlevő valóságáról, céljairól és módszereiről és természetesen arról, hogy csak az Istenhez és az ő törvényeihez való hűséges ragaszkodással élhetünk teljesebb és boldogabb életet. Mind a családban mind pedig a társadalomban, hiszen ezek fejlődése az összes emberen múlik, ezért a férfinak és nőnek a közélet és a magánélet valamennyi területén szerepet kell vállalniuk. természetesen védenünk kell a férfiak és a nők különbözőségének jogait de ezt semmiképpen sem egy olyan irányelvvel amely arra törekszik, hogy semmissé tegye a férfiak és nők közötti természetes és Istentől adott különbséget.

Felhasznált irodalom

MAVES, CHRISTA: *Manipulált mértéktelenség*, 2009
II. JÁNOS PÁL: *A test teológiája,* Budapest. 2008
KUBY, GABRIELE: *A nemek forradalma*, 2008
KLENK, DOMINIC: *A nemek összezavarása- Gender mainstreaming- A férfi és a nő vége?*, Budapest,2009

570 A Magyar katolikus Püspöki Kar körlevele a hívekhez ‚A Boldogabb Családokért, Budapest 1999

571A második Vatikáni Zsinat Dokumnetumai, < http://www.katolikus.hu/zsinat/zs_02.html>[2015.01.28]

FILA BÉLA: *Isten misztériuma,* (jegyzet)
COLAPITO, JOHN: *A természet hatalma, A fiú, akit kislányként neveltek*, 2001
A boldogabb családokért, A MAGYAR Katolikus Püspöki Kar Körlevele, Budapest,1999
A II: Vatikáni Zsinat Dokumentumai, 2007
Embertárs, Ökumenikus lelkigondozói és mentálhigiénés folyóirat 2008/I

Az egyház a családokért

Az elmúlt 15 év fontos változásai a családokkal kapcsolatban az 1999-es A Boldogabb Családokért c. körlevél és a 2014-es Családszinódus dokumentumainak összehasonlítása alapján

Szaplonczay Máté

A szerző Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola teológus szakos hallgatója.
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Dr. Dr. Máté-Tóth András, a Szegedi Tudományegyetem tanszékvezető egyetemi tanára.

1. **Tartalom:** 1. Bevezetés; 2. Formai összehasonlítás; 2.1. A Magyar Katolikus Püspöki Kar Körlevele; 2.2. A III. Rendkívüli Szinódus dokumentumai; 2.2.1. Documento Preparatorio - Előkészítő Dokumentum; 2.2.2. Instrumentum laboris – Munkadokumentum; 2.2.3. Lineamenta – Vázlat; 3. Tartalmi összevetés – különbségek és hasonlóságok; 3.1. Szintbeli különbségek; 3.2. Párbeszédes jelleg; 3.3. Családok vizsgálata teológiai szempontból; 3.4. Strukturális változtatások; 4. Fontosabb tárgyalt témák; 4.1. Elváltak- újraházasodottak; 4.2. A tömegkommunikáció szerepe a családok életében; 4.3. Egyéb megfigyelhető jelenségek; 5. Összegzés; 6. Irodalomjegyzék

1. Bevezetés

Egyre többen vélekednek úgy napjainkban, hogy válságban van a család intézménye. Korunk liberalizmusa, a túlzott individualizmus és a megfigyelhető materialista-konzumista szemlélet valóban olyan társadalmat formáló erők, melyeket az Egyház és az elkötelezett hívő ember nem hagyhat figyelmen kívül. Mégis érdemes feltennünk a kérdést, válságról van-e szó vagy csak változásról. Azt mindenképpen érdemes átgondolni, hogy a családok helyzetét teológiai szempontból értékelvén milyen mércét kell használnunk: a korábbi családmodellt mint ideált, vagy az isteni kinyilatkoztatásból felfedezhető igazságot. Dolgozatomban az elmúlt 15 évben végbement, családokkal kapcsolatos társadalmi változásokat vizsgálom. A téma aktualitását nem lehet eléggé hangsúlyozni, hiszen mindnyájan észrevesszük a válások növekvő számát, a csonka családok gyakoriságát, az együttélés mint „alternatív család-forma” népszerűségét, valamint számos új tendenciát, melyek a technológiai forradalom által jöttek létre, gondoljunk csak az információ-özönre, mely eláraszt minket, vagy az internet- és számítógép-függőségre.

Fontos tehát, hogy megvizsgáljuk a családokban és az azokkal kapcsolatban végbemenő társadalmi és gondolkodásbeli változásokat. Az Egyház, Ferenc pápával az élén szintén sürgetőnek érzi a családokkal való lelkipásztori törődést, ennek érdekében szorgalmazta egy Családszinódus összehívását. Ennek első részére 2014 októberében került sor, amikor a Vatikánban megtartották a III. Rendkívüli Szinódust (a továbbiakban: Családszinódus). Ennek folytatása lesz az idei év őszére egybehívott XIV. Rendes Szinódus.

Dolgozatomban az összehasonlítás alapjául az 1999-ben a Magyar Katolikus Püspöki Kar által kiadott A Boldogabb Családokért c. körlevelének572 (a továbbiakban: Körlevél), és a közelmúltban Ferenc pápa által összehívott vatikáni III. Rendkívüli Szinódus573 dokumentumainak hasonlóságait és különbözőségeit használom.

Jelen dolgozat jellege és terjedelme nem teszi lehetővé, hogy minden téren kimerítsük ezt a bőséges témát, ezért vizsgálódásomat bizonyos fontosabb aspektusok megfigyelésére szűkítem le.

Első pontban formai összevetéseket teszek a vizsgálandó dokumentumokról.

Ezután tartalmi szinten vetem össze a vizsgálandó dokumentumokat az elmúlt 15 évben történt változások és az azokkal kapcsolatos egyházi hozzáállás terén.

Ennek főbb pontjai: a szintbeli különbség; a párbeszédes jelleg fontossága; az elváltak-újraházasodottak problémaköre és az ezekhez kapcsolódó tanácsadás színterei és lehetőségei; a tömegkommunikáció szerepének felerősödése, jellegének változásai és az ezekben rejlő veszélyek. Végezetül a teljesség igénye nélkül, csak a felszínen érintve bizonyos témákat, szentelek néhány sort az olyan egyre erősödő tendenciáknak, mint a Gender-elmélet és az LGBT-mozgalom hatásai a családok életére.

2. **Formai összehasonlítás**

Mielőtt belekezdenénk az egyházi dokumentumok tartalmi egybevetésébe, fontos az is, hogy formájukat tekintve összehasonlítsuk őket:

2.1. **A Magyar Katolikus Püspöki Kar Körlevele**

- cím: A Boldogabb Családokért
- alcím: A Magyar Katolikus Püspöki Kar Körlevele a hívekhez és minden jóakaratú emberhez a házasságról és a családról Magyarországon
- megjelenés: Budapest, 1999
- fejezetek: 4
- tárgyalt pontok: 153

2.2. **A III. Rendkívüli Szinódus dokumentumai**

572 A Magyar Katolikus Püspöki Kar Körlevele a hívekhez és minden jóakaratú emberhez a házasságról és a családról Magyarországon. Magyar Katolikus Püspöki Kar, Budapest 1999.
573 III Assemblea Generale Straordinaria del Sinodo dei Vescovi. Città del Vaticano, 2014

2.2.1. **Documento Preparatorio - Előkészítő Dokumentum**

- cím: A családokat érintő lelkipásztori kihívások az evangelizáció kontextusában
- eredeti cím: Le sfide pastorali sulla famiglia nel contesto dell'evangelizzazione
- megjelenés: Città del Vaticano, 2013
- fejezetek: 3
- tárgyalandó kérdések: 19

2.2.2. **Instrumentum laboris – Munkadokumentum**

- cím: A családokat érintő lelkipásztori kihívások az evangelizáció kontextusában
- eredeti cím: Le sfide pastorali sulla famiglia nel contesto dell'evangelizzazione
- megjelenés: Città del Vaticano, 2014
- fejezetek: 9
- tárgyalt pontok: 159

2.2.3. **Lineamenta – Vázlat**574

- cím: A család hivatása és küldetése az Egyházban és a mai világban
- eredeti cím: La vocazione e la missione della famiglia nella Chiesa e nel mondo contemporaneo
- megjelenés: Città del Vaticano, 2014
- fejezetek: 3
- tárgyalt pontok: 61
- tárgyalandó kérdések: 46

3. **Tartalmi összevetés – Különbségek és hasonlóságok**

574 Ez a dokumentum tulajdonképpen már a XIV. Rendes Szinódus dokumentumának számít, de tartalmát tekintve a III. Rendkívüli Szinóduson megfogalmazott gondolatokat mutatja be, ezért tartottam fontosnak, hogy ide soroljuk.

3.1. **Szintbeli különbségek**

Elsősorban fontos megjegyeznünk, hogy míg a Körlevél a magyarországi helyzetet figyeli, elemzi, értelmezi, addig a Családszinódus dokumentumai globális síkon íródnak. A szinódus jellegéből is fakad ez, hiszen a világ minden tájáról érkezett bíborosok, teológusok és családok bevonásával valósult meg a szinodális párbeszéd, akik saját hazájukat, társadalmukat képviselték, és így azt az összehasonlítás alapjává tették.

3.2. **Párbeszédes jelleg**

A Körlevelet és a Családszinódust összevetve észrevehetjük, hogy bár mindkettőnek párbeszédes jelleg kíván lenni a célkitűzése, a Körlevélben ez mégsem valósul meg olyan jelentősen, mint a Családszinódus dokumentumaiban. Az eltérés oka a dokumentumok kidolgozásának alapvető módjában rejlik. Bár nyilvánvalóan a Körlevél elkészítésébe is bevontak laikus szakértőket, talán ott mégsem kapott ez olyan hangsúlyos szerepet, mint a Családszinóduson, melyen részt vettek világi szakértők, valamint házaspárok is a világ számos pontjáról, akik felszólalásaikkal, észrevételeikkel segítették a vizsgálandó témák több nézőpontból való szemlélhetőségét. A párbeszédes jelleget mégsem nélkülözi teljesen a Körlevél, sőt zárásként a következő kérést fogalmazták meg, mely a párbeszéd jelenlétét sejtetheti:

„A család és a házasság élete valamilyen módon mindnyájunkat érint. A körlevél párbeszédre hívja minden olvasóját, hiszen számos kérdésben csak így juthatunk közelebb az igazsághoz.

Kérjük ezért, hogy észrevételeit, javaslatait, véleményét írja meg részünkre, a közös továbbgondolkodás érdekében!”

3.3. **Családok vizsgálata teológiai szempontból**

A Körlevél a családokat is érintő társadalmi változások bemutatásakor negatív alaphanggal szól: valami, ami régen jól működött és rendben volt, az most elveszett. Ami jelenleg van, az nem megfelelő. A múltbéli viszonyokat nem minősíti, csupán összefoglalja, az aktuális viszonyok leírásához ellenben rendkívül sok negatív jelzőt használ. Ezt alátámasztandó idézem a Körlevél 13. pontját:

"A világunkat általában jellemző változások jól megfigyelhetőek Magyarországon is. Hatásuk gyökereiben érinti a családokat és a házasságokat. Erre mutat például a házasságkötések és a születések számának ***drámai csökkenése*** *a nyugati világban és Európa keleti felében is. Napjainkra nyilvánvalóan* ***válságba kerültek*** *azok az európai családmodellek, amelyek a XVIII. századtól alakultak ki, és a*

XIX. századra szilárdultak meg. Akadnak, akik ennek nyomán a családot idejétmúlt intézménynek tartják, s annak ***haláláról beszélnek****." (13)*

Tehát a múltbéli családmodellt tekinti a Körlevél követendő mércének, ideális állapotnak, melyekhez sürgető lenne a visszatérés.

Ezzel szemben a Családszinódus dokumentumai sokkal inkább a kinyilatkoztatás fényében szemlélik a családok jelenbeli képét és főként jövőbeli lehetőségeit.

3.4. **Strukturális változtatások**

A Körlevél inkább perspektívát, általános ajánlást fogalmaz meg a hívek, illetve a papság felé, de ritkán kötelezi el magát, hogy felruházzon bizonyos személyeket megfelelő illetékességgel, illetve, hogy szükséges strukturális változtatásokat fogalmazzon meg.

A Családszinódus ellenben már kifejezetten igyekszik bevonni a világiakat a lelkipásztori munkába, olykor konkrét gyakorlati tanácsot is adván, esetleg strukturális változásokat is javasolván. Jó példa erre a megfelelően képzett világiak bevonása a házassági ügyekkel kapcsolatos tanácsadásba, ingyenesen működő tanácsadó irodák létrehozásával. Az éppen tíz éve megjelent Dignitas Connubii kánonjogi rendelkezésre is hivatkozva fogalmazza meg a Családszinódus, hogy a házassági ügyek teljes tiszteletben tartása mellett szükség van megfelelő számú kellőképpen képzett szakemberre – klerikusokra és világiakra egyaránt -, akiknek a munkájuk az adott egyházmegye püspökének a felelősségi körébe tartozik. A házassági ügyekben adott ingyenes tanácsadás az erre szakosodott hivatal vagy egy kellőképpen felkészült szakember feladata lenne.575

4. **Fontosabb tárgyalt témák**

---

575 *„Circa le cause matrimoniali lo snellimento della procedura, richiesto da molti, oltre alla preparazione di sufficienti operatori, chierici e laici con dedizione prioritaria, esige di sottolineare la responsabilità del vescovo diocesano, il quale nella sua diocesi potrebbe incaricare dei consulenti debitamente preparati che possano gratuitamente consigliare le parti sulla validità del loro matrimonio. Tale funzione può essere svolta da un ufficio o persone qualificate."* Lineamenta - La vocazione e la missione della famiglia nella Chiesa e nel mondo contemporaneo, (49.)

4.1. **Elváltak- újraházasodottak**

A Családszinóduson kiemelt hangsúllyal tárgyalták az elváltak-újraházasodottak lelkipásztori gondozásának kérdéskörét. Azt, hogy ennek a témának az újragondolását milyen fontosnak és aktuálisnak tekinti az Egyház, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a Katolikus Egyház legmagasabb rangú bíborosai és legjobban képzett teológusai folytatnak róla vitákat.

Bár érveléseik során mindnyájan szem előtt tartják a kinyilatkoztatás örök igazságát, közben gyakran épp az egyházatyák művei alapján értelmezik azt másképpen.576 Az új utak keresésénél a Családszinódus javasolja a látókör kiszélesítését, például az Ortodox Egyház házassági gyakorlatának mélyebb megismerésével.577

A Családszinódus előtt néhány hónappal jelent meg Walter Kasper bíboros új könyve, az „Evangélium a Családról",578 mely nagy port kavart az Egyház életében. Kasper bíboros „bizonyos esetekben" lehetségesnek tekinti a második házasságban élő katolikusok áldoztatását, Isten könyörületességét pedig feltétlenül előbbvalónak a túlontúl emberi, mindenkor részleges igazság könyörtelen képviseleténél.

A könyv megírásának alapjául egy 2014 februárjában, a bíborosok előtt elmondott konferenciabeszéde szolgált, melyben hangsúlyozta az Egyház családpasztorációjának szükséges reformját. Ennek egyik fő aspektusa szerinte, hogy az újraházasodott elváltakkal szemben ne a keményszívű klerikusi törvénykezés, hanem Isten megbocsátó szeretete alapján bánjunk. Ferenc pápa örömmel hallgatta javaslatait. Kasper bíboros hangsúlyozta, hogy gondolatai nem végérvényes megoldási javaslatok, csak megfontolások a lehetséges válaszok reményében. Ő maga így nyilatkozott a Vatican Insider-nek adott interjújában:

„A fő érv a következő: a házasság szentsége Isten kegyelmi adománya, amely a házastársakat a kegyelem és a feltétlen isteni szeretet jelévé teszi. Ám a keresztények is hibázhatnak, és napjainkban sajnos sok keresztény házasság csakugyan zátonyra fut. A hűséges Isten azonban senkit sem enged elbukni, és irgalmasságában új esélyt ad mindenkinek, aki meg akar térni. Az egyháznak tehát, amely szentség – azaz Isten irgalmasságának jele és eszköze – közel kell lennie, segítenie kell, tanácsot kell adnia, bátorítania kell. az ilyen helyzetben lévő kereszténynek különösen is szüksége van a szentségek közvetítette kegyelemre. A második házasság nem engedhető meg, de – ahogy az egyházatyák mondták – hajótörés után tutaj kell a túléléshez: nem újabb szentségi házasság, hanem az

576 Érveléseikhez az egyik leggyakrabban felhasznált mű Nagy Szent Bazil kánonja.

577 Ennek fontosságát egy személyes észrevétellel szeretném alátámasztani: a nyíregyházi Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskolán az idei évben a Morálteológia tantárgy tételsorába bekerült egy új tétel, mely az ortodox egyházak házassági gyakorlatát taglalja, külön kitérve a másod- és harmadházasság lehetőségére.

578 Kasper, Walter: Das Evangelium von der Familie. 2014.

adott helyzetben szükséges szentségi eszközök. Ez a megoldás nem érvényes valamennyi esetre – hiszen az élethelyzetek rendkívül különbözőek –, hanem azokra vonatkozik, akik minden tőlük telhetőt megtesznek. 579

Nem hagyhatjuk figyelmen kívül a tényt, hogy sokszor sajnos éppen azok nem járulhatnak a szentségekhez (esetleg önhibájukon kívül), akik azt igazán fontosnak és életük meghatározó részének tartják. Ezzel szemben, gyakran pont azok nem tartják fontosnak a szentségeket, akik inkább tehetők felelőssé bizonyos helyzetekért és emiatt inkább érdemelnének büntetést. Így tehát sok esetben előfordul, hogy a hibás fél nem szenved hiányt (legalábbis nem tud róla), míg gyakran az ártatlan fél egyébként is nehéz helyzete fokozódik, ha az Egyház oldaláról is elutasítással találkozik.

Ezért is hangsúlyozza a Családszinódus a különbséget az esetleges hibás és az ártatlan félhez való hozzáállás között.580 Erdő Péter bíboros így fogalmaz jelentésében:

„Figyelembe kell venni a különbözőséget azok között, akik hibásak a házasság felbontásában, és azok között, akiket elhagytak. Az egyház lelkipásztori munkája különösen ez utóbbiakat vegye figyelembe. A polgárilag újraházasodott elváltak az egyházhoz tartoznak. Szükségük van rá és joguk van hozzá, hogy lelkipásztoraik elkísérjék őket"

A Hittani Kongregáció jelenlegi vezetője, Gerhard Ludwig Müller bíboros négy bíboros-társával együtt élesen kritizálta Kasper reformista gondolatait, mely kritikájuknak hangot is adtak a Robert Dodaro által szerkesztett, „Megmaradni Krisztus Igazságában" című kötetben.581

Ferenc pápa figyelmeztet a szélsőségek kísértéseire: vigyázni kell mind a túlzott tradicionalizmussal, mind a túlzott progresszívizmussal. A tradicionalistákat figyelmezteti az idők jeleinek felismerésére és buzdítja őket, hogy inkább segítség, gyógyítsák az embereket, mintsem, hogy nehéz terheket rakjanak vállukra. Közben meg is nyugtatja őket, hangsúlyozván, hogy az Egyház – és így a kihívásokra választ kereső, és az idők jeleit szem előtt tartó Családszinódus is – továbbra is megőrzi a hitletéteményt, a házasság szentségének lényegi elemeit: a hűséget, felbonthatatlanságot, egységet és az életre való nyitottságot.

Amikor megkérdezték Kasper bíborost, vajon nem beszél-e Ferenc pápa túl sokat az irgalomról, így nyilatkozott:

„Hogyan is lehetne túl sokat beszélni arról a témáról, amely az Ószövetség és az Újszövetség középpontja. Az irgalmasság nyilván nem áll ellentétben a tanítással, hiszen maga is kinyilatkoztatott igazság, és nem

---

579 Tornielli, Andrea: Il manifesto dei cinque cardinali e la risposta di Kasper. In: Vatican Insider, 18/09/2014

580 Természetesen, kellő körültekintéssel kell megállapítanunk az ilyen kategóriákat, hiszen az esetek túlnyomó többségében nem lehet csupán az egyik felet hibáztatni.

581 Remaining in the Truth of Christ. szerk. Dodarot, Robert, San Francisco, 2014

érvényteleníti az Úr parancsolatait, de ezek értelmezésének hermeneutikai kulcsa. Már XXIII. János pápa is ezt mondta a II. Vatikáni Zsinat nyitányán: „Az egyháznak ma az irgalmasság orvosszerét, nem pedig a szigor fegyverét kell használnia. Az irgalom tehát a katolikus egyház zsinati és zsinat utáni korszakának központi témája."

4.2. **A tömegkommunikáció szerepe a családok életében**

Ha az elmúlt 15 év fontos társadalmi változásait tekintjük, nem hagyhatjuk figyelmen kívül az exponenciálisan növekvő technológiai fejlődését. Míg a Családkörlevél a tömegkommunikációs eszközök családokra való hatásainak tárgyalásakor mindössze a televíziózási szokásokat vizsgálja, a Családszinódus hosszasan tárgyalja az egyéb kommunikáció-technológiai jelenségeket, mint az okostelefonok, közösségi oldalak, internet- és számítógép-függőség.

A Facebook létrejöttéről és alapítójáról, Mark Zuckerbergről szóló, nemrégiben megjelent filmben hangzik el az alábbi mondat:

„*Azelőtt farmokon éltünk, majd utána városokban éltünk, most pedig az interneten fogunk élni."582*

A filmbéli szereplő jóslatát részben beigazolódni látjuk mai társadalmunkban körültekintvén.583

Szinte azt mondhatjuk, hogy szükségleteink rangsorában alapvető helyet foglal el az internetkapcsolat megléte. Szállodát, éttermet is úgy választunk, hogy ellenőrizzük, van-e az adott helyen Wifi. Ha társasági helyen körülnézünk, az emberek jelentős részét telefonnal a kézben látjuk, a kommunikáció a személyes sík helyett gyakran a világhálón zajlik. Annyira általános lett a jelenség, hogy a mai Magyarországon már több helyen láttam olyan hirdetőtáblát egy-egy kávézó előtt, melyen az alábbi felirat állt: „Nincs Wifi, beszélgessetek!"584 Aki a szokásostól eltérővel akar csábítani, ma már így reklámoz.

Korunk számos szakembere nyilatkozik az internetfüggőség veszélyeiről. Megannyi statisztika támasztja alá a közösségi oldalak túlzott használatát, főként a fiatalok körében. Függőségről beszélnek a szakemberek, hiszen kimutathatók az addikció alapvető vonásai. Ezek közül a legfeltűnőbbek az elvonási tünetek. Magyarországon nemrégiben egy harmincezer ember bevonásával történő felmérés alapján megállapították, hogy sokuknál idegességet, dühöt, mentális zavart és hosszabb távon depressziót is okozhat, ha hosszabb időn át nem tudják követni a közösségi oldalak történéseit.

---

582 A közösségi háló (2010). Eredeti cím: The Social Network

583 A filmről és a közösségi hálózatról remek kritika: Takács Róbert: Fácse to fácse society – Gondolatok A közösségi háló kapcsán. In Egyenlítő 2011/4

584 Például a Nyíregyháza főterén található Cafe Noir kávézó előtt

Érdekes jelenségre derített fényt egy közelmúltban végzett felmérés: a Facebook felhasználók 21% a közösségi oldalon szakít párjával, mindössze a „Kapcsolatban" státusz „Egyedülálló"-ra való változtatásával.585

Egy másik, nemrégiben készült felmérés szerint Magyarország lakosságának 48%-a aktív Facebook felhasználó. 586

Váraljay Gábriel közösségimédia-tanácsadással foglalkozó szakember így fogalmaz:

„A Facebook-függőség létezik, csak még nem találtak neki egy speciális nevet. A mai pszichológushallgatók között viszont már lesznek, akik ennek az új betegségnek a kezelésére fognak szakosodni."

A számítógép-használat mára az életünk szerves része lett. A közelebbi ismeretségi körömben lévők gyerekeinél vettem észre, hogy már 4 évesen, a betűk ismerete nélkül is képesek beírni a Google keresőjébe, hogy „Teljes mesék" vagy „Bogyó és Babóca". Emellett rutinosan használják a laptopot, tabletet, okostelefonokat.

A számítógép, az internet, a közösségi oldalak és egyéb modern technológia nyújtotta lehetőségek lehetnek egyaránt pozitívak, de sajnos károsak is. A Családszinódus kiemelt figyelemmel szemléli őket, az idők jeleit felismervén, de megtartván bizonyos távolságot igyekszik a pozitív jegyeket megtalálni, és a negatív hatásokra is felhívni a figyelmet.

4.3. **Egyéb megfigyelhető jelenségek**

Ebben a rövid fejezetben csak az említés szintjén érintjük néhány fontos változás, jelenség meglétét.

Az első ezek közül az élettársi kapcsolatok számának növekedése, annak pszichológiai (pl. félelem az elköteleződéstől) vagy gazdasági (pl. nagyobb támogatás a gyermeküket [legalábbis papíron] egyedül nevelőknek) okai, mely téma önmagában is könyveket tölthetne meg.

Szót kell még ejtenünk olyan egyre erősödő tendenciákról, mint a Gender-elmélet és az LGBT-mozgalom. A gender-elmélet szerint a női és férfi sztereotípiák nem alapozhatók meg a biológiával, ahogyan a nemi szerepekre való determináció sem igazolható a testi felépítés által: ha empirikusan, azaz a tapasztalat szintjén adott esetben beigazolódik közülük néhány, annak hátterében nem biológiai meghatározottság, hanem a nemiséggel kapcsolatos normák elsajátítása, internalizálása áll.

585 A Snap Interactive, Inc. által 2010 júniusában végzett felmérés alapján.
586 A We Are Social nevű elemző-cég 2014 februárjában történt felmérése alapján

Az LGBT név az angol „lesbian, gay, bisexual, and transgender" szexuális attitűdök kezdőbetűiből jött létre. Az LGBT-mozgalom aktivistái a gender-elmélet elfogadása mellett a homoszexuális jogokért harcolnak, és azokat propagálják.

Az Egyház egyik fent említett jelenséggel sem tud teljes mértékben egyetérteni.

XVI. Benedek pápa 2008. december 22-én elhangzott egyik évzáró beszéde is ezt hangsúlyozza:

"Az egyháznak védelmeznie kell az embert az emberi természet leromolásával szemben.... Kötelessége, hogy az emberről, mint férfiről és nőről beszéljen, és megkövetelje a teremtés eme rendjének tiszteletben tartását... Amit napjainkban a "Gender" fogalma alatt sokfelé értenek, az lényegében az ember kiszakítását célozza a teremtés a Teremtő rendjéből. Az ember maga akarja megalkotni önmagát, és saját lényét maga kívánja meghatározni. De így az igazság ellen, a teremtés szelleme ellen fordul..." – XVI. Benedek pápa egyik évzáró beszéde 2008. XII. 22

5. **Összegzés**

Bár nem vonható kétségbe, hogy napjainkban nagy változásokon megy át a család identitása és léte, sőt sokan állítják, hogy válságban van a család intézménye, mégis vannak számunkra reménykeltő jelek, melyeket a Családszinódus feltárt. Az elmúlt 15 évben történt változásokat figyelve azt is megállapíthatjuk, hogy számos új nehézség került a családok eddig sem túl könnyű útjába.

Mégis, az 1999-es Családpasztorációs Körlevelet és a 2014 őszén megrendezett III. Rendkívüli Szinódus dokumentumait összehasonlítva azt láthatjuk, hogy az Egyház az idők jeleit felismervén, szeretetteljes gondoskodással követi figyelemmel a változásokat, és ugyanígy igyekszik rájuk reflektálni. Ferenc pápa, amikor az isteni irgalmasság közvetítésének fontosságáról szól, olyan feladatot állít az Egyház elé, mely, – bár nem könnyen megvalósítható, és számos téren figyelmesen kivizsgálandó, hogy milyen formában lehetséges -, egy pozitív jövőkép felé irányítja tekintetünket, optimizmussal tekintve a jövő családjaira.

Ezzel kapcsolatban a Családszinóduson Erdő Péter bíboros így fogalmazott:

„Ezek ellenére a család továbbra is az „emberiség iskolája" marad. A család szinte az utolsó emberi befogadó valóság egy olyan világban, amelyet csaknem teljes egészében a pénzügy és a technológia határoz meg. A család új kultúrája egy megújuló emberi civilizáció kiindulási pontjává válhat!"

A Jóisten kegyelméből bízhatunk benne, hogy a jövő év októberi XIV. Rendes Szinódus tovább tárgyalja a házasság és a család lelkipásztori gondozásával kapcsolatos, még nem tisztázott erkölcsteológiai problémákat, amelyekről javaslatokat tehetnek a pápának a szinódus utáni buzdításhoz.

Irodalomjegyzék:

- Takács, Róbert: Fácse to fácse society – Gondolatok A közösségi háló kapcsán. In: Egyenlítő 2011/4
- Nicole Winfield and Ines San Martin: Cardinals publicly battling over divorce. In: Associated Press and Crux Vatican Correspondent 18/09/2014
- Törvényszövegek Pápai Tanácsa: *Dignitas connubii.* Instrukció az egyházmegyék és egyházmegyeközi bíróságok által a házassági semmisségi ügyek elintézése során megtartandó szabályokról. 20
- Magyar Katolikus Lexikon
- Tornielli, Andrea: Il manifesto dei cinque cardinali e la risposta di Kasper. In: Vatican Insider, 18/09/2014
- Remaining in the Truth of Christ. szerk. Dodarot, Robert, San Francisco, 2014
- Dr. Máté-Tóth András: A családkörlevél pasztorálteológiai olvasata. In: A család. Budapest, 2000.
- Kasper, Walter: Das Evangelium von der Familie, 2014

Az összehasonlítás alapjául szolgáló dokumentumok fellelhetők online:

A Magyar Katolikus Püspöki Kar körlevele: A Boldogabb Családokért c. Budapest 1999: http://www.katolikus.hu/csalad.html
Documento Preparatorio - Le sfide pastorali sulla famiglia nel contesto dell'evangelizzazione. Città del Vaticano, 2013: http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20131105_iii-assemblea-sinodo-vescovi_it.html
Instrumentum laboris - Le sfide pastorali sulla famiglia nel contesto dell'evangelizzazione. Città del Vaticano, 2014: http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20140626_instrumentum-laboris-familia_it.html
Lineamenta - La vocazione e la missione della famiglia nella Chiesa e nel mondo contemporaneo. Città del Vaticano, 2014: http://www.vatican.va/roman_curia/synod/documents/rc_synod_doc_20141209_lineamenta-xiv-assembly_it.html

A református és római katolikus egyház törekvései a roma tanulók iskolai hátrányainak leküzdése érdekében Kárpátalján

Cséke Katalin

A szerző a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kara Humán Tudományok Doktori Iskolájának hallgatója.
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Dr. Fónai Mihály, a Debreceni Egyetem egyetemi docense.

Bevezetés; 2. A kárpátaljai romák demográfiai helyzete; 3.A kárpátaljai magyar társadalmi szervezetek, egyházak roma programjairól; 4. A Kárpátaljai Református Egyházkerület rövid története; 5.A Kárpátaljai Református Egyház roma missziója; 6. A Kárpátaljai Római Katolikus egyház rövid története; 7. A római katolikus egyház roma missziója;8. Felhasznált irodalom;
9. Interjúalanyok

1.Bevezetés

Kárpátalján a magyar anyanyelvűek számának folyamatos csökkenése ellenére meglehetősen kevés figyelem jut egy olyan, etnikai jegyei miatt a „látható kisebbség" kategóriájába tartozó csoportra, amely a Kárpát-medence valamennyi államában is jelen van: a magyar anyanyelvű cigányságra. Jelen írás célja, hogy Kárpátalja vonatkozásában ismertesse, valamint leíró jelleggel összegezze az egyházak kezdeményezéseit a roma tanulók iskolai hátrányainak leküzdése érdekében.

2.A kárpátaljai romák demográfiai helyzete

1. táblázat. Kárpátalja nemzetiségi összetétele az 1989. és 2001. évi népszámlálási adatok alapján

Nemzetiség	Lélekszám		Arányuk a megye népességén belül		A 2001-es lélekszám az 1989-es %-ában
	1989	2001	1989	2001	
Ukránok	976 749	1 010 127	78,4	80,5	103,4
Magyarok	155 711	151 516	12,5	12,1	97,3
Románok	29 485	32 152	2,4	2,6	109,0
Oroszok	49 458	30 993	4,0	2,5	62,7
Cigányok	***12 131***	***14 004***	***1,0***	***1,1***	***115,4***
Szlovákok	7329	5695	0,6	0,5	77,7
Németek	3478	3582	0,3	0,3	103,0
Beloruszok	2521	1540	0,2	0,1	61,1
Egyebek	8756	5005	0,6	0,4	64,0
Összesen	1245 618	1 254 614	100	100	100,7

A 2001. évi ukrajnai népszámlálás adatai szerint az ország 48,24 millió lakosa közül 47 587 fő, az összlakosság 0,1%-a vallotta magát cigány nemzetiségűnek. Ám különböző becslések szerint számuk a regisztráltnál jóval nagyobb, közel 200 ezer (Etnopolitikai évkönyv, 2004). Amint az *1. táblázat*ban is látható, 2001-ben 1989-hez képest abszolút számuk némileg (330 fővel) csökkent, ám arányuk (az összlakosság jelentős visszaesése következtében) tovább emelkedett (Braun-Csernicskó-Molnár, 2010/1). A cigány nemzetiségűek mindössze két megyében, Kárpátalján (1,1%) és Odessza megyében (0,1%) érik el az adott közigazgatási egységen belül a 0,1 százalékos arányt. A 2001.évi cenzus adatai szerint Kárpátalján 14 004 fő (a megye lakosainak 1,1százaléka) vallotta magát cigány nemzetiségűnek. Ez azt jelenti, hogy az ukrajnai romák több mint negyede (29,4%) egyetlen megyében, Kárpátalján él (Molnár-Molnár, *2005)*.

A 2001-es ukrajnai népszámlálás megerősítette, hogy Kárpátalja népességének egyik alapvető vonása a soknemzetiségűség. A megyében az említett népszámlálás alkalmával több mint 100 nemzetiség képviselőit vették számba, ám közülük csak öt aránya haladta meg az össznépességen belül az 1 százalékot (*1. ábra*). A roma közösség, a teljes népességen belüli 1,1%-os arányával, az ukránok, a magyarok, a románok és az oroszok mögött az ötödik legszámosabb kárpátaljai nemzetiségnek bizonyult.

1.ábra

3.A kárpátaljai magyar társadalmi szervezetek, egyházak roma programjairól

Az országos cigány nemzetiségi szervezeten kívül Kárpátalján 2006-ban 24 bejegyzett roma szervezet működött (Bucsko, 2006). 2009-ben a megyében 17 roma társadalmi és kulturális, érdekvédelmi szervezetet regisztrált a megyei állami közigazgatás nemzetiségi osztálya. Köztük a beregszászi székhelyű Kárpátaljai Magyar Roma Civil Szervezetek Érdekvédelmi Asszociációját is számon tartják. A romák helyzetével foglalkozó állami szervek és civil szervezetek elsősorban mostoha életkörülményeiken, nehéz anyagi helyzetükön, a körükben kiemelkedően magas munkanélküliségen, társadalmi szegregációjukon szeretnének javítani; oktatási, szocializációs és nyelvi problémáikkal csak ritkábban foglalkoznak. Ezen szervezetek, társaságok mellett a kárpátaljai magyar nyelvű cigányok helyzetének javítása érdekében a legtöbbet a református és a romai katolikus egyház tesz. A Kárpátaljai Református Egyház úgynevezett cigánymissziót működtet (Czél, 2006). A misszió – elsősorban nyugati, főként holland anyagi támogatással – nem csak a cigány hívek lelki gondozását tartja fontosnak, bár kétségkívül ezen a téren is jelentős munkát fejt ki az egyház. Emellett – főként jótékonysági alapítvány révén – szerepet vállal a református egyház a roma lakosság segélyezésében, életkörülményeik javításában is.

Ennek a munkának a szerves részét képezi a református egyház által szervezett és működtetett négy cigány iskola, melyek Nagydobronyban, Szernyén, Gáton es Szürtében működnek, valamint a Nagydobronyban, Szernyén és Gáton fenntartott iskola-előkészítő óvodai csoport. Ezeket az egyházi szervezésben létrehozott es fenntartott óvodai csoportok, iskolai osztályok a településeken működő állami iskola egyfajta nem hivatalos leányintézményeként működnek. A roma óvodából kikerülő gyerekek a „cigány iskolába" kerülnek, ahonnan az elemi iskolai osztályok elvégzését követően betagozódhatnak a helyi magyar tannyelvű iskola megfelelő osztályába. Csonkapapiban Református Roma Tanulmányi Központot alakított ki a református egyház, s egyben ez a Kárpátaljai Református Roma Misszió központja is. Az egyházak roma missziója kétségkívül jelentős eredményeket mutathat fel. Tevékenységük sikere azonban elsősorban a nyugatról érkező anyagi támogatások függvénye.

Az egyházakon (és az altaluk létrehozott vagy felügyelt jótékonysági es/vagy segélyszervezeteken, mint például a Dorcas nemzetközi segélyszervezet helyi egysége) kívül más kárpátaljai magyar társadalmi vagy szakmai szervezetek, társaságok nem rendelkeznek roma programokkal. A kárpátaljai magyarság érdekvédelmet felvállaló két szervezetnek (Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, illetve Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség) és az altaluk létrehozott partoknak (KMKSZ – Ukrajnai Magyar Part, illetve Ukrajnai Magyar Demokrata Part) sem szerepel a programjaiban a magyar ajkú romák érdekképviselete. Többek között ez is azt jelzi, hogy a kárpátaljai magyar közösség még nem ébredt tudatara annak, hogy a vele együtt, közvetlen szomszédságában elő, magyar anyanyelvű roma közösség jelentős szerepet játszhat a közeljövőben a magyar nyelv es a magyar nyelvű oktatási rendszer fenntartásában, fennmaradásában. Mint ahogyan az is valószínűsíthető, hogy a kárpátaljai magyar szervezetek, intézmények azért sem mutatnak még különösebb érdeklődést a magyar

nyelvű cigány közösség iránt, mert előítéleteik, illetőleg ez irányú hiányos ismereteik gátoljak őket abban, hogy érdemben foglalkozzanak a cigányság problémaival (Braun-Csernicskó-Molnár, 2010).

4. A Kárpátaljai Református Egyházkerület rövid története

Miután a trianoni békével Magyarország északi és északkeleti megyéi Csehszlovákiához kerültek, 1921 augusztusában a beregi, ungi és ugocsai református egyházmegyék, amelyek addig a Tiszántúli Egyházkerülethez tartoztak, önálló Kárpátaljai Református Egyház létrehozása mellett döntöttek. Ekkor a kerület 77 gyülekezettel és 65 ezer taggal rendelkezett. A csehszlovák államhatalom sokban nehezítette az egyház életét. Több iskolát államosítottak, a magyar lelkészeknek nem adták meg automatikusan az állampolgárságot, és az állam nem ismerte el az egyház vezetőségét.

A második világháború alatt, 1939 márciusában a határváltozással együtt a Kárpátaljai Református Egyház is visszakerült a Tiszántúli Egyházkerület kötelékébe, de a szovjet csapatok bevonulása (1944 októbere) után a kárpátaljai egyházak ismét egy új államba, a Szovjetunióhoz kerültek. A 100 lelkész közül 40 elhagyta szolgálati helyét, így az egyházi élet majdnem teljesen megbénult. Ráadásul 1944 novemberétől a vidékről 40 ezer férfit hurcoltak szovjet lágerekbe, majd államosították a parókiákat, egyházi iskolákat, könyvtárakat, és nyomdákat, sőt több templomot is bezártak. Egyházi struktúra, mint olyan, nem létezett. A gyülekezetek is csak külön állami engedéllyel működhettek, kapcsolatot egymással és a külvilággal nem tarthattak. Az 1970-es években Kárpátalja 81 gyülekezetében csupán 20 lelkész végzett szolgálatot. A lelkészek létszáma nem volt bővíthető.

1974-ben a Magyarországi Református Egyház közreműködésével engedélyt kap a kárpátaljai egyház két fiatal lelkész felkészítésére az egyházon belül.

Tóth Károly, később budapesti püspök, Szovjetunióbeli kapcsolatait felhasználva kieszközöli magyar nyelvű Bibliák és énekeskönyvek eljuttatását Kárpátaljára.

A peresztrojka és a Szovjetunió szétesése hoz igazi enyhülést. 1988-ban kap először engedélyt két diák arra, hogy külföldön tanuljon teológiát. 1978-ban a 81 gyülekezet presbiterei püspököt választhattak Forgon Pál beregszászi esperes személyében.

Lényegesebb változás az 1980-as évek végén kezdődött. 1989-ben visszaadtak öt templomot, és megkezdődhetett ismét a hitoktatás. Az 1991-ben függetlenné vált Ukrajnában a hatalom képviselői szakítottak a korábbi vallásellenes gyakorlattal, és a Kárpátaljai Református Egyházkerület ettől kezdve ismét szabadon működhet. 1993-ban Nagyberegen, majd 1995-ben Nagydobronyban és Tivadarfalván is református gimnáziumok nyíltak, ahol

összesen több mint 300 diák tanul. Nagydobronyban 1999 szeptemberében egyházi elemi iskola nyílt. 2000-ben megnyitotta kapuit a negyedik református líceum is, Técsőn (A Kárpátaljai Református Egyház Levéltára).

5.A Kárpátaljai Református Egyház roma missziója

A rendszerváltás után, az enyhülés időszaka következett Kárpátalján, ami egy ébredési hullámot hozott magával. Rádöbbenni látszottak, hogy a cigányság helyzete nem állapot így, bár még akkor a létszámukat tekintve nem voltak nagyok a táborok, nem volt sok cigány lakos. Munkácson néhány fiatal misszionárius elhatározásából indult minden későbbi tett. Elsődleges cél volt, hogy énekelve, dicsőítve hirdessék az Evangéliumot a romák, gyerekek körében. Az ott töltött idő alatt előkerült a toll, a füzet és kezdték írni, olvasni tanítani az ott élőket. Kialakult egy kör, társaság, akik saját szabadidejüket áldozva fel, az iskolából kimaradt gyerekeket, felnőtteket oktatták. Az ezt követő lépés a roma közösségek gyülekezetté formálása lett.

2001. december 7-én egy találkozóra került sor Munkácson, ahol konkrétan meghatározták a cigány misszió munkájának céljait, alappilléreit. Három fő cél fogalmazódott meg itt:

- cigány gyerekek táboroztatása
- negyedévenkénti találkozók szervezése
- munkatárs képzések

Intézményes kereteket öltve 2003-ben vehették használatba azt az épületet, ami 1939-ben felépült az akkori Csehszlovák érában. Így lett Csonkapaiban a Cigány Missziós Központ.

1. kép: Református Roma Missziós Központ, Papi

A célok megvoltak, a helyszín adott volt, az eszköz, módszer viszont még nem. Mindenféle külföldi programokat kipróbáltak, már használt módszereket tanulmányoztak, alapul vették az Indonéziában használt módszereket, a Fülöp-szigetek bennszülöttein

alkalmazott oktatási terveket, programokat (Tomes Attila szóbeli közlése). Ezek voltak az első lépések.

2005-ben a Tomes család, Attila, Lívia és a három gyerekük odaköltözött Papiba, a Központ udvarán kialakított szolgálati lakásba és ezzel szervezettebben kezdetét vette a Református Roma Missziós Központ munkája Kárpátalján. Az első gyerek tábor 2003-ban volt, 160 résztvevő roma gyerekkel.

Az épület kialakításánál fontos volt az igényes, szép, komfortos környezet szem előtt tartása, nem azért, mert annyira sok pénzük lett volna rá, nem is azért, hogy valamit is reprezentáljanak, pusztán a példamutatás. Több cigány család ennek hatására kezdte átalakítani a saját otthonát, törekedett a higiéniai feltételek megteremtésére, igényességre és megtanultak vigyázni a gyerekek mindezekre a dolgokra. Az épület és a körötte kialakított udvar, kert egy gondozott, rendezett teret nyújt a gyerekeknek és lehet, hogy ilyenből nekik csak ez az egy hét jut az évben, amíg itt táboroznak (Tomes Attila szóbeli közlése).

A Központ nem a legfontosabb szerve a munkának, az igazi erős láncszemek a gyülekezetek. Jelenleg 15 gyülekezetben folyik a munka: Oroszkomoróc, Szürte, Dimicső, Tiszaágtelek, Kisdobrony, Nagydobrony (a faluban 3 helyszínen folyik az oktatás), Szernye, Sztrabicsó, Munkács, Gát, Nagybereg, Beregszász, Badaló, Vári, Péterfalva. A bótrágyi községi tanáccsal hosszú ideje tárgyalások folynak, de bürokratikus okok miatt a faluban még nem kezdte meg munkáját a misszió. Az oktatás kezdődik az óvodától, elemi iskolán át az általános iskoláig. Az óvoda alapítványi szinten működik, az előkészítőben már karöltve dolgoznak együtt az állami pedagógusokkal.

A Központ is, mint az egész roma missziós munka Kárpátalján külföldi támogatásokból működik. A pályázatok benyújtásához, ill. különböző anyagi juttatások elnyeréséhez szükség volt egy hivatalos jogi háttérre, így született meg 2008-ban az Esélyt az Életnek Alapítvány, melynek elnöke Tomes Attila lett. Ma közel 80 személy dolgozik a misszióban, cigányok, nem cigányok, diplomások és diploma nélküliek egyaránt. Ami összetartja és előre viszi őket a nehéz úton az elhivatottság, amit saját bevallásuk szerint, Krisztustól kaptak.

2-3 kép: az első tábor (2003)

6. A Kárpátaljai Római Katolikus egyház rövid története

Az I. világháború után a szatmári egyházmegye 3 részre szakadt. Szatmárnémeti és környéke (45 plébánia) Romániához csatoltatott,

Csehszlovákiához 44 plébánia került (a mai Kárpátalja és néhány kelet-szlovákiai település) és Magyarországon maradt 14 plébánia (Szatmár és Bereg megyében). Kárpátalja római katolikus híveit ez időben az ungvári főesperes kormányozta. Kárpátalja római katolikus hívei a háború után a Szovjetunióhoz, majd Ukrajnához kerültek.

A vallásosság, a hívő emberek meggyőződése elleni harc 1945-től a hivatalos politika szintjére emelkedett, és a hívőközösségek élete egyre nehezedett. A vallásos egyesületek megszűntek, a gyermekek hitoktatása kiszorult az iskolából, majd teljesen tilos lett. Az egyház elveszítette épületeinek tulajdonjogát. A plébániákat (egyházi irodákat, papi lakásokat) ki kellett üríteni (ma még felmérhetetlen, mennyi régi okirat, történelmi feljegyzés ment veszendőbe), az egyházi anyakönyveket át kellett adni az állami hatóságoknak. Az államosított templomokat a hívőközösségek bérbe vehették, és a használatért komoly adókat kellett fizetni. Egyre több helyen zárták be a templomokat, mert megvonták az egyházközségek államjogi bejegyzését ("regisztrációját") és az istentiszteletre készült szenthelyeket átalakították raktárrá, műhellyé, tornateremmé, sőt ateista múzeummá (a bezárások többsége 1956–1962 között történt).

Kárpátalján 1945-ben 48 latin szertartású pap működött. 1945-ben 3 papot tartóztattak le, majd 1948-tól újabb 15-öt. Ma már nyíltan elmondhatjuk, hogy a szovjetellenes tevékenység vádjával hozott ítéletek törvénytelenek voltak – amint a rehabilitáló határozatok kimondták.

Az itthon maradt papok közül is jó néhányan kaptak figyelmeztetést, esetleg megvonták működési engedélyüket vagy áthelyezték őket. A hivatalosan hangoztatott "vallásszabadság" értelmében a hit-élet a templomokba szorult vissza. A katolikus egyház lényegéhez tartozik a szoros kapcsolat Péter utódával, a római pápával és a vele közösségben élő püspökökkel. A görög szertartású katolikusok eltiprása után a vallásüldöző rendszer a latin szertartású katolikusok kapcsolatát is lehetetlenné tette az egyetemes egyházzal és a római központtal.

1945-től 1949-ig Pásztor Ferenc beregszászi főesperes volt a vikárius, majd az ő elhurcolása után Bujaló Bernát ungvári főesperes, akit 1952-ben ugyancsak letartóztattak.

Ekkor az állami szervek önkényesen vikáriusnak állították Mészáros János ungvári plébánost (1956).

1956-ban hazajöttek a lágerekbe hurcolt papok, hazakerült Bujaló Bernát főesperes is, és átvette a kormányzást, de egészségi állapota miatt hamarosan lemondott. A kijelölt utód, Szegedi Jenő várpalánkai plébános nem kapott állami elismerést és nem kormányozhatott, de plébánosként egészen 86 éves korában bekövetkezett haláláig végezte papi szolgálatát.

Az Állami Egyházügyi Hivatal Bujaló Bernát lemondása után ismét Mészáros Jánost ismerte el vikáriusnak, majd az ő visszavonulása után Závodnyik Tibor lett az államilag elismert vikárius. Ő megpróbálta helyreállítani a katolikus egyház római központjával a megszakadt kapcsolatot.

1985. márciusában a Kárpátalján akkor működő papok megválasztották vezetőnek, vikáriusnak Galambos József huszti plébánost (+1985. december), majd utána Csáti József munkácsi plébánost. Csáti József vikáriusi működéséhez az illetékes állami hatóság is hozzájárult.

1992 júliusától Antonio Franco lett Ukrajna első vatikáni nunciusa és ugyanakkor a Szentszék által Kárpátaljára kinevezett ordinárius, apostoli kormányzó (adminisztrátor).

Róma, az államhatárokat elismerve 1993-ban véglegesen elválasztotta a Szatmári Egyházmegyétől Kárpátalját, ami önálló Apostoli Kormányzóság (Adminisztratúra) lett.

Antonio Franco érsek Csáti József halála után Hudra Lajos aknaszlatinai lelkipásztort nevezte ki általános helynökévé Munkácsra. Emellett választott három püspöki helynököt a nemzetiségek szerint: Majnek Antalt a magyarok, Zsarkovzski Pétert a szlovákok és Nádor Albertet a németek számára. Mindhárom nemzetiség számára jöttek még kisegítő papok.

1995. december 9-én a Szentatya az adminisztrátor segédpüspökévé nevezte ki Majnek Antal nagyszőlősi ferences szerzetest – ugyanebben az időben hirdette ki nunciusunk a kinevezést a munkácsi székesegyházban. Mivel Hudra Lajos vikárius atya sajnos meghalt, 1995. december 16-án néhány személyi változás történt. Az új segédpüspököt nevezte ki az Adminisztrátor általános helynökké, a magyarok püspöki vikáriusa Papp Tihamér ofm lett, a németeké pedig Jozef Trunk, schönborni plébános – Bohán Béla pedig jogi tanácsos. Jelenleg a hívek becsült száma: 65 000.

7. A római katolikus egyház roma missziója

Szintén a rendszerváltás után kezdődött a római katolikus egyházon belül is az ébredési hullám. Látták, hogy a legnagyobb roma probléma a felzárkóztatás, komoly bajok vannak az iskolalátogatás és a tananyag elsajátítása körül. Márpedig az esélyegyenlőség megköveteli a megfelelő iskolázottságot. A munkaképes kárpátaljai romák több mint fele azonban írástudatlan. Így pedig saját magukat szorítják ki a különben is túlzsúfolt munkaerőpiacról. Vidékünkön ez az egyedüli etnikum, melynek rohamosan nő a lélekszáma. Ezzel együtt sokasodnak az oktatással és a lakáskérdéssel kapcsolatos problémák. A Kárpátaljai Római Katolikus Egyházmegye nyolc cigánytelepen folytat pasztorációt: Koncházán, Homokon, Gálocsban, Minajban, Munkácson, Pósaházán, Beregújfaluban és Visken. Gálocsban és Koncházán iskola-előkészítő óvoda működik a telepen, Visken pedig elemi iskola segíti a felzárkóztatást.

Először az ungvári járási Koncházán lett az elhatározásból tett. A magyarországi Dr. Roska Péter atya szolgált ekkor itt és az ő kezdeményezésével elindult előbb egy közösségi ház működtetése a telepen, majd ebből nőtte ki magát

a középiskola fiókintézményeként funkcionáló roma elemi iskola. Az iskola 1998-ban kezdte meg működését 25 roma gyerekkel, hat éves a legfiatalabb, felső korhatár nem volt. Béres Ágnes hitoktató, az iskola beindításában, működtetésében fontos szerepet játszó személyiség volt, ő és az első tanítónő, Bodnár Viola komoly energiákat és munkát fektettek abba, hogy a cigánygyerekek a cigánytelepen lévő iskolába rendszeresen járjanak és elsajátítsák azokat az ismereteket, amellyel a helyi magyar iskola ötödik osztályát elkezdhetik. Semmiképpen nem szerették volna a cigánygyerekeket szegregálni, ők felzárkóztatni akartak és aztán ötödik osztálytól beintegrálni a gyereket a helyi magyar iskolába (Béres Ágnes szóbeli közlése). Ez az oktatási forma öt évig működött. Anyagi és egyéb támogatás híján az iskola megszűnt, a gyerekek hivatalosan átkerültek a falu magyar iskolájába.

4-5 kép: a Koncházán működött elemi iskola (1998)

Ezzel mintegy párhuzamosan a kétezres évek elején Visken is elindult egy külön elemi iskola cigánygyerekek számára a helyi cigánytelepen. Az épület több éven át imaházként működött. Sokszor számára az iskoláztatás lenne a legnagyob vezetőihez a járási tanügy, hogy segít analfabetizmust (Goór József szóbel kezdeményezésére egy közös megegyez épületet, a Huszti Járási Tanügyi Osztá elérni, hogy a fűtést és a takarítónőket is 60 gyereket. Két műszakban tanulnak he történik magyar anyanyelvű gyerekeknek az oktatás. A negyedik osztály elvégzése u magyar iskola tanulója lesz, a többiek az ukrán iskolát választják.

6-7 kép: a Visken működő elemi iskola (2003)

Felhasznált irodalom

A Kárpátaljai Református Egyház Levéltára (http://www.melte.hu/node/204)
Braun László–Csernicskó István–Molnár József: Magyar anyanyelvű cigányok/romák Kárpátalján. PoliPrint Kft. Ungvar, 2010
Braun László–Csernicskó István–Molnár József: Merre visz a „cigány út”? Magyar anyanyelvű cigányok Kárpátalján, Regio 2010/1
Czél György 2006. A cigánymissziót tanulmányoztuk Kárpátalján. http://www.kereftenyek.hu/deszkatemplom/index.php?option=com_content&task=view&id=65.
Fodor Gyula: A humánerőforrás-fejlesztés helyzete Kárpátalján interetnikus megközelítésben (Doktori értekezés) Debreceni Egyetem, 2010.
Molnár József – Molnár D. István: Kárpátalja népessége és magyarsága a népszámlálási és népmozgalmi adatok tükrében. Beregszász, KMPSZ Tankönyv- és Taneszköztanácsa. 2005:20
Szántó Janos – Taracközi Ferenc szerk. 2008. A Beregi Református Egyházmegye gyülekezeteinek I. találkozója. Beregszász: Kárpátaljai Református Egyház
Etnopolitikai évkönyv, 2004. Вісник етнополітики №6. 2004. május 27. – június 15.http://www.uncpd.kiev.ua/ucipr/ukr/buleten/06.php
Bucsko Borisz (Бучко Борис) 2006. Роми Закарпаття: права і можливості. In: Белей Любомир ред., Реалізація в Закарпатській області державної мовної політики та основних положень Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Матеріали міжнародного круглого столу, 258–267. Ужгород: Ліра.

Interjúalanyok

Tomes Attila - Esélyt az Életnek Alapítvány elnöke, a Csonkapapi Református Roma Missziós Központ vezetője
Béres Ágnes – hitoktató
Goór József - a viski Karitász vezetője

Az ima gyógyító ereje

Bidzilya Vivien

A szerző az Ungvári Egyetem Orvostudományi Karának orvostan hallgatója.
A tanulmányt megjelenésre ajánlotta Feketa Volodimir Petrovics fiziologia professzor

Tartalom: 1. Bevezetés; 2. Mi is az ima?; 3. A hit ereje: – depresszió ellen – szívbetegségek ellen – a job közérzetért; 4. Az ima hatása másokra; 5. A „Teréz anya – effektus"; 6. Az emberi akarat csodákra képes; 7. A vegetatív idegrendszer befojásolása imával; 8. Az immunrendszer erősitése ima segítségével; 9. Placebóvizsgálatok; 10. Az ige azt mondja , hogy meggyógyúltál!

1. Bevezetés:

Bár sokan nyilván úgy hiszik, hogy az ima és az egészség nem függ össze – érdekes módon nem a vallás, hanem a tudomány emberei bizonyították be teljesen tudományos módszerekkel, hogy az imának igenis lehet egészségmegtartó, vagy betegséget gyógyító hatása.

„Köszönöm, hogy meghallgattad az imámat!" – kezdik fohászukat a hívők egy-egy nehéz helyzet után. S a templomok falát is sok helyen beborítja még ma is a hálaadók márványtáblácskája. Azoké, akik buzgó imádságuk után meggyógyultak, vagy akik visszakapták szerettüket a halál kapujából. Valóban Isten hallgatta meg az imádkozót? Vagy inkább az ima segített…

A mindennapi imára szükség van, hogy legyen napunkban egy időpont, amikor azt mondjuk az Istennek: szeretlek téged, gondolok rád. De még inkább szükséges a napi ima azért, hogy legyen egy időtartam, amikor csendben hallgatjuk az Isten szavát, amikor ő mondja nekünk: Szeretlek.

2. Mi is az ima?

Mi az ima? A koncentrálás egyik nagyon erős formája, amikor csak egy dolog lebeg az imádkozó szeme előtt: az óhajtott cél, az egészség, a gyógyulás… És ezt a célt meditálással, erős koncentrálással a nem hívők is elérhetik. A pozitív energia gerjesztése és másokra történő átvitele ugyanis nekik is segít. Az ima megteremti a kapcsolatot nemcsak Isten és közöttünk, hanem embertársaink és mi közöttünk is.Az imában nem az számít, hogy szavaink minél magasztosabbak legyenek, hanem,hogy amit mondunk azt teljes átéléssel és odaadással tegyük. Ezáltal az ima egyfajta meditációvá is válhat. A keresztény meditáció nemcsak találkozás Krisztussal, hanem élet Krisztusban.

Az ima a szeretet legmagasabb foka az amikor ezt mondjuk: Legyen meg a te akaratod. Ez a teljes bizalom jele, mikor életünket egészen Isten akarata alá rendeljük és elfogadjuk sorsunkat. Elfogadjuk,hogy ő mindent előbb és jobban lát mint mi, mindent miértünk tesz, ha pedig így van miért nem hagyatkozhatnánk a

súgására. Amikor ezt a gondolatot megvalósítjuk, rájövünk Jézus mondatára az aggódásról, feloldódik bennünk a félelem és egész lényünk templommá változik, a szüntelen ima-áldás szentélyévé. A szeretet ezen fokán tér és idő másodlagossá válik számunkra,hiszen ilyenkor itt és mostban fogunk élni, megvalósítjuk belső lényegiségünket. Életünk pedig átalakul,ahová megyünk,akivel beszélünk megszépül-mondhatni a vas is arannyá válik kezünkben, hiszen a szeretet olyan erő amely átalakít anélkül, hogy a szabadságunkba befolyásolna. Azért élünk,hogy szeressünk és azért tapasztalunk, hogy megtanuljunk szeretni.

Jézust tanítványai kérték arra, hogy tanítsa meg őket imádkozni, ekkor adja meg nekik a Miatyánkot, amely magába foglal minden kérést mind szellemi-lelki-fizikai síkon. Ez az ima nem csak az ő közös imájukká válik, hanem mindannyiunkévá, hiszen ez mindannyink legbelső vágyát tükrözi ezért nem véletlen a Miatyánk-mindannyiunk Atyja.

Az imádság tehát nem más, mint egyesülés istennel. Ekkor ezt mondhatjuk,hogy velünk az Isten és mi őbenne. Az imádság a szeretet kifejezője, a szeretet pedig maga az Isten. Amikor imádkozunk Istennel közösen imádkozunk, összeolvadunk vele mind a szerelmesek és megtörténik a csoda hiszen mindannyiunk lelke összeolvad.

3. **A hit ereje**

Amerikai kutatók szerint, a hívők jobbára derűlátók, erősebb az önbecsülésük és a társadalmi támogatottságuk, ezek mind olyan tényezők, amelyek jót tesznek az egészségnek.

A kutatók azt tapasztalták, hogy azok a gyászolók, akik a vallás segítségével igyekeznek boldogulni, ritkábban szorulnak orvosra.

Egy kórházi kísérlet folytán megkértek egy imacsoportot, hogy járjanak be mindennap egy kórterembe, és mondjanak imát a műtétből lábadozó, súlyos betegek fölött. 2 hét elteltével ennek a kórteremnek a lábadozói egyértelműen és jelentősen előrébb tartottak a gyógyulásban, és egyikőjük állapota sem rosszabbodott, szemben a szomszédos kórterem hasonló betegeivel, akikről ez nem volt elmondható.

Egy másik kórházban "nehezítették a kísérletet". Itt is felkérték imádkozásra a hívőket az egyik kórterem betegeiért - ám egyetlenegyszer sem mentek be hozzájuk, és a betegeknek sejtelmük sem volt a kísérletről, illetve, hogy imádkoznak értük. Mégis - és ez már nem fogható a pszichológiai hatásokra - az eredmény éppolyan nagy hatásfokú volt, mint az első esetben!

Az egyik beteg, akinek sikerült túlélnie egy nyirokrákot – és csontvelő átültetésen esett át - azt mondta a műtét után, hogy a hite és a rendszeres imádkozás erőt és békességet adott neki. Talán ez az oka, hogy oly sokan fordulnak a hithez a gyógyulásért.

Ha van hited és használod is, csökkentheted a depressziódat, a szívbetegségedet vagy más betegségedet, bajodat is.

Az imádkozás segít a magas vérnyomásban vagy a rákban szenvedőknek. Hogy a hit gyógyít-e, az még vitatott, de a közelmúltban erre nézve pozitív tanulmányok láttak napvilágot.

1. Depresszió ellen

Egy felmérés szerint a kórházban lévő betegek közül a vallásosabbaknál ritkábban léptek fel depressziós tünetek. Mentális állapotuk pedig jobb volt, mint a nem hívőké. Állítólag ugyanezek felmérést végeztek egy állam szegényei között, akik között szintén kevesebb volt a depressziós a vallásosak között, mint a nem hívőknél.

2. Szívbarát

Orvosok megállapították azt is, hogy a rózsafüzért morzsoló felnőttek tüdő- és szívműködése jobb, mint azoknál akik nem hisznek semmiben. Megállapították azt is, hogy azok, akikért tudtukon kívül imát mondtak, gyorsabban gyógyultak, mint azok, akikért senki sem mondott imát.

3. Jobb hangulat

A hit nagyon jó kedélyjavító is. Azok, akik rendszeresen imádkoznak optimistábbak, így egy műtét előtt bizakodóbbak, mint nem hívő társaik. Akik Istenhez fohászkodnak, gyorsabban gyógyulnak meg a műtétek után.

4. **Az ima hatása másokra.**

Nemrégen egy amerikai szívspecialista kutató orvos azzal a talán meglepő felismeréssel állt elő, hogy az ima pozitív energiával hat a betegségek gyógyítására!

Minden vallás, amely ismeri a felsőbbrendű lényhez intézett imát, megegyezik abban, hogy igen nagy energia rejlik benne, és elvileg csak pozitív hatást gyakorolhat az imádkozó tudatára. De vajon hat-e másokra is? Arra a személyre például, akiért imádkoznak? Akkor is így van ez, ha sok vallás képviselői nem tudnak erről, vagy nem képesek ezt ilyen szépen szavakba önteni. Ma már egyre inkább úgy látszik, hogy az imának terápiás, vagyis gyógyító hatása van.

Amikor idáig eljutunk, kiderül: számos vallás papja, tisztségviselője és sok más, hagyománytisztelő ember élénken ellenzi, hogy a tudomány behatoljon a vallás és konkrétan az ima területére. Úgy vélik, hogy ez nem lehet kutatás tárgya, a profán tudomány ne tegye be szentségtelen lábát erre a féltve őrzött területre. Hogy

maradjon legalább egy kicsiny mezeje az ember szellemi tevékenységének, amit nem fognak elemezni, kutatni, vizsgálgatni.

Érthető, de nem tartható álláspont. Már csak azért sem, mert a kutatók egy része oda sem figyel az efféle aggályokra. Ugyanakkor paradoxon módon lehet, hogy éppen ezek a tudományos eredmények győznek majd meg a vallás, az ima, a hit hasznosságáról olyanokat, akik erről eddig hallani sem akartak...

Háromszáz évvel ezelőtt az európai tudomány akkori "csúcsfejei" a legalapvetőbb dolgokban sem hittek, vagy amiben hittek, azt rosszul tudták. Minden tudós egyöntetűen azt állította, hogy az energia nem hathat a távolba. Galilei például kigúnyolta Keplert, amikor utóbbi kijelentette, hogy a Hold gravitációs ereje hatást gyakorol a tengerek árapályára. A neves olasz tudós "őrült képzelgésnek", fantáziálásnak nevezte Kepler elképzelését. Ma már a tudomány szilárdan Kepler oldalán áll. Lehet tehát, hogy néhány évtized múlva az ima ügyében is megváltozik a hivatalos álláspont?

A San Franciscó-i Központi Kórházban tíz hónapon keresztül figyeltek 402 beteget. A betegeket két csoportra osztották. Az egyikbe 192 páciens jutott, ők voltak az "imádságosak", a maradék 210 beteg pedig az ellenőrző csoportot alkotta. A kutatók nagyon szigorúan vigyáztak arra, hogy minden a lehető legtudományosabb kritériumok alapján történjen, hiszen a kísérlet csak így lehet sikeres. És ami talán még ennél is fontosabb: ha betartják a szabályokat, akkor lesz esélyük arra, hogy a tudományos körök is komolyan vegyék majd őket, és elfogadják az eredményeket. Amelyekről előre természetesen semmit nem tudhattak. Tehát egyáltalán nem arról volt szó, hogy egy előre elkészített koncepciót akartak volna megtámogatni valamilyen - bármilyen! - eredménnyel.

A kísérlet tíz hónapja alatt a kutatók két betegcsoporttal dolgoztak. Mindkettőbe sorsolás útján választották ki a betegeket, és hogy a kísérlet sikerét semmi ne zavarhassa meg, a kutatás célját nemcsak az érintettekkel, a betegekkel nem közölték, de még az osztályos orvosokat, ápolónőket és az adminisztratív személyeket sem avatták be abba, hogy melyik beteg melyik csoportba tartozik! Így szóba sem jöhetett, hogy a személyzet bármi módon is kedvezett volna egyik vagy másik csoport tagjainak.

A kísérletet Randolph Byrd, a kaliforniai egyetem szívspecialistája vezette. A munka kezdetén a kutató felvette a kapcsolatot az Egyesült Államok területén élő katolikus, protestáns, és más egyházak tagjaival. Arra kérte őket, imádkozzanak betegeik egy csoportjáért, akiknek nagy szükségük van a segítségre.

Az imádkozó csoportokat ily módon egy nagyszabású tudományos kísérletbe vonták be. Arról azonban ők sem tudtak, hogy létezik egy kontrollcsoport is, amelynek tagjaiért viszont senki nem fog imádkozni. De hiszen csak így működhetett jól a kísérlet, csak így lehet a kapott adatokból megfelelő következtetést levonni. Az Egyesült Államok-szerte elszórt imacsoportok csak egy keresztnévlistát kaptak. Ebből tudták, hogy aznap éppen Johnért vagy Christophért fognak imádkozni, holnap esetleg Maryért, Kevinért vagy Judithért.

A csoportok elosztották maguk között a betegeket, és naponta többször imádkoztak értük. Minden egyes betegért öt-hét személy imádkozott naponta, rendszeresen. Soha nem hagytak ki egyetlen alkalmat sem, hogy kérjék Istent, adjon egészséget az ismeretlen betegnek.

És mi lett az eredmény? Akár hiszik, akár nem, az imák látványos sikert hoztak. Az imával (is) gyógyított idős szívbetegek alig ötödannyi antibiotikumot fogyasztottak, mint az ugyanolyan korú és állapotú, de imával nem segítettek. Harmadannyi esetben fordult elő szívelégtelenség, és az "imacsoport" tagjai közül senkit sem kellett lélegeztetőgépre kapcsolni a kísérlet tíz hónapja alatt - míg a kontrollcsoportban tizenkét beteg esetében szükség volt a berendezés használatára.

Most már csak egyetlen dolgot tehetünk az előbb elhangzottakhoz. Ajánlom, hogy ezen gondolkozzanak el! Ha ez a kísérletsorozat egy új gyógyszer kipróbálását jelentette volna, az eredményt "nagyon jónak", jelentőségteljesnek, tudományosan szólva "szignifikánsnak" ismerték volna el, és haladéktalanul elkezdik gyártani ezt a hatásos gyógyszert. De mivel a betegek állapotán "csak" az imák javítottak, a hivatalos tudomány nem repesett örömében. A kísérletről egyetlen szó sem esett a tudományos szaklapokban, egyszerűen agyonhallgatták az egészet.

A szóban forgó kísérletet vezető Byrd doktor arra a belátásra jutott, hogy a betegekért imádkozás nem volt más, mint energia. Távirányított, olykor egyenesen személyre szóló, célzott energianyaláb, ami elérte a kívánt hatást, javított a beteg állapotán. Az más kérdés - állapította meg Byrd kénytelen-kelletlen -, hogy a tudomány ezt az energiát sem mérni, sem létezését igazolni nem képes.

A hivatalos tudományos álláspont ilyenkor általában így hangzik: a jelenség, folyamat, képesség nem is létezik. Pedig hát a válasz nem ilyen egyszerű. Ami ma nem mérhető vagy nem igazolható, az attól még nyugodtan létezhet és hathat. Időszámításunk előtt, Krisztus idejében, vagy Szent István király alatt, de még ötszáz évvel később sem tudta senki igazolni a Földön, hogy létezik elektromos energia vagy elektromágnesesség. Pedig már akkor is volt, csak nem tudtak róla. Vagy ha tapasztalták valahol - például villámcsapásnál, elektromos ráják testében - nem tudták, mire véljék. Márpedig amit nem ismertek, azt akkor sem tudták mérni, sem létezését igazolni.

A maradi gondolkodásúak - korántsem csak tudósok, hanem egyházi emberek, sőt egyszerű hívek is - felháborodottan fogadták a sajátos imakutatás eredményeit. Ez legalább olyan meglepő, sőt döbbenetes, mint az, hogy a különböző tudományágak hivatalos képviselői is fenntartásokkal reagáltak a kísérletre. A maradiak álláspontja szerint ugyanis az ima csak akkor lehet hatásos, az imádkozás akkor lehet hatásos, ha a beteg ágya mellett történik. A másik ellenző csoport pedig azon akadt fenn, hogy az ilyen vallásos megközelítésnek ugyan miféle szerepe lehetne a modern orvostudományban? És akadtak olyanok is, akiknek nem tetszett, hogy az ima a jelek szerint több ezer kilométerről is hathat. Hiszen ha ez így van, akkor valóban történik valamiféle energiaátadás nemcsak ember és ember, hanem ember és Isten között is? Az imádkozó valóban

energianyalábot küld az égbe, a ködös "mennyekbe" - vagy bárhová, hiszen a legtöbb tan szerint a Mindenható egyszerre mindenütt jelen van, az egész mindenségben...

Ily módon aztán sokan a távgyógyítást önmagában is abszurdnak vélték és vélik, míg mások valóságos istenkáromlásnak fogták fel a kísérletet. Csak egyvalamivel nem szállhatott vitába senki sem: az eredményével. A kísérletet a legszigorúbb tudományos módszerek pontos betartásával végezték el, az eredmény így megkérdőjelezhetetlen volt.

Akkor hát mi a baj? Vagy helyesebb úgy feltenni a kérdést: Mi az ima? És voltaképpen micsoda, kicsoda az imádkozó ember? Mi mindenre képes ez a lény?

Az ártatlannak látszó orvosi imakísérlet hatalmas vitákat és érdekes, sőt létfontosságú gondolatokat ébresztett szerte a világon. Mint emlékezetes, a kísérlet keretében szívbetegek egyik csoportjáért sok ezren imádkoztak tíz hónapon át, míg a betegek másik csoportjáért senki sem imádkozott. A vizsgálatok szerint az első csoport tagjai sokkal jobban vészelték át a betegséget, mint a másodiké.

Az eredmények tükrében elmondható - és ennek már semmi köze sem volt az orvosi kísérlet lefolyásához -, hogy az ember sokkal több annál a behatárolt, különböző fizikai anyagokból felépülő anyaghalmaznál, aminek hiszik. Hihetetlen távolságból tud hatni mások sorsára! Saját anyagi testétől függetlenül, a lelkével, tudatával, a szellemiségével csinálta, amit csinált. És ugyanez fordítva is igaz: a folyamat másik végén található betegek afféle befogadóállomások voltak. Az általuk sohasem látott személyek feléjük irányított gondolatait és jókívánságait a lelkük - agyuk, tudatuk, szellemük - befogadta és hasznosította. A pozitív "adók" a "vevők" oldalán is pozitív hatást váltottak ki, ahogyan azt az "adók" akarták!

A kutatás tárgya a legtöbb, hivatalos tudományt képviselő tudós számára a science-fiction világába tartozik. Nem vették eléggé komolyan, vagy éppenséggel egyáltalán nem. Viszont ismert az a kísérlet is, ahol a magasabb szellemiséget eleve kizárták. Különféle vallású csoportok tagjai intenzíven imádkoztak azért, hogy egy nagyon egyszerű biológiai folyamatból élet szülessen...

Komposzttalajba két helyre magokat ültettek. Felkérték a résztvevőket, hogy az egyik csoportért imádkozzanak, a másikért viszont senki nem tett semmit. Az alanyok nem is tudták, hogy van másik magcsoport. És amikor kihajtottak a kis magvak, kiderült: az imával segített magok közül sokkal több hajtott ki, mint a kontrollcsoportban! Ezt a kísérletsorozatot másféle magvakkal, olykor beteg, életképtelen magokkal is folytatták. Mára egyértelműen bebizonyosodott, hogy az ima annál hatékonyabb, minél nagyobb bajban van az élő szervezet, amelyért imádkoznak!

Tehát nem csupán érző, gondolkodó lényeken segített az élő, gondolkodó lények imája, hanem feltehetően az élő szervezetek minden szintjén hatni tud, a mikroszkopikus méretű baktériumoktól egészen a legfejlettebb értelmes lényekig.

5. **A „Teréz anya – effektus”**

A legérdekesebb kísérletet az amerikai Harvard Egyetemen végezték. A vizsgálat tárgya az úgynevezett "Teréz anya-effektus" volt. Önként jelentkező diákoknál előbb lemérték, mennyi az immunglobulin-szintjük, majd levetítették nekik a Teréz anya önfeláldozó életéről, jótetteiről, emberszeretetéről szóló filmet. A vetítés után megismételték a mérést és nagy meglepetésre kiderült: az összes résztvevővél megnőtt a szervezet ellenállóképességét biztosító anyagok szintje. Még azoknál is, akik rögtön a vetítés után úgy nyilatkoztak, hogy a látott mű "túlzóan vallásos" volt.a nem imádkozóké. Ez aligha lehet véletlen.

Angol és amerikai egyetemi kutatók sok vizsgálódás után most végre ki merik mondani: "A hit nem csupán az örök kárhozattól véd, de a földi életet is meghosszabbítja". A skót egyetemi klinikán részben olyan idős embereket vizsgáltak, akik soha nem jártak templomba, a kontrollcsoportban azokat figyelték, akik legalább hetente egyszer elmentek imádkozni vagy a misére. Kiderült, hogy az imádkozók, a vallásosak szervezetének ellenálló képessége a fertőzésekkel szemben magasabb volt, mint a nem imádkozóké. Ez aligha lehet véletlen.

6. **Az emberi akarat csodákra képes**

Az emberi akarat önmagában is csodákra képes – a szó szoros értelemében. Mindnyájan tudjuk: sokan annyira hittek gyógyulásukban, hogy valami módon a tudatuk ezt átvitte a testükre-testükbe is, és meggyógyultak. Az ilyesmi persze nagyon ritkán fordul elő, sajnos. De ma már van annyi tapasztalatunk, hogy leszűrjük: sok HIV-vírussal fertőzött férfi és nő még tíz-tizenöt, sőt húsz évvel később sem betegszik meg AIDS-ben, és ezek között nem csak olyanok akadnak, akiknek valamiféle genetikus, örökölt tulajdonságuk ad erőt vagy mentesít a kórtól. Sokan közöttük forrón imádkoznak nap mint nap: és „bebeszélik" maguknak, hogy a testükben rejtőző HIV-vírus nem az ellenségük, nem akar nekik rosszat...

Az imákkal és könyörgésekkel együtt sokat segít az embereknek, ha képesek vizualizálni a gyógyulás folyamatát is. Ebben a szakemberek segíthetik az arra rászorulókat. Hasonlóképpen a meditáció vagy a jóga révén is elérhetjük ugyanazt a hatást. A meditáció csökkenti a stressz-hormonok szintjét, a vérnyomást, a fájdalmat.

Számos kutatás bizonyította be, hogy a mélyen vallásos, ezért naponta többször is imádkozó beteg emberek körében sokkal kisebb a szívinfarktus veszélye, mint azoknál, akik csak ritkán járnak templomba, ritkán imádkoznak. Ez egy olyan kutatássorozat eredménye, amelyet 40 alkalommal végeztek el különböző városokban és társadalmakban, összesen 126 ezer emberen!

De még a halálosan beteg emberek akaratereje is segíthet, növelheti életben maradási esélyeiket, vagy azt legalább kitolhatja az időben. Egyes vallási közösségekben, azok fontos ünnepei előtt a nagyon öreg és már nagyon beteg

emberek halálozásai szinte "megtorpannak", majd amikor az ünnep lezajlik, a családtagok találkoztak, együtt voltak – hirtelen megugrik ez a mutató és többen halnak meg, mint máskor ugyanannyi idő alatt. Vagyis ez egyértelműen bizonyítja, hogy az emberek akarata változtathat a halál időpontján is. Már persze akkor, ha valóban nagyon akarják.

De más fontosnak tartott dátumok is szerepet játszhatnak ebben. Kiderült például, hogy míg normális esetekben a tízmilliós New Yorkban hetente 1100-1400 ember hal meg természetes úton, betegségekben – addig 2000 első hetében több mint 1700-ra ugrott a halálok száma. Vagyis olyan magasra szökött, amilyen még sohasem volt. Ami azt jelzi, hogy sok nagyon beteg ember is igen fontosnak tartotta a 2000-es év eljövetelét (mint akkortájt oly sokan, ők is tévedésben voltak, azt hitték, a huszonegyedik század 2000-ben kezdődik el, holott erre csak 2001. január 1-én került sor...). Amint eljött az általuk olyannyira várt dátumváltás, már nem volt értelme tovább várni, élni. Akaraterejük kimerült és még azon a héten meghaltak.

7. **A vegetatív idegrendszer befojásolása imával**

2012-ben az Ungvári Nemzeti Egyetemen végeztünk egy kutatást, amelyben az ima hatását figyeltük a vegetativ idegrendszerre. Az autonóm *(vegetatív)* idegrendszer szabályozza a szervezet számos szervének és szövetének a működéseit, beleértve a szívizmot, a simaizmot, és a külső elválasztású mirigyeket. Két részre, a szimpatikus *(sympathicus)* és a paraszimpatikus *(parasympathicus)* részre oszlik, mind afferens mind efferens rostokat tartalmaz. A szimpatikus idegrendszer mozgósítja a szervezet működéseit a veszélyes helyzetekben a védekezésre, a paraszimpatikus idegrendszer viszont növeli az energia- és anyagépítést, a tartalékolást. A szimpatikus rendszer a nagyobb a vegetatív idegrendszer két része közül, és igen bőségesen eloszlik a test területén; beidegzi a szívet és a tüdőket, nagyon sok ér falának az izomzatát, a szőrtüszőket és a verejtékmirigyeket, és sok hasi és medencei zsigeri szervet. A szimpatikus rendszer funkciója, hogy felkészítse a szervezetet a hirtelen nagyobb terhelések elviselésére. Hatására a szívritmus fokozódik, a bőr és a belek arteriolái összehúzódnak, a vázizmoké kitágulnak, és a vérnyomás emelkedik. A vér eloszlása megváltozik úgy, hogy csökken a bőr és a gyomor-bél rendszer (gastrointestinalis tractus) vérellátása, több vér kerül az agyba, a szívbe és a vázizmokba. Ehhez társul még, hogy a szimpatikus idegek a pupillákat kitágítják; gátolják a hörgők, a belek és a hólyag falának simaizomatát; zárják a záróizmokat *(sphinctereket)*. A szőrszálak fölmerednek és verejtékezés indul meg. A szimpatikus idegrendszer a gerincvelői efferens kirajzásból, két szimpatikus dúclláncból *(truncus sympathicus)*, fontos ágakból, fonatokból és regionális ganglionokból áll.A vegetative zavarok többször

okoznak különféle betegségeket. Ezért a célunk az volt hogy bebizonyitsuk az ima jótékony hatását az adott idegrendszerre.

A kutatásban 15 külömböző nemü, egeszséges diák vett részt 17 és 23 év között , akik felvoltak osztva ket csoportra. Az első csoport 8 olyan emberből ált akik hittek Istenben, a második csoport 7-ből - ők nem hittek Istenben. A autonóm *(vegetatív)* idegrendszer funkcionális állapotát a szívfrekvencia variabilitás adatai által analizáltuk. Az adatok bejegyzését imátkozás előtt, és 5 percel utána végeztük el. A statisztikus analizálás után ászrevettük hogy változások csak az első csoportban láthatók, mégpedig: csökkent az autonóm idegrendszer terhelése és nőtt a paraszimpatikus rész aktivitása. A második csoportban semmiféle változásokat nem észleltünk. Ez azt jelenti hogy az ima pozitivan hat a hivő emberekre.

8. **Az immunrendszer erősitése ima segítségével**

Az immunrendszer nemcsak - mint korábban hitték - a kívülről támadó kórokozók, például a vírusok, a baktériumok ellen védi a szervezetet, hanem a belülről sarjadó rendbontás, például a daganatképződés ellen is. Ha az immun-homeosztázis felborul, fogékonnyá válunk a fertőző betegségekre éppúgy, mint a daganatokra. Immunrendszerünk állapota viszont - ma már tudjuk - jelentős mértékben függ idegrendszerünktől. Nem csak tapasztalati, hanem tudományosan is alátámasztott tény, hogy a depresszió kedvez az immunrendszer blokádjának, hogy a súlyos frusztrációk, éppen az immunrendszer elégtelen működése miatt, rosszindulatú daganatok kialakulásához vagy szóródásához vezethetnek. Ebből következik, ha valaki hiszi, hogy meggyógyul - akár imádkozással, akár az Isten közvetlen beavatkozásával -, az pozitívan befolyásolja állapotát, míg ha azt hiszi, hogy semmi és senki nem segít rajta, tehát feladja a küzdelmet, az végzetét hordozhatja. Az, hogy az amerikaiak imádságos tapasztalatai alapozzák-e meg hitüket vagy fordítva, nehezen dönthető el. Ugyanakkor a tudomány mai állása mellett a hit gyógyító ereje - bizonyos korlátok között - nem zárható ki. Nem azon van tehát a hangsúly, van-e ereje az imának *(akárki mondja azt)*, hanem azon, hisz-e abban, hogy ez segít, s ezzel idegrendszere ösztönzi immunrendszerét a betegség leküzdésére.

9. **Placebóvizsgálatok**

Amikor egy új gyógyszert tesztelnek, mindig végeznek placebovizsgálatokat is. A placebo ugyanúgy néz ki, mint az igazi gyógyszer, ugyanúgy is van csomagolva, csak épp hatóanyagot nem tartalmaz. Az ilyen vizsgálatokban nemcsak a beteg, de az orvos sem tudja, hogy a gyógyszernek kinéző tárgy valójában placebo, mert különben a placebónak semmilyen hatása

nincs. Így viszont sokszor ugyanúgy vagy majdnem ugyanúgy gyógyulnak a betegek a placebótól, mint az igazi gyógyszertől.

A gyógyszerkutatások esetében a lényeg csak az, hogy a placebohatást le kell vonni a gyógyszer hatásából, és ha ezután is marad valami gyógyító hatás, azt már csak a gyógyszer hatóanyaga okozhatja. A placebo hatása viszont önmagában is nagyon bonyolult, sokféle körülménytől függ. Még a "gyógyszer" árától is: a drága placebo jobban gyógyít, mint az olcsó. Önmagában is érdekes kérdés, hogy mitől hat a placebo.

Erre a kérdésre mindmáig nincs egzakt tudományos válasz. A gyógyulásban sok minden játszik szerepet: a beteg tudatosítja magában, hogy beteg, elmegy az orvoshoz, az orvos odafigyel rá, megvizsgálja, tanácsokat ad, gyógyszert ír fel, a beteg fizet az orvosságért, felveszi a beteg szerepét, az előírt időben beveszi a gyógyszert, meg akar gyógyulni. Emellett minden bizonnyal szerepet játszik a hit is, a hit az orvosban, a hit a gyógyulásban, és esetleg magában a gyógyszerben is. Mindezeken az sem változtat, ha a gyógyszer valójában placebo.

Szinte lehetetlen olyan kísérletet tervezni, amelynek eredményeként pontosan külön lehet választani e sokféle pszichológiai tényező hatását, de valószínű, hogy a hit különösen fontos komponense a gyógyulásnak. Erre utal az úgynevezett *nocebohatás* is: ha a beteg abban hisz, hogy egy szer ártani fog neki, akkor sok esetben valóban romlik az állapota, még akkor is, ha az általa szedett gyógyszer valójában placebo. Az ilyen esetekben a hatóanyag nélküli szert nocebónak nevezik, mert ilyenkor nem azt ígéri, hogy "tetszeni fogok" (ami a placebo szó eredeti jelentése), hanem azt, hogy "ártani fogok".

Az orvoslás alapelve: *"nil nocere"*, azaz "nem ártani", ezért kifejezetten nocebokísérleteket nemigen végeznek. Ámbár az életben sokszor akaratlanul is nocebohatást hoz létre az orvos, például amikor azt mondja egy betegnek: "Ebből sohasem fog kigyógyulni". Ilyenkor a beteg állapota pusztán a nocebohatástól is rosszabbodhat, vagy legalábbis még annyira sem javul, amennyire a kezeléstől javulhatna. Ezzel az orvosok óriási lehetőséget adnak a különféle, orvostudományon kívüli gyógyítóknak. Nekik ilyenkor elég lehet valamiféle placebohatással ellensúlyozni ezt a nocebohatást ahhoz, hogy jelentősen javítsanak a beteg állapotán. Ilyenkor már majdnem mindegy, hogy ehhez miféle hókuszpókuszokat alkalmaznak.

A placebokísérletek szigorú etikai szabályok betartásával, igen gondos kontroll mellett folynak, például olyan betegekkel, akik amúgy várólistán vannak. Így derült ki, hogy a várólistán levő depressziós betegek általában lényegesen rosszabbul vannak, mint akik közben placebót kapnak.

Egy japán kísérletben egyszerre jelent meg a placebo- és a nocebohatás is. Olyan középiskolás gyerekeknek, akik azt állították, hogy a lakkfa levelétől kiütést szoktak kapni, bekötötték a szemét. Ezután az egyik kezüket lakkfalevéllel dörzsölték be, de azt mondták rá, hogy gesztenyelevél, a másikat pedig gesztenyelevéllel, amire viszont azt mondták, lakkfalevél. Az a kéz, amelyikről azt

hitték, lakkfával dörzsölték, bepirosodott és viszkető hólyagok jelentek meg rajta. A másik kéz viszont a legtöbb esetben egyáltalán nem reagált.

A placebo hatásában az a furcsa, hogy sokszor nemcsak eredményében, de folyamatában is nagyon hasonlít a valódi gyógyszer hatásához. Például a fájdalomcsillapításra adott placebo nagyjából ugyanannyi idő alatt hat, mint a hatásos gyógyszer. Ez azt mutatja, hogy a placebónak valódi élettani hatása is van. Az immunrendszer nem teljesen önállóan, csak úgy magától működik, hanem az idegrendszer is vezérli a működését. Például a depresszió is blokkolhatja az immunrendszer működését; alighanem ezért gyakoribbak a daganatos megbetegedések a depressziósok között.

Ha valaki hisz abban, hogy meggyógyul, az pozitívan befolyásolhatja az állapotát, míg ha abban hisz, hogy semmi és senki nem segít rajta, az nocebóként hathat, és akár a végzetét is jelentheti. Ha például valaki hisz az ima erejében, ezzel is sikerrel ösztönözheti az immunrendszerét a betegség leküzdésére. Sőt, ebből a szempontból az is mindegy, hogy ki mondja az imát, maga a beteg, egy pap vagy maga az orvos. Egy felmérés szerint az amerikaiak 64 százaléka úgy gondolja, hogy az orvosnak együtt kell imádkoznia a betegével, ha az úgy kívánja, és csak 27 százalék tagadja ennek fontosságát. Európai szemmel ez afféle tipikus amerikai naivitásnak tűnik, de egyáltalán nem biztos, hogy igazunk van.

A tudományba vetett hit éppoly sikeresen ösztönözheti az immunrendszert a betegség leküzdésére, mint bármilyen másfajta hit. Akinek megadatott a tudományba vetett hit, annál ez szerencsésen kombinálódhat a tudomány tényleges, vitathatatlan eredményeivel, például a bizonyítottan hatásos terápiákkal és gyógyszerekkel.

Az orvosba és a terápiába vetett hit és a beteg egyébfajta (például vallásos) hite nem feltétlenül mond ellent egymásnak. Az istenhívő beteg is elfogadhatja, sőt igényelheti az orvosi beavatkozást, és ennek hatásából semmit sem von le, ha az eredményt Isten jóságának tulajdonítja. Ha pedig az orvosi beavatkozás eredménytelen, még mindig választhat. Beletörődhet a sorsába, és elfogadhatja Isten büntetéseként - ez esetben egyfajta nocebohatás is előállhat. Vagy kereshet másik orvost vagy másfajta terápiát, amelyhez szintén Isten vezérelte.

Amikor a tudomány határaihoz érünk, a hit még mindig segíthet. Talán valamikor majd sikerül a tudomány segítségével megérteni a hit hatásmechanizmusait, és felhasználni ezeket is a gyógyítás folyamatában, de amíg nem ez a helyzet, addig sem indokolt a hit önálló gyógyító erejét figyelmen kívül hagyni. A tudomány lényegéhez tartozik, hogy nemcsak az eredményeinek van tudatában, hanem pillanatnyi ismereteinek korlátait is felismeri. Csak az ebből logikusan következő szerénységet felejtjük gyakran el.

10. **Az ige azt mondja , hogy meggyógyúltál!**

I. Péter 2:24.: „Aki maga vitte fel bűneinket saját testében a fára, hogy meghalván a bűnöknek, éljünk az igazságosságnak: akinek sebeivel meggyógyultatok."

Nem meg fogtok gyógyultni, hanem meggyógyultatok! Jézus ezt már kétezer évvel ezelőtt elvégezte. Ennél többet már nem szándékozik tenni gyógyulásod érdekében.

Ragadd meg azt, amit mondott, és vondd meg a betegségtől azt a jogot, hogy a testedben létezzen! Ragadd meg hittel, valld meg Isten Igéjét az adott helyzet fölött, és mondd ezt: *"Lehet, hogy vannak fájdalmaim, de Jézus nevében kijelentem: nem vagyok beteg!"*

Persze lehet, hogy mások erre azt mondják: *"Úgy beszélsz, mint akinek elment az esze!"* Lehet benne valami, de inkább legyél olyan egészséges ember, akit bolondnak tartanak, mint beteg! A dolog működik! Azért működik, mert Isten mondta, hogy működik, Isten azt mondja az Igéjében, hogy meglesz neked, amit mondasz! A legtöbb embernek meg is lesz, amit mond, csak az a baj, hogy rossz dolgokat mond.

Az igaz ember hitből él, és nem látásból. Meg kell tanulnunk, hogy jobban higgyünk abban, amit Isten Igéje mond, mint a saját érzéseinkben. Az érzéseink ugyanis napról napra változnak. Isten Igéje viszont soha nem változik. Érzéseinktől függetlenül mindig ugyanaz. Érzéseinknek semmi köze ahhoz, hogy Isten beteljesíti a beszédét.

Jakab 5:15.: „A hitből való ima megmenti a beteget, és az Úr fölemeli..."

Vannak, akik így imádkoznak: *"Igen, de még az ima végeztével is fájdalmaim vannak!"* Az ilyen emberek hite teljes mértékben érzéseiken, és nem az Igén alapszik. Az Ige nem úgy szól, hogy a hitből való ima meggyógyítja a beteget, ha az ima után már nincsenek fájdalmai. Csak annyit mond: A hitből való ima megmenti a beteget, és az Úr fölemeli.

Így kell beszélnünk: *"Köszönöm Istennem, hogy imádkoztak értem. Hiszem, hogy hitben imádkoztak, és tudom, hogy én is hiszek. Ezért fölkelek, Jézus nevében!"*

Senki nem értse félre: nem az orvosok ellen beszélünk! Az orvosok nagyon nagy segítséget jelentenek. Orvosi eszközökkel ők ugyanaz ellen az ördög ellen harcolnak. Semmi probléma nincs azzal, ha valaki elmegy az orvoshoz. Meg kell azonban tanulnunk **együttműködni** Isten mindenhatóságával. Szabadítsd fel magadban Isten képességeit a száddal kimondott hittel teljes szavak segítségével!

Jakab azt tanítja, hogy az ember képes erre. Azt mondta, hogy ha kontroll alá vetjük a nyelvünket, nem lesz problémánk a tetünkkel. A nyelvet éppúgy az uralom megvalósításának eszközeként jellemzi a fizikai test számára, mint amit a zabla jelent a ló számára. Mind a kettő a szájban van, és mind a kettő egy fizikai testet irányít. Jakab tehát azt állítja, hogy ha az ember kontroll alá vonja a nyelvét, többé nem lesz gondja a testével.

A test engedelmeskedik a beszédnek. A testet meg kell tanítani arra, hogy Isten beszéde alapján cselekedjen. A test engedelmeskedik az elme parancsainak.

Kezdjünk el így beszélni: *"Nem kívánok ennyit enni, mert nagyon elhízom, a testem ugyanis a Szent Szellem temploma, ezért én Jézus nevében, mostantól nem kívánok többet enni annál, mint amire a testnek szüksége van. Jézus nevében megtagadom a falánkságot!"*

Építsd be ezt a megvallást a fogyókúrádba! Ha elkezdesz olyan szavakat kimondani, amelyek döntési pozícióba visznek be, ahelyett hogy rabságba döntenének, a dolog elkezd működni. Szavaid neked fognak dolgozni!

Persze attól nem fog működni, hogy egyszer kimondjuk, kezdjük el megvallani! Kezdd el megvallani azokat a dolgokat, amelyeket kívánsz; nem pedig a meglévő problémákat!

Erre egyesek megkérdezik: "*Na, és mennyi ideig kell megvallanom?"* Amíg el nem éred a kívánt eredményt! Isten azt mondta, hogy kontrolláljuk a szánk beszédét.

Ellenben sokan így beszélnek: *"Tudom, hogy már eleget ettem, de annyira kívánok még egy szelet tortát! Nagyon szeretem a süteményt! Nem is tudnék édesség nélkül élni! Lassan már akkora leszek, mint egy csűrkapu!"*

Te mondtad a saját száddal: *"Akarok még egy szelet sütit!"* Abban a pillanatban a tested elkezdi kívánni. A kívánságodat szavakkal lehet fölépíteni. Testünk hozzá van szokva ehhez. Meg kell azonban öldökölnünk ezeket a kívánságokat ilyen beszédekkel: *"Nem, Jézus nevében, nem kívánok több ételt, mint amire szükségem van!"*

Van, aki erre azt mondja: *"De hát ez hazugság!"* Távolról sem, csupán megszólalt a szellemi ember! Ő Isten Igéjére van programozva, ezért így beszél: *"Nem kívánok semmit, ami ártalmas a testem számára, és tudom, hogy ha túl sokat eszem, az ártalmas a test számára, ezért a szellemi emberből szólok: Nem kívánok többet, Jézus nevében!"*

Ezzel működésbe hoztál egy törvényt. Valamit csináltál a testeddel. Így szóltál a testedhez: *"Nyugodj csak meg, és alkalmazkodj Isten Igéjéhez, Jézus nevében!"*

Igen, beszélj a testedhez! De azt tanácsolom, hogy csak úgy magadban, különösen, ha társaságban vagy, különben azt fogod tapasztalni, hogy tágas tér alakul ki körülötted!

Jézus mindig a problémához szólt! Kimondta a kívánt eredményt; a végeredményt**.** Bölcs dolog, ha mi követjük a példáját.

Fontos megértenünk, mit mondott maga Jézus erről a témáról.

Máté 12:33-34.: „Vagy legyetek jó fák, és teremjetek jó gyümölcsöt, vagy legyetek romlott fák, és teremjetek romlott gyümölcsöt; mert a fát gyümölcséről lehet felismerni. Ó, viperák nemzedéke, hogy mondhattok ti, akik gonoszak vagytok, jó dolgokat? Mert a szív bőségéből szól a száj!”

Jézus itt egy nagyon alapvető igazságot fogalmazott meg. Ha az ember valamit a száján kimond, az azért van, mert azzal van tele a szíve. Jönnek a tünetek, és az „ördög" megkérdezi: Azt szeretném tudni, hogy mid van? Az ember erre így válaszol: - Hát tulajdonképpen azt én is szeretném tudni! Erre az „ördög" előveszi kérdőívét, és fölteszi az első kérdést: - Szerinted elkaptad az influenzát? - Nem, azt nem hinném, hogy elkaptam az influenzát. - Na, és azt elhiszed, hogy fáj a torkod? Hát, igen, a torkom tényleg kapar egy kicsit. Ebben a pillanatban azonban döntést kell hoznod! Abból indulsz ki, amit érzel, látsz, hallasz, vagy pedig az Igéből? Az Ige határozottan azt állítja, hogy Jézus elvette a betegségeidet. (Máté 8:17.)

Az Ésaiás könyve 53,5-ben ezt olvassuk: „Az Ő sebeivel meggyógyultunk."

Ilyenkor gyakran elkezdünk okoskodni: *"Nem mondhatnám, hogy különösképpen gyógyultnak érzem magamat! Nem is nézek ki túl egészségesnek, és ráadásul a torkom is piros. A hangom sem arról tanúskodik, hogy meggyógyultam, mert reggel óta eléggé rekedt."*

Aki így gondokodik, abban a fizikai dolgok felülkerekednek Isten Igéjén: *"Drágám, azt hiszem, beteg vagyok!"* Ez a szó és ez a hang, átjárja az ember minden porcikáját, és behatol a szívébe is. Ugyanis a nyelv, az egyik legfőbb tekintély, a test és a szellem irányítója rendelte el, hogy így legyen, ezért a szervezet nem áll ellen a vírusnak. Ez az ember tényleg megbetegszik!

Erre mondhatja valaki: *"De álljunk csak meg, én már azelőtt is rosszul éreztem magam, mielőtt bármit mondtam volna!"*

Igen, elképzehető, hogy a tünetek jelentkeznek. Az ellenség azonban semmit nem erőltethet ránk beleegyezésünk nélkül. Arra viszont képes, hogy olyan érzést keltsen bennünk, mintha már betegek lennénk. Itt azonban visszatévedtünk az érzések területére. Ezért olyan veszélyes az öt fizikai érzékszerv - a látás, a hallás, a szaglás, az ízlelés és a tapintás - alapján berendezni az életünket.

Az Amerikai Egyesült Államok közvélemény-kutatói szerint az emberek 82%-a hisz abban, hogy imájának gyógyító ereje van, és csak 13%-uk tagadja ezt. A lakosság 77%-a gondolja úgy, hogy Isten néha közvetlenül is beavatkozik a súlyosan beteg ember sorsába jóra fordítva azt, és csak 18% nem hisz ebben. Az emberek 73%-a hittel vallja: ha más imádkozik érte, az segít kilábalni betegségéből *(mindössze 21%-uk állítja az ellenkezőjét)*. Az amerikaiak 64%-a érzi úgy, hogy az orvosoknak együtt kell imádkoznia páciensével, ha úgy kívánja, és csak 27% tagadja ennek fontosságát. Mindezek alapján elmondhatjuk, hogy a világ technikailag és tudományosan legmagasabb szinten álló államában az emberek döntő többsége hisz abban, ami megfoghatatlan, természetfeletti, de szerves része életének.

Irodalomjegyzék:

1. K. MCGOWAN, Az ima ereje, JLX KFT. – 2010
2. DR. J. MURPHY, Tudatalattid csodálatos hatalma (The Power of Your Subconscious Mind, Simon and Schuster Ltd , Great Britain) – 1998
3. CSABA GY., A hit gyógyító ereje, *megjelent a Természet Világa novemberi számában* – 2000
4. A. MARCO., Walker, Az ima gyógyító ereje,
in.: http://www.lds.org/liahona/2011/01/11?lang=eng&clang=hun
5. Матеріали X науково – практичної конференції з міжнародною участю студентів, інтернів, магістрів, аспірантів та молодих вчених, Ужгород, 2012
6. Hittani Kongregáció Instrukció a gyógyító imákról, 2000, in.:
http://uj.katolikus.hu/konyvtar.php?h=148
7. MÉRÕ L., A hit gyógyító ereje, 2008, in.: http://magyarnarancs.hu/egotripp/a_hit_gyogyito_ereje-69305
8. Az ima ereje**,** in**.:** http://hu.ezo.tv/spiritualitas/az-ima-ereje.html
9. A hit csodát is tehet! - Az imádság gyógyító ereje, in.: http://metropolita.hu/2009/01/28/a-hit-csodat-is-tehet-az-imadsag-gyogyito-ereje/

GÖRÖGKÖR - KÁRPÁTALJAI MAGYAR FŐISKOLA GÖRÖGKATOLIKUS LELKÉSZSÉG

Віра і наука

Збірник наукових праць І-ї та ІІ-ї Християнської Студентської Наукової Конференції проведеної на базі Закарпатського угорського інститут ім. Ференца Ракоці ІІ.

Маросі Іштван (редаг.)

У цьому збірнику зібрані матеріали Християнської Студентської Наукової Конференції (вже) ім. Ортутай Велемира, які були проведені 27-го лютого 2014 року та 26-го лютого 2015 року. Надіємося, що роботи молодих дослідних підсилюватимуть християнську духовність, завдання історичних конфесій та сприятимуть розвитку їх особистої християнської ідентичності.